

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**İHTİYAÇ ODAKLI KUR'AN KURSLARI ÖĞRETİM PROGRAMLARININ
(2019) EĞİTİMDE PROGRAM GELİŞTİRME İLKELERİ VE ÖĞRETİCİ
GÖRÜŞLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Zeynep YAZICI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Hasan MEYDAN

OCAK - 2024

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**İHTİYAÇ ODAKLI KUR’AN KURSLARI ÖĞRETİM
PROGRAMLARININ (2019) EĞİTİMDE PROGRAM
GELİŞTİRME İLKELERİ VE ÖĞRETİCİ GÖRÜŞLERİ
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeynep YAZICI

Enstitü Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri

Enstitü Bilim Dalı : Din Eğitimi

**“Bu tez 02/01/2024 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri
bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”**

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Hasan MEYDAN	Başarılı
Prof. Dr. Mehmet KORKMAZ	Başarılı
Doç. Dr. Abdurrahman HENDEK	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☒

Hayır ☐

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Zeynep YAZICI

02/01/2024

ÖN SÖZ

Gelişen ve değişen toplumun yanı sıra bilim ve teknolojiadaki ilerlemeler, eğitim-öğretim sahasında da yenilikler yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Öğretim programlarından verim elde edilebilmesi için bireylerin ihtiyaç ve beklentilerine cevap verebilmesi, programların gözden geçirilmesi, eksikliklerin tespit edilmesi, eskiyen yönlerin güncellenmesi, programın sürekli sorgulanması gerekmektedir. Kur'an Kursları her yaşa ve her kesime hitap eden, Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olan çok önemli yaygın din eğitimi kurumlarındandır. Kur'an Kurslarında güncel ihtiyaçlara cevap verebilecek programlar hazırlanması ve uygulanmakta olan öğretim programlarının program geliştirme yönüyle değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada, hali hazırda uygulanmakta olan 2019 İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programının 'amaç, içerik, öğrenme-öğretme süreci, ölçme ve değerlendirme' yönleriyle incelenmesi ve öğretici gözüyle değerlendirilmesi konu edilmiştir. Öğretici görüşlerine yer verilmesi ile daha etkin ve verimli öğretim programlarının hazırlanmasına katkıda bulunması hedeflenmektedir.

Çalışmanın tüm aşamalarında yardımını ve ilgisini esirgemeyen, görüş ve önerileriyle daima yol gösteren, çalışmama her daim destek olan tez danışmanım kıymetli Prof. Dr. Hasan MEYDAN hocamıza minnet ve teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca yüksek lisans eğitimim boyunca bana katkısı olan tüm hocalarıma ve mülakat yaptığım Kur'an Kursu öğretmenlerine de teşekkürü bir borç bilirim. Son olarak çalışmam sürecinde gösterdiği sabır, anlayış ve manevi desteklerinden dolayı değerli eşim İhsan YAZICI' ya, bu süreçte zaman zaman ihmal ettiğim sevgili kızım Beyza, oğullarım Salih ve Mehmet Selim'e, dualarıyla bana güç veren, başaracağıma inanan ailem, arkadaşlarım ve öğrencilerime çok teşekkür ederim.

Zeynep YAZICI

02/01/2024

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iv
TABLO LİSTESİ.....	v
ŞEKİL LİSTESİ	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii

GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE	13
1.1. Eğitim Programı	13
1.2. Öğretim Programı	15
1.3. Öğretim Programının Öğeleri.....	16
1.4. Program Geliştirme	17
1.5. Program Geliştirme Süreci	19
1.5.1. Programın Hazırlanması.....	20
1.5.2. Programın Uygulanması/Denenmesi	37
1.5.3. Programın Değerlendirilmesi	38
2. BÖLÜM: 2019 İHTİYAÇ ODAKLI KUR’AN KURSLARI ÖĞRETİM PROGRAMININ EĞİTİMDE PROGRAM GELİŞTİRME AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	40
2.1. Öğretim Programının Hazırlık Sürecinin Değerlendirilmesi.....	40
2.1.1. Programın Geliştirilmesinde İzlenen Temel Yaklaşımın Değerlendirilmesi (Program Geliştirme Yaklaşımı)	40
2.1.2. Programın Geliştirilmesinde Esas Alınan Program Geliştirme Modelinin Değerlendirilmesi (Program Geliştirme Modeli)	44
2.2. Öğretim Programının Amaçlar Yönünden Değerlendirilmesi.....	45
2.2.1. Genel Amaçların Değerlendirilmesi	45
2.2.2. Özel Amaçların ve Kazanımların Değerlendirilmesi	53
2.3. Öğretim Programının İçerik Açısından Değerlendirilmesi	55
2.3.1. Programın İçerik Belirleme Açısından Değerlendirilmesi.....	58
2.3.2. Programın İçerik Düzenleme Açısından Değerlendirilmesi	64

2.4. Öğretim Programının Öğretme-Öğrenme Süreçlerine İlişkin Hususlar Açısından Değerlendirilmesi	66
2.4.1. Öğrenme-Öğretme Sürecini Hedeflere Uyum Açısından Değerlendirme	71
2.4.2. Öğrenme-Öğretme Sürecini İçerik İle Uyum Açısından Değerlendirme.....	72
2.4.3. Öğrenme-Öğretme Sürecini Öğrenene Görelik Açısından Değerlendirme ..	74
2.4.4. Öğrenme-Öğretme Sürecini Ekonomiklik Açısından Değerlendirme	76
2.4.5. Öğrenme-Öğretme Sürecini Kendi İçinde Tutarlılık, Kaynaşıklık ve Birbirini Destekleme Açısından Değerlendirme.....	78
2.4.6. Öğrenme-Öğretme Süreci Tekrarlar Açısından Değerlendirme	80
2.5. Öğretim Programının Ölçme-Değerlendirme Açısından Değerlendirilmesi.....	81
3. BÖLÜM: 2019 İHTİYAÇ ODAKLI KUR'AN KURSLARI ÖĞRETİM PROGRAMININ ÖĞRETİCİ GÖZÜYLE İNCELENMESİ	83
3.1. Amaçla İlgili Bulgular	83
3.1.1. Öğreticilerin “İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Eğitiminin Amaçlarının Neler Olduğu” ile İlgili Görüşleri	83
3.1.2. Öğreticilerin, “Öğrencilerin İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarına Geliş Amaçlarının Neler Olduğu” ile İlgili Görüşleri	88
3.1.3. Öğreticilerin “İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programında Yer Alan Genel Amaçları Nasıl Değerlendirdiklerine” İlişkin Görüşleri.....	94
3.2. İçerikle İlgili Bulgular	96
3.2.1. Öğreticilerin “Temel Öğretim Programında Kur'an-ı Kerim Öğrenme Alanı ile İlgili Müfredatı Ne Derece Yeterli Buldukları” ile İlgili Görüşleri	96
3.2.2. Öğreticilerin “Temel Öğretim Programında Dini Bilgiler Öğrenme Alanı ile İlgili Müfredatı Ne Derece Yeterli Buldukları” ile İlgili Görüşleri	99
3.2.3. Öğreticilerin “Açtıkları Kısa Süreli Programlar (Cuma, Akaid, İlmihal, Tefsir, Hadis, Siyer, Hafta Sonu Öğretim Programı) ile İlgili Müfredatı Ne Derece Yeterli Buldukları” İle İlgili Görüşleri.....	103
3.2.4. Öğreticilerin “DİB'nin Belirlemiş Olduğu Kısa Süreli Programlara İlave Olarak Hangi Derslerin Verilebileceği” Konusundaki Görüşleri	108
3.2.5. Öğreticilerin “Kurslarda Kullanılmakta Olan Elif-Ba ve Dinim İslam Kitaplarını Nasıl Bulduklarına” Dair Görüşleri	113
3.3. Öğrenme-Öğretme Süreci ile İlgili Bulgular	118

3.3.1. Öğreticilerin “Derse Nasıl Hazırlandıkları, Hazırlanmıyorsa Sebepleri” ile İlgili Görüşleri	118
3.3.2. Öğreticilerin “Derslerinde Hangi Yöntem, Metot ve Tekniği Kullandıklarına” İlişkin Görüşleri	121
3.3.3. Öğreticilerin “Kur’an-ı Kerim Dersinde Elif-Bayı, Yüzünden Okumayı, Tecvit ve Ezber Öğretimini Nasıl Yaptıklarına” İlişkin Görüşleri	127
3.3.4. Öğreticilerin “Öğretme-Öğretme Sürecinde Karşılaştıkları Sorunlar ve Bunlara Çözümlerinin Neler Olduğuna” Dair Görüşleri	135
3.4. Ölçme ve Değerlendirme ile İlgili Bulgular	140
3.4.1. Öğreticilerin “Hangi Ölçme-Değerlendirme, Yöntem ve Stratejiyi Kullandıklarına” İlişkin Görüşleri.....	140
3.5. Genel Sorularla İlgili Bulgular	146
3.5.1. Öğreticilerin “2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında 2012 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı ile Kıyaslayarak Olumlu ve Olumsuz Yönleri Bağlamında Avantajları ve Dezavantajlarının Neler Olduğuna” İlişkin Görüşleri.....	146
3.5.2. Öğreticilerin “Kursa Gelenlerin Süreç İçinde Kursu Terk Edip Etmedikleri, Kurstan Ayrılıyorlarsa Devam Etmemelerinin Temel Nedenlerinin Ne Olduğuna ve Devam Motivasyonlarını Sağlamak İçin Neler Yaptıklarına” Dair Görüşleri.....	152
3.5.3. Öğreticilerin “Kurslara Farklı Yaş ve Eğitim Seviyesinden Gelen Öğrencilerin Bu Farklılıklarından Kaynaklanan Olumsuz Etkileri En Aza İndirmek İçin Neler Yaptıklarına Dair” Görüşleri.....	155
3.5.4. Öğreticilerin “Eğer İmkan Verilse İhtiyaç Odaklı Kur’an Kurslarında Neyi Değiştirecekleri ve Programın Daha Verimli Olması İçin Hangi Önerileri Olduğuna” Dair Görüşleri	160
SONUÇ	169
KAYNAKÇA.....	189
EK	194
ÖZ GEÇMİŞ	200

KISALTMALAR

Akt	: Aktaran
ADRB	: Aile Dini Rehberlik Bürosu
Bkz.	: Bakınız
D�B	: Diyanet �şleri Başkanlığı
DKAB	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
H�.	: Hazreti
KK�	: Kur'an Kursu �ğreticisi
MEB	: Mill� Eğitim Bakanlığı
�.P.	: Öğretim Programı
�rn.	: �rnek
PDR	: Psikolojik danışmanlık ve Rehberlik
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa sayısı
sav	: Sallahu aleyhi ve sellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vs.	: Vesaire
vb.	: Ve benzeri
Y�K	: Yüksek �ğretim Kurumu
yy	: Yüzyıl

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Mülakat Yapılan Öğreticilere Ait Bilgiler	8
Tablo 2: Sistem Yaklaşımı Modelin Aşamaları.....	28
Tablo 3: İhtiyaç Saptaması	30
Tablo 4: İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Amaçlarına İlişkin Öğretici Görüşleri	84
Tablo 5: Öğrencilerin İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarına Geliş Amaçlarıyla İlgili Öğretici Görüşleri	88
Tablo 6: Öğretim Programındaki Genel Amaçlarla İlgili Öğretici Görüşleri.....	94
Tablo 7: Kur'an-ı Kerim Öğrenme Alanında Müfredatı Ne Derece Yeterli Bulduklarıyla İlgili Öğretici Görüşleri.....	97
Tablo 8: Dini Bilgiler Öğrenme Alanıyla İlgili Müfredatı Ne Derece Yeterli Bulduklarıyla İlgili Öğretici Görüşleri.....	99
Tablo 9: Öğreticilerin Açtıkları Kısa Süreli Programlar	104
Tablo 10: Öğreticilerin Programa Eklenmesini İstedikleri Derslerle İlgili Görüşleri .	108
Tablo 11: Elif-Ba Cüzü ve Dinim İslam Kitabıyla İlgili Öğretici Görüşleri.....	114
Tablo 12: Öğreticilerin Derse Hazırlanma Durumları.....	119
Tablo 13: Öğreticilerin Derslerde Kullandıkları Yöntem ve Teknikler	122
Tablo 14: Kur'an-ı Kerim Dersini Nasıl İşledikleriyle İlgili Öğretici Görüşleri.....	128
Tablo 15: Öğreticilerin Ders Sırasında Karşılaştıkları Sorunlar.....	136
Tablo 16: Ölçme ve Değerlendirme Uygulamalarına İlişkin Öğretici Görüşleri	140
Tablo 17: 2012 ve 2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programları Arasındaki Farklar	147
Tablo 18: Öğreticilerin 2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı ile İlgili Düşünceleri	148
Tablo 19: Öğreticilere Göre Öğrencilerin Kursu Terk Etme Nedenleri	152
Tablo 20: Öğreticilerin Kurslarda Öğrenci Seviyelerindeki Farklılıkları Avantaj-Dezavantaj Görme Durumu	156
Tablo 21: Öğreticilerin Öğrencilerden Kaynaklı Farklılıkları Azaltmak İçin Yaptıkları Uygulamalar	157
Tablo 22: Öğreticilerin İmkan Verilse İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarında Değiştirecekleri Durumlar	161

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Taba Modeli.....	24
Şekil 2: Tyler Modeli	25
Şekil 3: Taba – Tyler Modeli	27

ÖZET	
Başlık: İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programlarının (2019) Eğitimde Program Geliştirme İlkeleri ve Öğretici Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi	
Yazar: Zeynep YAZICI	
Danışman: Prof. Dr. Hasan MEYDAN	
Kabul Tarihi: 02/01/2024	Sayfa Sayısı: viii (ön kısım) + 193 (ana kısım) + 6 (ek)
Eğitim; amaç, içerik, öğretim süreci ve ölçme-değerlendirme bileşenlerinin kendi içinde bütünleşmesi ile oluşan bir sistemdir. Sistemin kendi içinde tutarlı ve uyumlu şekilde işlemesini sağlamak için program geliştirme süreçlerine ihtiyaç duyulmaktadır. İlgili kaynaklar, program geliştirmenin bir süreç olduğu ve bu sürecin çeşitli aşamalardan meydana geldiği hususunda birleşmektedir. Bu sürecin en önemli bileşenlerinden birisi uygulama sürecinde programlar üzerine yapılan bilimsel değerlendirme çalışmalarıdır. Bu bağlamda çalışmamız 2019 İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursu Öğretim Programının program geliştirme ilkeleri ve öğretici görüşlerine dayalı olarak incelemesini yaparak ilgili kursların eğitim kalitesinin geliştirilmesine katkı vermeye yönelik bir arayışın ürünüdür. Günümüzde bireylerin önemli bir kısmı, Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı; itikat, ilmihal, Hz. Peygamber (sav)'in hayatını ve ahlak konularındaki temel bilgilerini önemli ölçüde Kur'an Kurslarından öğrenmektedir. Kur'an Kurslarının amaçlarının gerçekleştirilebilmesi için, öğretim programlarının sürekli olarak değerlendirilmesi, geliştirilmesi, eksikliklerinin ve eskiyen yönlerinin tespit edilmesi gerekmektedir. Kur'an Kursları öğretim programı temelde "Yaygın Din eğitimi" ve "Hafızlık Eğitim Programı" olarak ikiye ayrılmaktadır. Çalışmamızda bu iki programdan "Yaygın Din eğitimi" başlığı ele alınacaktır. Yaygın din eğitimi programında ise 14 öğretim programı bulunmaktadır. Araştırmamız, program inceleme ve geliştirme süreçlerine dair derinlikli analizler yapabilmek için bu 14 öğretim programından İhtiyaç Odaklı Öğretim Programları (2019) ile sınırlandırılacaktır. Bu araştırma nitel bir çalışmadır. Çalışmada nitel veri toplama yöntemlerinden doküman analizi ve görüşme yöntemi kullanılmıştır. Çalışma grubu, Ankara ilinde Etimesgut, Çankaya ve Yenimahalle Müftülüklerine bağlı olarak görev yapan 15 Kur'an Kursu öğreticisinden oluşmaktadır. Bu çalışmada: "İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programlarının (2019) eğitimde program geliştirme sürecine uygunluğu ne durumdadır?" ve "Kur'an Kursu Öğreticilerinin İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programlarına (2019) ve uygulanmasına ilişkin değerlendirmeleri nelerdir?" sorularına yanıt aranacaktır. Araştırma sonuçlarımızın daha etkin ve verimli öğretim programlarının hazırlanması için uzmanlara veri sağlayacağı umulmaktadır. Araştırma sonucunda program, eğitimde program geliştirme ilkeleri yönüyle değerlendirildiğinde; programın hazırlık aşaması ve program geliştirme modelinin daha açıklayıcı ve net olarak ifade edilmesi gerektiği, amaçların hedef yazma kriterlerine uyduğu, bilişsel alana yönelik hedeflerin ağırlıkta olduğu, özel amaç ve kazanımlara yer verilmediği, içerikle ilgili olarak örnek ders işlenişlerinin yer alması gerektiği, içerik belirleme ve içerik düzenleme kriterlerine genel olarak uygun olduğu, temel öğretim ve kısa süreli programların müfredatının kısmen yeterli olduğu fakat güncel ve toplumu ilgilendiren konulara daha fazla yer verilmesi gerektiği, öğrenme-öğretme süreci ile ilgili olarak pratiğe yönelik daha zengin örneklere, yöntemlerin öğreticileri yönlendirecek şekilde daha somut şekilde ifade edilmesine ihtiyaç duyulduğu, ölçme-değerlendirmeye ilgili müstakil bir bölüm olması gerektiği ortaya çıkmıştır. Öğretici görüşleri yönüyle değerlendirildiğinde İhtiyaç Odaklı Öğretim Programındaki amaçların pratikte gerçekleştirilmesinin mümkün olduğu, öğretici ve öğrenci olarak sorumluluklarının yerine getirilmesiyle sahada gerçekleşeceği, öğreticilerin ifade ettiği amaçlar ile programın amaçlarının genel olarak uyumlu olduğu, içeriğin ve ders kitaplarının zenginleştirilmesi, farklı kısa süreli programlara da yer verilmesi, öğreticilerin kullandıkları ders anlatım yöntemlerinin geliştirilmesi, ölçme-değerlendirme ile ilgili olarak öğreticiler arasında uygulama bütünlüğü olmadığı, öğretim programının incelenmesiyle elde edilen ve öğreticilerden gelen veriler karşılaştırıldığında bulguların çoğunlukla örtüştüğü ve İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında güncellenmeye ihtiyaç olduğu anlaşılmıştır.	
Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Kur'an Kursları, Öğretim Programı, İhtiyaç Odaklı, Öğretici	

ABSTRACT	
Title of Thesis: Evaluation of Needs-Based Qur'an Courses Curricula (2019) in terms of Curriculum Development Principles in Education and Instructor Opinions	
Author of Thesis: Zeynep YAZICI	
Supervisor: Prof. Dr. Hasan MEYDAN	
Accepted Date: 02/01/2024	Number of Pages: viii (pre text) + 193 (main body) + 6 (add)
Education is a system that is formed by the integration of purpose, content, teaching process and assessment and evaluation components within itself. Curriculum development processes are needed to ensure that the system functions consistently and harmoniously within itself. Related sources agree that curriculum development is a process and this process consists of various stages. One of the most important components of this process is scientific evaluation studies on programmes during the implementation process. In this context, our study is the product of a quest to contribute to the improvement of the quality of education of the relevant courses by examining the 2019 Needs-Based Qur'an Course Curriculum based on curriculum development principles and instructor opinions. Today, a significant number of individuals learn how to read the Holy Qur'an from the face, and their basic knowledge about faith, theology, the life of the Prophet (pbuh) and ethics from Qur'an Courses. In order to realise the objectives of the Qur'an Courses, the curricula should be continuously evaluated, improved and their deficiencies and outdated aspects should be identified. The curriculum of Qur'an Courses is basically divided into two as "Non-formal Religious Education" and "Hafiz Education Programme". In our study, the title of "Non-Formal Religious Education" from these two programmes will be discussed. There are 14 curricula in the non-formal religious education programme. Our research will be limited to the Needs-Based Curricula (2019) among these 14 curricula in order to make in-depth analyses on curriculum review and development processes. This research is a qualitative study. Document analysis and interview method, which are qualitative data collection methods, were used in the study. The study group consists of 15 Qur'an Course instructors working under Etimesgut, Çankaya and Yenimahalle Mufti Offices in Ankara. In this study: "What is the suitability of the Needs-Based Qur'an Courses Teaching Programmes (2019) to the curriculum development process in education?" and "What are the evaluations of the Qur'an Course Instructors regarding the Needs-Based Qur'an Courses Teaching Programmes (2019) and its implementation?". It is hoped that our research results will provide data to experts for the preparation of more effective and efficient curricula. As a result of the research, when the programme was evaluated in terms of curriculum development principles in education; the preparation phase of the curriculum and the curriculum development model should be expressed in a more descriptive and clear way, the objectives comply with the criteria for writing objectives, the objectives for the cognitive domain are predominant, special objectives and achievements are not included, sample lesson teachings should be included in relation to the content, content determination and content arrangement criteria are generally appropriate, The curriculum of basic education and short-term programmes is partially adequate, but current and social issues should be included more, there is a need for richer examples for practice regarding the learning-teaching process, the methods should be expressed more concretely in a way to guide the instructors, and there should be a separate section on measurement and evaluation. When it is evaluated in terms of the opinions of the instructors, it is possible to realise the objectives in the Needs-Based Curriculum in practice, it will be realised in the field by fulfilling their responsibilities as instructors and students, the objectives expressed by the instructors and the objectives of the programme are generally compatible, the content and textbooks should be enriched, different short-term programmes should be included, It was understood that there was no unity of practice among the instructors regarding the development of the lecture methods used by the instructors, measurement and evaluation, and that the findings mostly overlapped when the data obtained by examining the curriculum and the data from the instructors were compared, and that there was a need for updating the Needs-Based Curriculum.	
Keywords: Religious Education, Qur'an Courses, Curriculum, Needs-Based, Teacher	

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir (Ertürk, 2017, s. 12). Eğitim, her türlü yaşantı üzerinde durulan, zaman ve mekan yönünden kapsamlı çok boyutlu bir süreçtir. Eğitim, bireyin hayatı boyunca süren, okul dışı ve okul içinde yaşam boyu edindiği deneyimler ve kazanımların bütününe kapsayan bir kavramdır (Varış, 1998, s. 7).

Öğretim, ağırlıklı olarak okul çatısı altında gerçekleştirilen amaçlı, planlı ve kontrollü olarak yapılan öğrenme-öğretme etkinlikleri sürecidir. Bu süreç öğretmen boyutuyla bir öğretim, öğrenci boyutuyla da bir öğrenimdir. Devlet ve özel okullarda belirlenen amaçlar için planlı olarak yapılan öğrenme ve öğretme etkinlikleri, öğrenci ve öğretmen etkileşimi noktasında bir öğrenim ve öğretimi kapsamaktadır (Ünsal, 2021, ss. 2-3). Öğrenme bireyde “kalıcı izli davranış değişikliği” oluşturan, bireyin çevresi ile etkileşimi sonucunda meydana gelen bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Birey hayatında her etkileşim kendisinde kalıcı bir iz ve bir davranış değişikliği oluşturmaz. Bu yüzden yaşanan her etkileşim bir öğrenme olarak değerlendirilmez. Öğretim, eğitimde belirlenen hedefleri gerçekleştirmek için, öğretim kurumlarında gerçekleştirilen, planlı ve programlı, öğrenme ve öğretme etkinliklerinin bütünü olarak tanımlanabilir (Fidan & Erden, 1998, s. 12; Kızılabdullah, 1996).

Türkiye’de din eğitim ve öğretimi örgün ve yaygın din eğitimi kurumlarında yapılmaktadır. İlk-orta-lise ve üniversitelerde verilen din eğitimi örgün eğitim kapsamındadır. Fakat bireyin din eğitimi ihtiyacının sadece örgün eğitimle karşılanması mümkün değildir. Çünkü insanın din ile bağı hayat boyu farklı yönleriyle gelişerek devam etmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Kur’an Kursları bu ihtiyacın giderilmesinde en önemli kurumlardır. Bu kurumlar, Kur’an-ı Kerim’i öğretme, dini pratiklerin yerine getirilmesi için dua ve sure ezberletme, inanç ve ahlak konularını öğretme ve Hz. Peygamber (sav)’i rehber olarak tanıtmakla birlikte milli ve manevi değerleri, bir arada yaşama bilincini, sevgi-saygı bağlarını güçlendiren, milli birlik ve beraberliği pekiştiren kurumlardır.

Diyanet İşleri Başkanlığı 2004 yılında uygulamaya konulan Gündüzlü Kur’an Kursu Öğretim Programlarını (Yüzünden Okuyanlar İçin) güncellemiş, bir takım yapısal

değişikliklere giderek, 2012 yılından itibaren “İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları Öğretim Programları” nı yürürlüğe koymuştur. Bu öğretim programı 2019 yılında güncellenmiştir. Öğrenci profilindeki değişkenler; beklenti, ilgi, ihtiyaç, meslek, yaş, eğitim durumu, sosyo-kültürel şartlar, bölgesel farklılıklar ve uzun süreli programlara düzenli devam etmekte yaşanan güçlükler gibi yaygın eğitimin yapısından kaynaklanan, eğitim sürecini etkileyen unsurlar, Kur’an Kurslarında uygulanan programların sürekli güncellenmesini gerekli kılmaktadır.

Bu çalışmada 2019 yılında uygulamaya konulan İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları Öğretim Programı konu edilmiştir. “Kur’an Kursları Öğretim Programının, eğitimde program geliştirme ilkelerine uygunluğu ne durumdadır?”, “Öğreticilerin amaç, içerik, öğrenme-öğretme süreci, ölçme-değerlendirme ve genel yönleriyle programla ve uygulanmasıyla ilgili görüşleri nelerdir?” sorularına cevap aranmıştır. Söz konusu öğretim programı ile ilgili;

1. Programın hazırlanması/tasarlanması (hazırlık sürecinin değerlendirilmesi, program geliştirme komisyonu oluşturulması, program geliştirme yaklaşımı seçilmesi, program geliştirme modeli seçilmesi), 2. Programın uygulanması/denenmesi, 3. Programın değerlendirilmesi, 4. Yeniden düzenlenmesi ile ilgili aşamalarının değerlendirilmesi söz konusudur. Ayrıca alt başlık olarak da;

Öğretim programının doküman analizi yöntemiyle incelenmesi ile;

- Kur’an Kursları yönetmeliğindeki amaçlar ile İhtiyaç Odaklı Öğretim Programdaki amaçlar birbirini destekliyor mu?
- Amaçların bilişsel, duyuşsal ve devinışsel alanlara göre dağılımı nasıl?
- Amaçlar hedef yazma ilkelerine uygun mu?
- İçerik belirleme ve içerik düzenleme kriterlerine uyulmuş mu?
- Öğretim programındaki temel ve kısa süreli programların müfredatı yeterli mi?
- Öğrenme ve öğretme süreci doğru planlanmış mı?
- Öğrenme-öğretme süreci hedeflerle ve içerikle uyumlu mu? Öğrenene göre mi? Ekonomik mi? Birbiri ile tutarlı ve kaynaşık mı? Yavaş ve birikimli bir süreç mi?
- Programda ölçme-değerlendirme süreci nasıl yapılandırılmıştır?

Kur’an Kursu öğretmenlerinin programa ve uygulanmasına dair değerlendirmeleriyle ilgili olarak;

- Öğreticilere göre programın amaçları neler? Öğrencilerin amaçları neler? Öğrencilerin amaçları ile programın amaçları uyumlu mu?
- Öğreticilerin ifade ettiği amaçlar ile programın amacı uyumlu mudur?
- Öğreticiler Kur'an-ı Kerim, Dini Bilgiler ve Kısa Süreli Programlarla ilgili müfredatı nasıl bulmaktadırlar?
- Ders kitapları ihtiyacı karşılıyor mu?
- Kısa süreli programlara ilave hangi derslere ihtiyaç vardır?
- Öğreticiler bu süreçte sorunlarla karşılaşılıyor mu? Öğreticiler derslerine hazırlanıyor mu, derslerinde hangi yöntemleri kullanıyorlar ve derslerini nasıl işliyorlar?
- Öğreticiler ölçme ve değerlendirme yapıyor mu? Yapıyorlarsa hangi yöntemi tercih ediyorlar?
- Mevcut öğretim programının olumlu ve olumsuz yönleri nelerdir?
- Öğreticilere göre öğrencilerin kursu bırakma sebepleri nelerdir?
- Farklı yaş ve eğitim seviyesinden kaynaklı olumsuzlukları en aza indirmek için neler yapılabilir?
- İmkan verilse öğretmenler İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarında neyi değiştirirler? Programın daha verimli olması için öğretmenlerin önerileri nelerdir?
- Program değerlendirilmesiyle elde edilen bulgular ile öğretmenlerin değerlendirmeleri örtüşüyor mu?
- Öğreticilerin görüşlerinin literatürde ve eğitim bilimsel olarak karşılığı nedir?

gibi sorulara program metninin incelenmesi ve öğretici görüşlerine göre cevap aranması bir ihtiyaç olarak değerlendirilmiştir. Söz konusu soruların cevaplanması, ilgili programın gelişimi açısından bilimsel bir değerlendirme imkanı sunmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışma; “İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programlarının (2019) eğitimde program geliştirme sürecine uygunluğu ne durumdadır?” ve “Kur'an Kursu Öğreticilerinin İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programlarına (2019) ve uygulanmasına ilişkin değerlendirmeleri nelerdir?” sorularına yanıt aramak amacıyla yapılmıştır. Bu bağlamda çalışma; 2019 İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursu Öğretim Programının program geliştirme ilkeleri ve öğretici görüşlerine dayalı olarak incelemesini

yaparak, kursların eğitim kalitesinin geliştirilmesine katkı vermeye yönelik bir arayışın ürünüdür.

Araştırmanın Önemi

Eğitimde program geliştirme bir süreçtir (Büyükkaragöz, 1997, s. 59). Bu sürecin temel aşamalarından birisi de değerlendirmedir. Program değerlendirme; anket, gözlem, görüşme, test vb. ölçme araçları ile eğitim programı ile ilgili veri toplama, bu verileri de programın etkili olduğunu gösteren ölçütlerle kıyaslayıp programın etkililiği hakkında yorum yapma ve karar verme sürecidir (Erden, 1998, ss. 4,9; Akt: Büyükkaragöz, 1997, s. 65). Uygulamaya konulan öğretim programları belli bir süre sonra güncelliğini yitirir ve bunun sonucunda ihtiyaçlara cevap veremez hale gelir. Bu sebeple programlarda eksik yönlerin tespit edilmesi, düzenli olarak takip edilerek uygulamada karşılaşılan sorunların ortaya koyulması ve bunları giderici tedbirlerin alınması önem arz etmektedir (Erden, 1998, s. 9; Akt: Büyükkaragöz, 1997, s. 65).

Yaptığımız literatür taraması sonucunda program geliştirme ile ilgili yazılan pek çok müstakil kitabın yanı sıra, örgün din eğitimi bağlamında “DKAB öğretim programlarının program geliştirme açısından incelenmesi” başlıklı çalışmalara sıklıkla rastlanmıştır (Örn. Gümüş, 2013; Güngör, 2009; Can, 2013). Literatür incelendiğinde Kur'an kursları ile ilgili çalışmaların büyük çoğunluğunun 4-6 yaş grubu Kur'an Kurslarına yönelik (Örn. Bacı, 2019; Aşkın, 2022; Uzun, 2022; Urdoğan, 2019) olduğu da dikkat çekmektedir. Buna karşın, yaygın eğitimde program geliştirme ve özellikle de İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programlarının program geliştirme süreci yönünden değerlendirilmesiyle ilgili sınırlı sayıda ve çoğunlukla güncel öğretim programı öncesi hazırlanmış çalışmaların bulunduğu belirlenmiştir (Örn. Korkmaz, 2013; Ekici, 2020; Zengin, 2019; Kocaoğlu, 2014). Program geliştirme sürecinde programın uygulanmasındaki olumlu veya olumsuz durumların belirlenmesi için öğretici görüşlerine yer veren yeni çalışmalara da ihtiyaç vardır. Araştırmamız uygulamada yaşanan olumlu ve olumsuz durumları belirlemeyi, böylece hem literatüre hem de Diyanet İşleri Başkanlığı'nın program geliştirme süreçlerine bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda bulgular öğreticilerin programı uygulama açısından ne tür desteklere ihtiyaç duyduklarının belirlenmesine de katkı sağlayacaktır. Araştırma sonuçlarının daha etkin ve verimli öğretim programlarının hazırlanması ve gelecekte hazırlanacak olan öğretim

programlarının program geliştirme ilkelerine uygunluğu konusunda uzmanlara rehberlik edeceği, veri sağlayacağı umulmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma nitel araştırma yöntemiyle yapılandırılmıştır. Nitel araştırmada gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi teknikler kullanılır, olaylar-yargılar gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ifade edilir. Nitel araştırma görüşme yapılan bireylerin duygu, düşünce ve tecrübelerinden temalar (tema-alt tema şeklinde) ortaya koyma imkânı verir (Kümbetoğlu, 2021, ss. 44-45; Yıldırım & Şimşek, 2021, ss. 109-123). Bu araştırmada veriler doküman analizi ve yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile toplanmıştır. Doküman analizi ile araştırma verilerinin birincil kaynağı olarak çeşitli dokümanlar toplanır, gözden geçirilir, sorgulanır ve analizi yapılır (Sak vd., 2021, s. 227). Mülakat tekniği ile gönüllü katılımcıların araştırma problemine ilişkin kanaatlerini kapsamlı olarak ve mümkün mertebe doğal bir süreç içerisinde belirlemek amaçlanmıştır. Yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile görüşmeci önceden hazırladığı konu veya alanlara sadık kalarak hem önceden hazırlanmış soruları sorma, hem de bu sorular konusunda daha ayrıntılı bilgi almak amacıyla ek sorular sorma özgürlüğüne sahiptir. Görüşmeci görüşme sırasında soruların cümle yapısını ve sırasını değiştirebilir, bazı konuların ayrıntısına girebilir ve daha çok sohbet tarzı bir yöntem benimseyebilir (Kümbetoğlu, 2021, ss. 44-45; Yıldırım & Şimşek, 2021, s. 130).

Bu araştırmada durum çalışması deseni kullanılmıştır. Durum çalışması; tek bir durum ya da olayın derinlemesine boylamsal olarak incelendiği, verilerin sistematik bir şekilde toplandığı ve gerçek ortamda neler olduğuna bakıldığı bir yöntemdir. Elde edilen sonuçlarla olayın neden o şekilde oluştuğu ve gelecek çalışmalarda nelere odaklanması gerektiğini ortaya koymaktadır (Subaşı & Okumuş, 2017, s. 420).

Araştırmanın amaçlarına yönelik verilerin toplanabilmesi için açık uçlu soruların yer aldığı yarı yapılandırılmış bir görüşme formu hazırlanmıştır. Çalışmada veri kaynağı olarak; İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı ve konuyla ilgili yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi ile gerçekleştirilen öğretici görüşleri kullanılmıştır. Görüşmeler araştırmanın amaçlarına uygun olarak nitel bulgu elde etmeye yeterli olacak sayıda öğretici ile yapılmıştır. Görüşmelerde maksimum çeşitlilik sağlayabilecek şekilde öğretici seçimine gidilmiştir. Maksimum çeşitlilikte; öğretmenlerin eğitim durumları, farklı kısa süreli

programlar açmış olmaları, görev yaptıkları kursların farklı sosyo-ekonomik seviyede insanların yaşadığı bölgelerde olması gibi kriterler göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca incelenen konuyu en iyi ifade edebilecek kişilere ulaşabilmek için, Öğreticilerin, İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim programları ve öncesi hakkında tecrübe birikimine sahip olmalarının önemi göz önünde bulundurularak mesleki tecrübeleri fazla olan, mümkün mertebe hem son iki öğretim programını (2012 ve 2019) hem de öncesini uygulamış öğretmenler tercih edilmiştir.

Verilerin yorumlanmasında betimsel analiz yöntemi benimsenmiştir. Betimsel analiz; Görüşme çözümlerindeki verilerin özgün biçimlerine sadık kalarak, bireylerin söylediklerinden doğrudan alıntılar yaparak, betimsel bir yaklaşımla verileri sunmaktır. Görüşme çözümlerinde yer alan kelimelere, ifadelere, kullanılan dile, diyalogların yapısına ve özelliklerine, kullanılan sembolik anlatımlara ve benzetmelere dayanarak tanımlayıcı bir analiz yapılır (Kümbetoğlu, 2021, s. 154).

Çalışma Grubu

Çalışma grubunun belirlenmesinde nitel araştırmada amaçlı örneklem belirleme tekniklerinden kolay erişilebilir örnekleme kullanılmıştır. Bu teknikte esas olan, çalışma alanı açısından maksimum veriyi elde etmek ve ulaşılması en kolay veri kaynaklarına ulaşmaktır (Yıldırım & Şimşek, 2021, ss. 109-123). Amaçlı örnekleme kapsamında İhtiyaç Odaklı Öğretim Programlarında en az 10 yıl görev yapmış, temel öğretim yanı sıra kısa süreli programlar da açmış öğretmenler seçilmiştir. 15 öğretici görüşmeye katılmış olup 12 öğretici ile mülakatlar yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Üç öğretici yüz yüze değil de görüşme formuna cevapları yazarak mülakatı gerçekleştirmeyi tercih etmişlerdir. Verilerin sunumunda öğretmenler KKÖ-1, KKÖ-2 şeklinde isimlendirilmiştir.

Çalışma grubunda Ankara iline bağlı üç ayrı ilçe müftülüğünden öğretmenler bulunmaktadır. Bu ilçelerin seçiminde Türkiye'nin çeşitli illerinden göç alması, farklı sosyo-ekonomik düzeylere sahip insanlardan oluşması, araştırmaya hız kazandırması açısından seçilen bölgelerin yakın ve erişilmesi kolay olması gibi kriterler göz önünde bulundurulmuştur. Çankaya Müftülüğüne bağlı "Çankaya A Kur'an Kursu, Çankaya B Kur'an Kursu, Çankaya Yaşamkent Salih Bezci Kur'an Kursu, Angora Evleri Kur'an Kursu, İlker Fatih Kur'an Kursu." Yenimahalle Müftülüğüne bağlı "Yeni Mahalle Serhat Kur'an Kursu, Şentepe Çalışkanlar Kur'an Kursu, Mesa Ahmet Bölünmez Kur'an Kursu,

Fatimatüz-Zehra Kur'an Kursu." Etimesgut Müftülüğüne bağlı "Hz. Ali Cami Kur'an Kursu, Medine Cami Kur'an Kursu, Rahman Cami Kur'an Kursu, Eryaman Yavuz Sultan Selim Kur'an Kursu, Atayurt Hz Hamza Cami Kur'an Kursu." seçilmiştir.¹

Belirlenen 14 kurstan araştırmaya katılan toplam 15 Kur'an Kursu öğreticisinin; 1'i ön lisans, 9'u lisans, 3'ü yüksek lisans, 2'si doktora mezunudur. Öğreticilerin 6'sı örgün eğitim, 8'i ilitam mezunudur. 2 öğretici hafız olup, 6'sı pedagojik formasyon eğitimi almıştır. Öğreticilerin yaş aralığı 34-59 arasında, görev süreleri ise, 11-41 yıl arasında değişmektedir. 15'i de 18 saat ya da 12 saat temel öğretim kursu açmış olup bunlardan 12 öğretici Cuma programı, 1 öğretici Akaid, 4 öğretici İlmihal, 9 öğretici Tefsir, 6 öğretici Hadis, 5 öğretici Siyer Kısa Süreli Programlarını, 4 öğretici Hafta Sonu Öğretim Programını (iki öğretici hanımlara, iki öğretici çocuklara) açmıştır. 3 öğretici de Uzaktan Kur'an-ı Kerim Öğretim programı ile online dersler vermekte, müftülüğün görevlendirmesiyle zaman zaman personele de tashih-i huruf dersleri vermektedir. İhtiyaç Odaklı Kurslarda uygulanan çevrim içi eğitimler araştırmamızın dışında tutulduğu için öğretmenlere uzaktan eğitimle ilgili değerlendirmeleri sorulmamıştır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin özellikleri aşağıda Tablo 1' de gösterilmiştir:

¹ Öğreticilerinin kurs isminin verilmesini istemediği iki Kur'an Kursu, A ve B şeklinde isimlendirilmiştir.

Kodu	Yaşı	Görev Süresi	Eğitim Durumu	Örgün/İlitam	Pedagojik Formasyon	Hafızlık	Temel Öğretim Yanı Sıra Açtığı Kısa Süreli Program	Bağlı Olduğu Müftülük
KKÖ-1	36	13	Doktora	Örgün	Var	Yok	Cuma	Çankaya
KKÖ-2	43	11	Yüksek Lisans	İlitam	Yok	Yok	Cuma, Tefsir, Hadis, Akaid	Çankaya
KKÖ-3	59	41	Lisans	İlitam	Yok	Yok	Cuma, Siyer, Tefsir	Çankaya
KKÖ-4	57	30	Lisans	İlitam	Yok	Yok	Tefsir	Çankaya
KKÖ-5	39	12	Lisans	Örgün	Var	Yok	Cuma	Çankaya
KKÖ-6	35	15	Yüksek Lisans	Örgün	Yok	Var	Siyer, İlmihal, Tefsir, Hafta Sonu	Yenimahalle
KKÖ-7	41	14	Yüksek Lisans	Örgün	Var	Yok	Tefsir, Cuma, Hafta Sonu, Siyer, Hadis	Yenimahalle
KKÖ-8	50	16	Lisans	Örgün	Var	Yok	İlmihal, Hadis	Yenimahalle
KKÖ-9	37	15	Lisans	İlitam	Var	Yok	Cuma	Yenimahalle
KKÖ-10	44	18	Lisans	Örgün	Yok	Yok	Cuma, Tefsir	Etimesgut
KKÖ-11	34	11	Lisans	İlitam	Yok	Yok	Tefsir, Cuma, Hadis, Siyer, İlmihal	Etimesgut
KKÖ-12	36	11	Ön Lisans	-	Yok	Yok	Tefsir, Hadis, Cuma, Hafta Sonu, İlmihal	Etimesgut
KKÖ-13	47	16	Lisans	Örgün	Var	Yok	Siyer, Hafta Sonu, Cuma	Etimesgut
KKÖ-14	58	36	Lisans	İlitam	Yok	Yok	Cuma	Etimesgut
KKÖ-15	35	12	Doktora	İlitam	Yok	Var	Cuma, Tefsir	Etimesgut

Tablo 1: Mülakat Yapılan Öğreticilere Ait Bilgiler

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Verilerin Toplanması

Öncelikle konu ile ilgili literatür ve 2004, 2012 ve 2019 öğretim programları ayrıntılı olarak incelenmiş, sonrasında Kur'an Kursu öğreticileri ile ön görüşmeler yapılmıştır. Hazırlanan taslak forma uzman görüşleri vasıtasıyla son hali verilmiştir. Öğreticiler

Çalışmanın konusuna dair önceden bilgilendirilmiştir. Görüşme formu öğreticilerin kişisel bilgilerinin alındığı giriş bölümü dışında 5 bölümden ve 17 sorudan oluşmaktadır.

Uygulama ncesinde Sakarya Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'ndan 06.07.2023 tarihli ve 59 sayılı toplantısında alınan "05"nolu karar ile izin alınmıştır. Görüşmeler ortalama 40-45 dakika srmştir. Katılımcıların onayı ile veriler görüşme formları ve ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Verilerin zmlenmesinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır.

Kapsam ve Sınırlılıklar

Kur'an Kursları ğretim programı temelde "Yaygın Din eğitimi" ve "Hafızlık Eğitim Programı" olarak ikiye ayrılmaktadır. Çalışmamızda bu iki programdan "Hafızlık Eğitim Programı" konu edilmeyecek olup "Yaygın Din eğitimi" başlığı ele alınacaktır. Kur'an Kurslarında uygulanmakta olan 14 farklı programdan² yalnızca İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları ğretim Programları (2019) alışma kapsamındadır. ğreticilerle mülakat yaptığımız dönemde henüz yayınlanmamış olan, 2023-2024 eğitim-ğretim dönemi başında, eylül ayında yayınlanan İhtiyaç Odaklı ile ilgili şu üç program çalışmamıza dahil edilmemiştir: "İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Hatim ğretim Programı (2023), İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Kur'an-ı Kerim ğretim Programı (2023), İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Gençliğe Yönelik ğretim Programı (2023)."

Araştırmanın doküman analizi kısmı, 2019 yılında hazırlanan "İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları ğretim Programlarını" kapsamaktadır. Araştırmanın görüşme kısmı ise 2022-2023 eğitim-ğretim döneminde İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarında Kur'an Kursu ğreticisi olarak görev yapan 15 öğreticiyi kapsamaktadır.

2010 yılından bu yana araştırmacının Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde Kur'an Kursu ğreticisi olarak görev yapması, İhtiyaç Odaklı Programlar ncesi ve sonrasını tecrübe etmesi, İhtiyaç Odaklı Programların sahaya olan etkilerini, yaşanan değişimleri ve gelişmeleri akademik olarak ortaya koymak istemesiyle bu tez çalışması ortaya çıkmıştır.

Literatürün Değerlendirilmesi ve İlgili alışmalar

Çalışmamızın zgn yönü, İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları ğretim Programlarının eğitimde program geliştirme sürecine uygunluğunun güncel ğretim program (2019)

² www.egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/sayfa/489 E. T. 22/10/2023

özelinde ve öğretici görüşleri de alınarak değerlendirilmesinin daha önce bu kapsamda ve bu içerikte çalışılmamış olmasıdır.

Sadece öğretmenlerle görüşme veya anket yapılan çalışmalar:

Korkmaz (2013)'ın "İhtiyaç Odaklı Yaygın Din Eğitimi Kur'an Kursları Kayseri Örneği" başlıklı çalışmasında daha önceki yıllarda pilot illerde uygulanan, 2012-2013 eğitim-öğretim yılında ilk defa tüm Türkiye genelinde uygulamaya konulan "İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları" öğretim programını değerlendirmektedir. Bu amaçla Kur'an Kursu öğretmenlerinin görüşlerine de yer verilmiştir. Çalışma, öğretim programını sadece program geliştirme süreci açısından değil, birçok açıdan değerlendirmektedir. Ancak çalışma 2019 yılında yapılan program güncellemesi öncesinde gerçekleştirilmiştir.

Sevinç (2023)'in "İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursu Öğretim Programının Öğretici Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi" başlıkla makalesinde program üzerinde program geliştirme ilkeleri yönüyle yüzeysel bir değerlendirme yapılmıştır. Öğreticilerle yapılan alan araştırmasında sadece "Ders saatleri, konuların yeterliliği, programın amaçlarına ulaşabilme düzeyi, farklı saatlerde kurs yapma imkanları, en fazla talep edilen programlar ve programın uygulanmasında karşılaşılan sorunlar" ele alınmıştır.

Bu çalışmalara ek olarak; Korkmaz (2009)'un "Kur'an Kursu Öğreticilerinin Eğitim Öğretim Yeterlikleri Açısından Kendilerini Değerlendirmeleri" başlıklı doktora tezi; Demirezen (2017)'in "Kur'an Kurslarında Kur'an-ı Kerim Derslerinde İzlenen Öğretim Yöntemleri (Kayseri Örneği)" ve Erkul (2010)' un "Kur'an Kurslarında Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi Yöntem ve Teknikleri" isimli yüksek lisans tezleri; Demirezen & Korkmaz (2018)'in "Kur'an Kursu Öğreticilerinin Yöntem Anlayışları" başlıklı makalesi zikredilebilir.

Sadece öğrencilerle görüşme veya anket yapılan çalışmalar:

Kılavuz (2005)'un "Kur'an Kurslarında Yetişkin Din Eğitimi" isimli çalışması bulunmaktadır. Çalışmada Kur'an Kursları ve Öğretim Programları başlığı altında, Öğretim programlarının amaçları, öğretim programları ve değerlendirme gibi konular ele alınmış, program geliştirme ile ilgili teorik bilgiler verilmiştir. Fakat çalışma 2004 öğretim programları ile sınırlı kalmıştır.

Kartal (2019)'ın "Kur'an Kursundaki Yetişkin Din Eğitiminin Bireye Ve Aile Yaşantısına Etkileri Kastamonu Örneği",

Bulut (2009)'un “18–50 Yaş Arası Bayanların Kur'an Kurslarına Devam Motivasyonları (Ankara-Keçiören Örneği)”,

Candemir (2023)'ın “İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursu Öğrencilerinin Tercih Sebepleri ve Beklentileri” başlıklı yüksek lisans tezleri;

Yazıcı & Meydan (2023)'ın “2019 İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programının Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi” başlıklı makale çalışması da öğrencilerle yapılan çalışmalar arasında zikredilebilir.

Hem öğretici hem öğrencilerle görüşme veya anket yapılan çalışmalar:

Zengin (2019) tarafından hazırlanan “Öğrenci ve Öğreticilerine Göre Kur'an Kurslarının Amaçlarını Gerçekleştirme Düzeyi: Sakarya Örneği” başlıklı yüksek lisans tezi, öğrenci ve öğretici görüşlerini ele alarak 2012 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programının amaçlarının gerçekleşme düzeyini ortaya koymaktadır.

Ekici (2020)'nin “Kur'an Kursları Öğretim Programının Yetişkin Din Eğitimi Kapsamında Değerlendirilmesi (Osmaniye İli Örneği)” başlıklı doktora tezi bulunmaktadır. Bu çalışmanın da temel amacı; Osmaniye ilindeki Kur'an Kurslarında 2016-2017 eğitim-öğretim yılında yetişkinlere yönelik olarak uygulanan İhtiyaç Odaklı Öğretim Programını Kur'an Kursu öğretmenleri ve öğrencilerinin gözüyle incelemektir. Çalışmada 2012 Öğretim Programı değerlendirilmektedir.

Özyurt (2009)'un “Kur'an Kurslarında Kadınlara Yönelik Din Eğitimi (Kartal Örneği)” ve Çınar (2018)'in, “İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarında Yetişkinlerin Eğitimi (Ankara Örneği)” başlıklı yüksek lisans tezleri hem öğretici hem öğrenci görüşlerini değerlendiren çalışmalar arasında zikredilebilir.

Koç (2005)'un “Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik Üzerine Bir Araştırma” ve Ay (2005)'in “Problemleri ve Beklentileriyle Türkiye’de Kur'an Kursları” başlıklı kitap olarak yayınlanmış hem öğretici hem de öğrencilerle anket yapılan çalışmaları da bulunmaktadır.

Bu araştırmalar da çalışmaya basamak olması yönüyle takdir edilen ve istifade edilen fakat 2019'dan önceki İhtiyaç Odaklı Öğretim Programlarını incelemeleri yönüyle güncelliğini yitirmiş olarak görülen çalışmalardır.

Alan araştırması olmayıp sadece program geliştirme yönüyle doküman analizi yapan çalışmalar:

Kocaoğlu (2014) tarafından hazırlanan “Kur'an Kursları Öğretim Programının Eğitimde

Program Geliştirme Açısından Değerlendirilmesi” başlıklı yüksek lisans tezidir. Söz konusu tezde 2004 yılı öğretim programı konu edilmiştir. 2012 yılındaki “İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı” kapsam dışında bırakılmıştır. Ayrıca tez teorik bir çalışmadır, sahaya inilmemiş, Kur’an Kursu öğreticilerinin değerlendirmesi sorulmamıştır.

1. BÖLÜM: KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Eğitim Programı

Eğitim, bireyin, grupların veya toplulukların bilgi, beceri ve tutumlarında değişiklik yapmak üzere tasarlanmış bir etkinliğin bir veya daha fazla kişi tarafından üstlenilmesi ve gerçekleştirilmesidir. Eğitim, bireylerin düşünce, tutum, davranış ve yaşamlarında, belli bir amaç doğrultusunda, insan ve toplumun yararına, yarınları da dikkate alarak, kişiliğini geliştiren, farkındalığını artıran, onu daha değerli kılan yani pek çok iyileştirme ve geliştirmeyi sağlamayı amaçlayan sistematik bir süreçtir (Barutçugil, 2020, s. 18). Plan ve programı yapılmadan, amaçları belirlenmeden gerçekleştirilecek bir eğitim etkinliği eğitimin tanımında da geçtiği üzere bireyin davranışlarında istendik bir değişme meydana getirmeyecektir. Muhatabımızda istenen değişimleri gerçekleştirebilmek, gerekli bilgi ve beceriyi kazandırabilmek için öğretimin faaliyeti mutlaka planlı ve programlı bir şekilde yürütülmelidir. Plan ve program eğitim sürecinin temel unsurlarıdır (Varış, 1998, s. 18).

Toplumun sosyal, kültürel, ekonomik, politik gibi her yönden kalkınmasında önemli bir rolü olan eğitim sisteminin üç temel ögesi vardır. Bu ögeler; öğrenci, öğretmen ve programdır. Programlar ulaşılmak istenen hedefleri, bu hedeflere varabilmek için seçilecek içeriği, içeriğin etkili bir şekilde kavranabilmesi için destekleyici araç-gereç ve yöntemleri, hedeflerin ne kadarının gerçekleştiğini ortaya koyan değerlendirme ölçütlerini kapsamaktadır (Kılavuz, 2005, s. 97).

Demirel (2021) ise eğitim programını “Belirlenmiş hedefler doğrultusunda planlanmış bir programlama veya öğrenme yaşantıları düzeneği olarak ifade edilen tüm eğitim faaliyetleridir.” şeklinde tanımlar (Demirel, 2021, s. 6).

Ders içerikleri ve derslerin sıralanması, konular ve öğretim materyalleri listesi, okuldaki personelin planladığı, hem okul içinde hem okul dışında öğretilen hedef davranışlar grubu olan (Demirel, 2021, s. 6) eğitim programının ortak noktalar bir araya getirildiğinde bir düzenek olduğu ve bu düzenekte şu öğelerin bulunduğu görülmektedir:

1. Hedefler: Öğrencide olması beklenen ve eğitim yoluyla kazandırılması istenen davranışları ifade eder.
2. İçerik: Hedeflerle belirlenen davranışların, öğrenciler tarafından kazanılması için gerekli olan konular bütünüdür.

3. Öğrenme yaşantıları: Öğrencilerin hedefe ulaşması için geçirmesi gereken süre.
4. Değerlendirme: Hedeflere ulaşıp ulaşılmadığını, eğer ulaşıldıysa hangi oranda ulaşıldığını ortaya koymaya yarayan sınama durumları (Korkmaz, 2003, ss. 13-15).

Bu öğeler arasında karşılıklı ilişki vardır. Herhangi bir öğede yapılacak değişiklik diğer öğeleri de etkilemektedir. Sonuç olarak eğitim programı; birbiri ile ilişki içerisinde olan, hedef, içerik, öğrenme yaşantıları ve değerlendirme öğelerinden oluşan, okul içinde ve okul dışında planlanmış tüm eğitim etkinlikleridir.

İyi bir öğretim programı şu özelliklere sahip olması gerektiği belirtilmektedir:

1. Eğitim veren kurumlar bireylere, kültürel ve milli değerleri kazandırmakla yükümlüdür. Bu sebeple hazırlanan eğitim programları toplumun isteklerini gerçekleştirecek nitelikte, ülkenin eğitim felsefesi doğrultusunda olmalıdır (Aydın, 1996, s. 125).
2. Eğitim programı işlevsel olmalıdır. Yani hayatta işe yaramalı, bireylerin ihtiyacına cevap vermeli, kişilerin yeteneklerini ortaya çıkarmalıdır. İyi bir eğitim programının, amaçlarda nelere dikkat etmek gerektiğini, etkili bir içerik için hangi araç, gereç ve teknikten yararlanabileceklerini, bunların nasıl uygulanacağını ve nasıl değerlendirileceğini göstermesi gerekir (Ertürk, 2017, ss. 14-15; Aydın, 1996, s. 125).
3. Büyükkaragöz, Çivi (1994), eğitim programının esnek olması ve programı uygulayanlara rehberlik ederek yardımcı olması gerektiğini ifade etmektedir (Büyükkaragöz & Çivi (1994); Akt. Aydın, 1996, s. 125).
4. Okulun çevre koşulları ve fiziki şartları göz önüne alınmalıdır.
5. Programdaki etkinlikler kendi içinde aşamalı ve planlı olmalı. Çocukların nasıl ve ne şekilde etkinliklere katılacağı belirtilmelidir (Urdoğan, 2019, s. 28).
6. Eğitim programı geliştirilirken aşağıdaki sorular cevaplanmış ve bu aşamalardan geçilmiş olmalıdır (Ertürk, 2017, s. 14; Ünsal, 2021, s. 9).

Bu sorular şöyledir:

1. Eğitimde öğrencilere kazandırılması gereken davranışlar nelerdir? Eğitimde hangi hedefler olmalıdır?
2. Tavır ve tutumların kazanılması için öğrenciler hangi yaşantılardan geçirilmelidir? Hangi eğitim durumlarına göre düzenlenmelidir?
3. İstendik davranış değişikliği için en verimli durum nasıl örgütlenmelidir?
4. İstendik davranışların isabetliliği ve eğitim durumlarının etkililik derecesi nedir?

5. İstendik davranışlara yani hedeflere ne derece ulaşıldı?
6. Hedeflere ulaşılma durumuna göre var olan eğitim programında ne gibi değişikliklere ihtiyaç vardır?

Bu soruların cevaplanmasıyla eğitim programı geliştirme faaliyeti oluşturulacaktır. Bu sorular aynı zamanda eğitim programının unsurlarının/öğelerinin ortaya çıkmasını da sağlamıştır (Ertürk, 2017, s. 14; Aydın, 1996, s. 125; Ünsal, 2021, s. 9).

Sonuç olarak iyi bir eğitim programında; hayatın içinde geçerli olan, o toplumun eğitim felsefesine uygun etkinliklerin yer aldığı, öğrencilerin başarılı olmasını sağlayacak, okulun veya kursun çevre şartlarını, öğrencinin ilgi ve ihtiyaçlarını, hazır bulunuşluklarını göz önünde bulunduran, konuları bütünleşmiş, belli bir sıra ve düzene dikkat edilen, aşamalı olan (kolaydan zora gibi), geçişlilik ve süreklilik özelliklerine sahip, günlük yaşama transfer edilebilen, temel unsurları arasında denge olan bir sistem örgüsü olmalıdır (Ünsal, 2021, s.6).

1.2. Öğretim Programı

Öğretim programı, eğitim programı içinde yer alan öğrenme-öğretme süreçleri ile ilgili tüm etkinlikleri kapsar. Diğer bir deyişle öğretim programı; bir eğitim kurumunun öğrenen bireyler için sağladığı, kurumun ve milli eğitimin hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik tüm etkinliklerdir (Varış, 1998, s. 18; Kılavuz, 2005, s. 98). Öğretim programında “Ne öğretilecektir?”, “Öğretim nasıl yapılacaktır?”, “Hangi konu ne zaman öğretilecektir?” sorularına cevap aranmaktadır. Ayrıca öğretim programında, “Öğretimin içeriği veya konuları”, “Öğretimin metodu”, “Öğretim düzeni” nin nasıl olduğu gibi hususlara cevap vermek söz konusudur (Kılavuz, 2005, s. 98).

Öğretim programının bazı özelliklere sahip olması gerekmektedir (Büyükkaragöz, 1997, s. 193; Varış, 1996, s. 14; Ertürk, 2017, s. 25):

- İşlevsellik: Öğrencilerin yaparak, yaşayarak öğrenmelerine fırsat vermektir.
- Esneklik: İşlevsel olarak hazırlanmış bir programın esnek olması gerekir. Esneklik her öğrencinin fiziki-psikolojik özellikler ve öğrenme gibi bireysel farklılıklarını, ihtiyaçları ve özelliklerini, buna ilaveten hızla ilerleyen bilim ve teknolojik gelişmeleri dikkate almak demektir.
- Devletin ve toplumun görüş ve isteklerine uygun olmalıdır: Öğretim programlarında yer alan her türlü içerik devletin dayandığı temel ilkelere uygun olmalıdır.

- Uygulayıcılara yardımcı olmalıdır: Öğretmenlere programları başarıyla uygulayabilmeleri için rehberlik yapılmalıdır.
- Uygulanabilirlik: İşlevsellik ve esneklik özelliklerinin bir sonucu olan programın uygulanabilirlik özelliği, programın çeşitli durumlara uyarlanabilmesidir.
- Ekonomik olma: Bir öğretim programı içinde amaçlar, içerik, araç-gereçler, ders yöntemleri, değerlendirme teknikleri gibi çeşitli kategoriler vardır. Her bir faaliyetin gerçekleşmesi belli bir maliyetle olur. Bu sebeple, öğretim programı hazırlanırken ekonomiklik ilkesine uyulmalıdır.

1.3. Öğretim Programının Öğeleri

Öğretim programı; amaçlar, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve değerlendirme olmak üzere dört öğeden oluşmaktadır.

Amaçlar (Hedefler): “Bireyde planlanmış yaşantılar sayesinde gözlenmesi ve kazanılması kararlaştırılan davranış değişikliği, istendik özellikler ve varılmak istenen nokta” anlamına gelen amaç ögesinde “Bireyleri niçin eğitiyoruz?” sorusuna cevap aranır. Bu istendik özellikler beceri, değer, güdülenmişlik, tutum vs. olabilir (Sönmez, 2020, s. 135; Güngör, 2009, ss. 8-9). Ertürk (2017), bir benzetme ile konuyu şöyle açıklar: “Bir fabrika kurmadan önce fabrikada ne üreteceğimize karar vermek sonra da imal edeceğimiz ürünün özelliklerini belirlemek zorundayız. Bu iki adım atılmadan fabrika kurulamaz. Bu sebeple planlı bir eğitim faaliyetinde ilk adım, imal edeceğimiz insanın ne olacağını bilmek ve hangi özelliklerle donatılacağına iyice karar vermektir.” (Ertürk, 2017, s. 25; Güngör, 2009, ss. 8-9).

İçerik: “Amaçlara ulaşmak için ne öğretelim?” sorusuna cevap aranan içerik ögesinde, hedef belirlendikten sonra bu hedefin kazandırılmasını sağlayacak muhteva düzenlenir (Sönmez, 2020, ss. 137-139).

Öğrenme-Öğretme Süreci: “Hedef davranışlara ulaşmak için içeriği nasıl öğretelim?” sorusuna cevap aranmaktadır. Öğrenme-öğretme süreci ögesinde, “Hangi yöntem, teknik, araç-gereç ve kaynakla amaçları öğrencilere hızlıca kazandırırız?” sorusu sorulur. Yani öğrenme-öğretme süreci bir eğitim programında hedefler ve içerik oluşturulduktan sonra bu içeriğin hedeflere paralel ve uyumlu olarak nasıl aktarılacağına belirlenmesidir. Eğitim ve öğretimde yanlış yöntem ve strateji kullanılırsa olumlu bir sonuç beklemek

imkansızdır (Ertürk, 2017, s. 86; Güngör, 2009, ss. 8-9). Öğrenme-öğretme süreci bazı çalışmalarda “eğitim durumları” olarak da ifade edilmektedir (Urdoğan, 2019, s. 32).

Değerlendirme (Sınama Durumları): “Belirlenen amaçlara ne kadar ulaşılmıştır?” sorusuna cevap aranır. Öğrencilerde gözlemlemeye karar verdiğimiz davranışları kazanıp kazanmadığını, kazandıysa ne kadar kazandığını, kazanmadıysa hangi sebepten kazanmadığını, kazanabilmesi için neler yapılması gerektiğini belirleme sınama durumlarının kapsamına girer (Sönmez, 2020, s. 451; Gümüş, 2013, s. 43).

1.4. Program Geliştirme

Program geliştirme, çocuğun, gencin ve hatta insanın zaman boyutları içinde geçmişten geleceğe sürekli olarak daha doğruya, daha iyiye doğru mesafe alma sürecidir. Özellikle teorik olarak kökü, çok eskiye dayanan, günümüzde ise uygulama koşulları ciddi bir şekilde incelenen yaşam boyu eğitim ilkesi program geliştirmenin kavramsal çerçevesini oluşturmaktadır. Öncelikle bu anlayış, yalnızca çocuğun ve gencin sürekli öğrenmesi biçiminde yorumlanmamalıdır. Yaşam boyu eğitim, eğitimciyi, ana babayı, yani bütün insanları kapsar. Böyle bir yaklaşımda, her bireyin yaşam boyu gelişmesi söz konusudur. Okul, formal eğitim sürecinde, öğrencisine, sürekli öğrenme yollarını öğretir, öğrenme güdüsünü kazandırır. Toplumun bütün kurumları eğitim sürekliliğini desteklemek durumundadır. Özellikle, kitle iletişim araçlarının, fazlasıyla etkin hale geldiği ve bütün bunların okul dışında gerçekleştiği düşünülürse, yukarıda sözü edilen kurum ve kaynakların kapsamı daha iyi anlaşılabilir. Buna göre günümüzde, eğitim kurumundan yalnızca okul kastedilmemekte ve eğitim süreci de yalnızca, sınıfta, öğretmen/öğrenci etkileşimi anlamında gelmemektedir. Eğitim, okuldan önce de sonra da kültürel süreçlerin çok yönlülüğü nedeniyle kapsam yönünden globaldir. Bu noktada yaşam boyu eğitim anlayışına yeni bir boyut getirildiği gözlenmektedir. Eğitim, hem sürekli olacaktır, aynı zamanda ve çok yönlü ilişkiler dokusu içinde cereyan edecektir (Varış, 1985, ss. 67-68).

Bir eğitim programının dört temel ögesi vardır. Bunlar hedef, içerik, öğrenme-öğretme süreci, ölçme ve değerlendirmedir. Program geliştirme de bu ögeler arasındaki dinamik ilişkiler bütünüdür (Demirel, 2021, s. 5).

Sistemin bir ögesinde olan değişiklik, sistemin tümünü etkiler. Yani ölçme ve değerlendirmede yapılan herhangi bir değişiklik programın diğer ögeleri olan hedef,

içerik, öğrenme-öğretme sürecini de etkiler. Örneğin son zamanlarda ülkemizde çoktan seçmeli testlere daha fazla yer verilmektedir. Bu durum içerik boyutunu etkilemiş ve ders kitabı olarak test kitaplarına daha çok ağırlık verilmiştir. Buna bağlı olarak hedef de değişime uğramıştır. Öğrenme-öğretme süreci de etkilenmiştir. Öğretmenler derslerde, testlerdeki doğru cevabın nasıl bulunduğunu anlatmaktadırlar (Demirel, 2021, s. 5).

Program geliştirme daha iyi program oluşturmak ve daha iyi nitelikte öğrenci yetiştirmek için mevcut programın araştırmacı bir yaklaşımla geliştirilmesidir. Geliştirme esnasında ilkeler saptanır. Bu süreçte öğretmenlerden yararlanılır. Bunun sebebi, programın uygulanmasından ve geliştirilmesinden direkt sorumlu olan meslek grubudur (Varış, 1996, s. 15). Program geliştirmenin temelinde daha nitelikli insan gücüne ihtiyaç duyulması, sosyokültürel, bilimsel değişim ve gelişimler yatmaktadır. Program geliştirme masa başında gerçekleşen bir süreç değildir. Ders kitapları ve araçların, canlı (öğretmen, öğrenci, veli, yönetici) ve cansız (ders kitapları, araç-gereçler, çevre koşulları) varlıkların, bütün koşulların sürekli biçimde geliştirilmesidir (Varış, 1996, s. 15). Program geliştirme ekip çalışması, operasyonel bir araştırma süreci ve etkin bir eşgüdüm gerektirir. Bireyler araştırma sürecinde sürekli eğitime inanarak, deneysel yaklaşıma ilgi gösterir. Bireysel davranmaz, kayıtsız olmaz, yeni öğretim süreçlerine yer verir. Tüm bunlar program geliştirmenin başarısını etkiler (Varış, 1996, s. 16).

Sonuç olarak;

- Program geliştirme kapsamlı, devamlı ve uygulamalı bir süreçtir, masa başı doküman hazırlamak değildir. Mevcut programı öğrencide istenen davranış değişikliğini sağlamak için araştırmacı bir bakış açısıyla daima geliştirmektir.
- Program geliştirme ekip çalışması gerektiren, değerlendirmenin önemli bir yer tuttuğu, okul içi ve dışı etkinliklerle, zengin yöntem arayışı ile nitelikli öğrenci yetiştirmeyi amaçlayan çalışmalardır. Program geliştirme mekanizmasında süreçler ve sonuçlar daima değerlendirilir (Varış, 1996, s. 17).

Buraya kadar vermiş olduğumuz program geliştirme tanımları bir takım farklılıklar göstermekle birlikte, belli bazı noktalarda birleşmektedir. Tanımların hemen hepsi, program geliştirmenin bir süreç olduğunu vurgulamaktadır ve bu sürecin çeşitli aşamalardan meydana geldiği konularında birleşmektedir. Belirlenmiş olan bu temel ortak noktalara göre eğitimde program geliştirme; bir eğitim programının tasarlanması/hazırlanması, uygulanması, değerlendirilmesi ve değerlendirme sonucu elde

edilen veriler doğrultusunda yeniden düzenlenmesi aşamalarından oluşan çok yönlü ve çok kapsamlı bir süreç olarak tanımlanabilir. Yani program geliştirmenin birbirini tamamlayan ve etkileyen dört aşamadan (Tasarım/Hazırlama-Uygulama-Değerlendirme-Yeniden Düzenleme) meydana geldiği görülmektedir.

1.5. Program Geliştirme Süreci

Eğitim programları ile ilgili çalışmalarda süreç boyutu etkili bir biçimde ortaya konulmalıdır. Eğer sürecin her aşaması uygun biçimde ortaya konulmadan bir sonraki aşamaya geçilirse eğitim programının etkili olması beklenmemelidir. Eğitim programının uygulanabilir hale gelebilmesi için programın tasarlanması, taslak programın uzman kanısına göre değerlendirilmesi ve geliştirilmesi, taslak eğitim programının pilot çalışmalarla denenmesi, denen taslak eğitim programının değerlendirilmesi, taslak eğitim programının geliştirilmesi, eğitim programının uygulamaya konulması, uygulanmakta olan eğitim programının sürekli değerlendirilmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir (Demirel, 2021, s. 43).

Program geliştirme sürecine katılan eğitimcilerin dikkat etmesi ve cevaplandırması gereken sorular şöyle sıralanmaktadır:

1. Öğrencilere hangi davranışlar kazandırılmalı yani eğitim hedefleri ne olmalıdır?
2. Bu hedef davranışların gelişmesi için öğrenciler hangi yaşantıları geçirmelidir?
3. Öğrenci davranışlarını geliştirme bakımından en verimli olanın gerçekleşmesi için bu durumlar nasıl düzenlenmelidir?
4. İstenilen davranışların isabetlilik durumlarında (istenilen davranışları geliştirme yönünden) etkililik derecesi nedir?
5. 4. soruya verilen cevaplara göre programda hangi değişiklikler yapılmalıdır? (Ertürk, 2017, ss. 13-14; Aydın, 1998, ss. 2-3).

Program geliştirme sürecinde “ne, niçin, nasıl, ne zaman, kim ve ne ile” sorularına verilen cevaplar üzerinde durulur. Ülkenin eğitim felsefesinin ortaya konduğu amaç boyutunda; “Bireyleri niçin eğitiyoruz?” sorusuna, amaca uygun bilgilerin aktarılmasının istendiği muhteva yani içerik ögesinde “Amaçlara ulaşmak için ne öğretilim?” sorusuna, öğrenme-öğretme süreci boyutunda “Muhteva öğrenciye nasıl aktarılmalı?” sorusuna cevap aranır. Süreç boyutunda soruyu “Öğretimde, araç, gereç, yöntem, teknik, model, kaynak ne olmalıdır?” şeklinde de sorabiliriz. “Amaçların ne kadarına ulaşıldı veya ne

kadarına ulaşılmadı?” sorusunun sorulduğu son öge olan ölçme ve değerlendirme aşamasında ise öğretimin kalite kontrolü yapılır (Aydın, 1998, ss. 2-3; Can, 2013, ss. 7-14).

1.5.1. Programın Hazırlanması

Program geliştirmenin ilk aşaması programın hazırlanmasıdır. Bu aşamada önce program geliştirme komisyonu kurulur. Akabinde program geliştirme yaklaşımı ve modeli belirlenir. Sonra sırasıyla ihtiyaç saptaması yapılır, hedefler belirlenir, içerik seçimi ve düzenlenmesi yapılır, sınama durumları belirlenir.

1.5.1.1. Program Geliştirme Komisyonunun Oluşturulması

Program geliştirme sürecinin her evresinde yapılması gereken pek çok iş, cevaplanması gereken pek çok soru olunca, bu sorunların güvenli bir şekilde ve kolaylıkla çözülebilmesi için belli alanlarda yetişmiş bilim adamı, öğretim elemanı ve uzmanlar (eğitim sosyoloğu, eğitim psikoloğu, eğitim felsefecisi, program geliştirme, ölçme-değerlendirme uzmanları) ile ilgili birimlerin (MEB, YÖK, DİB) temsilcilerinden oluşan komisyon ya da komisyonlara ihtiyaç duyulur. Uygulamada program geliştirme çalışmasının boyutlarına göre bu komisyonlar farklılaşabilmektedir (Korkmaz, 2003, ss. 17-20). Bilim ve teknolojiadaki gelişmeler, program geliştirme çalışmalarının daima ve sürekli araştırma ve geliştirmeye dönük olmasını gerektirmektedir.

Demirel (2021)’e göre, program geliştirme komisyonunda, programın genel stratejisini belirleyecek “Program karar ve koordinasyon grubu” olmalıdır. İkinci grupta ise tüm süreçlerde daima görev yapan “Program çalışma grubu” olmalıdır. Üçüncü grupta ise gerekli görüldüğünde, ihtiyaca binaen danışman olarak çağırılacak uzmanlardan oluşmalıdır. Bu grup da “Program danışma üyeleri grubu” olarak adlandırılır (Demirel, 2021, s. 79).

Duran (2021); komisyon grubunu program çalışma grubu olarak adlandırmakta ve karar vericiler, tasarlayıcılar, uygulayıcılar, değerlendirciler olarak dört temel düzeyde ele almaktadır. Karar vericiler; ihtiyaç duyulan programların neler olduğuna karar veren gruptur. Tasarlayıcılar; program tasarısının hazırlanmasında yer alan uzman program tasarlayıcıları, ölçme değerlendirme uzmanları, ilgili disiplin ve alanın uzmanları ve ilgili alandaki eğitimci ve akademisyenlerden oluşan gruptur. Uygulayıcılar; program

okuryazarı öğretmenler, okul yöneticileri gibi program tasarlayıcılarının gözetiminde gerçekleşen programın denenmesi ve yaygınlaştırılması aşamasında görev alan kişilerdir. Değerlendiriciler; genelde program tasarım sürecinin başından sonuna kadar görev alan kişilerden oluşur. Temel olarak uygulayıcılardan elde ettikleri verileri programı değerlendirmek amacıyla kullanırlar. Program geliştirme sürecinde karar vericiler, tasarlayıcılar, uygulayıcılar ve değerlendiriciler dinamik ve eşgüdümlü bir şekilde çalışırlar (Duran, 2021, s. 109).

1.5.1.2. Program Geliştirme Yaklaşımının Belirlenmesi

Bu aşamada önce program geliştirmede izlenecek yaklaşım ve model belirlenir. Daha sonra esas alınacak yaklaşım ve modele göre program geliştirme çalışmalarına devam edilir.

Program geliştirmede izlenen yaklaşımlar genellikle üç ana grupta incelenmektedir: Konu Merkezli Yaklaşımlar, Öğrenen Merkezli Yaklaşımlar, Sorun Merkezli Yaklaşımlar.

Konu Merkezli Yaklaşımlar

Günümüzde en yaygın olan yaklaşım konu merkezli yaklaşımdır. Eski Yunan ve Roma'dan zamanımıza kadar bazı değişikliklerle gelen bu yaklaşıma göre esas olarak konular ağırlık taşır (Varış, 1996, s.74). Bu yaklaşıma göre öğretilmesi gereken bilgiler doğrusal olarak, basitten karmaşığa olacak şekilde ve ön koşul olma durumuna göre uzmanlar tarafından düzenlenir. Konu merkezli program tasarımları öğretmen merkezlidir. Öğretimde daha çok anlatım, tartışma ve soru-cevap gibi öğretim yöntemleri ile görsel işitsel araçlara yer verilir (Tabak, 2021, s. 149).

İlgili kaynaklarda bu tür programların başarıyla uygulanması için şu tavsiyelerde bulunmaktadır:

1. Programları uygulayacak öğretmenlerin belli bir disiplinde alanlarında çok iyi yetişmiş olmaları gerekir.
2. Programda yer alacak dersler ve konular arasında öncelik, sonralık, aşamalılık gibi ilişkilerin çok iyi kurulması gerekir.
3. Programdaki derslerin kredi/saatlerinin öğrencinin gelişim özelliklerine ve konunun özelliğine göre uygun olarak ayarlanması gerekir.
4. Programda yer alan derslerin, geziler, araç-gereçler ve yardımcı materyallerle zenginleştirilmesi gerekir.

5. Programda rehberlik ve sosyal etkinliklere önem verilmesi gerekir. Bu programın başarısı rehberlik, sağlık, sosyal kollar vb. eğitim hizmetlerinin yeterlikle görülmesine bağlıdır.
6. Her bir konu için bir sınıf ya da laboratuvar sağlanması başarı için önemli görülmektedir.
7. Derslerin içeriklerinin, öğrencilerin gelişim özelliklerine ve hazır bulunuşluğuna göre belirlenmesi ve düzenlenmesi gerekir (Varış, 1996, ss. 74-75; Büyükkaragöz, 1997, s. 185; Korkmaz, 2003, s. 17).

Öğrenen Merkezli Yaklaşımlar

Bu yaklaşım bireyin öğrenme sürecine etkin katılımını temele alan yaklaşımlardır. Pragmatizm felsefî akımı, ilerlemecilik ve yeniden kurmacılık eğitim felsefelerine dayanır. Bu yaklaşıma göre programda hedefler, içerik, öğrenme-öğretme süreci, ölçme ve değerlendirme öğeleri düzenlenirken öğrenenin ilgi, istek, ihtiyaç ve beklentileri temele alınır. Adından da anlaşılacağı üzere öğrenci merkezlidir. Bu tasarımlar çerçevesinde hazırlanacak programlarda öğrencilerin etkin ve aktif bir şekilde derse katılmasını sağlayan öğretim yöntem ve tekniklerine yer verilir (Tabak, 2021, ss. 152-153).

Bu yaklaşım öğrenciyi merkeze alma, çağa uygun ve güncel yöntem ve teknikleri kullanma, öğrencinin gelişim özelliklerini dikkate alma vb. gibi daha pek çok açıdan eğitime yeni boyutlar getirmiştir. Ancak, programlarda amaçların önceden kesin olarak belirtilmemiş olması, derslerin ikinci planda görülmesi, programda yer alacak etkinliklerin daha fazla zaman ve bina-tesis, araç-gereç, kitap, materyal vb. gerektirmesi, bu yaklaşımın temel sorunları olarak gösterilmiştir (Varış, 1996, s. 84; Büyükkaragöz, 1997, s. 193; Kocaoğlu, 2014, s. 15).

Sorun Merkezli Yaklaşımlar

Bu tasarımın temel özelliği, topluma ve toplumsal problemlere odaklanmasıdır. Diğer tasarımlar toplumdan bir temel olarak yararlanırken, sorun merkezli tasarımların hareket noktası toplumun sorunlarının çözümü ve gelişmesinin sağlanmasıdır. Bu yaklaşımın özellikleri dikkate alındığında yeniden kurmacılık eğitim felsefesine dayanır (Tabak, 2021, s. 155). Bu yaklaşıma göre hazırlanan program bir yönüyle, öğrenen merkezli yaklaşıma göre hazırlanan programa benzetilebilir. Zira bu programda da öğrenci aktif durumdadır. Ancak programın merkezinde öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçları değil, toplumda

var olan sorunlar, ihtiyaçlar ve değerler bulunmaktadır (Bykkaragz, 1997, ss. 198-199; Korkmaz, 2003, ss. 17-20).

Sonuç olarak, farklı görüşler ortaya koyarak eğitim faaliyetlerine katkı sağlayan ve birbirine alternatif olarak değerlendirebileceğimiz bu yaklaşımlar, birbirlerinin zayıf veya olumsuz yönlerine tepki olarak ortaya çıkmıştır. Yeterli ve gerekli olan muhtevayı sağlaması yönüyle ‘Konu merkezli yaklaşım’; öğrenciyi merkezine alarak yaparak ve yaşayarak öğrenmeyi ön plana çıkarması bakımından, ‘ğrenen merkezli yaklaşım’; sosyal problemlere yoğunlaşması açısından, ‘Sorun merkezli yaklaşım’ önemli ve değerlidir.

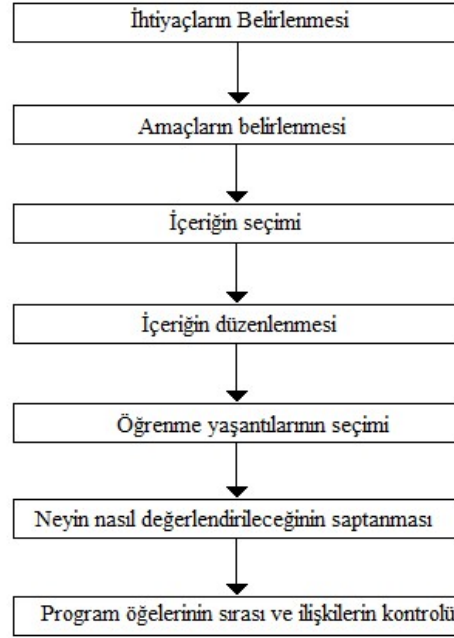
1.5.1.3. Program Geliştirme Modellerinin Belirlenmesi

Program geliştirme modelleri, program geliştirme yaklaşımlarından farklı olup “Program tasarımının şematik ve algoritmik bir akış şeması içinde görsel bir zeti.” olarak belirtilir. Eğitim programı geliştirilirken, neyin, nerede, nasıl ve ne zaman yapılacağını gösteren planlar demek olan program geliştirme modelleri; öğrenenlerin kazanması gereken hedef ve davranışlara (kazanımlara) nasıl karar verilmesi gerektiği, hangi içeriklere yer verileceği, hangi öğrenme etkinliklerine yer verileceği ve bu sürecin nasıl değerlendirileceği ve geliştirileceğini açıklamaktadır. Yani program geliştirme modeli, program tasarımında programın dört temel öğesinin nasıl düzenleneceğine karar verilmesinden sonra hazırlanacak program tasarısının görsel olarak ifade edilmesidir. Program geliştirme modeli seçilirken dikkat edilmesi gereken en önemli nokta hazırlanan program tasarısında belirlenen tasarım yaklaşımı ile burada belirlenecek program geliştirme modelinin tutarlı olmasıdır (Tabak, 2021, s. 159).

Program geliştirme, sosyal politikalar, bireylerin ihtiyaçları, bilimsel gelişmeler gibi pek çok unsurun etkisindedir. Bu aşamalar ayrıntılı işlemler içerdiği için süreç karmaşıklaşmaktadır. Bu sürecin pratik, doğru ve ekonomik bir şekilde işleyebilmesi için en uygun model esas alınmalıdır (Bykkaragz, 1997, ss. 222-223).

Program geliştirmede en önemli modellerden biri Taba’nın geliştirmiş olduğu modeldir. Program geliştirme sürecinin öğretmenler tarafından tasarlanması gerektiğini vurgulayan Hilda Taba, ğretmenlerin belirli konularda ğretim yaparak ve öğrenme üniteleri tasarlayarak program geliştirme sürecine başlamalarını ve ardından genel bir

desen ortaya koymalarını önermiştir. Program geliştirmede Taba modeli aşağıdaki şekilde verilmiştir (Demirel, 2021, s. 65; Tabak 2021, s. 162).

şekil 1: Taba Modeli

Kaynak: Demirel, Ö. (2021). *Eğitimde Program Geliştirme Kuramdan Uygulamaya*. Pegem Akademi; Tabak S. (2021). *Program Tasarım Yaklaşımları ve Program Geliştirme Modelleri*. G. Ekici, S. M. Özdemir (Ed.), *Çağdaş Bakış Açışıyla Eğitimde Program Geliştirme ve Değerlendirme*. Nobel Yayınları.

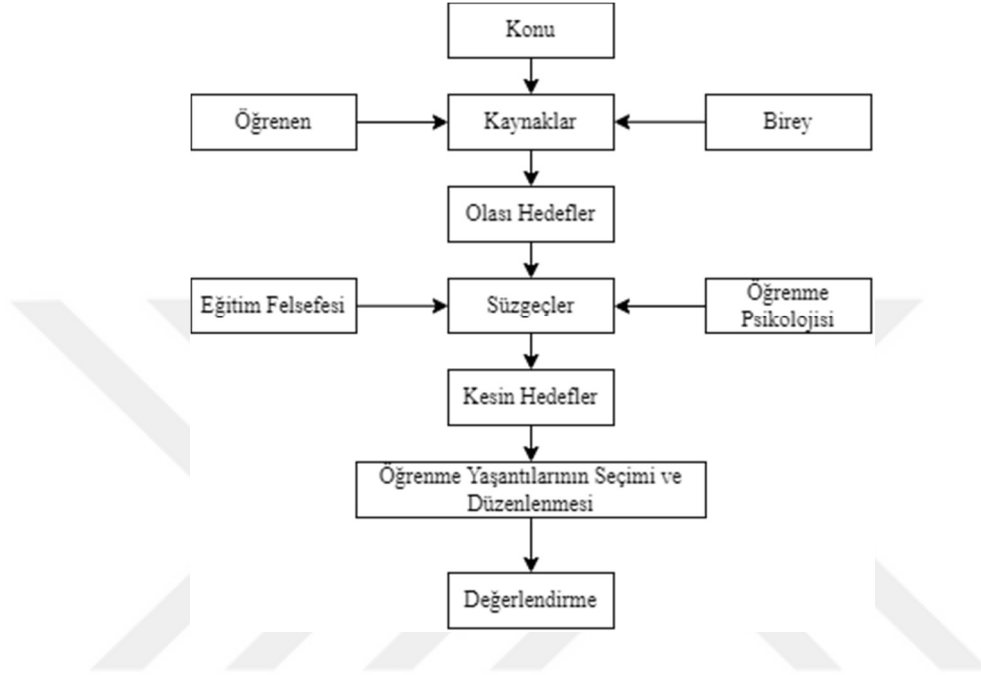
şekil 1’de görüldüğü gibi Taba modelinde ilk olarak ihtiyaçların belirlenmesi ile başlanmaktadır. Belirlenen ihtiyaçlar doğrultusunda, öğrenciye kazandırılmak istenen her türlü bilgi, beceri ve tutum yani programın hedefleri belirlenmektedir. Amaçlar belirlendikten sonra sıra içeriğın seçimi ve seçilen içeriğın düzenlenmesi basamağına geçilir. Hedeflere en uygun içeriğın öğrenciye nasıl aktarılacağı, öğrenme yaşantılarının seçimi ve neyin, nasıl değerlendirileceğinin saptanması ile belirlenir. Basamağın en sonunda ise program öğelerinin sırası ve ilişkileri ele alınır.

Program geliştirme modellerinden bir diğeri de Ralph Tyler’in program geliştirme modeli olan Tyler modelidir. Cinoğlu (2017), Tyler’ın bu modeli şu dört temel soruya dayandırdığını ifade etmektedir:

1. Okulun ulaşmak istediğı eğitimsel amaçlar nelerdir?

2. Bu amaçların gerçekleşmesi için bireylere hangi eğitsel deneyimler kazandırılmalıdır?
3. Bu eğitsel deneyimler en etkili olarak nasıl düzenlenir?
4. Ulaşılmak istenen amaçlara ne ölçüde ulaşılmıştır? (Akt. Tabak, 2021, s. 160).

Program geliştirmede Tyler modeli şekilde gösterilmiştir (Tabak, 2021, s. 161; Demirel, 2021, s. 66).

Şekil 2: Tyler Modeli

Kaynak: Demirel, Ö. (2021). *Eğitimde Program Geliştirme Kuramdan Uygulamaya*. Pegem Akademi; Tabak S. (2021). *Program Tasarım Yaklaşımları ve Program Geliştirme Modelleri*. G. Ekici, S. M. Özdemir (Ed.), *Çağdaş Bakış Açısıyla Eğitimde Program Geliştirme ve Değerlendirme*. Nobel Yayınları.

Şekil 2’de görüldüğü üzere, Taba modeli ile kıyaslandığında Tyler modelinde program geliştirme çalışmaları daha kapsamlı bir şekilde ele alınmaktadır. Bu modelde ilk olarak konulardan, öğrencilerden ve toplumdaki veri toplanır. Buradan gelen veriler doğrultusunda eğitimin olası hedefleri belirlenir. Bu olası amaçlar, programda temel alınan eğitim felsefesi ve öğrenme psikolojisi bulguları ile öğrencinin de gelişim özellikleri dikkate alınarak kesin hedefler oluşturulur. Kesin hedeflerin doğrultusunda öğrenme yaşantıları seçilir ve düzenlenir. Son olarak da programın ne kadar etkili olduğu ile ilgili değerlendirme yapılır.

“Türk eğitim sisteminde program geliştirme modeli nasıl olmalıdır?” sorusuna cevap bulmak için araştırmalar yapan Demirel, Taba-Tyler modeline uygun bir model önerisi

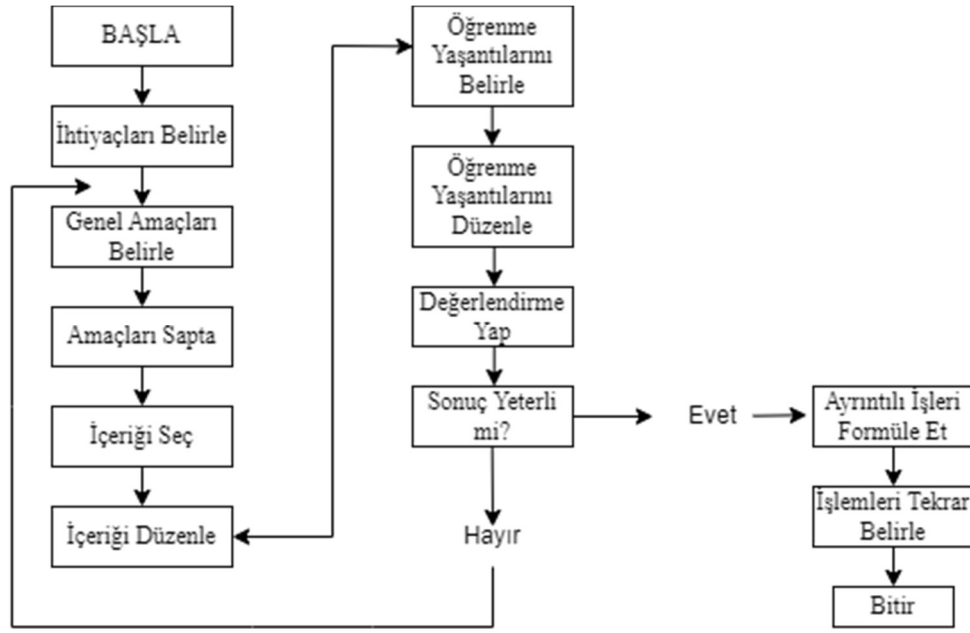
sunmuştur. Araştırmanın sonucunu özetleyecek olursak; konunun uzmanlarının büyük bir kısmı, bir programda bulunması gereken temel öğeleri şu şekilde sıralamıştır:

- Amaç (Hedefler)
- İçerik (Muhteva)
- Öğrenme-öğretme süreçleri (Eğitim durumları)
- Değerlendirme

Uzmanlar, amaç (hedefler) öğesinin programın birinci önemli boyutu olduğu konusunda birleşmişlerdir. İçerik (muhteva) öğesini programın ikinci önemli boyutu olarak kabul etmişlerdir. Üçüncü boyut olan öğrenme-öğretme sürecinin merkezini öğrencinin oluşturduğu noktasında uzmanlar ortak görüş belirtmiştir. Öğrenme-öğretme sürecinde öne sürülen değişkenlerin öğretim yöntem ve teknikleri, öğrenci katılımı, ipucu, hazır bulunuşluk, motivasyon, pekiştireç, dönüt-düzeltilme ve araç-gereç olduğu ifade edilmiştir. Programın son öğesi olan değerlendirmenin de programa giriş, süreç ve çıkışta yapılması gerektiği uzmanlar tarafından kabul edilmiştir.

Tüm bu verilere göre, Taba-Tyler Modelinin, Türkiye’deki uzmanları etkilediği sonucuna varılmıştır (Demirel, 2021, ss. 69-70).

Taba-Tyler modelini şekil ile gösterimi şu şekildedir (Demirel, 2021, s. 66; Tabak, 2021, s. 163).

Şekil 3: Taba - Tyler Modeli

Kaynak: Demirel, Ö. (2021). *Eğitimde Program Geliştirme Kuramdan Uygulamaya*. Pegem Akademi; Tabak S. (2021). *Program Tasarım Yaklaşımları ve Program Geliştirme Modelleri*. G. Ekici, S. M. Özdemir (Ed.), *Çağdaş Bakış Açısıyla Eğitimde Program Geliştirme ve Değerlendirme*. Nobel Yayınları.

Taba-Tyler modelinde ilk olarak ihtiyaçlar belirlenmekte ve belirlenen ihtiyaçlar doğrultusunda genel hedefler belirlenmektedir. Sonrasında amaçlar kesinleştirilir, buna bağlı olarak içeriğin seçimi, düzenlenmesi ve öğrenme yaşantıları belirlenir. Sürecin değerlendirilmesinin ardından sonucun yeterli olup olmadığına göre farklı yollar izlenir. Sonuç yeterli ise “ayrıntılı işleri formüle et” ve “işlemleri tekrar belirle” aşamasına geçilir. Sonuç yeterli görülmezse tekrar “genel amaçları belirle” aşamasına geçilir.

Sistem Yaklaşımı

Taba ve Tyler modelleri dışında yaygın olarak kullanılan bir diğer program geliştirme modeli de sistem yaklaşımı modelidir. Eğitimin girdi, işlemler, çıktı olmak üzere üç boyutu olan sistem yaklaşımına, Sönmez (2020) dördüncü bir boyut olan “dönüt” kavramını eklemektedir. Bu yaklaşımda her bir öge birbirini etkilemektedir.

Girdiler: Amacın gerçekleşmesi için dışarıdan alınan ve gerekli olan her türlü malzemedir. Öğrencinin bilişsel, duyuşsal ve devinişsel davranışları, yeni araç-gereç, yeni bilgiler, yeni personel, öğrencinin sayısı, yaşı, cinsiyeti bu gruba girmektedir.

İşlemler: Eğitimin kara kutusu da denilen, girdilerin amaçlara göre işlendiği bölümdür.

Araç-gereç, pekiştireç, yöntem ve teknikler, dönüt, öğretme ortamının özellikleri, strateji,

eğitim teknolojisi, zihinsel süreçler, ünite sırası, düzeltme, öğrenci katılabilirliği, öğretmenin niteliği, öğretme zamanı ve değerlendirme bu gruba girmektedir.

Çıktılar: Girdilerin işlemler kısmından hedeflere göre şekillendirilmesinin sonucunda ortaya çıkan ürünlerdir (Sönmez, 2020, ss. 6-8; Güngör, 2009, ss. 12-17).

Dönüt: Hedefin gerçekleşme durumuna bakılarak, sistemde aksaklık olup olmadığı, sistemin işlemlerini nelerin engellediğini, bu engellerin nasıl giderileceğini tespit etmek amacıyla yapılan tüm etkinliklerdir (Sönmez, 2020, s. 8).

Sistem yaklaşımını bir otomobil örneğiyle açıklayan Doğan (1974), sistemin herhangi bir yerinde yapılan değişiklik nasıl otomobili oluşturan parçaları etkiliyorsa bu yaklaşıma göre eğitim-öğretim sürecindeki tüm unsurlar (hedef, içerik, öğretmen, öğrenci gibi) kendi aralarında ahenkli çalışırlarsa hedefe ulaşmak çok daha kolay olacaktır (Doğan, 1974, s. 362).

Bu modelin aşamaları ise şu şekildedir (Demirel, 2021, s. 68):

Aşamalar	İşlemler
Problemin Tanımı	Amaçların Belirlenmesi Komisyon Üyelerinin Seçimi
Gelişme	Amaçların Davranışa Dönüştürülmesi Uygun Ders Planlarının Yazılması Öğretim Materyallerinin Geliştirilmesi Öğrenme Ortamının Desenlenmesi
Değerlendirme	Sonuçların Değerlendirilmesi Sürekli Dönüt Sağlanması

Tablo 2: Sistem Yaklaşımı Modelin Aşamaları

Kaynak: Demirel, Ö. (2021). *Eğitimde Program Geliştirme Kuramdan Uygulamaya*. Pegem Akademi

Tabloda görüldüğü üzere birinci aşamada, problemin tanımı yapılmakta, bir programa ihtiyacın olup olmadığı araştırılmakta, amaçlar belirlenmekte ve komisyon üyeleri seçilmektedir. İkinci aşamada, programın içeriği belirlenmekte ve “ne öğretilim?” sorusuna cevap aranmaktadır. İçerik belirlendikten sonra Bloom ve arkadaşlarının önerdiği taksonomi izlenerek öğrenciye dönük amaçların saptanmasına geçilmektedir. Sonra hedeflere uygun ders planı yazılır, öğretim materyalleri geliştirilerek hazırlanır ve uygun öğrenme ortamlarının nasıl oluşturulacağı ortaya konmaktadır. Son aşamada

sonuçlar değerlendirilir. Dönüt sağlanır. Dnte program geliştirme sürecinin her aşamasında yer verilse de çoğunlukla değerlendirme boyutunda gerçekleşmektedir.

1.5.1.4. İhtiyaç Saptamasının Yapılması

Program hazırlanırken tam olarak ihtiyacın ne olduğunun saptanması gerekmektedir. Bu amaçla ihtiyaç saptama çalışmalarında şu sorulara cevap aranmaktadır:

1. Bireyin ihtiyaçları nelerdir?
2. Toplumun ihtiyaç ve beklentileri nelerdir?
3. Konu alanı ile ilgili ihtiyaçlar nelerdir? (Demirel, 2021, s. 85).

İhtiyaç saptaması yapmadan önce kişinin yaşadığı toplumun incelenmesi gerekmektedir. Toplumun bireyden ne beklediği, hangi özelliklere sahip olan bireye ihtiyacı olduğunun öğrenilmesi, eğitim programının hedeflerini ortaya koymaya yardımcı olmaktadır. İhtiyaç saptamanın ikinci basamağı bireyin ihtiyaçlarının ne olduğunu tespit etmektir. Bireyin yetenek, ilgi ve ihtiyaçları, hazır bulunuluğu, yaşa göre gelişim özellikleri tespit edilmelidir. Birey bulunduğu toplumda kabul görmeyi, insanlarla uyum içerisinde yaşamayı ve güzel bir meslek sahibi olmayı ister. Tolumun kendisine sunduğu imkanlardan faydalanmayı arzu eden birey, bunu gerçekleştirdiği oranda toplumun ihtiyaçlarını karşılamaya katkı sağlar. nc inceleme alanı olan konu alanında ise, bireyin toplum içinde kendini kabul ettirmesini, toplum içinde etkili ve verimli olmasını sağlayacak, bireyin ihtiyaçlarını karşılayabilecek konu alanının özellikleri belirlenir. Program hedefleri ile konu alanları paralellik arz etmeli ve birbiri ile tutarlı olmalıdır (Demirel, 2021, s. 85).

Karacaoğlu (2011)' na göre ihtiyaç saptaması bir nevi ihtiyaç analizidir. Bu analiz; analiz öncesi, analiz aşaması ve analiz sonrası olarak üç aşamada incelenir (Akt. Duran, 2021, s. 117):

Analiz Öncesi	✓ İhtiyaç belirleme için plan hazırlama ✓ Amacı belirleme ✓ Sınırı belirleme ✓ Esas noktalarını belirleme ✓ Mevcut bilgi kaynaklarını tanımla ✓ Bilgi toplama ilkelerini geliştirme ve bilgi analizi için ilke oluşturma ✓ Toplanacak bilgiye ve bilgi kaynaklarına haber verme
Analiz Aşaması	✓ Bilgi toplama ✓ Bilgi kaynaklarının ve uygun örneklemin belirlenmesi ✓ İhtiyaç türünün ve seviyesinin belirlenme ✓ Gerekli işlemlerin ve araçların seçilmesi ve geliştirilmesi ✓ Her işlem için ayrıntılı plan hazırlama ✓ Tüm bilgileri toplama, bilgilerin analiz ve sentezine başlama
Analiz Sonrası	✓ Bilgilerin analiz ve sentezinin mevcut bilgi ve ihtiyaç duyulan bilgi arasındaki boşluğu tamamlamaya yönelik olarak yapılması ✓ Potansiyel çözümler belirleme ✓ Çözümleri uygulamak için plan hazırlama ✓ Sonuçları yayınlama

Tablo 3: İhtiyaç Saptaması

Kaynak: Duran, V. (2021). Eğitimde Program Geliştirme Süreci ve Aşamaları. G. Ekici, S. M. Özdemir (Ed.), *Çağdaş Bakış Açısıyla Eğitimde Program Geliştirme ve Değerlendirme*. Nobel Yayınları.

1.5.1.5. Hedeflerin Belirlenmesi

Eğitim problemlerine, okulda ya da eğitim sisteminin genelinde çözüm aranması gerekmektedir. Çözüm masa başında veya kâğıt üzerinde olmamaktadır. Çünkü eğitim uygulamalı bir bilim dalıdır. Hedefle ilgili hazırlık yaparken “Bireyleri niçin eğitiyoruz?” sorusuna cevap aranmakla başlanır. Hedefler, yetiştirmek istediğimiz bireyde bulunması istenilen, eğitim yoluyla kazandırılabilir istendik özelliklerdir. Bu özellikler tutumlar, bilgiler, alışkanlıklar, yetenekler, ilgiler, beceriler vs. olabilir (Demirel, 2021, ss. 111-115). Ertürk (2017), hedefi, “Planlanmış yaşantılar yoluyla bir öğrenciye, davranış değişikliği olarak ifade edilebilecek ve kazanması kararlaştırılan özelliktir.” olarak tanımlamaktadır (Ertürk, 2017, s. 26). Hedef öğretmenin yapması gerekenleri değil, öğrencinin yapması gerekenleri ifade etmelidir. Öğrenme sürecine değil, öğrenme

ürününe dönük olmalıdır. Hedeflerin işlevsel olması, davranışa dönüştürülmesi ve birey tarafından kazanılıp kazanılmadığının gözlenmesi gerekmektedir (Demirel, 2021, ss. 111-115; Kocaoğlu, 2014, s. 27). Hedefler, gerçekleşebilecek nitelikte olmalı, kendi içinde tezat oluşturmamalı, birbirini destekleyecek şekilde olmalı, toplumun ve bireyin ihtiyaçlarını karşılamalı, planlanan ve istenen davranış değişikliğini açıklayacak şekilde dile getirilmelidir (Varış, 1996, s. 97). Öğrencinin öğretim sonunda neler yapabileceği, hangi davranışları kazanacağını bildiren hedef ögesi, programın en önemli ve en etkili unsurudur (Fidan & Erden 1998, s. 181; Can, 2013, ss. 7-14).

Eğitimde hedefler üç düzeyde belirtilir:

Uzak hedefler: Devletin politik felsefesini yansıtır. Devletin yetiştirmek istediği insan tipidir. Elli ile yüz elli seneyi kapsayabilir. Diğer bir deyişle devletin vizyonudur. Durağan değil dinamiktir. Fakat çok hızlı değişmez. Ulaşılması zaman alıcıdır. Yazılı olmayabilir. Fakat bireylerin duygu ve düşüncelerinde açık ve gizli olarak vardır (Sönmez, 2020, s.38). Örneğin Milli Eğitim Temel Kanununda belirtilen “Milli Eğitimin Genel Hedefleri” uzak hedefe örnek olarak verilebilir (Korkmaz, 2021, ss. 97-103; Ertürk, 2017, s. 15).

Genel hedefler: Uzak hedefler soyut ideallerdir. Ulaşılması zor ve zaman alıcıdır. Genel hedefler ise uygulanabilir ve daha somuttur. Genel hedefler, uzak hedeflerin bir nevi yazılı olarak ifade edilmiş şeklidir. Uzak hedeflere uygun olarak düzenlenen genel hedefler, toplumun sosyal, siyasal ve kültürel ideallerinin eğitime yansımaları olarak kabul edilmektedir (Çelik, 2006, ss. 9-10). Devletin eğitim felsefesini içerir. Eğitimin genel hedefleri (Uzak hedefe ulaşmak için eğiteceğimiz insanda bulunması gereken nitelikleri sergiler) ve okulların genel hedefleri (İlköğretim, ortaöğretim ve yüksek öğretimden mezun olan bireyin hangi özelliklerle donanmış olacağını gösterir.) olmak üzere iki türdür (Sönmez, 2020, s. 38; Ertürk, 2017, s. 15). Örneğin ortaöğretim kademesinin hedefleri, Anadolu liselerinin hedefleri vb. genel hedefler kapsamındadır (Korkmaz, 2021, s. 98).

Özel Hedefler: Dersler ve konu alanları için hazırlanmış amaçlar, programların özel hedefleridir. Yani dersin hedefleridir. Her derste öğrenciye kazandırılmak istenen, bir disiplin ya da bir konu alanı için hazırlanmış hedeflerdir (Korkmaz, 2021, s. 99). Okulun, eğitimin ve devletin hedefleriyle paralel olması gereken hedef davranışlar vardır. Hedefler genellikle bilişsel, duyuşsal ve psikomotor olmak üzere üçe ayrılmaktadır. İlgili çevrelerce hızlıca benimsenen ve yaygınlaşan bu sınıflandırmayı ilk yapan Bloom ve

arkadaşlarıdır. Alt basamakları; bilgi, kavrama, uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme olan bilişsel alandaki hedefler bilgiye dayalı öğrenmenin belirtildiği alandır. Alma, tepkide bulunma, değer verme, düzenleme, kişilik haline getirme alt basamaklarından oluşan duyuşsal alandaki hedefler sevgi, korku, nefret gibi duygusal yönlerin baskın olduğu alandır. Alt basamakları; uyarılma, kılavuz denetiminde yapma, beceri haline getirme, duruma uydurma, yaratma olan psiko-motor alanla ilgili hedefler öğrencilerin vücut koordinasyonunu gerektiren becerileri, organ ve kaslarını iyi kullanmaya yönelik öğrenmeleri içeren alandır. Bilişsel alanda zihinsel etkinlikler, duyuşsal alanda duygular, devinişsel alanda beceriler kodlanır. Bu alanlar arasında sıkı bir ilişki vardır. Öğrenilmiş bir davranış aynı anda üç alana da girebilir (Demirel, 2021, ss. 112-113; Fidan & Erden 1998, s. 180; Can, 2013, ss. 7-14). Öğretimde maksat, öğrenme seviyesini yükseltmektir. Örneğin bilişsel alan öğrenmesinde, öğrenme bilgi basamağında kalmayıp kavrama ve uygulama basamağına çıkabilirse başarı artmış demektir. Bu öğrenmede uygulama basamağı aşıp analiz, sentez ve değerlendirme basamağına çıkarsa öğrenme tam gerçekleşmiş demektir (Aydın, 1998, ss. 4-11).

Kazanım: Kazanım, dersin hedefleridir; ünite açılımları, kazanımlara ulaşılmasına yardımcı olacak ünite ve konulardır; etkinlikler, kazanımlara ulaşabilmek için hangi yöntem, teknik, araç, gereç ve kaynak kullanılacağına dair örnek uygulamalardır; açıklamalar, etkinliklerde dikkat edilmesi gereken hususların ortaya konduğu kısımdır. O derste öğrencilere kazandırılacak bilgi, beceri ve tutumların belirlenmesini gerektirir. (Tosun, 2020, s. 115). Kazanımlar, programın amaçları ve içeriği, öğrencinin gelişim özelliklerine göre hazırlanır. Öğretmen, öğrenme süreci içerisinde kazanımların gerçekleşmesinde her türlü yöntem, teknik ve imkanları kullanarak öğrenciye rehberlik etmektedir. “Sübhanke duasını okur, anlamını söyler.”, “Bireyin güzel ahlaklı olmasında dinin rolünü fark eder.” (MEB, DKAB Öğretim Programı, 2018, s. 11); “Kur’an-ı Kerim’in insan hayatında rehber olduğunu bilir, Kur’an-ı Kerim’in nasıl bir kitap olduğunu açıklar.” (DİB Gençliğe Yönelik Kur’an Kursları Öğretim Programı, 2021, s. 11) gibi ifadeler kazanıma örnek olarak verilebilir.

1.5.1.6. İçeriğin Seçimi ve Düzenlenmesi

Eğitim programının temel öğelerinden biri de içeriktir. Öğretim programı hangi ders için geliştiriliyorsa o dersin içeriğinde yer alacak konuların seçimi titiz bir inceleme

sonucunda yapılmalıdır. Bu süreçte önceki programda yer alan bilgiler, konu alanında bulunan uzmanların bilgi ve deneyimleri ile yerli ve yabancı alan yazında ortaya konan araştırma bulguları içeriğin oluşturulmasında önemli birer kaynak oluşturur. Bununla birlikte küreselleşen dünyanın ihtiyaçlarına yönelik bilgi ve beceriler öğretilmeye çalışılırken yerel anlamda içinde yaşadığımız toplumun ihtiyaçlarını göz ardı etmemek gerekir. Bu nedenle hem küresel hem de bölgesel ve yerel anlamda ihtiyaçlara göre öğrenilmesi gereken bilgi ve becerileri belirleme öğrenenin ilgi ve ihtiyacına göre bu seçimi düzenlemek kaçınılmazdır. Eğitim programında içerik öğrencilerin bilgiyi keşfetmesine ve bunları gerçek dünyayla ilişkilendirmesine olanak sağlamalıdır (Korkmaz, 2021, s. 84).

İçeriğin Seçimi

“Ne öğretilim?” sorusuna verilen cevaplardan oluşan ve programın hedefleri doğrultusunda seçilen konuların tümü anlamına gelen içerik kavramına, program geliştirme sürecinin “tümleci” olarak bakmak mümkündür. Çünkü, “Nasıl araştıralım? ve Nasıl öğretiyoruz?” gibi soruların cevapları, “Neyi araştıralım? ve Neyi öğretilim?” sorularını incelemekle verilebilir. İçerik adı altındaki, ünite ve konular hedef davranışları kazandıracak özellikte olmalıdır. İçeriğin seçiminde bireyin ve toplumun faydası gözetilmelidir. İçerik sınıfta öğretilirken öğrenciler için anlamlı olmalı, öğrencilerin beklenti, ilgi ve ihtiyaçlarına hitap etmelidir (Varış, 1996, s. 114; Urdoğan, 2019, s. 31; Sönmez, 2020, ss. 49-51).

İçerik seçiminde şu ölçütler göz önünde bulundurulmalıdır:

Öz yeterlilik: Öğrencilerin öz yeterlilik seviyesini en ekonomik şekilde maksimuma çıkarmak.

Önemlilik/değer: İçerik belirleme, öğrenme yeteneklerini, becerilerini, süreçlerini ve tutum oluşumunun gelişimini de dikkate almalıdır.

Geçerlilik: Geçerlilik, seçilen içeriğin özgün olmasını ifade etmektedir.

İlgi: İçeriğin öğrencinin ilgilerine göre seçilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Fayda: Öğrencinin içerik aracılığı ile edindiği bilgiler, kişinin tüm hayatı boyunca işe yaraması, bireye fayda sağlaması ile ilgilidir.

Öğrenilebilirlik: Seçilen içeriğin öğrencinin seviyesine ve öğrenme yeteneklerine uygun olmasını ifade etmektedir.

Uygulanabilirlik: İeriğın seçimi mevcut geçerlik bağlamında (fiziksel, ekonomik koşullar) düşünölmelidir (Korkmaz, 2021, ss. 85-86).

İeriğın Düzenlenmesi

İeriğın ne olduğuna karar verildikten sonra sıra bu içeriğın programa yerleştirilmesine gelmiştir. Bilen (1999) alışmasında, programın ieriğının, istenilen davranış değişikliklerini geekleştirmede yardımcı olabilmesi için içerik düzeninde aşamalılık, süreklilik ve kaynaşıklık ilişkilerinin gözetilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Akt. Korkmaz, 2003, s.28).

Aşamalılık: Öğrenci, bir önceki basamakta öğrendiklerini bir sonraki basamaklarda tekrarlayabilmesi uygulayabilmesi için içeriğın kolaydan zora, somuttan soyuta, basitten karmaşığa düzenlenmesi gerekir. Böylelikle hem öğrenciye başarı duygusu tattırılır hem de öğrenilenlerin unutulmaya karşı direnci artar (Büyökkaragöz, 1997, s. 48).

Süreklilik: Bilgi ve becerinin bir tür tekrarıdır. Zira istenilen hedef davranışların geekleşmesi için belli oranda tekrarlara ihtiyaç vardır. Bunun için de programın ieriğının belli bir aşamalılık esasına göre düzenlenmesi gerekir (Büyökkaragöz, 1997, s. 48).

Kaynaşıklık: Yatay örgütleme olarak da ifade edilir. Aynı dönemde/sınıfta yer alan içeriklerin kendi içinde uyumlu bir bütün oluşturmaları, birbirlerini pekiştirmeleri, desteklemeleri anlamına gelmektedir. Yeterli derecede kaynaşıklık ilişkisi kurulmuş bir içerik, öğrencilerin daha bütöncöl bir öğrenme geekleştirmelerine yardımcı olur (Akt. Korkmaz, 2003, s. 28).

Sonuç olarak içerik öğrenci için ilgi ve ihtiyaçlarına cevap verebilmeli, seviyesine uygun olmalı, sorunlarını çözmeli, gelişimine katkıda bulunmalı. Ayrıca toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilmeli, toplumsal ve bireysel fayda geekleşmelidir. İçerik, hedeflerle tutarlı ve öğrenciler için anlamlı olmalıdır. İçinde yer alan bilgiler doğru ve güncel olmalıdır. İçerik düzeninde aşamalılık, süreklilik ve kaynaşıklık ilişkileri gözetilmelidir. İeriğın düzenlenmesinde basitten karmaşığa, bütönden parçaya ya da parçadan bütöne, somuttan soyuta, kolaydan zora veya günümüzden geçmişe, yakın çevreden uzak çevreye, olaylardan kavrama ve genellemelere doğru yapılan bir sıralama olmalıdır. İçerik belli oranda tekrarlamalı, kendi içinde tezatlık içermemeli, konular birbirini desteklemelidir.

1.5.1.7. Öğrenme ve Öğretme Sürecinin (Eğitim Durumları) Belirlenmesi

Program geliştirme sürecinde öğrencilere istenilen bilgi, beceri, tutum ve değerleri kazandırmak için öğrenme ve öğretimin nasıl tasarlanacağını planlanmasıdır. Diğer bir deyişle “Nasıl öğretilim?” sorusu, programın öğrenme-öğretme sürecini ifade etmektedir. (Korkmaz, 2021, ss. 86-87), “Öğretme-öğrenme süreçleri (eğitim durumları); öğrencilerde istendik davranışların kazandırılması ve gelişebilmesine yönelik öğrenciyi sorgulayıcı ve eleştirel düşünmeye yönlendirici, bilgi ve beceri geliştirmeye katkı sağlayan yaşantıların etkili bir şekilde düzenlenmesi aşamasıdır.” (Demirel, 2021, s. 151), “Hedef davranışları öğrenciye kazandırmak için gereken uyarıcıların düzenlenip işe koşulmasıdır.” (Sönmez, 2020, ss. 49-51) şeklinde tanımlar bulunmaktadır.

Bir öğretim programında öğrenme-öğretme süreciyle ilgili açıklama ve ilkelerin belirtilmesi gerekmektedir. Öğretim sürecinde hangi materyal, araç ve gereçlerden yararlanılacak, hangi yöntem ve teknikler kullanılacak, öğretim ortamları nasıl düzenlenecek, öğretici ve öğrencinin rolleri neler olacak vb. gibi konuların açık bir şekilde programda belirtilmesi önem arz etmektedir (Korkmaz, 2003, s. 43).

Bir öğretim programında önce hedefler ve içerik belirlenir. Bu içeriğin hedeflere uygun bir şekilde öğrenciye nasıl verileceğinin karşılığı da öğrenme-öğretme süreçleri, diğer bir ifadeyle eğitim durumlarıdır. Hedef ve konular ne kadar güzel hazırlanırsa hazırlansın öğrenciye aktarılırken yanlış yöntem ve strateji kullanılırsa başarı yakalanamaz. Günümüzde artık öğrencinin pasif olduğu değil, tersine öğrencilerin araştırmasını, düşüncesini, problemleri çözebilmesini sağlayan, bilgiyi hayata geçirmeyi destekleyen yöntem ve teknikler teşvik edilmektedir (MEB, DKAB Öğretim Programı, 2018, s. 24).

Eğitim durumları şu özelliklere sahip olmalıdır:

1. Öğrenme-öğretme süreci hedefe göre olmalıdır. Eğitim durumları hedefte hangi davranışların geliştirilmesi isteniyorsa o amaca hizmet etmelidir.
2. Öğrenme-öğretme süreci içerik ile uyumlu olmalı, birbirini desteklemelidir.
3. Öğrenme-öğretme süreci öğrenene göre olmalıdır. Eğitim durumları öğrencinin hazır bulunuşluk durumuna hitap etmeli, öğrencinin ihtiyacını gidermeli, öğrenenin öğrenme düzeyine uygun olmalı, öğrenme gücünü aşmamalıdır.
4. Öğrenme-öğretme sürecinde gerçekleştirilen etkinlikler, kullanılan araç ve gereçler ekonomik olmalıdır. Yani öğrenme yaşantısı, birden fazla davranışı gerçekleştiriyor olabilir.

5. Öğretme-öğrenme yaşantıları, diğer yaşantılarla kaynaşık, tutarlı ve birbirini destekleyici olmalıdır (Demirel, 2021, s.165-166).
6. Zaman zaman tekrara başvurulmalıdır. Bir davranışın bir kez yapılması kazanılması için yeterli değildir çünkü öğrenme birikimli ve yavaş bir süreçtir (Demirel, 2021, s. 166; Ertürk, 2017, s. 26, Doğan & Tosun, 2002, s. 99).

Öğrenme-öğretme süreci düzenlenirken bazı hususlara dikkat etmek gerekmektedir. Bunların başlıcaları; öğrenme stratejileri ve modelleri, öğrenmenin nasıl gerçekleştiği, öğrenme stilleri, öğretim yöntem ve teknikleri ve öğretim materyallerinin özellikleridir (Demirel, 2021, s. 151).

Literatürde farklı öğrenme ve öğretme stratejisi sınıflamaları olsa da bu stratejiler genel anlamda; sunuş yoluyla öğrenme, buluş yoluyla öğrenme ve araştırma-inceleme yoluyla öğrenme stratejileridir. Bu stratejilerin kullanımı belirlenen hedeflerin düzeyine ve içeriğe göre farklılık göstermektedir. Öğretimde kullanılan yöntemler de genel olarak anlatım, tartışma, örnek olay, gösterip yaptırma, problem çözmedir. Bir öğretim yöntemini uygulamaya koyma biçimi olarak adlandırılan tekniklerden bazıları ise beyin fırtınası, gösteri, soru-cevap, drama, rol oynama, benzetim (simülasyon), grup çalışması, mikro öğretim, eğitsel oyunlar, programlı öğretim ve bilgisayar destekli öğretimdir (Korkmaz, 2021, s. 93).

Öğretim araç-gereç ve materyalleri; öğrenilecek konuların etkili bir şekilde öğrenilmesini sağlayan, anlaşılmasını kolaylaştıran, öğrenme yaşantılarını zenginleştiren, öğretim programının amaçlarına ulaşılmasını sağlayan öğrenme-öğretme sürecinin yardımcılarıdır. Programların başarısı açısından eğitim araçlarının yeterli olması çok önemlidir. Yetersiz öğretim araçları hedeflerin de gerçekleşebilmesine engel olabilmektedir (Korkmaz, 2013, s. 199).

Teknolojinin gelişmesiyle günümüzde öğrenci istediği bilgiye ulaşabilmektedir. Bu sebeple yaşadığımız yüzyılda öğretmenler artık bilgiyi transfer eden kişiler değil öğrenmeyi ve öğrencileri yönlendiren kişiler olmak zorundadır. Dolayısıyla artık önemli olan öğrenciye bilgiyi sunmaktan ziyade, öğrencinin bu süreçte aktif rol alması, bilgiye nasıl ulaşabileceğine dair yolları öğrenmesi, kendi öğrenme stilini tanımasına fırsat verilmesi gerekmektedir (Korkmaz, 2021, s. 94). Günümüzde öğrenme-öğretme yöntem ve teknikleri değişip geliştikçe artık öğretmen, kuralları koyan, karar veren otorite değil,

öğrenciye rehberlik eden, yol gösteren, ona yardımcı olan konumunda olmak durumundadır.

1.5.1.8. Ölçme ve Değerlendirmenin (Sınama Durumları) Belirlenmesi

Sınama durumları, öğrenme yaşantıları sonucunda, öğrencide gözlemeye karar verilen istendik davranışların, öğrenci üzerindeki öğrenme derecesini belirlemek için öğrencinin bu davranışı kazanıp kazanmadığı konusunda bir yargıya varma işlemidir (Demirel, 2021, s. 168). Diğer bir deyişle; bir süreç olarak ifade edilen ölçme ve değerlendirme sürecinde, öğrencilerin bilgi ve becerilerinin ölçülmesi ve değerlendirilmesinde hangi ölçüt, yöntem, teknik ve araçların kullanılacağı belirlenmektedir. Ölçme sürecinin planlanması, ölçmenin nasıl gerçekleştirileceği ve neyin ölçüleceğinin planlanmasını içerir. Ölçme işlemi öğrencilerin öğretmenlerin anlattıklarını ne kadar iyi anladıklarını göstermek için değil, istendik hedeflere ne kadar iyi ulaştıklarını belirlemek için yapılmalıdır (Korkmaz, 2019, s. 95).

Ölçme ve değerlendirme ögesinin diğer ismi de sınama durumlarıdır. Program hazırlanırken uygulama/deneme sürecinin hangi aşamalarında, ne zaman, hangi amaçla, ne tür ölçme ve değerlendirme işlemlerinin yapılacağının, bu işlemlerde hangi ölçütlerin kullanılacağının, ölçümlerin ölçütlerle nasıl karşılaştırılacağının belirlenmesi gerekir. Değerlendirme ilke, ölçüt ve işlemlerin belirlenmesi, hatta bazı ölçme ve değerlendirme örneklerine de yer verilmesi programı uygulayanlara rehberlik eder, bu işlemlerin güvenilirlik derecesini artırır (Korkmaz, 2003, s. 44).

Ölçme ve değerlendirme ile amaçların ne kadarının gerçekleştirilebildiği, gerçekleştirilemeyen hedef davranışların neler olduğu, hangi konularda eksik öğrenmelerin olduğu, hangi konuların tam öğrenildiği, yanlış öğrenmelerin olup olmadığı var ise neler olduğu ile ilgili veriler elde edilir. Bu sebeple ölçme ve değerlendirme eğitim sürecinde çok önemli bir işleve sahiptir (Yılmaz, 1998, s. 23). Ölçme ve değerlendirme işleminin sağlıklı bir şekilde yürüyebilmesi için ölçme ve değerlendirme ilkelerinin öğretim programında açık bir şekilde ortaya konması gerekmektedir.

1.5.2. Programın Uygulanması/Denenmesi

Program hazırlama işlemi bittikten sonra programın uygulanmasına/denenmesine geçilir. Programın denenmesi ve sağlıklı bir şekilde uygulanabilmesi için gerekli araç ve gereçler

gözden geçirilir, ortamlar, donanım vb. gerekli şartlar hazırlanır. Programın uygulanması/denenmesi değişimi uygulamaya koyma sürecidir. Yeni hazırlanan program, gerekli düzeltmelerin yapılmasına olanak sağlamak amacı ile pilot bölgelerde denenmelidir. Program uygulaması; tecrübeli ve liyakat sahibi öğretmenlerle, belli bilgi ve becerilere sahip öğrencilerle ve uygun öğrenme ortamlarında yapılmalıdır (Demirel, 2021, s. 168).

Bir programın denenmesinde ilk olarak uygulamanın planlaması yapılır. Deneme yapılacak mekânlar (sınıf ve okul) seçilir. Okul yöneticisi ve öğretmenler seçilir ve onlara program tanıtılır. Hazırlanan program ve öğretim materyalleri işe koşulur, denenen program ve öğretim materyalleri değerlendirilir (Demirel, 2021, s. 183). Hazırlanan programın istenen değişimi ortaya çıkaracak nitelikte olup olmadığını kontrol etmek için yapılan bu ön deneme çalışması ile ortaya çıkabilecek hataların azalacağı ifade edilmektedir (Korkmaz, 2003, s. 29).

1.5.3. Programın Değerlendirilmesi

Program geliştirmenin üçüncü aşaması değerlendirmedir. Değerlendirme ile ihtiyaçlar karşılanır, hata ve eksikler düzeltilir, program düzenlenir ve güncellenir. Çünkü, bir eğitim programının değerlendirilmesi; bir eğitim programının taslak, süreç ve ürün aşamalarında işlevselliğini meydana çıkarma, eksik yönleri belirleme ve bu eksiklikleri giderme, hatalı ve işlemeyen yönlerini tespit etme ve bunları düzeltme için yapılan işlemlerdir. Daima yenilenmelerin, gelişmelerin ve değişimlerin olduğu bir dünyada, eğitim programı zamanın taleplerini karşılayabilecek özellikte ve güncellikte olmalıdır (Demirtaş, 2007, s. 758).

Bir eğitim programının değerlendirilmesi temel olarak eğitim programının etkililiği hakkında veri toplama, verileri ölçütlerle karşılaştırıp yorumlama ve etkililik hakkında karar verme olarak üç basamaklı bir süreçtir (Demirel, 2021, s. 184; Duran, 2021, s. 108). “Eğitim programı öğrenci grubuna uygun mudur?”, “Öğretim yöntemleri, aranan hedefler ışığında en iyi seçenekler seçilmiş midir?”, “İçerik seçilebilecek en iyi içerik midir?”, “Öğretim amaçlı önerilen materyaller uygun mudur ve öngörülen amaç için en iyisi mevcut mudur?” gibi sorular eğitimde program değerlendirmenin temelinde yer alan sorulardan bazılarıdır (Duran, 2021, ss. 105-120).

Erden (1998), program değerlendirme sayesinde;

- Hedef davranışların yerindeliği
- Öğrenme durumlarının etkililiği
- Sınama-ölçme durumlarının geçerliliği, güvenirliği ve kullanışlılığı
- Değerlendirme işlemlerinin doğruluğu, nesnelliği,

Bir bütün olarak programın sağlamlık, işe yararlılık ve yeterlik dereceleri hakkında veriler sağlandığını ifade etmektedir (Korkmaz, 2003, ss. 30-31).

2. BÖLÜM: 2019 İHTİYAÇ ODAKLI KUR’AN KURLARI ÖĞRETİM PROGRAMININ EĞİTİMDE PROGRAM GELİŞTİRME AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Öğretim Programının Hazırlık Sürecinin Değerlendirilmesi

Program geliştirmede ilk aşama programın hazırlanma aşamasıdır. Program geliştirmede izlenecek model ve yaklaşımı belirleyen, program öğelerinin nasıl düzenleneceğine karar veren, programın tasarımı, uygulanması, değerlendirilmesi ve değerlendirme sonuçlarına göre yeniden düzenleme işlemlerinde görev alan bir komisyon oluşturulur.

Kur’an Kursları İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı, 2012 yılında uygulamaya konulmuştur. 2019 yılında güncellenmiştir. 2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında; “...çoklu katılım anlayışıyla Diyanet İşleri Başkanlığı merkez teşkilatındaki ilgili görevliler, Kur’an Kursu öğreticileri ve akademisyenlerin katkılarıyla program geliştirme çalışmaları gerçekleştirilmektedir.” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 5).

ifadesi bulunmaktadır. Ancak 2013 yılında yayınlanan 4-6 yaş grubu Kur’an Kursları Öğretim Programında emeği geçen başta komisyon üyeleri isim ve ünvanlarıyla tek tek sayılmış olmasına karşın, 2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında komisyondaki üye sayısı, isimleri ve üyelerin uzmanlık alanları belirtilmemiştir.

Akademisyenlerin bulunması programın bilimsel olarak hazırlandığını, Kur’an Kursu öğreticilerinin olması sahadan fikir alındığını göstermektedir. Fakat incelediğimiz programda isimlerin ve ünvanların yer almaması, hazırlık sürecinde bilimsel ve uygulama deneyimlerinin yansımaları noktasında şeffaflık açısından bir eksiklik olarak görülmüştür.

2.1.1. Programın Geliştirilmesinde İzlenen Temel Yaklaşımın Değerlendirilmesi (Program Geliştirme Yaklaşımı)

Program geliştirmede konu merkezli, öğrenen merkezli ve sorun merkezli yaklaşımlar bulunmaktadır. Varış (1996), bu yaklaşımların program geliştirme sürecine yansımaları ile ilgili olarak “Üç ayrı kategorisi olan program anlayışları uygulamada birbirine taşabilir ve taşması da gerekir. Etkin bir programda disiplinlerden de, bireysel ihtiyaçlardan da, sosyal problemlerden de vazgeçilmez. Unsurların hepsi önemlidir ve faydalıdır. Bu unsurları, program geliştirmede dengeli olarak yerleştirmek gerekir.” ifadesini kullanmaktadır (Varış, 1996, s. 84).

2019 İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programında “programların temel yaklaşımı” başlığı altında şu ifadeler yer almaktadır:

“İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programında;

1. Öğrenen ve problem merkezli, öğrenenlerin bilişsel, sosyal ve duygusal yönden gelişimlerini dikkate alan; öğrenen merkezli yöntem ve teknikleri kullanmayı öngören; araştıran, sorgulayan, yorumlayan, işbirliği yapan, bireysel farklılıkları göz önünde bulunduran, ölçme ve değerlendirmeyi temel kabul eden, çerçeve-esnek öğretim programı anlayışı benimsenmiştir.
2. Çerçeve-esnek öğretim programı anlayışı gereğince; öğreticiler, öğrenenlerin ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda neyi, ne kadar işleyeceklerine karar vererek, ders konularının sınırlarını belirleyebileceklerdir.”

(DİB Öğretim Programı, 2019, s. 6).

Yapısal özelliklerine bakarak programın konu merkezli, öğrenen merkezli ve sorun yaklaşımları birlikte dikkate alan bir anlayışla hazırlandığı söylenebilir. Konu merkezli yaklaşıma göre hazırlanan programların temel özelliklerinden biri, programın birbirinden bağımsız ama kendi içinde sistemli ve anlamlı bir bütün oluşturan bilgi kategorilerinden/derslerden meydana geliyor olmasıdır. Bu program da amaçların, içeriğin, ünitelerin baştan tanımlanması ve belirlenmesi yönüyle söz konusu öğretim programı konu merkezlidir.

Öğretim programında ‘Konu, kaynak ve açıklamalar’ tablosunda yer alan şu ifadeler de programın öğrenen merkezli olduğunu göstermektedir:

“Öğretici, öğrencinin hazır bulunuşluğuna göre gerekli gördüğünde ezberlenecek sûreler arasında takdim-tehir yapabilir.” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 14).³

“...öğrencilerin seviyelerine uygun bir şekilde anlatılmak istenen temel mesajlar ve değerler merkeze alınarak işlenir. Kıssalarda anlatılmak istenen mesajların günlük hayatımızdaki anlamı üzerinde öğrencilerin düşünmesi ve konuşması sağlanır.” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 14).

“...öğrencilere gelişim düzeylerine uygun ilave ezberler verilebilir.” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 16).

“...öğrencilerin dini yaşantıları, ihtiyaçları ve sosyo-kültürel özellikleri dikkate alınarak...” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 20).

³ Benzer ifadeler Tefsir, İlmihal, Hadis ve Hafta Sonu Öğretim Programındaki uygulama ilke ve esaslarında da yer almaktadır.

Bunlara ek olarak İhtiyaç Odaklı Öğretim Programının ‘Programların genel yapısı, uygulama ilke ve esasları’ başlığı altındaki;

“Konuların anlatımında muhatapların ilgi, ihtiyaç ve beklentileri, dini yaşantılarının yanı sıra mahalli şartlar ve sosyo-kültürel farklılıklar da dikkate alınacaktır.” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 7, 7. madde).⁴

Programın temel yaklaşımında programın “çerçeve-esnek” bir program olduğu ifadesi yer almaktadır. Çerçeve program; konuların, üniteler ve genel başlıklar şeklinde belirlenerek, genel hatlarıyla çok fazla ayrıntıya girilmeden verilmesi durumudur. Programın çerçeve program olduğunu da söyleyebiliriz. Çünkü öğretim programında belli bir eğitim bütünlüğü, uygulama birliği sağlamak adına iki dönem boyunca okutulacak olan derslere, bunların kredilerine ve genel olarak bu derslerin tanımlarına/içeriklerine yer verilmiş, bir anlamda programın temel çerçevesi belirlenmiştir. Esnek program; öğretici tarafından, farklı bölgelerden ekonomik, sosyal, kültürel farklılıkların etkilediği öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve değişen koşullarına göre konu ve etkinliklerin düzenlenebilmesidir.

Temel Öğretim Kur’an-ı Kerim ve Hafta Sonu Öğretim programında “Yüzüne Okuma” başlığı altında “Öğrencilerin hazır bulunuşlukları dikkate alınarak yüzüne derslerinde Fatiha Suresi’nden başlanarak hatim takip edilebileceği gibi ezber konularında yer alan Yasin, Mülk suresi gibi sureler başta olmak üzere öğretici tarafından belirlenen sureler de okunabilecektir.” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 14), ifadesinin bulunması ve buna ek olarak Temel Öğretim Programı “Açıklamalar” kısmında:

“Öğrencinin gelişim düzeyine göre ilave ezberler verilebilir, hazır bulunuşluğuna göre gerekli gördüğünde konular arasında takdim-tehir yapabilir.” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 14),

“Namazda okunacak dualarla ilgili, öğrencilerin ihtiyaçları çerçevesinde Şafi mezhebindeki farklı uygulamalara yer verilebilir.” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 15),

“İbadetlerle ilgili konularda öğrencilerin dini yaşantıları ihtiyaçları, sosyo-kültürel özellikleri dikkate alınarak...”(DİB Öğretim Programı, 2019, s. 20) ifadeleri çerçeve-esnek öğretim programı anlayışını göstermektedir. Programın öğrenci ihtiyaç ve imkanları doğrultusunda esneklik sağlaması öğrenci merkezli yaklaşıma işaret

⁴ Bkz. 8., 9., 14., ve 16. maddeler de programın öğrenen merkezli yönünü işaret etmektedir.

etmektedir. Öğretici, öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve kapasitelerini göz önünde bulundurarak bazı konuları öne alıp veya erteleyerek, kimi konuları öğretime dahil ederek eğitim sürecine dair tüm işlemleri muhatabına göre ayarlamakla yükümlüdür.

Temel Öğretim programında ‘Konu, kaynak ve açıklamalar’ tablosunda ‘Açıklamalar’ kısmında geçen programın sorun merkezli yapısına işaret eden ifadeler örnek olarak şu ifadeler dikkat çekmektedir:

“Sağlıklı bir dindarlık anlayışının oluşmasında sahil ve sağlam bilgiye dayanmanın önemine vurgu yapılır. İnternet, sosyal medya ve diğler kaynaklardan edinilen dini bilgilerin doğru olup olmadığının araştırılması gerektiğine dikkat çekilir. Ayrıca Başkanlığımızca hazırlanan yayınlar çerçevesinde, tarih boyunca dini istismar hareketlerinin birey ve toplum hayatı üzerindeki yıkıcı etkilerine değinilir.”

(DİB Öğretim Programı, 2019, s. 20),

“İslam ahlakında iyi ve övülen tutum ve davranışlar konusu işlenirken sosyal sorumluluk bağlamında büyük öneme haiz kan bağış, organ bağış gibi konulara da değinilir.” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 21),

“Sosyal ilişkilerde kendimize nasıl davranılmasını istiyorsak hayatı birlikte paylaştığımız insanlara da aynı şekilde saygılı ve nezaket kuralları çerçevesinde davranmamız gerektiği vurgulanır. Ayrıca cami adabı, kılık-kıyafet, selamlaşma gibi hususlarla ilgili görgü kuralları anlatılır.” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 27),

ifadeleri, bunlara ek olarak da İhtiyaç Odaklı Kısa Süreli Cuma Programının uygulama ilke ve esaslarında 9. madde, Akaid programında 5. madde, Hadis Programında 11. madde, Hafta Sonu programında 13. madde programın sorun merkezli bir program olduğunu da göstermektedir.

Programda farklı yaklaşımlara işaret eden ifadeler bulunması programın o yaklaşıma ait olduğunu değil program hazırlanırken her bir yaklaşımın göz önünde bulundurulduğunu, bu yaklaşımların birbirinden bağımsız uygulanmadığını göstermektedir. Nitekim doğası gereği din eğitiminde konuyu göz önünde bulundurmak gerekir. Program ihtiyaç odaklı olduğu için doğal olarak öğrenenin özelliklerini ve ihtiyaçlarını (eğitime ve toplumsal ihtiyaca işaret eden sorunları) da göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

2.1.2. Programın Geliştirilmesinde Esas Alınan Program Geliştirme Modelinin Değerlendirilmesi (Program Geliştirme Modeli)

Program geliştirme, birçok aşaması olması hasebiyle bilimsel ve teknolojik gelişmeler, toplumun değişmesi gibi pek çok faktörün etkisindedir. Bu karmaşık süreçte zaman ve imkanlar en etkili şekilde kullanılarak, bir sistem bütünlüğü içinde yürütülmüş, programı hazırlayanlara hangi aşamada, hangi çalışmaların nasıl yapılacağı konusunda yol gösterecek bir rehber ihtiyacı duyulmaktadır. Bu sürecin düzgün bir şekilde işleyebilmesi için geliştirilen her eğitim programının mutlaka bir gelişim modeli olması gerekmektedir. Herhangi bir model esas alınmadan program geliştirme sürecinin başlatılması ise, yön belirlemeden yola çıkmaya benzemektedir (Korkmaz, 2003, s. 62; Kocaoğlu, 2014, s. 20). Program geliştirme modelleri: Taba modeli, Tyler modeli, Taba-Tyler modeli ve sistem yaklaşımıdır. Araştırmalar sonucunda Türkiye’deki program geliştirme modellerinin Taba-Tyler yaklaşımına uygun bir model olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır (Demirel, 2021, s. 69-70). İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında, esas alınan program geliştirme modeli zikredilmemektedir. Fakat Taba-Tyler modeline yakın olduğu söylenebilir.

Taba-Tyler modelindeki aşamaların, İhtiyaç Odaklı Öğretim Programına yansımaları olarak değerlendirilebilecek ifadeler aşağıdadır:

İhtiyaçlar belirleme: “İletişim imkânlarının artması, öğrenme ortamındaki rollerinin değişmesi, muhatap kitle öğrencilerin meslek, yaş, eğitim, zaman vb. açılardan farklılık göstermesi programların çeşitlendirilmesini ve güncellenmesini zorunlu kılmıştır.” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 5).

Genel amaçları belirleme: İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları Öğretim Programı genel amaçları, Türk Milli Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkelerine uygun olarak 2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında yer almaktadır (DİB Öğretim Programı, 2019, ss. 6-7).

İçeriği seçme ve düzenleme: 2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı içeriği “Konu, kaynak ve açıklamalar” başlığında, kısa süreli programların “konu ve kaynaklar” tablosunda yer almaktadır (DİB Öğretim Programı, 2019, ss. 12-29).

Öğrenme yaşantılarını belirleme ve düzenleme: Öğretim programındaki “Programların genel yapısı, uygulama ilke ve esasları” başlığında ve “Konu, kaynak ve açıklamalar” tablosunun “açıklamalar” başlığında yer almaktadır (DİB Öğretim Programı, 2019, ss. 7-8).

Değerlendirme (yetersizse başa dön, yeterli ise, ayrıntılı işleri formüle et): İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı ilk olarak 2010-2011 ile 2011-2012 eğitim-öğretim yılında pilot olarak Kur'an Kurslarında uygulanmış, 2012-2013 eğitim-öğretim yılında “2012 İhtiyaç Odaklı Programı” ismiyle tüm Türkiye genelinde uygulanmıştır. Çalışmamıza konu olan 2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programının pilot uygulaması yapılmadan uygulanmaya başlamıştır. Fakat öğretim programında, sahadan gelen geri bildirimler ve anket çalışmaları ile programın güncellendiği ifade edilmektedir (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 5). Programın revizyonuna ilişkin gelişmeler de değerlendirme sürecinin işletildiğine işaret etmektedir.

Görüldüğü üzere 2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programının Taba-Tyler modeline yakın bir model olduğunu ifade etmek mümkündür. Fakat programın giriş bölümünde modelin belirtilmesi ve takip edilen aşamalar ve bundan sonra yapılacakların kısaca anlatılması öğreticilere neyin niçin yapıldığı hakkında yol gösterebilir, programın mantığını daha iyi kavramalarını, bu süreçte görev ve sorumluluklarıyla ilgili daha bilinçli olmalarını sağlayabilir.

2.2. Öğretim Programının Amaçlar Yönünden Değerlendirilmesi

2.2.1. Genel Amaçların Değerlendirilmesi

“İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programlarıyla; Türk Milli Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkelerine uygun olarak öğrencilerin;

1. Kur'an ve sünnet temelinde İslam'ı bir bütün olarak doğru anlamalarına katkı sağlanması,
2. İslam dininin değerlerini, insan ve toplum hayatına anlam kazandıran unsurlardan biri olarak fark etmeleri,
3. İslam dininin Allah-İnsan, İnsan-İnsan ve İnsan-Tabiat ilişkilerini düzenleyen boyutunu kavramaları,
4. Sağlıklı bir dini hayat için İslam dininin itikat, ibadet ve ahlak ile ilgili esaslarını öğrenmenin önemini kavramaları,
5. İbadetlerle ilgili gerekli bilgileri edinmeleri ve davranışa dönüştürmeleri,
6. İslam'ın temel kaynağı Kur'an-ı Kerim'i Arapça metninden doğru ve usulüne uygun okuyabilmeleri ve ibadetleri yerine getirebilecek yeterlikte Kur'an ezberine sahip olabilmeleri,

7. Kur'an-ı Kerim'in temel mesajları hakkında farkındalık, bilgi ve bilinç kazanmaları,
8. Kur'an-ı Kerim'i meâlinden okuma alışkanlığı kazanabilmeleri ve hayata ilişkin prensipler çıkarabilmeleri,
9. Hz. Peygamber'in (sav) hayatını öğrenmeleri ve O'nun örnek yaşantısından değerler üretebilmeleri,
10. İslam dininin kardeşlik, barış, birlikte yaşama ahlakı vb. değerlerini özümsemeleri hedeflenmektedir.” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 6).

Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği, 07/04/2012/29257 sayılı Resmi Gazetede Kur'an Kurslarının amaçları ise şu şekilde belirlenmiştir:

“Kur'an kurslarının faaliyetleri

MADDE 13 – (1) Kur'an kurslarında aşağıdaki faaliyetler gerçekleştirilir;

- a) Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun olarak yüzünden okumayı öğretmek,
- b) Tecvid, tashih-i huruf ve talim gibi Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun ve güzel okumayı sağlayıcı bilgileri uygulamalı olarak öğretmek,
- c) İbadetler için gerekli süre, âyet ve duâları ezberletmek ve anlamlarını öğretmek,
- ç) Hafızlık yaptırmak,
- d) Kur'an-ı Kerim'in anlaşılmasını sağlamak,
- e) İslâm Dininin inanç, ibadet ve ahlâk esasları ile Hz. Peygamberin hayatı ve örnek ahlâkı hakkında bilgiler vermek,
- f) Dini içerikli sosyal ve kültürel etkinlikler düzenlemek⁵.”

Yönetmelikte geçen Kur'an Kurslarının amaçları incelendiğinde, Kur'an-ı Kerim öğrenme alanıyla ilgili konuların ağırlıkta olduğu görülmektedir. İtikat, İbadet, Siyer ve Ahlakla ilgili sadece bir madde bulunmaktadır. Fakat buna karşın İhtiyaç Odaklı Programın amaçlarında her bir dini bilgiler dersi ile ilgili bir madde bulunmaktadır. Kur'an Kursları yönetmeliğinin amaçlarında yer alan bu tek madde (e maddesi), İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı amaçlarında yer alan 1., 2., 3., 4., 5., 9. ve 10. maddeler ile genişletilmiştir. Örneğin, İbadet dersi öğrenme alanına yönelik 4. ve 5. madde, Siyer öğrenme alanına yönelik 9. madde, İtikat öğrenme alanına yönelik 3. ve 4. madde, Ahlak öğrenme alanına yönelik 2., 4. ve 10. madde bulunmaktadır. İhtiyaç Odaklı Öğretim

⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği, Resmi Gazete Yayın Tarih ve Sayısı: 07/04/2012/29257, madde 13.

Programının genel amaçlarının Kur'an-ı Kerim öğrenme alanı ile ilgili olan 1., 6., 7. ve 8. maddeleri, yönetmelikte geçen Kur'an Kurslarının amaçlarının yine aynı alanla ilgili yazılmış a. b. ve c. maddelerini desteklemektedir.

03/03/2000/23982 sayılı resmi gazetede yayınlanan ve hükmü kaldırılan Kur'an Kursları yönetmeliğinden farklı olarak güncel son yönetmeliğe (07/04/2012/29257 sayılı) eklenen “ f) Dini içerikli sosyal ve kültürel etkinlikler düzenlemek” maddesi dikkat çekmektedir. Edinilen bilgilerin içselleştirilmesi ve hayata geçirilmesi açısından, yönetmelikteki amaçlara olumlu bir katkı olarak değerlendirilmiştir.

2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programındaki Temel Öğretim, Cuma, Akaid, İlmihal, Tefsir, Hadis, Siyer ve Hafta Sonu Öğretim Programındaki genel amaçlar programda şu şekilde geçmektedir:

Temel Öğretim Programının Genel Amaçları

“Bu programla öğrencilerin;

1. Kur'an-ı Kerim, Temel Dini Bilgiler ve Hz. Peygamberin (sav) hayatıyla ilgili temel düzeyde bilgi, beceri ve farkındalık kazanmaları,
2. Kur'an-ı Kerim'i temel düzeyde usûlüne uygun olarak okuyabilmeleri,
3. İbadetlerini yerine getirebilecek yeterlikte bilgi ve beceri kazanmaları,
4. Sağlıklı bir dinî ve ahlakî gelişim göstermelerine katkı sağlanması,
5. Kendisine ve çevresine karşı inanç, ibadet ve ahlak bütünlüğü çerçevesinde davranmanın önemini fark etmeleri,
6. İslam ahlakını yansıtan güzel davranışlar sergilemeleri hedeflenmektedir.” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 10).

Temel Öğretim Programının genel amaçları giriş bölümünde ise şu şekilde ifade edilmektedir:

“İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programları” kapsamında yer alan programlardan biri de vatandaşlarımızın Kur'an-ı Kerim ve dini bilgiler noktasında temel düzeyde bilgi ve beceri kazanmalarına, böylece sağlıklı bir dinî ve ahlakî gelişim göstermelerine katkı sağlamayı amaçlayan “Temel Öğretim Programı”dır. (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 5).

Cuma Dersi Öğretim Programının Genel Amaçları

“Programla;

1. İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları konusunda öğrencilerde bilgi ve bilinç oluşturmak,
2. Birlik-beraberliğimizin ve sosyal dayanışmanın önemli unsurlarından biri olan

cuma gününün, anlamına uygun bir şekilde değerlendirilmesine katkı sağlamak,

3. Manevi hayatımıza yön veren duygu ve değerlerimizi, sahih ve sağlam dini bilgilerle temellendirmek,

4. İslam medeniyetinin temel özellikleri hakkında öğrencilerde farkındalık oluşturmak,

5. Öğrencilerin nitelikli zaman geçirmelerine katkıda bulunmak, hedeflenmektedir.” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 32).

Cuma Dersleri Öğretim Programının amaçları giriş bölümünde ise şu şekilde dile getirilmektedir:

“Yaygın din eğitimi hizmetlerinin çeşitlendirilmesi, bu hizmetlerden daha fazla vatandaşımızın etkin bir biçimde istifade edebilmeleri amacıyla hazırlanan “İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Cuma Dersleri Öğretim Programı”, gerek Kur'an kurslarındaki eğitim faaliyetlerine devam eden, gerekse kursumuzun bulunduğu mahallede olup da kurs faaliyetlerimize uzun süreli katılma imkânı bulamayan kardeşlerimize yönelik hazırlanmıştır... Bu programda dini bilgi ve kültürümüzden, İslam inancı ve ahlakından, Hz. Peygamber (sav)’in hayatından, İslam tarihinde iz bırakmış önder ve örnek şahsiyetlerden, aile, eğitim ve sosyal hayatla ilgili farklı konularda bilgilerin sunulması hedeflenmektedir.” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 31).

Akaid Öğretim Programının Genel Amaçları

“Bu programla öğrencilerin;

1. İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları konusunda bilgi ve bilinç kazanmaları,

2. İslam akaidi ile ilgili temel düzeyde bir bilgi kazanmaları,

3. İslam akaidinin özelliklerini fark etmeleri,

4. Sağlıklı bir dini hayat için İslam akaidini öğrenmenin önemini kavramaları,

5. Günümüz toplumunda akaid alanında yaşanan sıkıntılarla ilgili bilgi sahibi olmaları,

6. İslam akaidinin temel meselelerini kavramaları, inançla ilgili sorulara cevap verebilmeleri,

7. İslam akaidinde Hz. Peygamber (sav)’den günümüze kadar yaşanan süreç hakkında genel hatlarıyla bilgi sahibi olmaları,

8. İman esaslarını bir bütün olarak içselleştirmeleri hedeflenmektedir.”(DİB Öğretim Programı, 2019, s. 42).

Akaid Öğretim Programının genel amaçları giriş bölümünde ise şu şekilde dile getirilmektedir:

“...Söz konusu programla, arzu eden vatandaşlarımıza İslam akaidi hakkında Kur’an-ı Kerim, Hadis-i Şerif, İslam medeniyetinin zengin düşünce tecrübesi ve birikimi göz önünde bulundurularak, bidat, hurafe ve batıl inançlardan uzak bilgiler sunulması hedeflenmektedir.”(DİB Öğretim Programı, 2019, s. 41).

İlmihal Öğretim Programının Genel Amaçları

“Bu programla öğrencilerin;

1. İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları konusunda bilgi ve bilinç kazanmaları,
2. İlmihal bilgisine sahip olmanın Müslüman’ın günlük yaşamındaki önemini fark etmeleri,
3. İlmihallerde geçen temel konuları ve konulara ilişkin hükümleri farklı yönleriyle açıklamaları,
4. Manevi hayata yön veren duygu ve değerleri, sahih ve sağlam dini bilgilerle temellendirmeleri,
5. İslam fıkhında belli başlı ameli mezhepleri bilmeleri,
6. Öğrendiği bilgilerle ibadet hayatını zenginleştirmeleri hedeflenmektedir.” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 48).

İlmihal Öğretim Programının genel amaçları giriş bölümünde ise şu şekilde dile getirilmektedir:

“...Söz konusu programla arzu eden vatandaşlarımıza ibadetle ilgili İslam’ın temel kaynaklarına dayalı sahih ve sağlam bilgilerin verilerek muhatapların dini hayatlarının zenginleşmesine katkıda bulunulması hedeflenmektedir.” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 47).

Tefsir Öğretim Programının Genel Amaçları

“Bu programla öğrencilerin;

1. Kur’an-ı Kerim’in insan hayatındaki önemini kavramaları,
2. Kur’an-ı Kerim’e karşı okuma, anlama, yaşama gibi temel görevlerini bilmeleri,
3. Kur’an-ı Kerim’in ana konuları ve temel mesajları hakkında bilgi sahibi olmaları,
4. Kur’an-ı Kerim’in anlam dünyasının zenginliğini fark etmeleri,
5. Kur’an-ı Kerim’i anlayarak okumanın önemini kavramaları,
6. İbadetlerde ve günlük hayatta sıkça okunan dua ve kısa sûrelerin anlamlarını

bilmeleri,

7. Kur'an-ı Kerim'den bazı sûrelerin meal ve tefsiri ile ilgili bilgi sahibi olmaları,
 8. Öğrendiği tefsir bilgileri ile ibadet ve dini hayatını daha anlamlı hale getirmeleri,
 9. Kur'an-ı Kerim'in meal ve tefsirini okuma alışkanlığı kazanmaları
- hedeflenmektedir.” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 54).

Tefsir Öğretim Programının genel amaçları giriş bölümünde ise şu şekilde dile getirilmektedir:

“Söz konusu programla, arzu eden vatandaşlarımıza Kur'an-ı Kerim'in ana konuları ve temel mesajları ile ilgili bilgilerin sunulması, belli başlı sure ve ayetlerin manalarının anlaşılması ve bu doğrultuda muhatapların manevi hayatlarının zenginleşmesine katkıda bulunulması hedeflenmektedir.” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 53).

Hadis Öğretim Programının Genel Amaçları

“Bu programla öğrencilerin;

1. Hadis ilmiyle ilgili temel düzeyde bilgi sahibi olmaları,
 2. Hz. Peygamberin (sav) örnek hayatı ile ilgili bilinç ve farkındalık düzeyinin geliştirilmeleri,
 3. İslam'ın anlaşılması ve yaşanmasında hadis ve sünnetin önemini kavramaları,
 4. İslam'ın temel konularında hadislerden yararlanma ilkelerini bilmeleri,
 5. Öğrendiği hadislerle, ibadetlerini ve hayatını daha anlamlı hâle getirmeleri,
 6. Güzel ahlaka dair Peygamberimizin hayatından örnekler vermeleri
- hedeflenmektedir.” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 60).

Hadis Öğretim Programının genel amaçları giriş bölümünde ise şu şekilde ifade edilmektedir:

“...Hadis Öğretim Programı temel düzeyde hadis kültürüne sahip olunması, hadis ilminin temel kavramlarının bilinmesi ve Hz. Peygamber (sav)'in örnek hayatı hakkında farkındalık kazanılması amacıyla geliştirilmiştir.” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 59).

Siyer Öğretim Programının Genel Amaçları

“Bu programla öğrencilerin;

1. Hz. Peygamber (sav)'in hayatını öğrenmenin, İslam'ı doğru anlama ve yaşamadaki rolü ve önemi hakkında farkındalık kazanmaları,
2. Hz. Peygamberin hayatını, O'nun hayatında meydana gelen önemli olayları tarihsel bağlamı içerisinde bilmeleri,
3. Hz. Peygamberi tanımaları ve onu kendine model almaları,
4. Hz. Peygamberin tebliğ sürecindeki stratejisini ve yaşadığı zorlukları

kavramaları,

5. Hz. Peygamberin örnek kişiliği, ahlakı ve davranışları hakkında bilgi ve bilinç kazanmaları,

6. Hz. Peygamberin örnek kişiliğinin bireysel ve toplumsal yansımalarını kavramaları,

7. Hz. Peygamberin çok yönlü liderliği hakkında bilgi sahibi olmaları hedeflenmektedir.”(DİB Öğretim Programı, 2019, s. 68).

Siyer Öğretim Programının genel amaçları giriş bölümünde ise şu şekilde ifade edilmektedir:

“...Öğrencilerin Hz. Peygamber (sav)’in örnek hayatını ve şahsiyetini farklı boyutlarıyla öğrenmesi ve O’nu kendine rol model olarak hayatında uygulaması amacıyla Siyer Öğretim Programının hazırlanmasına ihtiyaç duyulmuştur.” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 67).

Hafta Sonu Öğretim Programının Genel Amaçları

“Bu programla öğrencilerin;

1. Kur’an-ı Kerim’i temel düzeyde doğru ve usûlüne uygun olarak okumaları,

2. Kur’an-ı Kerim’den bazı sûreleri; ibadetlerde ve günlük hayatta sıkça okunan duaları ezberlemeleri,

3. Ezberledikleri sûrelerin anlamları ve temel mesajları hakkında farkındalık kazanmaları,

4. İslam dininin inanç, ibadet ve ahlâk esaslarını bilmeleri,

5. Abdest, namaz, oruç, zekât gibi ibadetleri, doğru bir şekilde yerine getirebilecek düzeyde öğrenmeleri,

6. Kendisine, çevresine ve bütün canlılara karşı inanç, ibadet ve ahlak bütünlüğü içerisinde davranmanın önemini fark etmeleri,

7. İslam ahlakını yansıtan güzel tutum ve davranışlar geliştirmelerine katkı sağlanması,

8. Peygamberimizin (s.a.s) hayatını bilmeleri, kişiliğini ve ahlakını örnek almaları hedeflenmektedir.” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 75).

Hafta Sonu Öğretim Programının genel amaçları giriş bölümünde ise şu şekilde ifade edilmektedir:

“Söz konusu programla; Kur’an Kurslarına uzun süre katılma fırsatı bulamayan vatandaşlarımızın, Kur’an-ı Kerim’i doğru ve usûlüne uygun bir şekilde okumaları,..İslam dininin inanç, ibadet, ahlak esasları hakkında bilgi ve beceri sahibi

olmaları, Hz. Peygamber(sav)’ın örnek hayatını tanımaları ve O’nu rol model almaları...böylece kendisiyle ve toplumla olan ilişkilerinde bu anlayış çerçevesinde hareket etmelerine katkıda bulunulması hedeflenmektedir.” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 75).

Yönetmelikte geçen (DİB Kur’an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği, Resmi Gazete Yayın Tarih ve Sayısı: 07/04/2012/29257) Kur’an Kurslarının amaçlarında Kur’an-ı Kerim dışındaki öğrenme alanlarına tek bir madde ile yer verildiğini belirtmiştik. Temel öğretim programlarının amaçlarında da bu alanların her birine yönelik özel maddelere yer verilmiştir. Örneğin, 1. madde, Siyer öğrenme alanına yönelik, 3. madde, İbadet öğrenme alanına yönelik, 4. madde, Ahlak öğrenme alanına yönelik, 5. madde, İtikat öğrenme alanına yönelik hazırlanmıştır. Ayrıca Kısa Süreli ve Hafta Sonu Öğretim Programlarının amaçları incelendiğinde; hepsinin Kur’an Kurslarının yönetmelikte geçen amaçlarını zenginleştiren, destekleyen ve açıklayan bir niteliğe sahip olduğu görülmektedir.

Kur’an Kursları, öğrencilere birlikte yaşama bilinci, dayanışma, yardımlaşma, hoşgörü gibi sosyal yönü ağır basan bir takım değerler kazandırmaktadır. Kısa Süreli Öğretim Programlarının amaç maddelerinden pek çoğu, İhtiyaç Odaklı Öğretim Programının 1., 2., 3., 7., 8., 9. ve 10. maddesi ve temel öğretim programının 5. ve 6. maddesi, Kur’an Kurslarının hem bireysel hem toplumsal ihtiyaçları karşılamaya yönelik bu fonksiyonuna vurgu yapan ifadeler içermektedir.

İhtiyaç Odaklı Öğretim Programının amaçları alanlarına göre incelendiğinde; bilişsel alana yönelik hedefler ağırlıklı olsa da bilişsel, duyuşsal ve devinişsel alanların her üçüne yönelik amaçlara da yer verildiği görülmektedir. Örneğin; “Kur’an ve sünnet temelinde İslam’ı bir bütün olarak doğru anlamalarına katkı sağlanması” (1. madde) bilişsel alana, “İslam dininin değerlerini, insan ve toplum hayatına anlam kazandıran unsurlardan biri olarak fark etmeleri” (2. madde) duyuşsal alana, “İbadetlerle ilgili gerekli bilgileri edinmeleri ve davranışa dönüştürmeleri”(5. madde) devinişsel alana yöneliktir. Diğer maddelerde birden fazla alana yönelik hedef bulunmaktadır. Örneğin; “İslam’ın temel kaynağı Kur’an-ı Kerim’i Arapça metninden doğru ve usulüne uygun okuyabilmeleri ve ibadetleri yerine getirebilecek yeterlikte Kur’an ezberine sahip olabilmeleri” (6. madde) hem bilişsel ve devinişsel alana yöneliktir (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 6).

Temel Öğretim ve Kısa Süreli Programların amaçları alanlarına göre değerlendirildiğinde ise; Kur'an-ı Kerim ve İlmihal derslerinin uygulamaya yönelik dersler olması nedeniyle devinışsel alana yönelik hedeflerinin sayısının daha fazla olması beklenir. Fakat hedeflerin büyük bir kısmı bilişsel alana yöneliktir. Duyuşsal ve devinışsel alana yönelik hedeflerin daha az olduğu görülmektedir. Bu alanların tümü için duyuşsal öğrenmeler önem arz etmektedir. Bu sebeple duyuşsal hedeflerin çoğaltılması gerekmektedir. Siyer ve Hadis alanlarında duyuşsal öğrenmeler olmadan bilişsel ve devinışsel öğrenmelerin gerçekleşmesi anlamsız olmaktadır.

İhtiyaç Odaklı Programlarında yer alan bütün hedefler, hedef yazma ilkelerine göre incelendiğinde; davranışa dönüştürülebilecek şekilde işlevsel, gerçekleştirilecek nitelikte ve gözlenebilir olduğu, hedeflerin kendi içinde birbirini desteklediği, tezat oluşturmadığı görülmektedir. Bilindiği üzere hedef öğretmenin yapması gerekenleri değil, öğrencinin yapması gerekenleri ifade etmelidir. İhtiyaç Odaklı Öğretim Programının amaçlarının “Fark etmeleri, kavramaları, dönüştürmeleri, okuyabilmeleri, ezberlemeleri, sahip olabilmeleri, kazanmaları, çıkarabilmeleri, üretebilmeleri” gibi öğrenciye yönelik eylemler içerdiği görülmektedir. 03/03/2000/23982 sayılı yönetmelikte “öğretmek, yaptırmak, vermek, etkinlikler düzenlemek” şeklinde öğreticiye yönelik ifadeler yer almaktadır. Şu an yürürlükte olan en son yönetmelikte ise (07/04/2012/29257 sayılı) önceki yönetmelikteki (03/03/2000/23982 sayılı) maddeler tamamen aynı şekilde yer almış, sadece “Kur'an Kurslarının amaçları” değil de “Kur'an Kurslarının faaliyetleri” olarak başlık değiştirilmiştir. Bu ifadelerle yine amaçların kastedildiği düşünülürse yönetmelikte de öğrenen davranışlarına dönük ifadelerin seçilmesi gerektiği düşünülmektedir. Çünkü hedef cümlelerinin öğrenen davranışlarına yönelik olması gerektiği için amaçlarda bu ifadelerin seçilmesi önem arz etmektedir.

2.2.2. Özel Amaçların ve Kazanımların Değerlendirilmesi

İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programında; Temel Öğretim (Kur'an-ı Kerim ve İtikat, İbadet, Siyer, Ahlak), Cuma dersi, Akaid, İlmihal, Tefsir, Hadis, Siyer, Hafta Sonu Kur'an öğretimi programları bulunmaktadır. Programda her bir öğrenme alanı için, konu ve açıklamalar öncesinde; “giriş”, “programın genel amaçları” ve “programın uygulama ilke ve esaslar” bölümü mevcuttur.

Çalışmamızın temelini oluşturan 2012 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında Temel Öğretim Programındaki, Kur'an-ı Kerim, İtikat, İbadet, Ahlak ve Siyer öğrenme alanına ait ayrı başlıklarda amaçlar zikredilmiştir (özel amaçlar başlığı altında verilme de). Ayrıca 2012 İhtiyaç Odaklı Programın temeli olan 2004 öğretim programında her bir öğrenme alanı için kazanımlar başlığı bulunmaktadır (DİB Öğretim Programı, 2004, ss. 6-25).

Örneğin; 2004 öğretim programında;

“Kur'an-ı Kerim Dersi Öğretim Programı Genel Amaçları' başlığı altında

amaçlar verilmiş olup hemen akabinde;

‘Kur'an-ı Kerim Dersi Öğretim Programı Öğrenci Kazanımları' başlığı altında

Kur'an-ı Kerim dersi öğretim programını başarı ile bitiren her öğrenen;

1. Kur'an okumayı öğrenmenin ve öğretmenin önemini kavrar,
2. Kur'an'la ilgili temel kavramları tanır,
3. Kur'an'ın ana konularını sıralar,
4. Kur'an'ı Arapça metninden doğru ve tecvid kurallarına göre okur,
5. Namazlarda okunan dua ve bazı sureleri ezbere okur,
6. Okuduğu ve ezberlediği sure ve duaların meallerinden ilkeler çıkarır.”

(DİB Öğretim Programı, 2004, s. 9), ifadeleri yer almaktadır (Kılavuz, 2005, s. 147).

Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığının “Gençliğe Yönelik Kur'an Kursları Öğretim Programı (2021), İşitme Engellilere Yönelik Kur'an Kursları Öğretim Programı (2021), Camilerde Kur'an Öğretimi Hafta Sonu Kur'an Kursları Öğretim Programı (2019), 4-6 Yaş Kur'an Kursları Öğretim Programı (2018 ve 2022), Yaz Kur'an Kursu Öğretim Programı (2018)” öğretim programlarında kazanımların yer aldığı görülmektedir.

2019 Öğretim Programında özel amaçlar bulunmamaktadır. Ayrıca öğrenci kazanımlarına da yer verilmemiştir.

İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Temel Öğretim Programın “Konu, kaynak ve açıklamalar” tablosunda “Açıklamalar” başlığı bulunmaktadır. Bu başlık altında;

“Harflerin mahreçleri öğrencilere gösterilir. Harflerin telaffuzunda mahreçlerin ne kadar önem arz ettiği vurgulanır.”,

“Sağlıklı bir dindarlık anlayışının oluşmasında sahih ve sağlam bilgiye dayanmanın önemine vurgu yapılır. İnternet, sosyal medya ve diğer kaynaklardan edinilen dini bilgilerin doğru olup olmadığının araştırılması gerektiğine dikkat çekilir.”,

“Kaderle ilgili kavramlar başlığı altında tevekkül, rızık, başarı, afet, hastalık, ecel gibi hususlar açıklanır.” (DİB Öğretim Programı, 2019, ss. 13-28) gibi öğreticiye ders anlatımında rehber olacak ifadeler yer almaktadır. Temel Öğretim Programı hariç diğer kısa süreli programlarda sadece “Konu ve kaynaklar” tablosu bulunmaktadır, “Açıklamalar” şeklinde bir başlığa yer verilmemiştir.

Konuların haftalara ve aylara göre yayıldığı sadece yıllık ders planında amaçlar başlığı altında kazanımlara yer verilmiştir. Örneğin; Kur’an’la ilgili “Kur’an-ı Kerim’in hayatımızdaki önemini kavrar. Harfleri tanır.”, Siyerle ilgili “Peygamberimizin ailesini doğumunu ve çocukluğunu bilir.”, İtikat alanında “Kader ve Kaza kavramlarını kavrar.”, İbadet alanında “Namaz ibadetinin önemini kavrar.”, Ahlak alanında “İslam ahlakının öngördüğü davranışları bilir.”, gibi ifadeler yer almaktadır.

2.3. Öğretim Programının İçerik Açısından Değerlendirilmesi

Eğitim programının temel öğelerinden birinin içerik olduğunu daha önce belirtmiştik. Bu başlık altında öğretim programının içeriğinin, içerik belirleme ve içerik düzenleme kriterlerine uygun olup olmadığı değerlendirilecektir. Kısa süreli programlarda “Açıklamalar” kısmı yer almadığından sadece Temel Öğretim Programının içeriği değerlendirilecektir.

İhtiyaç Odaklı Temel Öğretim programının içeriğini oluşturan temel öğretim programındaki dersler programda şu şekilde geçmektedir; “Haftada 18 saat olarak uygulanması halinde, 12 saati Kur’an-ı Kerim, 6 saati ise Dini Bilgiler (İtikat 2 saat, İbadet 2 saat, Ahlak 1 saat ve Siyer 1 saat); haftada 12 saat olarak uygulanması halinde ise toplam 12 saatin 8 saati Kur’an-ı Kerim öğretimine, 4 saati ise Dini Bilgiler öğretimine (İtikat 1 saat, İbadet 1 saat, Ahlak 1 saat ve Siyer 1 saat) ayrılır.”

Temel Öğretim Programının İçeriği

1. dönem dersi Kur’an-ı Kerim-1, 2. dönem dersi Kur’an-ı Kerim-2 şeklinde isimlendirilmiştir.

Konular:

Kur’an-ı Kerim-1

-Kur’an-ı Kerim’i Tanıma

(Tanım, indiriliş süreci, önemi, iç düzeni, ilgili kavramlar vs gibi konular)

-Kur’an-ı Kerim Okumaya Giriş

(Elif cüzündeki harfler ve özelliklerinden huruf-u mukattaya kadar tüm konular)

-Yüzüne Okuma

(Öğrencinin durumuna göre hatim takip etme veya öğretici tarafından belirlenen sureler)

-Ezbere Okuma

(Namaz duaları ve Fil-Nas arası kısa sureler)

-Tecvid

(Tüm tecvit konuları)

Kur'an-ı Kerim-2

- Kur'an-ı Kerim'in Muhtevası

(Kur'an'ın ana konuları, mesajları, kıssalar)

-Yüzüne Okuma

(Öğrencinin durumuna göre hatim takip etme veya öğretici tarafından belirlenen sureler)

-Ezbere Okuma

(Duha-Hümeze arası, Ayete-l Kürsi, Amenerrasulu, Haşr Suresi ve Yasin Süresi)

-Tecvit

(Tecvit tekrarı)

1. dönem dersi Dini Bilgiler-1, 2. dönem dersi Dini Bilgiler-2 şeklinde isimlendirilmiştir.

Konular:

Dini Bilgiler-1:

İTİKAT

İnsan ve Din

(Dinin tanımı, kaynağı, yeri ve önemi)

İman ve İnsan

(İmanın tanımı, türleri, iman esasları, batıl inanışlar, hurafeler)

Allah'a iman

(Allah'ın varlığı, birliği, sıfatları, Esmâ-i Hüsnâ)

Meleklerle iman

(Meleklerin özellikleri, görevleri, cin, şeytan, görünmeyen varlıklarla ilgili hurafeler)

İBADET

İbadet ve Mükellef

(İbadet tanımı, amacı, önemi, temel ibadetlerle ilgili genel bilgiler, mükellefin davranışları)

Temizlik

(Abdest, gusül, teyemmüm, mesh, kadınlara özgü haller, özürünün temizliği)

Namaz

(Önemi, çeşitleri, farzları, vacipleri, namazı bozan durumlar, vakitleri, kılınışı, sehiv ve tilavet secdesi, özel durumlarda namaz, cemaatle namaz, namazın kazandırdıkları)

AHLAK

İslamda Ahlak

(Tanımı, mahiyeti, önemi, kazanımları, iman, ibadet, ahlak ilişkisi)

İslam ahlakının öngördüğü model insan

(İyi ve övülen davranışlar, kötü ve yerilen davranışlar)

SİYER

Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed

(Doğduğu çevre, ailesi, gençlik yılları, evliliği, çocukları, vahiy öncesi)

Hz. Muhammed'in Peygamberliği: Mekke dönemi

(İlk vahiy, islama davet, ilk müslümanlar, tepkiler, işkenceler, sosyal baskılar, Habeşistan'a hicret, boykot, hüznün yılı, Taif yolculuğu, İsra-Miraç, Akabe antlaşmaları)

Dini Bilgiler-2:

İTİKAT

Kitaplara İman

(Kutsal kitaplar, Kur'an'ın bölümleri, ilgili kavramlar, muhtevası)

Peygamberlere İman

(Özellikleri, görevleri, mucize, bazı peygamberlerin hayatlarından kesitler)

Ahirete İman

(Ölüm sonrası hayatla ilgili kavramlar, cennet-cehennem, ahirete imanın kazandırdıkları)

Kader ve Kazaya İman

(Kader ve kaza ile ilgili kavramlar, Kader ve kazaya imanın kazandırdıkları)

İBADET

Oruç

(Oruçla ilgili kavramlar, çeşitleri, temel kavramlar, bozan ve bozmayan durumlar, mekruh olan durumlar, bireye kazandırdıkları)

İslam'da paylaşma ve yardımlaşma: Zekat ve Sadaka

(Zekatın önemi, temel kavramları, zekat vermesi gerekenler ve verilmesi gerekenler, zekat verilecek mallar, sadaka, zekat ve sadakanın bireye ve topluma kazandırdıkları)

Hac ve Kurban

(Temel kavramlar, yapılışı, çeşitleri, umre, kurban, bireye ve topluma kazandırdıkları)

Dua ve Tövbe

(Kur'an ve Hz. Peygamber'den dua örnekleri, tövbe kavramı, mahiyeti)

Mübarek Gün ve Geceler

AHLAK

İslam'ın Temel haklara yaklaşımı

(İnsan hakları, kul hakkı, yaşama hakkı, sağlık hakkı, eğitim hakkı, inanma ve ibadet hakkı, özel hayatın gizliliği hakkı, ekonomik haklar)

Görev ve Sorumluluklarımız

(Allah'a ve Peygamber'e karşı görev ve sorumluluklarımız, kendimize, ailemize, akrabalarımıza, çevremize, vatanımıza, mesleğimize karşı sorumluluklarımız, adab-ı muaşeret kuralları, mahremiyet)

Örnek Şahsiyetlerin Davranış Modelleri

SİYER

Hz. Muhammed'in Peygamberliği: Medine Dönemi

(Hicret, Medine'deki ilk faaliyetler, gayr-i müslimlerle ilişkiler, savaşlar, antlaşmalar, gazve ve seriyyeler, Mekke'nin fethi, veda haccı, Veda Hutbesi, Hz. Muhammed'in vefatı)

Hz. Muhammed'in Kişiliği ve Örnekliği

(Sünnetin önemi, Peygamberimizin örnek ahlakı, davranış örnekleri, eğitimci olarak Hz. Muhammed, eğitim ve öğretimdeki ilkeleri)

2.3.1. Programın İçerik Belirleme Açısından Değerlendirilmesi

Kur'an Kursları Öğretim Programının içeriği;

1. Hedeflerle tutarlı olma,
2. Öğrenenler için faydalı ve anlamlı olma,
3. Güncellik ve doğruluk,
4. Toplumsal ihtiyaçlara cevap verebilme açısından değerlendirilecektir (Varış, 1996, s. 115; Sönmez, 2020, s. 137; Korkmaz, 2021, s. 86; Doğan & Tosun, 2002, ss. 88-89).

İçerik belirlemede içeriğin hedeflerle tutarlı olması, öğrenen için anlamlı ve yararlı olması gerekmektedir. Örneğin; İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı genel amaçlarında “İslam’ın temel kaynağı Kur’an-ı Kerim’i Arapça metninden doğru ve usulüne uygun okuyabilmeleri ve ibadetleri yerine getirebilecek yeterlikte Kur’an ezberine sahip olabilmeleri, Hz. Peygamber (sav)’in hayatını öğrenmeleri ve O’nun örnek yaşantısından değerler üretebilmeleri”, (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 6, 6. ve 9. madde) gibi hedefler yer almaktadır. Kur’an Kurslarına gelen hanım öğrenciler genel olarak, hiç bilmiyorsa Kur’an’ı öğrenmeyi, biliyorlarsa geliştirmeyi, inandıkları peygamberin hayatını öğrenmeyi, O’nu örnek almayı amaçlamaktadırlar. Programın içeriğini değerlendirdiğimizde haftada 12 saat verilen Kur’an eğitiminde 1. dönem “Kur’an’ı tanıma, okumaya giriş, yüzüne okuma ve tüm namaz dualarını ve tüm tecvitleri” içeren ezber ve tecvit üniteleri bulunmaktadır. Siyer öğrenme alanında ise Hz. Muhammed (sav)’in hayatının, doğumundan ebediyete irtihal edene kadar iki döneme yayarak çok ayrıntılı olmasa da genel olarak işlendiği görülmektedir. Burada içeriğin hedeflerle tutarlı ve öğrenen için faydalı olduğu görülmektedir.

Temel Öğretim Programı amaçlarında “İbadetlerini yerine getirebilecek yeterlikte bilgi ve beceri kazanmaları”, “İslam ahlakını yansıtan güzel davranışlar sergilemeleri hedeflenmektedir.” (DİB Temel Öğretim Programı, 2019, s. 10, 3. ve 6. madde) maddeleri yer almaktadır. İçerik incelendiğinde, bireye kulluk vazifesini yerine getirecek yeterlikte temel dini bilgiler derslerinin verildiği, özellikle 1. dönem Ahlak konularında İslam’ın öngördüğü model insanla ilgili ayrıntılı bilgilerin yer bulduğu görülmektedir. Burada da görüldüğü gibi “İbadet” alanında ibadetlerle ilgili elzem bilgilerin ve “Ahlak” alanında İslam ahlakını yerleştirmeye yönelik yeterli içeriğin mevcut olduğu görülmektedir.

2. dönem Siyer öğrenme alanında “Hz. Muhammed (sav)’in örnek ahlakı, davranış örnekleri, sünnetlerinin önemi, eğitim ve öğretimdeki ilkeleri” başlıkları öğrenenlerin hayata bakışlarına yön verecek, doğru tutum geliştirmelerini katkıda bulunacak, öğrenene fayda sağlayacak bilgiler olduğu görülmektedir.

İçerikte yer alan, “Namaz ibadetinin, ahirete, kader ve kazaya iman, oruç, zekat, sadaka, hac, umre ve kurban ibadetlerinin bireye ve topluma kazandırdıkları” şeklinde müstakil başlıkların yer alması içeriğin öğrenen için anlamlı ve yararlı olduğunu göstermektedir.

Bunlara ilaveten, şu hususlar da dikkat çekmektedir:

İhtiyaç Odaklı Öğretim Programının amaçlarında “Kur’an-ı Kerim’i meâlinden okuma alışkanlığı kazanabilmeleri ve hayata ilişkin prensipler çıkarabilmeleri” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 7, 8.madde), maddesi yer almaktadır. Fakat içerikte meal ile ilgili herhangi bir ünite bulunmamakta sadece 2. dönem Kur’an-ı Kerim öğrenme alanında “Kur’an-ı Kerim’in Muhtevası” temel başlığı altında “Kur’an nelerden bahseder?”, “Kur’an’dan Kıssalar” başlıkları bulunmakta; “Açıklamalar” kısmında da

“Öğrencilere Kur’an-ı Kerim’i okuma ve Kur’an’ın temel mesajlarını anlama noktasında... özet bilgiler verilir.”, “Tefsir ve İslam tarihi kaynaklarından istifade etmek suretiyle ‘Kur’an’dan Kıssalar’ başlığı altında öğrenciler tarafından belirlenecek peygamberlerin hayatları...işlenir.”, “Programda tespit edilen ve ezberlenmesi öngörülen dua ve surelerin...anlamları üzerinde kısaca durulur...”

(DİB Öğretim programı, 2019, ss. 15-16) ifadeleri yer almaktadır.

Kur’an-ı Kerim öğretimi yüzüne veya ezbere sure öğrenmekten ibaret değildir. Anlamayı da desteklemek için meal-tefsir okumanın önemini kavratmaya yönelik başlıkların bulunması değerlendirilebilirdi. Namaz sureleri başta olmak üzere, bazı surelerin meal-tefsirine ilişkin konular artırılabilir, hayat kitabımız olan Kur’an’ı içselleştirebilmek ve öğrenenlerin hayatlarında rehber olacak prensipler çıkarabilmek için konu başlıklarında meale daha fazla yer verilebilirdi. Kur’an Kurslarında genel olarak aynı sınıfta üç farklı kurda öğrenci bulunmaktadır; Kur’an-ı Kerim hiç bilmeyenler, Kur’an-ı Kerim okuyabilip mahreç uygulamayan ve tecvit bilmeyenler, Kur’an-ı Kerim’i tecvitli bir şekilde ve mahreciyle okuyabilenler. Açıklamalar kısmında “Öğretici, öğrencinin hazır bulunuşluğuna göre gerekli gördüğünde ezberlenecek sureler arasında takdim-tehir yapabilir.” (DİB Öğretim programı, 2019, s. 14) ibaresi yer alsa da 23 dua ve surenin 1.dönemde art arda yer alması yerine konular başlığında iki döneme de yayılması daha uygun görülmektedir. Başka çalışmalarda da benzer sonuçlara varıldığı tespit edilmiştir (Korkmaz, 2013, ss. 160-162).

Ayrıca İhtiyaç Odaklı Öğretim Programın yetişkin hanımlara hitap ettiği göz önüne alınırsa “Kadınlara özgü haller”, “Temizlik” ünitesinde değil de müstakil bir üniteye ayrıntılı olarak verilmesi bir ihtiyaç olarak görülebilir. Konularla ilgili daha çok ayet ve hadislerle yer verilerek zenginleştirilebilir. Ayrıca ibadetin ruhuna da değinilmesinin uygun olduğu değerlendirilmektedir.

Ayrıca Siyer öğrenme alanında Bedir, Uhud, Hendek gibi savaşlar “konular” kısmında “Savaşlar, antlaşmalar, gazve ve seriyyeler...” (DİB Öğretim programı, 2019, s. 28)

olarak geçmektedir. Bu şekilde değil de isimleriyle yer alabilir, gerekçeleri, günümüze yansıyan boyutuyla bize öğrettikleri ayrı bir başlık şeklinde verilebilirdi. Siyer’de Peygamber Efendimiz (sav)’in hayatında yaşadığı örnekler daha fazla anlatılabilir, “Anlatılacak her konudan çıkarılacak dersler” şeklinde başlıklar olabilirdi.

İçerik belirlemede diğer önemli hususlardan biri de içeriğin doğru ve güncel olması gerektiğidir. İçerikte yer alan İtikat öğrenme alanında “Batıl inanışlar, hurafeler ve din istismarı”, “Görünmeyen varlıklarla ilgili hurafe ve batıl inanışlar”; Ahlak öğrenme alanında “Bağımlılık” (madde, sosyal medya, teknoloji vb.), “Büyücülük ve büyüye başvurma”, “İslamın temel haklara yaklaşımı”, “Mahremiyet bilinci” gibi güncel başlıklar yer almaktadır.

Öğrencilerin bilgileri başka yerlerden değil, ülkemizde dini konularda en yetkin kurum olan Diyanet İşleri Başkanlığına ait Kur’an Kurslarında öğrenmeleri gerektiği ve bu şekilde yanlış bilgi ve hurafelerden korunabilecekleri düşünülmektedir. Önemli olan doğru bilgiye, sahih kaynaklara ulaşabilmektir. Zikredilen konuların ders kitaplarına ve müfredatlara dahil edilmesinin elzem olduğu görülmektedir.

Fakat modern çağda hayatın hızlıca değiştiği ve geliştiği bir dönemde güncel konulara “Sapkın akımlar (deizm, LGBT vb.)”, “Günümüz fıkıh problemleri”, “Güncel fetvalar” gibi başlıklarda müstakil ünitelerde daha ayrıntılı olarak yer verilmesinin uygun olduğu görülmektedir. Özellikle kadın hakları, banka kredileri ve faiz konularına değinilebilirdi. Kısa süreli İlmiyal programında, “Namaz, oruç, zekat, hac ve kurbanla ilgili sıkça sorulan sorular” başlıkları yer almaktadır. Fakat kısa süreli programları her öğreticinin açmadığı, her öğrencinin de istifade edemediği göz önünde bulundurulursa temel öğretim programının içine bu konuları serpiştirmek gerektiği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Ahlak öğrenme alanında “Örnek şahsiyetlerden davranış örnekleri” temel başlığının alt başlıkları boş bırakılmış olup şahsiyetlerin seçimi öğreticinin inisiyatifine bırakılmıştır. Bunun yerine muhatap kitlemiz olan hanımların örnek alabileceği geçmişten günümüze topluma yön veren, müminlerin anneleri, hanım sahabeler, hanım alimler, hanım yazarlar, araştırmacılar ve düşünürlere yer verilebilirdi. Özellikle sahabelerin Müslüman olmadan önceki hayatlarıyla, Müslüman olduktan sonraki yaşamları arasındaki değişim öğrenciler için örneklik teşkil edebilir. Güncel bir olgu olarak mezhepler ve tasavvufu ilgili konular da eklenebilirdi. Ahlak alanındaki içeriğin soyut, işlevsiz ve teorik kaldığı görülmektedir. Ahlak alanında hanımlara yönelik güncel hikayeler, ahlaki şiirler, menkıbeler, güncel

örnekler, görsel ve zengin içerikler verilebilirdi. Bu bağlamda, ahlak alanındaki konuların güncel hayatla bağlantısını kurup öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçları ile ilişkilendirip dersi daha kalıcı ve somut hale getirmek için öğreticilere büyük bir görev düşmektedir.

İçerik belirlerken içeriğin toplumsal ihtiyaçları karşılayacak nitelikte olması da önem arz etmektedir. Temel öğretim programında İbadet öğrenme alanında “Cami ve cemaatle namaz, camilerin toplumsal rolü”, “Oruç, zekat, sadaka, hac, umre ve kurban ibadetlerinin bireye ve topluma kazandırdıkları”; Ahlak öğrenme alanında “Ahlakın toplumsal kazanımları”, “Çevremize karşı görev ve sorumluluklarımız”, “Adab-ı muaşeret kuralları”, “Kültür ve medeniyetimizde sevinç ve üzüntülerin paylaşılması (hasta ziyareti, taziye, düğün, cenaze vb.)” gibi başlıklar yer almaktadır

Hac ünitesinde açıklamalar bölümünde;

“Hac konusu işlenirken... rengi, ırkı, dili farklı olsa da müminin birey olarak büyük İslam toplumunun bir parçası olduğuna değinilir...” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 25),

Oruç ünitesinin açıklamalar bölümünde;

“...İslam’da paylaşmanın önemi vurgulanarak sadece maddi kaynakların değil aynı zamanda toplumsal birlik ve beraberliği sağlayan sevinç ve üzüntülerin de paylaşılması gerektiğine işaret edilir.” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 24) ifadeleri yer almaktadır.

Ahlak öğrenme alanında “İslam’ın temel haklara yaklaşımı” ünitesinde açıklamalar bölümünde;

“...Sosyal ve ticari hayatta, komşuluk ilişkilerinde, cami, trafik gibi ortak yaşam alanlarında karşılıklı hakların gözetilmesi gerektiğinin önemi üzerinde durulur.” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 26), ifadeleri yer almaktadır.

İtikat öğrenme alanında 1. ünitenin açıklaması olarak;

“...İnternet, sosyal medya ve diğer kaynaklardan edinilen dini bilgilerin doğru olup olmadığının araştırılması gerektiğine dikkat çekilir. Ayrıca başkanlığımızca hazırlanan yayınlar çerçevesinde, tarih boyunca dini istismar hareketlerinin birey ve toplum hayatı üzerindeki yıkıcı etkilerine değinilir.” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 18) ifadeleri de toplumun ihtiyaçlarına değinmesi yönüyle dikkat çekmektedir.

Siyer öğrenme alanında 1. ünitenin açıklamalar kısmında;

“...O’nun müminler için teşkil ettiği üsve-i hasene rolüne, insanlığın kurtuluşu için vaz’ ettiği evrensel ilkelere ve bu ilkelere duyulan ihtiyaca vurgu yapılır.” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 22);

Son ünitenin açıklamalar kısmında “Hz. Peygamber (sav’in) eş, baba, dede, komşu, akraba, arkadaş, eğitimci gibi farklı rolleri; ailesine, akrabalarına, arkadaşlarına, komşularına, çocuklara karşı göstermiş olduğu dürüst, merhametli, sabırlı, adaletli, çalışkan, vefalı vb. örnek tutum ve davranışları üzerinden anlatılır.” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 29) ifadeleri yer almaktadır.⁶

Özellikle İbadet ve Ahlak öğrenme alanında toplumun ihtiyaçlarına cevap verecek konulara yer verildiği görülmektedir. Fakat İtikat ve Siyer öğrenme alanında toplumsal konulara sadece açıklamalar kısmında yer verildiği dikkat çekmektedir. İnançla ilgili sapkın yönelişler, hem bireyi hem toplumu etkilemektedir. İtikat öğrenme alanında imanın şartlarının her birinin ayrı bir üniteye verilmiş olmasına karşın hiçbir üniteye “Bireye ve topluma kazandırdıkları” şeklinde bir başlık bulunmamaktadır. “Allah’a, meleklerle, kitaplara, peygamberlere, ahirete, kader ve kazaya imanın bireye ve topluma kazandırdıkları” şeklinde başlıklar olabilir; insan ve din ünitesinde sadece İslam dini değil şuan dünyaya yön veren diğer dinlerle ilgili de bilgi verilebilirdi. “Dinler tarihi”, “Siyonizm”, “Misyonerlik” şeklinde başlıklar olabilirdi. Siyer öğrenme alanında “Toplum içinde Hz. Muhammed”, “Sünnet ve Hadislerde topluma karşı görevlerimiz”, “Siyeri öğrenmenin bireye ve topluma kazandırdıkları” şeklinde başlıklar yer alabilir, özellikle dört halife dönemi ve Hz. Ali’den sonraki siyasi olaylar günümüze yansıyan yönleriyle verilebilirdi.

Sonuç olarak temel öğretim programı içeriğinin genel olarak programın amaçlarını desteklediği görülmüştür. Bazı istisnalar olmakla birlikte öğretim programının içeriğinin, kendi içinde uyumlu, hedeflerle tutarlı, temel öğretim programın genel amaçlarının gerçekleşmesine hizmet edecek nitelikte olduğu söylenebilir. Yine buradan yola çıkarak içeriğin öğrenciler için anlamlı ve yararlı olduğu ifade edilebilir. Güncel konulara daha fazla ağırlık verilmesi gerektiğini tavsiye etmekle birlikte kısmen güncel olduğu, özellikle İbadet ve Ahlak öğrenme alanlarının ise toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte hazırlandığını söylemek mümkündür.

⁶ Bkz. Bunlara ek olarak İbadet öğrenme alanı 1. ünite ve Ahlak öğrenme alanı son ünitenin açıklaması toplumsal ihtiyaçları karşılayacak niteliktedir.

2.3.2. Programın İçerik Düzenleme Açısından Değerlendirilmesi

İçeriğin ne olduğuna karar verildikten sonra sıra bu içeriğin programa yerleştirilmesine sıra gelmektedir. Bilen (1999), programın içeriğinin istenilen davranış değişikliklerini gerçekleştirmede yardımcı olabilmesi için içerik düzeninde;

- Aşamalılık
- Kaynaşıklık
- Süreklilik ilişkilerinin gözetilmesi gerektiğini ifade etmektedir (Akt. Büyükkaragöz, 1997, s. 48; Korkmaz, 2003, s. 28).

Aşamalılık ilkesine göre içeriğin somuttan soyuta, basitten karmaşığa, kolaydan zora düzenlenmesi gerekmektedir. Kaynaşıklık ilkesine göre, içeriğin kendi içinde uyumlu bir bütün oluşturması, birbirini desteklemesi ve pekiştirmesi gerekmektedir. Programı incelediğimizde Kur'an'ı öğrenme alanında, 1. ünitenin "Kur'an-ı Kerim'i Tanıma" başlığı içerdiği, Kur'an'la ilgili belli bir kavram bilinci kazandırıldıktan sonra "Kur'an okumaya giriş" ünitesine geçildiği görülmektedir. Yine aynı öğrenme alanında "Açıklamalar" başlığında "Ezberlenecek dua ve sure öğrenciye hatasız bir şekilde yüzünden okunur sonra öğrenciye ezber yapma yöntem ve teknikleri hakkında bilgi verilerek ilgili dua ve sureyi ezberlemesi sağlanır." (DİB Öğretim programı, 2019, s. 14) ifadesi konuların kolaydan zora, basitten karmaşığa düzenlendiğini göstermektedir.

İbadet öğrenme alanında önce 'İbadetin tanımı', 'Amacı ve önemi', "İbadet çeşitleri" gibi temel başlıklara yer verilmiştir. Sonrasında ibadetler için olmazsa olmaz olan 'Temizlik' ünitesine, devamında günde beş vakit olması hasebiyle kulun en çok yaratıcıyla bağ kurduğu namaz ibadetine, "Namaz" ünitesinde ayrıntılı bir şekilde yer verildiği görülmektedir.

Ahlak öğrenme alanında, 1. üniteye önce "Din-ahlak ilişkisi", "Ahlakın mahiyeti", "İman-ibadet-ahlak ilişkisi" gibi başlıklarla ilk olarak ahlak bilinci kazandırmaya devamında gelen üniteye "İslam ahlakının öngördüğü model insan" başlığı ile İslam ahlakında iyi ve kötü görülen davranışların yer alması, içeriğin kendi içinde uyuma ve tedricen konuları ilerletmeye dikkat edilerek hazırlandığı söylenebilir. Bununla birlikte bazı istisnaların olduğu ifade edilebilir.

"Tecvit" ünitesinde "İzhar-ı Kameyye" konusu, "İdgam-ı Kameyye" olarak yazılmıştır. Bunun sehven yanlış yazıldığı düşünülmektedir. Ayrıca uyumlu bir bütün oluşturması açısından "İdgam-ı Şemsiyye ve İzhar-ı Kameyye" konusu tecvit

konularının alt basamaklarında kalmamalı, elif cüzündeki “Elif-lam takısı” konusu ile paralel verilmelidir. Ayrıca “İdgam-ı Misleyn” tecvit konusu şedde anlatılırken, medler konusu “Harflerin uzatılarak okunuşu” konusu anlatılırken verilebilir.

Bunlara ek olarak tecvit konularının hepsinin 1. dönemde çok yoğun bir şekilde yer aldığı görülmektedir. Kur’an-ı Kerim-2 öğrenme alanında “Tecvitle ilgili temel kurallar tekrarı” başlığı yer alsa da konuların hepsinin 1. dönem art arda verilmesi uygun görülmemektedir. Bu anlamda tecvit konularının iki döneme de yayılması gerektiğini veya pratikte az uygulanan tecvit kurallarının sona bırakılabileceğini ifade edebiliriz. Benzer sonuçlara başka çalışmalarda da ulaşıldığı görülmektedir (Ekici, 2020, s. 76).

Süreklilik ilkesine göre ise içeriğin belli oranda tekrar etmesi gerekmektedir. Programda, süreklilik ilkesine uygun düşünülebilecek tekrarlar bulunmakla birlikte, bu tekrarların belli bir sistematığının olmadığı görülmektedir. Tüm Tecvit konuları 1. dönem verildiği için Kur’an-ı Kerim-2 öğrenme alanında “Tecvit” ünitesinde “Tecvitle ilgili temel kurallar tekrarı” başlığı yer almaktadır. “Temel Öğretim Kur’an-ı Kerim-1” bölümündeki açıklamalar kısmında yer alan altı madde, “Temel Öğretim Kur’an-ı Kerim-2” öğrenme alanında tekrar yazılmıştır. Benzer tekrarlar Dini Bilgiler öğrenme alanında da yer almaktadır. Ayetu’l-Kursi (Bakara 255. ayet) hem 1. dönem hem 2. dönem Kur’an-ı Kerim öğrenme alanında “Ezbere okuma” başlığında yer almaktadır. Yine aynı öğrenme alanında 1. dönem 1. ünite “Kur’an-ı Kerim’i Tanıma”, 2. dönem 1. ünite “Kur’an-ı Kerim’in muhtevası” ünitesinde “Kur’an’dan kıssalar” başlığı bulunmaktadır. Benzer konu İtikat öğrenme alanında “Bazı peygamberlerin hayatlarından kesitler” ifadesi ile yer almaktadır. Öğretim programı içeriğinde, peygamberlerin hayatlarının ve günümüze ışık tutacak mesajlarının içerikte üç ayrı yerde verilmesi önem arz etmektedir. Fakat böyle önemli bir konunun ayrı bir üniteye temel başlık olacak şekilde, örneğin İtikat öğrenme alanında “Peygamberlere iman” ünitesinde Kur’an’da geçen 25 peygamberin tek tek ismi yazılarak, hayatları, günümüze aktarabileceğimiz mesajları ile verilerek müstakil bir üniteye işlenmesi daha faydalı olacak kanaatindeyiz.

Sonuç olarak, Kur’an Kursları Öğretim Programı içerik düzenleme açısından incelendiğinde; derslerin büyük oranda aşamalılık, kaynaşıklık ve süreklilik ilkelerine uygun olarak yerleştirildiği söylenebilir. İçeriğin somuttan soyuta, basitten karmaşığa, kolaydan zora doğru düzenlendiği ifade edilebilir. Programın “Açıklamalar” bölümünde

konular kısmına tam olarak yansıtılmasa da tekrarlarla sürekliliğin sağlanması gerektiği ve bütünlüğe vurgu yapan bazı ifadeler bulunmaktadır.

2.4. Öğretim Programının Öğretme-Öğrenme Süreçlerine İlişkin Hususlar Açısından Değerlendirilmesi

Çalışmanın bu bölümünde; Kur'an Kursları Öğretim Programının öğretme-öğrenme sürecine uygunluğu incelenecektir. Programda her bir öğrenme alanı ile ilgili (Temel Öğretim Programı: Kur'an-ı Kerim ve Dini Bilgiler; Kısa Süreli Programlar: Cuma, Akaid, İlmihal, Tefsir, Hadis, Siyer ve Hafta Sonu Öğretim Programı) 'Programın uygulama ilke ve esasları' başlığı ve Temel Öğretim Programının 'Açıklamalar' başlıklı tablosunun altında öğrenme-öğretme süreciyle ilgili dikkat edilmesi gereken hususlar ifade edilmektedir.

2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında "Programların genel yapısı, uygulama ilke ve esasları" başlığında öğrenme-öğretme süreci ile ilgili olarak şu maddeler bulunmaktadır: "Programlarda yer alan konular muhatabın seviyesi, programın genel amaçları, uygulama ilke ve esasları çerçevesinde işlenecektir." (4. madde)

"Eğitim-öğretim sürecinin tüm aşamalarında programın genel amaç ve kazanımları göz önünde bulundurulacaktır." (5. madde)

"Konuların anlatımında muhatapların ilgi, ihtiyaç ve beklentileri, dini yaşantılarının yanı sıra mahalli şartlar ve sosyo-kültürel farklılıklar da dikkate alınacaktır." (7. madde)

"Eğitimlerin etkin ve verimli yürütülmesi için konunun özelliğine ve yaş gruplarına uygun olarak; örnek olay incelemesi, drama, münazara, soru-cevap, anlatım, sunum, tartışma vb. yöntemlerden faydalanılacaktır." (15. madde)

"Konular işlenirken bireysel farklılıklar ve muhatapların hazır bulunuşluğu daima göz önünde bulundurulacaktır ve sade bir dil kullanılmasına özen gösterilecektir." (16. madde)

"Eğitim-öğretim sürecinde konuların anlaşılmasını kolaylaştıracak nitelikte çeşitli görsel-işitsel araç-gereçlerden yararlanılacaktır." (20. madde) (DİB Öğretim Programı, 2019, ss. 6-8).⁷

2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında Temel Öğretim Programının "Uygulama ilke ve esasları" başlığında öğrenme-öğretme süreci ile ilgili olarak şu maddeler bulunmaktadır:

⁷ Bkz. Bunlara ek olarak 8., 9., 10., 11., 14., 18., 19., 22. ve 24. maddeler de örnek gösterilebilir.

“Kur’an dersi işlenirken hem bireysel hem de toplu okuma yaptırılır.” (5. madde)

“Kur’an dersinde farklı öğretim tekniklerini kullanmaya özen gösterilir (örnek okuyuşlar, görsel sunum, bireysel-toplu okumalar ve tekrarlar, okuyuşları değerlendirme vb.)” (6. madde)

“... hadis ve ayetlerden örneklerle temellendirilir.” (9. madde)⁸ (DİB Öğretim Programı, 2019, ss. 10-11).

2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında Kısa Süreli Cuma Programının “Uygulama ilke ve esasları” başlığında öğrenme-öğretme süreci ile ilgili olarak şu maddeler bulunmaktadır:

“...sade-anlaşılır, motive edici, kuşatıcı ve teşvik edici bir irşat dili kullanılması konusunda özen gösterilecektir.” (6. ve 8. madde)

“...örneklerin gündelik hayattan seçilerek somutlaştırılmasına özen gösterilecektir.” (9. madde)⁹ (DİB Öğretim Programı, 2019, ss. 32-33).

2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında Kısa Süreli Akaid Programının “Uygulama ilke ve esasları” başlığında öğrenme-öğretme süreci ile ilgili olarak şu maddeler bulunmaktadır:

“Programın ilk haftasında alanın temel kavramları, kaynakları hakkında öğrencilere seviyelerine uygun sade ve özlü bilgiler verir.”(4. madde)

“İnançla ilgili sorular ve cevapları üzerinde durulur.”(8.madde) (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 42).

2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında Kısa Süreli İlmihal Programının “Uygulama ilke ve esasları” başlığında öğrenme-öğretme süreci ile ilgili olarak şu maddeler bulunmaktadır:

“...öğrencilere seviyelerine uygun sade ve özlü bilgiler verilir, öğrenenlerin ihtiyaçlarına göre konular arasında takdim-tehir yapılabilir .”(4. ve 5. madde)

“...konuların somutlaştırılmasına ve daha iyi anlaşılabilmesi için uygulamalara yer verilmesine özen gösterilir.”(6. madde) (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 48).¹⁰

⁸ Bkz. Bunlara ek olarak 3., 8. ve 11. maddeler de örnek gösterilebilir.

⁹ Bkz. Bunlara ek olarak 5., 12., 13. ve 15. maddeler de örnek gösterilebilir.

¹⁰ Bkz. Bunlara ek olarak 8. ve 9. maddeler de örnek gösterilebilir.

2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında Kısa Süreli Tefsir Programının “Uygulama ilke ve esasları” başlığında öğrenme-öğretme süreci ile ilgili olarak 5. ve 6. maddenin yanı sıra şu maddeler bulunmaktadır:

“...öğrencilere seviyelerine uygun sade ve özlü bilgiler verilir.” (4. madde)

“Derste işlenen ayetlerin sebep-i nüzulü, evrensel anlam ve değerleri üzerinde de durularak, öğrencinin konuyu daha iyi kavraması sağlanır.”(7. ve 8. madde) (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 54).

2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında Kısa Süreli Hadis Programının “Uygulama ilke ve esasları” başlığında öğrenme-öğretme süreci ile ilgili olarak şu maddeler bulunmaktadır:

“Öğrencilerin sünneti doğru anlamaları ve hayatlarını onunla anlamlandırmalarına yönelik etkinliklere yer verilir.” (4. madde)

“...öğrencilere seviyelerine uygun sade ve özlü bilgiler verilir.” (5. madde)

“...öğreticiler, ...konular arasında takdim-tehir yapabilir.” (6. madde)

“Hadisler okunduktan sonra öğretici, öğrencinin konu hakkında düşünmesini teşvik eder, soru sormasını ve günümüzle bağlantı kurmasını sağlar.” (11. madde) (DİB Öğretim Programı, 2019, ss. 60-61).

2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında Kısa Süreli Siyer Programının “Uygulama ilke ve esasları” başlığında öğrenme-öğretme süreci ile ilgili olarak şu maddeler bulunmaktadır:

“Hz Peygamberin hayatı, kronolojik anlatıma dayalı salt bilgi verme yerine örnek olay incelemesi, soru-cevap vb. metotlarla öğrencilerin peygamberimizi tanınması ve rol-model almasını hedefleyecek çerçeveden 0’nun örnek kişiliği, ahlakı ve davranışları üzerinde işlenir.”(1. madde)

“...öğrencilere seviyelerine uygun sade ve özlü bilgiler verilir.” (4. madde)

“Dersin anlatımında peygamber sevgisini ve O’na bağlılıktaki samimiyeti yansıtan kültür ve medeniyetimizden sevgi ve hürmete ilişkin örneklerle yer verilir.” (7. madde) (DİB Öğretim Programı, 2019, ss. 68-69).

2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında Hafta Sonu Öğretim Programının “Uygulama ilke ve esasları” başlığında öğrenme-öğretme süreci ile ilgili şu maddeler bulunmaktadır:

“...Öğrencilerin ihtiyaçlarına göre konuların yoğunluğu ayarlanır, soyut tartışma ve polemiklerden özenle kaçınılır.” (13. madde)

“...hadis ve ayetlerden örneklerle temellendirilir.” (14. madde)

“...öğrencilerin günlük hayatlarından örnekler getirmek suretiyle konu somutlaştırılarak işlenir.” (16.madde)¹¹ (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 76).

Temel Öğretim Programının “Konu, kaynak ve açıklamalar” tablosunda Kur’an-ı Kerim öğrenme alanının “Açıklamalar” başlığı altında öğrenme-öğretme süreci ile ilgili olarak şu maddeler bulunmaktadır:

“...çeşitli eğitim-öğretim yöntem ve tekniklerinden yararlanılarak harflerin doğru telaffuz edilmesine özen gösterilir.”

“...peygamberlerin hayatları, öğrencilerin seviyelerine uygun bir şekilde anlatılmak istenen temel mesajlar ve değerler merkeze alınarak işlenir. Kıssalarda anlatılmak istenen mesajların günlük hayatımızdaki anlamı üzerinde öğrencilerin düşünmesi ve konuşması sağlanır.”

“...ezber yapma yöntem ve teknikleri hakkında bilgi verilerek ilgili dua ve sureyi ezberlemesi sağlanır.”

“...öğretici, öğrencinin hazır bulunuşluğuna göre gerekli gördüğünde ezberlenecek sureler arasında takdim-tehir yapabilir.”

“...Tecvit kuralları teorik olarak kısa ve özlü bir anlatımdan sonra yüzüne okunacak surelerde uygulamalı olarak işlenir.” (DİB Öğretim Programı, 2019, ss. 13-17).

Dini Bilgiler öğrenme alanının “Açıklamalar” başlığı altında öğrenme-öğretme süreci ile ilgili olarak şu maddeler bulunmaktadır:

“...ibadetle ilgili konuların somutlaştırılması ve anlaşılır hale gelmesi için uygulamalara yer verilir.”

“...namazla ilgili konularda dersler işlenirken uygulamaya ağırlık verilerek konuların pekiştirilmesi sağlanır.”

“...günlük hayattan örneklerle anlatılır.”

“...Kur’an-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerden örnekler getirilerek konuların temellendirilmesi sağlanır.”

“...örnek olay incelemesi, soru-cevap vb metotlarla... örneklendirilerek anlatılır.”(DİB Öğretim Programı, 2019, ss. 17-29).

¹¹ Bkz. Bunlara ek olarak 5., 6., 7., 9. ve 12. maddeler de örnek gösterilebilir.

Maddelerden anlaşıldığı üzere; programda işleniş süreçlerinde öğrenenin ihtiyaçları, hazır bulunuşluğu, sosyo-kültürel özellikleri, ilgi ve beklentisi, seviyesi, bilgi ve gelişim düzeyi dikkate alınmaktadır. Öğrenenlerin, öğrendiklerini gündelik hayatı ile bağlantı kurabilmesi, hayatında uygulayabilmesi, bilgiyi anlamlandırıp yorumlayıp farkındalık kazanabilmesi, düşünebilmesi, düşündüklerini ifade edebilmesi, soru sorabilmesi, örnek olaylar inceleyerek güncel değerler üretebilmesi, sade, özlu anlaşılır, örneklendirici, somutlaştırıcı, teşvik edici, kuşatıcı bir dil kullanımını, öğrencinin olumlu kişilik gelişimi kazanmasını, öğrencinin derse aktif-etkin katılımını önceleyen yöntemler vurgulanmaktadır. Bütün bu özellikleri sağlayabilmek için kullanılan araç, gereç, yöntem, metot ve tekniklerin bunları gerçekleştirebilecek nitelikte olması gerektiği ifade edilmektedir.

Programın “Uygulama İlke ve Esaslarında” yer alan, “Eğitimin tüm süreçlerinde öğrencilerin pedagojik ihtiyaçları dikkate alınacak...”(DİB Öğretim Programı, 2019, s. 8, 14. madde) ve “Öğrencilerin yanlış ya da eksik dini bilgi ve anlayışları, pedagojik ilkeler doğrultusunda düzeltilmeye çalışılacaktır.”(DİB Öğretim Programı, 2019, s. 8, 17. madde) maddeleri, çocuk eğitimi bilimini ifade eden “pedagojik” kelimesinin kullanılması açısından dikkat çekmektedir. 2023-2024 eğitim-öğretim yılı uygulama esaslarında “İhtiyaç Odaklı Kur’an Kurslarına 11 yaş ve üzeri kişiler kayıt edilebilecek” ibaresi yer almaktadır (DİB Uygulama Esasları, 2023-2024, 2/c madde). Fakat bazı öğreticilerin çocuklara yönelik açtığı Hafta Sonu Öğretim Programı ve özellikle gençlik merkezlerinde okul çıkışı saatlerinde çocuklar için açılan Temel Öğretim Programları hariç, programın asıl muhatap kitlesinin yetişkinler olduğu göz önünde bulundurulursa, “pedagoji” kelimesinin yanı sıra yetişkin eğitimi bilimi anlamına gelen “andragoji” kavramının da kullanılmasının daha uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Öğretim araç-gereç ve materyallerinin din öğretimi sürecinde önemli bir yeri vardır. Öğretim araç-gereçleri sayesinde öğrenciler, dinle ilgili sembol, kavram ilke ve olguları daha iyi kavrayabilirler. Bu sayede onlar derste işlenen konuları daha sistemli ve örgütlü bir şekilde belleklerine kodlayarak, anlamlı öğrenmeler gerçekleştirebilirler. Ayrıca öğretim araç-gereç ve materyalleri ile din öğretimi süreci her öğrenci için daha zevkli ve dikkat çekici bir boyut kazanabilir. Böylece öğrenciler kurstaki din öğretimi etkinliklerinden sıkılmazlar ve öğretme-öğrenme sürecine daha etkin şekilde

katılabilirler. Öğretim araç-gereç ve materyallerinin kendinden beklenen bütün bu işlevleri yerine getirebilmesi için onların bir takım ilkelere göre seçilmesi/hazırlanması ve etkili bir şekilde kullanılması gerekmektedir (Korkmaz, 2009, s. 135).

Araç ve gereçle ilgili olarak İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarının "programların genel yapısı, uygulama ilke ve esasları" başlığı altında "Eğitim-öğretim sürecinde konuların anlaşılmasını kolaylaştıracak nitelikte çeşitli görsel-işitsel araç-gereçlerden yararlanılacaktır."(DİB Öğretim Programı, 2019, s. 8, 20. madde),

Kısa Süreli Cuma Öğretim Programında;

"Öğreticiler haftanın konusunu, program kapsamında tespit edilen Kur'an Yolu, Hadislerle İslam, İslam İlmihali, Sorularla İslam, Kur'an'dan Öğütler, Örnek Vaazlar I-II kaynaklarından yararlanarak derse mutlaka hazırlıklı gelecektir. Bu kapsamda haftanın hutbesi de incelenecektir." (11. madde),

"Konuların anlaşılmasını kolaylaştıracak yazılı, görsel ve işitsel materyallerden yararlanılacaktır." (16. madde) (DİB Öğretim Programı, 2019, ss. 32-33) yer almaktadır.

Araç ve gereçle ilgili olarak Kısa Süreli Akait, İlmihal, Tefsir, Hadis, Siyer öğretim programında, "Derste farklı kaynaklardan da yararlanılarak konularla ilgili gerekli hazırlık yapılır." (2. madde) maddeleri bulunmaktadır.

Temel Öğretim Programı uygulama esaslarında araç-gereçle ilgili bir açıklama bulunmamakla birlikte "konu, kaynak ve açıklamalar" tablosunda kullanılabilecek kaynaklar dile getirilmiştir.

Eğitim durumlarında "Hedefe uygunluk, içerik ile uyumluluk, öğrenene görelilik, ekonomiklik, kendi içinde tutarlılık, kaynaşıklık, birbirini destekleme" gibi bazı niteliklerin bulunması gerekmektedir (Doğan & Tosun, 2002, s. 99).

2.4.1. Öğrenme-Öğretme Sürecini Hedeflere Uyum Açısından Değerlendirme

İhtiyaç Odaklı Öğretim Programındaki "Programların genel yapısı, uygulama ilke ve esasları" ve Temel, Cuma, Akait, İlmihal, Tefsir, Hadis, Siyer, Hafta Sonu Öğretim Programındaki "Programın uygulama ilke ve esasları" başlığındaki maddeler öğrenme-öğretme süreci açısından incelendiğinde, maddelerin genel olarak genel amaçlara uygun olduğu görülmektedir. Şu maddeler buna örnek gösterilebilir:

İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programının "Programların genel yapısı, uygulama ilke ve esasları" başlığındaki "Öğrencilere kazandırılmak istenen temel bilgi

ve becerilerin öğrencilerin gerçek yaşamdaki ihtiyaçlarıyla örtüşmesine dikkat edilecek, bu bağlamda konuların insan ve toplum hayatına kattığı kazanımlara vurgu yapılacaktır.” (11. madde), ek olarak 7. ve 8. madde, Kur’an Kursları öğretim programının genel amaçları arasında yer alan “İslam dininin değerlerini, insan ve toplum hayatına anlam kazandıran unsurlardan biri olarak fark etmeleri” (2. madde) ile ilke ve esaslardaki 18. ve 19. maddeler, Kur’an Kursları öğretim programının genel amaçları arasında yer alan 10. madde ile uyumluluk arz etmektedir.

Temel Öğretim Programının “Uygulama ilke ve esasları” başlığındaki 3., 5. ve 6. maddeler, programın genel amaçları arasında yer alan 2. madde ile, ilke ve esaslardaki 11. madde, amaçlardaki 6. madde ile uyumluluk arz etmektedir.

Kısa Süreli Programlardan Akaid Öğretim Programı ilke ve esaslarındaki “İnançla ilgili sorular ve cevapları üzerinde durulur.” (8. madde), amaçlardaki “İslam akaidinin temel meselelerini kavramaları, inançla ilgili sorulara cevap verebilmeleri” (6.madde) ile, Cuma Dersleri Öğretim Programının ilke ve esaslarındaki 7. madde, amaçlardaki 3. madde ile, İlmihal Öğretim Programı ilke ve esaslarındaki 9. madde, amaçlardaki 5. madde ile, Tefsir Öğretim Programı ilke ve esaslarındaki 6. madde, amaçlardaki 5. madde ile, Hadis Öğretim Programı ilke ve esaslarındaki 12. madde ile amaçlardaki 5. madde, Siyer Öğretim Programı ilke ve esaslarındaki 5. madde ile amaçlardaki 1.madde, Hafta Sonu Öğretim Programı ilke ve esaslarındaki 9. madde ile amaçlardaki 1. madde uyumluluk arz etmektedir.

2.4.2. Öğrenme-Öğretme Sürecini İçerik İle Uyum Açısından Değerlendirme

İhtiyaç Odaklı Öğretim Programındaki “Programların genel yapısı, uygulama ilke ve esasları” ve Temel, Cuma, Akait, İlmihal, Tefsir, Hadis, Siyer, Hafta Sonu Öğretim Programındaki “Programın uygulama ilke ve esasları” başlığındaki maddeler öğrenme-öğretme süreci açısından incelendiğinde, maddelerin genel olarak içeriğe uygun olduğu görülmektedir. Şu maddeler buna örnek gösterilebilir:

Kısa Süreli Cuma Dersleri Öğretim Programı konuları arasında yer alan, ahlak-görgü kuralları ve insan ilişkilerine dair öğretiler içeren Hucurat Suresi-1 ve Hucurat Suresi-2 başlıklı içerik, “ilke ve esaslar” daki “...konuların insan hayatına kattığı kazanımlara vurgu yapılacak, örneklerin günlük hayattan seçilmesine özen gösterilecektir.” (9. madde) maddesi ile “Birlikte yaşama ahlakı ve kardeşlik” başlıklı içerik de, “Birlik, beraberlik,

birlikte yaşama ve kardeşlik hukuku daima vurgulanacak, ötekileştirici söylem, tutum ve davranışlardan uzak durulmasının önemine dikkat çekilecektir.” (7. madde) (DİB Cuma Öğretim Programı, 2019, s. 32) ilkesi ile ilişkilidir.

Kısa Süreli Akaid Öğretim Programı konuları arasında yer alan “Allah’a, meleklerle, peygamberlere, ahirete kaza ve kadere iman konusu bağlamında sorular ve cevaplar” başlıklı içerikler, “İnançla ilgili sorular ve cevaplar üzerinde durulur.” (DİB Akaid Öğretim Programı, 2019, s. 41, 8. madde) ilkesi ile ilişkilidir.

Kısa Süreli İlmihal Öğretim Programı konuları arasında yer alan “Namazla, oruçla, zekatla, hacla, kurbanla ilgili sıkça sorulan sorular ve cevapları” başlıklı içerikler, “Günlük dini hayatı doğrudan ilgilendiren ilmihal konularında muhatapların ihtiyacı, öğrencilerin dini yaşantıları, sosyo-kültürel özellikleri dikkate alınarak mezheplerin farklı görüş ve uygulama farklılıklarına yer verilir.” (DİB İlmihal Öğretim Programı, 2019, s. 48, 9. madde) ilkesi ile ilişkilidir.

Kısa Süreli Tefsir Öğretim Programı konuları arasında yer alan 32 ayrı surede “...suresinden öğrendiklerimiz” başlıklı içerikler, “...öğrencilere seviyelerine uygun sade ve özlü bilgiler verilir.” (DİB Tefsir Öğretim Programı, 2019, s. 54, 4. madde) ilkesi ile ilişkilidir.

Kısa Süreli Hadis Öğretim Programı konuları arasında yer alan “Sünnet ve hadisin tanımı, hadis ilmi ile ilgili kavramlar, hadisten yararlanma ilkeleri, hadis okuma usul ve esasları” başlıklı içerik, “Programın ilk haftasında alanın temel kavramları, kaynakları hakkında öğrencilere seviyelerine uygun sade ve özlü bilgiler verilir.” (DİB Hadis Öğretim Programı, 2019, s. 60, 5. madde) ilkesi ile ilişkilidir.

Kısa Süreli Siyer Öğretim Programı konuları arasında yer alan “Hz. Peygamber (sav)’ın davranış örnekleri, toplumsal sorunlar karşısında Hz. Peygamber” başlıklı içerikler, “...O’nun müminler için teşkil ettiği üsve-i hasene rolüne, insanlığın kurtuluşu için vaz’ ettiği evrensel ilkelere ve bu ilkelere duyulan ihtiyaca vurgu yapılır.” (10. madde), “Hz. Peygamberin eş, baba, dede, komşu, akraba, arkadaş, eğitimci gibi farklı rolleri, ailesine, akrabalarına, komşularında, çocuklara karşı göstermiş olduğu dürüst, merhametli, sabırlı, adaletli, çalışkan, vefalı vb. örnek tutum ve davranışları üzerinden anlatılır.” (11. madde) (DİB Siyer Öğretim Programı, 2019, s. 69) ilkeleri ile ilişkilidir.

Hafta Sonu Öğretim Programı konuları incelendiğinde hafta sonu 4 saat olması sebebiyle temel öğretim konularından farklı olarak özet konular içermektedir. Kur’an-ı Kerim

öğrenme alanında “Kur’an-ı Kerim nelerden bahseder?” ve “Kur’an’dan Kıssalar” bölümü; Dini Bilgiler Öğrenme alanında ise İtikat, İbadet, Ahlak ve Siyer ders başlıkları ayrı ayrı bulunmamakta, İtikatta sadece “Din, iman ve insan” ünitesi, Siyerde sadece “Hz. Muhammed (sav)’ın kişiliği ve örnekliği” ünitesi yer almaktadır. Bu içeriğin ilke ve esaslarda yer alan “Konu çeşitliliği ve zaman yönetimini dikkate alarak öğretim sürecinde detaylı anlatımlardan kaçınılır.” (DİB Hafta Sonu Öğretim Programı, 2019, s. 76, 12. madde) ilkesi ile ilişkilidir.

2.4.3. Öğrenme-Öğretme Sürecini Öğrenene Görelik Açısından Değerlendirme

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın 2022-2023 öğretim yılı istatistik bilgilerine baktığımızda Türkiye genelinde toplam 605.999 kursiyer bulunmaktadır. Bunun 483.390’ı kadındır. 23-44 yaş arası 153.078, 45 yaş üzeri 161.997 kursiyer bulunmaktadır (DİB, Strateji Geliştirme Başkanlığı, İstatistikler, 31.12.2022 itibarıyla). Görüldüğü üzere Kur’an Kurslarında kursiyerlerin büyük çoğunluğu kadındır, kadınların da büyük bir kısmı yetişkin diyebileceğimiz yaş grubundan oluşmaktadır.

Yetişkin eğitiminde öğrencinin ihtiyaçlarının dikkate alınması, ilgi, istek, bilgi düzeyleri ve seviyelerine göre eğitimin planlanması, çok önemli bir husustur. Çünkü onlar için eğitim faaliyeti gönüllüdür. Eğitimin kendileri için özel bir anlam ifade etmediğini, ihtiyaçlarının karşılanmadığını hissedersen eğitim faaliyetine devam etmekten vazgeçerler (Kılavuz, 2005, s. 110).

Programın ilke ve esaslarında yer alan maddeler ve temel öğretim programında yer alan “Açıklamalar” kısmı incelendiğinde öğrenenlerin düzeyi, ihtiyaçları ve ilgisinin ön planda tutulduğu görülmektedir. İhtiyaç Odaklı Öğretim Programının “Programın genel yapısı, uygulama ilke ve esasları” başlığında yer alan; “Konuların anlatımında muhatapın ilgi ihtiyaç ve beklentileri, dini yaşantılarının yanı sıra mahalli şartlar ve sosyo-kültürel farklılıklar da dikkate alınacaktır.” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 7, 7. madde) ifadesi bunu göstermektedir. Buna ek olarak öğretim programlarının ilke ve esaslarında şu maddeler bulunmaktadır:

Temel Öğretim Programında;

“...öğrencinin ihtiyacı kadar bilgiye başvurulur ve öğrencilerin hazır bulunuşlukları dikkate alınır...” (DİB Temel Öğretim Programı, 2019, s. 11, 3. ve 8. madde),

Cuma Öğretim Programında;

“...muhatapların seviyeleri dikkate alınacaktır.” (DİB Cuma Öğretim Programı, 2019, s. 32, 5. madde)¹²,

Akaid, İlmihal, Tefsir, Hadis, Siyer Öğretim Programlarının 4.maddesinde,

“...öğrencilere seviyelerine uygun sade ve özlü bilgiler verilir.” (DİB Öğretim Programı, 2019, ss. 42, 48, 54, 60, 68)

Hafta Sonu Öğretim Programında;

“...öğrencilerin seviyeleri dikkate alınarak...” (4. madde)

“...öğrencilere gelişim düzeylerine uygun...” (5. madde)

“...öğrencilerin ihtiyaçlarına göre...”(13. madde) (DİB Hafta Sonu Öğretim Programı, 2019, s. 76) ifadeleri yer almaktadır.

Temel öğretim programı “Açıklamalar” başlığında ise;

“...öğrencinin hazır bulunuşluğuna göre...”

“...öğrencilere gelişim düzeylerine uygun...”

“...öğrencilerin ihtiyaçları çerçevesinde...”(DİB Temel Öğretim Programı, 2019, s. 13-29)

Öğrenme-öğretme sürecinde öğrenenlerin ilgi, ihtiyaç ve hazır bulunuşluklarına yönelik açıklamaların yer alması öğrenme-öğretme sürecini öğrenene göre düzenleme konusunda öğreticilere yol göstermektedir. Maddelerin daha işlevsel hale gelebilmesi için pratiğe yönelik örneklendirmelere de yer verilmesi değerlendirilebilir. Örneğin,

Öğretim Programlarında uygulama ilke ve esaslarında geçen,

“...manevi hayatımız ve medeniyetimizde önemli bir değer ifade eden dini gün ve gecelerin idrak edilmesine yönelik öğrencilerin de katılımıyla etkinliklere yer verilecektir.” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 8, 24. madde) “Hangi etkinlikler?” sorusu cevapsız kalmaktadır.

“Öğrencilerin sünneti doğru anlamaları ve hayatlarını onunla anlamlandırmalarına yönelik etkinliklere yer verilir.” (DİB Hadis Öğretim Programı, 2019, s. 60, 4. madde)

“Hangi etkinlikler?” sorusu cevapsız kalmaktadır.

“Program uygulanırken öğrencilerin Peygamberimizi tanımaları ve O’nun hayatımızdaki yerini kavramaları hedeflenir.” (DİB Siyer Öğretim Programı, 2019, s. 68, 6. madde)

“Hangi etkinliklerle, nasıl kavratılır?” sorusu cevapsız kalmaktadır.

¹² Bkz. Bunlara ek olarak 9., 12., ve 13. maddeler de örnek gösterilebilir.

Bu ve benzeri sorulara cevap niteliğinde olacak örneklendirmeler, öğrenme-öğretme süreciyle ilgili ifadeleri daha işlevsel hale getirecektir.

2.4.4. Öğrenme-Öğretme Sürecini Ekonomiklik Açısından Değerlendirme

Birden fazla davranışı gerçekleştirmeye, çok yönlü kazanım sağlamaya yönelik yaşantılar içermeye anlamına gelen ekonomiklik ilkesine göre öğrenme-öğretme süreci değerlendirildiğinde programların uygulama ilke ve esaslarında geçen bazı maddeler ve bu maddelerin kazanımlara yansımaları öğrencide farklı bilgi ve becerilere yönelik kazanım tanımlaması nedeniyle örnek olarak değerlendirilebilir mahiyettedir.

“Öğrencilere kazandırılmak istenen temel bilgi ve becerilerin öğrencilerin gerçek yaşamdaki ihtiyaçlarıyla örtüşmesine dikkat edilecek, bu bağlamda konuların insan ve toplum hayatına kattığı kazanımlara vurgu yapılacaktır.” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 7, 11. madde).

1. Kazanım: Öğrenci kazandığı temel bilgi ve becerileri gerçek hayatıyla örtüştürür.

2. Kazanım: Konuların insan ve toplum hayatına kattığı kazanımları kavrar.

“Birlik, beraberlik... gibi milli değerlerin ve kavramların benimsenmesine özen gösterilecek, ötekileştirici söylem, tutum ve davranışlardan uzak durulmasının önemine dikkat çekilecek.” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 8, 18. madde).

1. Kazanım: Öğrenci milli değerleri benimser.

2. Kazanım: Öğrenci ötekileştirici söylem, tutum ve davranışlardan uzak durur.

“...Kıssalarda anlatılmak istenen mesajların günlük hayatımızdaki anlamı üzerinde öğrencilerin düşünmesi ve konuşması sağlanır.” (DİB Temel Öğretim Programı, 2019, s. 16).

1. Kazanım: Konu ile ilgili öğrenci düşünür.

2. Kazanım: Konu ile ilgili öğrenci konuşur.

“Dua ve surelerin... doğru telaffuz edilmesi ve anlamları üzerinde kısaca durulur...” (DİB Temel Öğretim Programı, 2019, s. 17).

1. Kazanım: Öğrenci duaları telaffuz eder.

2. Kazanım: Öğrenci duaların anlamlarını söyler.

“Ayetlerin tefsiri işlendikten sonra öğretici, okunan bölümü öğrencilerin düşüncelerine açar, onları düşünmeye, soru sormaya ve güncel değerler üretmeye teşvik eder.” (DİB Tefsir Öğretim Programı, 2019, s. 54, 6. madde).

1. Kazanım: Öğrenciler konu hakkında düşünür.
2. Kazanım: Öğrenciler konu hakkında sorular sorar.
3. Kazanım: Öğrenciler konu hakkında güncel değerler üretir.

“Hadisler okunduktan sonra öğretici, okunan bölümü öğrencilerin düşüncelerine açar, onları düşünmeye, soru sormaya ve güncel değerler üretmeye teşvik eder.” (DİB Hadis Öğretim Programı, 2019, s. 61, 11. madde).

1. Kazanım: Öğrenciler konu hakkında düşünür.
2. Kazanım: Öğrenciler konu hakkında sorular sorar.
3. Kazanım: Öğrenciler konu hakkında güncel değerler üretir.

“Öğrenciler Peygamberimizi tanıma, hadis ve sünnetin dini hayatımızdaki yerini kavrama, hadis ve sünnet ile ilgili yanlış telakkilerden uzak durma noktasında bilinçlendirilir.” (DİB Hadis Öğretim Programı, 2019, s. 61, 14. madde).

1. Kazanım: Öğrenciler Peygamberimizi tanıır.
2. Kazanım: Öğrenciler hadis ve sünnetin dini hayatımızdaki yerini kavrar.
3. Kazanım: Öğrenciler hadis ve sünnetle ilgili yanlış telakkilerden uzak durur.

Örnekler incelendiğinde çok yönlü kazanım sağlamaya yönelik maddelerin sınırlı sayıda da olsa, olduğu görülmektedir. Öğrenme-öğretme sürecinde kullanılan araç ve gereçlerin ekonomikliği ile ilgili olarak da şunlar söylenebilir: Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan; Elif-Ba, Kur'an-ı Kerim, 'Dinim İslam' kitabı, İslam İlmihali (Hanefi ve Şafi Fıkhi ile ilgili), Dini Kavramlar sözlüğü, Peygamberimiz (sav)' in hayatını anlatan siyer kitapları, 'Hadislerle İslam' kitabı, Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri, 'Örnek Vaazlar' kitabı, 'Kur'an'dan Öğütler ve Kürsüden Öğütler' kitabı, 'Sıkça Sorulan Sorular (Namaz, Oruç, Zekat, Hac)' kitapçıkları, 'Riyazu's- Salihin', öğretim programlarında istifade edilecek kaynaklar olarak zikredilmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığının Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü internet sitesinde de “Materyaller” başlığında ‘İşitme Engellilere Özel Elif-Ba, Tecvitli Kur'an-ı Kerim Elif-Ba kitabı, Mesleğe Hazırlık Eğitimleri (konulu ayet ve hadisler), Kur'an Kursu Öğrencilerine Yönelik Din Eğitimi Bilgi Notları, Dinim İslam Temel Bilgiler' kitaplarının PDF'leri bulunmaktadır. Bahsedilen bu araç-gereçler hem ulaşılması kolay hem de maliyeti düşüktür. Fakat bunların yanı sıra başkanlıkta görevli, alanında uzman eğitimcilerin hazırladığı slayt ve sinevizyonları veya bilgisayar ve projektör yardımıyla sınıfta kullanılabilecek zengin eğitim içerikli linkler de verilerek kaynaklar arasında zikredilebilirdi.

2.4.5. Öğrenme-Öğretme Sürecini Kendi İçinde Tutarlılık, Kaynaşıklık ve Birbirini Destekleme Açısından Değerlendirme

Öğrenme-öğretme süreciyle ilgili açıklamaların birbiriyle tutarlı ve kaynaşık olması ve birbirini desteklemesi gerekmektedir.

Tutarlılık açısından bakıldığında;

“Toplumsal birlik ve beraberliğimize katkı sağlayan... etkinliklere yer verilecektir.” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 8, 24. madde).

“Toplunun birlik, beraberlik, refah ve mutluluğunun sağlanmasına yönelik Allah’ın verdiği nimetlerin, zenginliklerin paylaşılmasının ve yardımlaşmanın önemine değinilir.” (DİB Temel Öğretim Programı, 2019, s. 24).

“İslamda paylaşmanın önemi vurgulanarak sadece maddi kaynakların değil aynı zamanda toplumsal birlik ve beraberliği sağlayan sevinç ve üzüntülerin de paylaşılması gerektiğine işaret edilir.” (DİB Temel Öğretim Programı, 2019, s. 25).

Zikredilen bu üç madde birbiri ile tutarlı ve birbirini destekler niteliktedir.

“İslamın barış dini olduğu, Hz Peygamberin rahmet elçisi olarak bütün insanlığa gönderildiği hususuna vurgu yapılır. Bu anlamda dünyada oluşturulmak istenen olumsuz islam imajına karşı öğrencilerde farkındalık oluşturulur.” (DİB Temel Öğretim Programı, 2019, s. 28 ve DİB Siyer Öğretim Programı, 2019, s. 68, 9. madde) maddesinin

“Dünyada islam imajını zedeleyen, insanlarda islam karşıtı düşüncelerin oluşmasına sebep olan ve dini kendi çıkarları yönünde kullanan dini görünümlü hareketlerin oluşturduğu tehditle ilgili öğrenciler bilgilendirilir.” (DİB Akaid Öğretim Programı, 2019, s. 42, 6. madde) maddesi ile

“Konuların Kur’an ve sünnet bütünlüğünde, sahih dini bilgiyi esas alan bir yaklaşımla ayet ve hadisler ışığında işlenmesine dikkat edilecektir.” (DİB Cuma Öğretim Programı, 2019, s. 32, 10. madde) maddesinin

“Konular Kur’an ve sünnet bütünlüğünde, sahih dini bilgiyi esas alan bir yaklaşımla işlenir.” (DİB Akaid, İlmihal, Tefsir Öğretim Programı, 2019, ss. 41, 48, 54, 1. madde) maddesi ile tutarlı ve birbirini desteklediği görülmektedir.

“Öğrencilerin sünneti doğru anlamaları ve hayatlarını onunla anlamlandırmalarına yönelik etkinliklere yer verilir.” (DİB Hadis Öğretim Programı, 2019, s. 60, 4. madde) maddesi

“...öğrencilerin peygamberimizi tanımaları ve model almaları hedeflenir. Bu bağlamda O’nun müminler için üsve-i hasene rolüne, insanlığın kurtuluşu için vaz’ ettiği evrensel ilkelere ve bu ilkelere duyulan ihtiyaca vurgu yapılır.” (DİB Siyer Öğretim Programı, 2019, s. 69, 10. madde) maddesi ile tutarlı ve birbirini destekler niteliktedir.

Kaynaşıklık açısından bakıldığında;

“İslam’ın tevhid, fitrat ve sevgi dini olması, akla önem vermesi, aşırılıklardan uzak olması, evrenselliği gibi özellikleri hadis ve ayetlerden örneklerle temellendirilir.” (DİB Tefsir Öğretim Programı, 2019, s. 54, 9. madde) maddesinin

“...Kader inancının insanın sorumluluğunu ortadan kaldırmadığı hususu ayet ve hadislerden örnekler verilerek özellikle vurgulanır.” (DİB Temel Öğretim Programı, 2019, s. 24) maddesi ile,

“İslamın iki temel kaynağından biri olan Kur’an-ı Kerim’in hayatımızdaki önemi vurgulanır ve dinimiz Kur’an’ı öğrenmeye verdiği değer örneklerle açıklanır.” (DİB Temel Öğretim Programı, 2019, s. 13) maddesinin

“Öğrencileri Kur’an okuma ve Kur’an’ın temel mesajlarını anlama noktasında teşvik etmeye katkı sağlayacak çerçevede inanç, ibadet, ahlak, sosyal ilişkiler, dünya-ahiret dengesi, peygamber kıssaları vb. Kur’an-ı Kerim’in ana konuları ile ilgili kaynaklara dayalı özet bilgiler verilir.” (DİB Temel Öğretim Programı, 2019, s. 16) maddesi ile

“Ahlaki davranışların bireyin mutluluğu için önemi vurgulanırken toplumsal huzura katkıları da izah edilir.” (DİB Temel Öğretim Programı, 2019, s. 21) maddesinin

“Kur’an’daki tüm emir ve yasakların birey ve toplumun mutluluk ve huzurunu amaçladığı hususu... üzerinden örneklendirilerek anlatılır.” (DİB Temel Öğretim Programı, 2019, s. 23) maddesi ile

“...mübarek gün ve gecelerin olduğu haftalarda o gecenin önem ve fazileti işlenecektir.” (DİB Cuma Öğretim Programı, 2019, s. 33, 12. madde) maddesinin

“...dini gün ve gecelerin idrak edilmesine yönelik...” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 8, 24. madde) maddesi ile kaynaşık olduğu görülmektedir.

Burada görüldüğü üzere öğrenme yaşantılarının tek başına birbirinden kopuk süreçler olarak değil birbirini destekleyen, aralarında tutarlı bir ilişki olan, birbiri ile bağlantılı ve kaynaşık yaşantılar içermesi sağlanarak öğrenme-öğretme sürecinin veriminin artırılması tavsiye edilmektedir. Fakat öğreticiye, öğrenme alanları arasında ilişki kurabilmesi için somut ve daha zengin örnekler verilerek yol gösterilebilir. Öğrenme alanları, konular ve

üniteler arasındaki bağlar birkaç cümle ile açıklanabilir. Örneğin; Siyer dersindeki miraç hadisesi, ahlak dersinde İsrâ suresinde konusu geçen “Ana-babaya iyi davranma, yoksullara yardım, cimrilik ve israftan kaçınma”, İtikat dersinde surede vurgulanan tevhit inancı, İlmihal dersinde surede geçen Allah’ın haram kıldığı ve hoş görülme-yen davranışlar, bir biri ile bağlantı kurularak işlenebilir. Diğer bir örnek de şöyle verilebilir: Siyer dersinde Hudeybiye Antlaşması konusu anlatılırken Kur’an-ı Kerim yüzüne okuma dersinde okunan Fetih suresi, İtikat dersinde münafık konusu anlatılırken, surede konusu geçen münafıklar, Fetih suresinin faziletine dair hadisler ile Hadis Kısa Süreli Programı arasında bağ kurulabilir.

2.4.6. Öğrenme ve Öğretme Sürecini Tekrarlar Açısından Değerlendirme

Tekrarlar bilgilerin özüm-senmesi ve iyice kavranmasına yardımcı olur, bilgilerin kalıcı hale gelmesini sağlar. Öğrenme-öğretme süreci birikimli ve yavaş bir süreç olduğu için öğrenme yaşantılarının tekrar edilmesi gerekmektedir.

Kur’an-ı Kerim-2 öğrenme alanının tecvit ünitesinde “Tecvitle ilgili temel kurallar tekrarı” başlığı olmasına karşın öğrenme-öğretme süreciyle ilgili gerek “Programların uygulama ilke ve esasları” nda gerek temel öğretim programının “Açıklamalar” tablosunda tekrarlarla ilgili herhangi bir ifadeye rastlanmamaktadır.

Sadece Hafta Sonu Öğretim Programının uygulama ilke ve esaslarında; “Kur’an öğretiminde ‘metnin görsel sunumu, örnek okuyuşlar, bireysel okumalar, toplu tekrarlar, okuyuşun değerlendirilmesi gibi’ gibi öğretim teknikleri etkin bir şekilde kullanılır.” (DİB Hafta Sonu Öğretim Programı, 2019, s. 76, 9. madde) maddesinde ‘tekrar’ ifadesi geçmektedir.

Öğrenme-öğretme süreciyle ilgili olarak Temel Öğretim Programındaki “Açıklamalar” tablosunda ve diğer öğretim programlarının ”Programın uygulama ilke ve esasları” başlığında tekrarın önemine vurgu yapan bir ifade geçmemesine karşın bazı maddelerin ve açıklamaların tekraren yazıldığı görülmektedir. Bazı açıklamaların iki, bazılarının üç kez tekrarlandığı görülmektedir.

Kur’an Kursları Öğretim Programının öğrenme-öğretme sürecine uygunluğunun incelendiği bu bölümdeki değerlendirmeleri özetleyecek olursak; Temel öğretim programı “Konu, kaynak ve açıklamalar” tablosunda dersin nasıl işleneceğine dair bilgiler içeren “Açıklamalar” kısmı olmasına karşın kısa süreli programlarda sadece

“Konu ve kaynaklar” tablosu yer almaktadır. Kısa Süreli Programlarda “Programın uygulama ilke ve esasları” başlığı dışında öğrenme-öğretme sürecine dair herhangi bir açıklama bulunmamaktadır.

Programların ilke ve esaslarında yer alan maddeler ve temel öğretim programında yer alan “Açıklamalar” bölümü öğreticiye belli başlı yöntemleri sunmaktadır. Fakat yöntem ve tekniklerin net bir şekilde isimlerinin zikredilmediği görülmektedir. Öğreticilere asıl gereken, konunun nasıl ve hangi yöntem ile verileceğinin somut olarak belirtilmesidir. Yöntem isimlerinin zikredilmesi ve daha somut açıklamalar yapılması öğretmenlere ders nasıl işleyeceklerinde dair yönlendirme ve yol gösterme açısından daha faydalı olacaktır. Ayrıca yapılan açıklamalar da örneklerle zenginleştirilebilir, etkinliklerin neler olabileceğine dair birkaç örnek verilebilirdi.

Öğrenme-öğretme sürecinin hedefe göre olduğu, içerikle uyumlu olduğu, öğrenenlere göre düzenlendiğini gösteren ifadeler içerdiği, birbiri ile tutarlı, kaynaşık, birbirini destekler nitelikte olduğu, bazı maddelerinin çok yönlü kazanım sağlamaya yönelik yaşantılar içerdiği görülmektedir. Fakat açıklamaların bazısının soyut ifadeler olarak kaldığı, yöntem ve tekniklerin net olarak isimlerinin zikredilmediği, tekrarlı ilgili ifadelerin, örneklendirmelerin ve hangi konuda hangi etkinliklerin yapılacağı ile ilgili bilgilendirmelerin zayıf kaldığı görülmektedir.

2.5. Öğretim Programının Ölçme-Değerlendirme Açısından Değerlendirilmesi

Daha önce de belirtildiği gibi ölçme ve değerlendirme işleminin sağlıklı bir şekilde yürüyebilmesi için ölçme ve değerlendirme ilkelerinin öğretim programında açık bir şekilde ortaya konması gerekmektedir. İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında ölçme ve değerlendirme ögesine yönelik özel bir bölüm bulunmamaktadır. Program incelendiğinde ölçme ve değerlendirme ile ilgili olarak şu ifadelere rastlanmıştır:

İhtiyaç Odaklı “Programların temel yaklaşımı” başlığı altında “...ölçme ve değerlendirmeyi temel kabul eden, çerçeve-esnek öğretim programı anlayışı benimsenmiştir.” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 6); “Programların genel yapısı, uygulama ilke ve esasları” başlığında ise “Eğitim sürecinde uygun ölçme-değerlendirmelere yer verilecektir.” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 8, 23. madde) ifadeleri yer almaktadır.

Temel Öğretim Programı “Açıklamalar” başlığında “Programda tespit edilen ezberleri başarı ile gerçekleştiren öğrencilere gelişim düzeylerine uygun ilave ezberler verilebilir.” (DİB Temel Öğretim Programı, 2019, s. 14, ayrıca bkz. DİB Hafta Sonu Öğretim Programı, 2019, s. 76, 5. madde), “Ayetlerin tefsiri işlendikten sonra öğretici okunan bölümü öğrencilerin düşüncelerine açar, onları düşünmeye, soru sormaya ve güncel değerler üretmeye teşvik eder.” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 54, 6. madde), “Hadisler okunduktan sonra öğretici, okunan bölümü öğrencilerin düşüncelerine açar, onları düşünmeye, soru sormaya ve güncel değerler üretmeye teşvik eder.” (DİB Hadis Öğretim Programı, 2019, s. 61, 11. madde), “Hadisten ne anlaşıldığı veya anlaşılması gerektiği, ‘Hadisten Öğrendiklerimiz’ çerçevesinde değerlendirilir.” (DİB Hadis Öğretim Programı, 2019, s. 61, 12. madde), “...soru-cevap vb. metotlarla öğrencilerin peygamberimizi tanınması... üzerinde durulur.” (DİB Siyer Öğretim Programı, 2019, s. 22, 1.madde; DİB Temel Öğretim Programı, 2019, s. 22), “Tecvit kurallarının yerleşmesi için yüzüne okunan yerlerde her öğrenciye uygulama fırsatı verilir.” (DİB Hafta Sonu Öğretim Programı, 2019, s. 76, 8. madde) ifadeleri yer almaktadır.

Görüldüğü üzere öğretim programlarında ölçme ve değerlendirme ile ilgili çok genel açıklamalar bulunmaktadır. Uygulama esaslarında ise isteğe bağlı olarak sınav olabileceği ifade edilmektedir.¹³ Öğretim programında yer alan ifadeler öğreticilere ölçme ve değerlendirme hususunda rehber olacak, yön gösterecek şekilde zenginleştirilmelidir. Bu maddelerle; “Ölçme-değerlendirmede öğretici ne tür araçlardan yararlanacak? Öğreticinin nelere dikkat etmesi gerekecek? Nasıl bir uygulama yapacak?” soruları cevapsız kalmaktadır ve maddelerin yetersiz olduğu görülmektedir. Programın işleyişindeki aksaklıkların ve eksikliklerin tespiti, bunların düzeltilmesi noktasında öğreticinin işini kolaylaştıracak örnekler zenginleştirilmeli, daha somut açıklamalar yapılmalıdır.

¹³ Bkz. DİB Uygulama Esasları, 2022-2023, s. 3, 18. madde.

3. BÖLÜM: 2019 İHTİYAÇ ODAKLI KUR’AN KURLARI ÖĞRETİM PROGRAMININ ÖĞRETİCİ GÖZÜYLE İNCELENMESİ

2021-2022 eğitim-öğretim yılında Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Kur’an kurslarında; 20.548 kadrolu, 10.229 geçici öğretici olmak üzere toplam 30.777 öğretici görev yapmıştır (DİB, İdare Faaliyet Raporu, 2022, s. 153). Programın uygulayıcı öğretmenlerdir ve öğretmenlerin programla ilgili değerlendirmeleri önem arz etmektedir.¹⁴

Görüşme sorularına başlamadan genel bilgilerle ilgili sorulardan “Kursunuzun öğretim programını ve uygulama esaslarını incelediniz mi? En son ne zaman incelediniz?” sorusuna öğretmenlerin hepsi “Evet, her dönem başında inceliyorum.” şeklinde cevap vermiş, bazı öğretmenler “Zaman zaman hatırlamak için baktığım da oluyor.” cevabını eklemiştir.

3.1. Amaçla İlgili Bulgular

3.1.1. Öğreticilerin “İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları Eğitiminin Amaçlarının Neler Olduğu” ile İlgili Görüşleri

Araştırma grubunun İhtiyaç Odaklı Kur’an Kurslarının amaçlarını nasıl ifade ettiklerini öğrenmek amacıyla kendilerine “İhtiyaç Odaklı Kur’an Kurslarında yapılan eğitimin amaçları nelerdir?” sorusu yöneltilmiş, soruya verilen cevaplar ise Tablo 4’te temalarına göre sıralanmıştır:

¹⁴ Mülakat yapılan öğretmenlere ait bilgiler, araştırmanın giriş bölümünde, çalışma grubu başlığı altında verilmiştir. Bkz. s. 7

Tema	Alt Tema	f
Din Eğitimi	Kur'an-ı Kerim ve Dini Bilgiler Eğitimi Vermek	10
	Bidatlerden Uzaklaştırılmış, Kur'an, Sünnet ve Güzel Ahlaka Dayalı Din Eğitimi Vermek	6
	Her Yaş Grubuna Önce Kur'an'ı Öğretmek Sonra Dini Bilgiler Eğitimi Vermek	5
	Halkın Taklid-i İmanını Tahkiki İmana Çevirmek, Halkı Bilinçlendirmek	2
	Kur'an ile Günlük Hayat Arasında Doğru Bağ Kurmalarını Sağlamak	1
	Kur'an-ı Kerim Eğitiminde Çeşitliliği Artırmak	1
Maneviyat	İnsanların Sıkıntılarından, Problemlerinden Uzaklaşmalarını Sağlamak	8
	Kur'an-ı Kerim ile Rehabilite Olmak	7
	Mevla ile Bağ Kurmalarını Sağlamak, Manevi Boşluklarını Doldurmak	6
Sosyalleşme	İnsanların Sosyal Çevre Edinmelerini Sağlamak	2

Tablo 4: İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Amaçlarına İlişkin Öğretici Görüşleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4 incelendiğinde öğretmenlerin İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarının amaçlarını din eğitimi, maneviyat ve sosyalleşme olarak üç ana temada ifade ettikleri görülmektedir. Bu temaların da sırasıyla altı, üç ve bir alt temaya ayrıldığı görülmektedir. Öğreticilerin çoğu birden fazla amaç ifade etmişlerdir. Örneğin; KKÖ-6 amaçlarla ilgili olarak hem din eğitimi hem maneviyat, KKÖ-13 hem din eğitimi hem de sosyalleşme ile ilgili ifadeler zikretmiştir.

Ana temalar yönüyle bakıldığında daha çok din eğitimi ile ilgili amaçların ifade edildiği, özellikle “Kur'an-ı Kerim ve Dini Bilgiler eğitimi vermek” (10), “Bidatlerden uzaklaştırılmış, Kur'an, sünnet ve güzel ahlaka dayalı din eğitimi vermek” (6) ve “Her yaş grubuna önce Kur'an'ı öğretmek sonra dini bilgiler eğitimi vermek” (5) cevapları üzerinde yoğunlaşıldığı anlaşılmaktadır. İki öğretici; “Halkın taklid-i imanını tahkiki imana çevirmek, halkı bilinçlendirmek”, birer öğretici ise “Kur'an ile günlük hayat arasında doğru bağ kurmalarını sağlamak”, “Kur'an-ı Kerim eğitiminde çeşitliliği artırmak” şeklinde görüşlerini dile getirmiştir. Öğreticilerin bu husustaki görüşleri şu şekildedir:

“...Kur'an-ı Kerim ve dini bilgiler eğitimi vermek. İmanlarını taklidi imandan, tahkiki imana geçirmek. Hatta benim düşünceme göre insanlar Kur'an Kursu belgesi olmadan evlendirilmemeli. Hayatlarına çok önemli, ahlaki bir katkı...” (KKÖ-3, benzer görüşleri KKÖ-5, KKÖ-8, KKÖ-11, KKÖ-12, KKÖ-13, KKÖ-15 de dile getirmiştir.)

“...Güzel ahlakı önceleyen, Kur’an ve sünnete dayalı din eğitimi vermek...” (KKÖ-9, benzer görüşleri KKÖ-8, KKÖ-14, KKÖ-10, KKÖ-5 de dile getirmiştir.)

“Öncelikle Kur’an eğitimi vermek. Artık başkanlığımızın hizmeti her yaşa göre var çok şükür. Sonrasında dini bilgiler eğitimi vermek...” (KKÖ-1, benzer görüşleri KKÖ-2, KKÖ-4, KKÖ-6, KKÖ-7 de dile getirmiştir.)

Ana tema olarak maneviyat, din eğitiminden sonra ikinci sırada gelmektedir. Bu temada öğretmenlerin, “İnsanların sıkıntılarından, problemlerinden uzaklaşmalarını sağlamak” (8), “Kur’an’la rehabilite olmak” (7), “Mevla ile bağ kurmalarını sağlamak, manevi boşluklarını doldurmak” (6) ifadelerini kullandığı görülmektedir. Bu konuda öğretici görüşleri şu şekildedir:

“...Kur’an’ı Kerim ile sıkıntı ve problemlerinden uzaklaşmalarını sağlamak. Ruhi hastalıklarına şifa bulmak...” (KKÖ-6, benzer görüşleri KKÖ-1, KKÖ-5, KKÖ-7, KKÖ-9, KKÖ-14 de dile getirmiştir.)

“...Kur’an ile rehabilite olmak...” (KKÖ-8, benzer görüşleri KKÖ-5, KKÖ-12, KKÖ-13, KKÖ-2, KKÖ-15 de dile getirmiştir.)

“...Mevla ile bağ kurmalarına aracı olmak, Manevi boşluklarını doldurmak...” (KKÖ-12, benzer görüşleri KKÖ-6, KKÖ-3, KKÖ-4, KKÖ-10 da dile getirmiştir.)

Sosyalleşme ile ilgili olarak iki öğreticinin “İnsanların sosyal çevre edinmelerini sağlamak” şeklinde cevap verdiği görülmektedir.

Sorunun akabinde ek olarak öğretmenlere “Amaçların hangi düzeyde gerçekleştirildiğine inanıyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Öğreticilerin hepsi amaçların gerçekleştiğini ifade etmişlerdir. Gerçekleşmesini gerekçeye bağlayan öğretmenlerin bu husustaki görüşleri şu şekildedir:

“Amaçlar gerçekleşiyor. Ama hala Salat-ı Tefriciye dağıtan, hasta için Hucurat suresi dağıtan hocalarımız var, ben asla öyle değilim. Hedefim Kur’an ve sünnete dayalı din anlayışı. Kur’an’da 114 sure var ama biz insanları sadece Yasin kitabındaki surelere mahkum ediyoruz. Allah dileseydi bize sadece o sureleri gönderirdi. 114 sureyi de okumamızı ve anlamamızı istiyor. Ben Kur’an’ın özü ile dinimizi anlatma gayreti içindeyim. Kur’an’ın özünden kopmazsak amaçlar gerçekleşir.” (KKÖ-4)

“Amaçları gerçekleşiyor. Ben öğrencilerimle akrabalık ilişkisi kuruyorum cenazesine giderim, düğünü olunca hediyemi alıp giderim. Bu bağı kuruyorum, zaten onlar da bağ olduğu için uzakta bile otursa geliyorlar. Senin o sıcaklığına

geliyorlar. Kucağımı açıyorum onlara, güler yüzle karşılıyorum. Asla surat asıyorm, kızmıyorum. İşte bunlar olursa amaçlar gerçekleşiyor.” (KKÖ-6)

“Amaçlarda istediğimiz yaş gruplarını bulursak hepsi gerçekleşiyor. Öğrenmeye açık yaş grubu yani 20’li yaşlardan 40’lı yaşlara. Benim dört yıldır böyle bir grubum var. Bunlar Kur’an’dan iki tane cüz ezberlediler. Öğrenmeye açık yaşta gelen öğrenci kitlesiyle kazanımları kat be kat artırıyoruz.” (KKÖ-7)

Öğreticilerin görüşlerinden yola çıkarak şunlar denilebilir: Öğreticilerin İhtiyaç Odaklı Kur’an Kurslarının amaçlarını din eğitimi, maneviyat ve sosyalleşme olarak üç ana temada ifade ettikleri, ana temalar yönüyle bakıldığında daha çok din eğitimi ile ilgili amaçların ifade edildiği görülmektedir. Öğreticilerin “Kur’an-ı Kerim ve Dini Bilgiler eğitimi vermek”, “Bidatlerden uzaklaştırılmış, Kur’an, sünnet ve güzel ahlaka dayalı din eğitimi vermek”, “Her yaş grubuna önce Kur’an’ı öğretmek sonra dini bilgiler eğitimi vermek”, “Halkın taklid-i imanını tahkiki imana çevirmek, halkı bilinçlendirmek”, “Kur’an-ı Kerim eğitiminde çeşitliliği artırmak”, “Kur’an ile günlük hayat arasında doğru bağ kurmalarını sağlamak” şeklinde cevaplar verdikleri görülmektedir.

Ana tema olarak maneviyat, din eğitiminden sonra ikinci sırada gelmektedir. Bu temada da öğretmenler görüşlerini “İnsanların sıkıntılarından, problemlerinden uzaklaşmalarını sağlamak”, “Kur’an ile rehabilite olmak”, “Mevla ile bağ kurmalarını sağlamak, manevi boşluklarını doldurmak” şeklinde dile getirmişlerdir. Sosyalleşme teması ile ilgili olarak ise iki öğreticinin “İnsanların sosyal çevre edinmelerini sağlamak” cevabı verdiği görülmektedir. Birkaç öğretici gerekçeyle bağlamakla birlikte bütün öğretmenler, “Amaçlar hangi düzeyde gerçekleşiyor?” sorusuna “amaçların gerçekleştiğini” ifade etmişlerdir.

Sevinç (2023) ‘in öğretmenlerden elde ettiği

“Öğrencilerin ibadet hassasiyetlerinde artış, doğru dini bilgiyi doğru yerden öğrenme, öğrendikleri bilgilerle namaz, abdest gibi konularla ilgili problemlerine çözüm bulabildikleri, bunun da onlara bir özgüven verdiği” ve “Program içeriğinde yer alan dini bilgileri bilişsel düzeyde öğrenmenin yanı sıra kurs ortamında bazı öğrencilerin sosyalleşmesine, birbirleriyle tecrübe paylaşımı, kursun sağladığı samimi atmosfer sayesinde karşılıklı saygı, sevgi ve görgü kuralları öğrenme konularında olumlu kazanımlar elde etmelerine vesile olmaktadır.”

(Sevinç, 2023, s. 49) şeklindeki bulguların, çalışmamızda İhtiyaç Odaklı Kursların amacıyla ilgili ifade edilen “Kur’an sünnet ve güzel ahlaka dayalı din eğitimi, insanların sosyal çevre edinmelerini sağlamak” cevaplarıyla paralellik arz ettiği görülmektedir.

Candemir (2023)'de araştırmasında çalışmamızın bulgularına benzer görüşler ifade etmektedir:

“Kur’an Kursları; İşlam dini değer ve normlarının, insan hayatının anlamlandırılmasına katkı sağlayarak bireyin karşılaştığı problemlere karşı kendi çözümlerini bulmalarında yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda dini ibadetleri kişinin davranışlarına yansıtmasında rol model olmak, kursların en önemli işlevlerindendir. Kurslar, İşlam dininin inanç ilkelerinde yeri olmayan batıl inanç ve hurafelere karşı öğrencileri bilinçlendirmeye çalışmaktadır. Dini ve itikadi konularda bilgilendirilen öğrencilerin, edindikleri bilgileri içselleştirmeleri sonucunda manevi anlamda bir doyuma ulaştıkları görülmektedir. Bu da bir nevi psikolojik bir desteğin de sağlandığını ortaya koymaktadır.” (Candemir, 2023, ss. 48-49).

Bunlara ek olarak öğreticilere göre Kur’an Kursları sadece bir din eğitimi kurumu olarak görülmemekte, bu kurumlara dinî, psikolojik ve ailevi sorunlarla ilgili danışmanlık rolü yüklenmektedir. Kur’an kurslarında eğitim-öğretimin bir parçası olarak yerine getirilen bu hizmetin profesyonel bir psikolojik danışmanlık ve aile danışmanlığı olduğunu ifade etmek mümkün değildir. İnce (2017a)’ ye göre, bu hizmetin verilmesi için öğreticilerin yeterliliği de yoktur. Fakat Kur’an Kurslarında verilen danışmanlık hizmeti manevi danışmanlık kapsamı içerisinde değerlendirilebilir. Öğrenciler Kur’an Kursu ğreticileri ile bireysel, ailevi sorunlarını paylaşmakta ve onlardan yardım beklemektedir (İnce, 2017a, s. 144).

Öğreticilerin ifade ettiği ve İhtiyaç Odaklı Kurslarda ğrencilerin onlardan beklediği danışmanlık ve rehberlik hizmeti düşünüldüğünde, Kur’an Kursu ğreticilerinin manevi danışmanlıkla ilgili yüksek lisans programlarına yönlendirilmesi, en azından temel yaklaşım ve uygulamalarla ilgili eğitime tabi tutulmaları ve belirli bir yetkinlik seviyesine getirilmelerinin uygun olacağı değerlendirilmektedir. Benzer bulgulara başka çalışmalarda da ulaşıldığı görülmektedir (İnce, 2017a, ss. 144-146).

Öğreticilerin İhtiyaç Odaklı Kur’an Kurslarının amaçları ile ilgili ifade ettikleri görüşler ile programın amaçları kıyaslandığında Kur’an-ı Kerim, din eğitimi ve güzel ahlak ile ilgili ifadelerin örtüştüğü görülmektedir. Öğreticilerin ifade ettiği öğrencilerin manevi boşluklarını doldurma ve sosyalleşmelerini sağlama ile ilgili ifadelerin, programın amaçlarında çok fazla yer almadığı görülmektedir. Buna bağlı olarak ğretim programındaki genel amaçların, sahadan gelen bu veriler doğrultusunda gncellenebileceği ve zenginleştirilebileceği sonucuna varılabilir.

3.1.2. Öğreticilerin “Öğrencilerin İhtiyaç Odaklı Kur’an Kurslarına Geliş Amaçlarının Neler Olduğu” ile İlgili Görüşleri

Öğrencilerinin kursa geliş amaçlarını öğrenebilmek amacıyla öğretmenlere “Öğrencilerinizin İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursuna geliş amaçları nelerdir?” sorusu yöneltilmiş, soruya verilen cevaplar ise Tablo 5’te temalarına göre sıralanmıştır:

Tema	Alt Tema	f
Eğitim	Doğru Bir Kaynaktan Kur'an'ı ve İslam'ı Öğrenmek	7
	İyi, Güzel, Hızlı ve Makamlı Kur'an Okumak İçin, Dini Bilgiler İkinci Planda	4
	Kur'an-ı Kerim'i Manasını Anlayarak Okumak ve Aynı Zamanda Temel Dini Bilgileri Almak	4
	Kur'an Bilen Kur'an Okuyuşunu Düzeltmek İçin, Bilmeyen Sıfırdan Öğrenmek İçin	3
	Kur'an'ı Öğrenmek, Okumak ve Yaşamak için	2
	Ölmüşlerine Kur'an Okuyabilmek İçin Kur'an-ı Kerim Okumayı Öğrenmek	2
Psikolojik (Maneviyat)	Manevi Boşluklarını Doldurmak, Hayatlarına Anlam Kazandırmak	6
	Psikolojik Rahatsızlıklarını Gidermek	4
	Kafa Dağıtmak	3
	Takıntılarından Kurtulmak	2
	Kendini Rehabilite Etmek	2
Sosyalleşme	Mevlitlerde Yasin Okumak, Dinleyenlerin Beğenisini kazanmak	3
	Sosyalleşmek, Boş Zamanlarını Değerlendirmek	1
	Güzel Vakit Geçirmek	1

Tablo 5: Öğrencilerin İhtiyaç Odaklı Kur’an Kurslarına Geliş Amaçlarıyla İlgili Öğretici Görüşleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 5 incelendiğinde öğretmenlerin öğrencilerin kursa geliş amaçlarını, eğitim, psikolojik (maneviyat) ve sosyalleşme olarak üç ana temada ifade ettikleri, bu temaların da sırasıyla altı, beş ve üç alt temaya ayrıldığı görülmektedir. Öğreticilerin çoğu öğrencilerin birden fazla amaç için geldiğini ifade etmektedirler. Örneğin; KKÖ-12’nin ifadelerinden öğrencilerin kursa hem eğitim hem psikolojik sebepler hem de sosyalleşme için geldikleri anlaşılmaktadır Bu anlamda bu temalar birbirlerinden tamamen ayrı hususlar olarak değil, birbirleriyle bağlantılı olarak düşünülmelidir.

Ana temalar açısından bakıldığında öğrencilerin kurslara daha çok eğitim amacıyla geldikleri, bu amaçlardan da özellikle “Doğru bir kaynaktan Kur'an'ı ve İslamı öğrenmek” (7) üzerine yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Başka çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir (Bulut, 2009, ss. 101-104; Candemir, 2023, s. 54).

Dört öğretici tarafından “İyi, güzel, hızlı ve makamlı Kur'an okumak için, Dini Bilgiler ikinci planda” cevabıyla amaçlarda Kur'an öğrenmenin ön planda olduğu, bir başka dört öğretici tarafından ise “Kur'an-ı Kerim'i manasını anlayarak okumak ve aynı zamanda temel dini bilgileri almak” cevabıyla hem Kur'an hem de Dini Bilgiler amacıyla gelindiği vurgusu yapılmaktadır. Öğrencilerin Kur'an eğitimini öncelediğini düşünen öğretmenlerin bu husustaki görüşleri şu şekildedir:

“...Çok iyi Kur'an okumak, hızlı okumak, makamlı okumak için geliyorlar. Hatta bazıları Kur'an dersini verip çıkmak istiyor. Dini bilgiler ikinci planda maalesef...” (KKÖ-13, KKÖ-14 de benzer bir görüş dile getirmiştir.)

Öğrencilerin hem Kur'an hem Dini Bilgiler eğitimini eşit oranda almak istediğini ifade eden öğretici görüşleri ise şu şekildedir:

“...Kur'an-ı Kerim'i kurallara uygun şekilde okumak, manasını anlamak aynı zamanda paralelinde temel dini bilgileri öğrenmek...” (KKÖ-15, KKÖ-8 de bezer bir görüş dile getirmiştir.)

Üç öğreticinin; “Kur'an bilen Kur'an'ı düzeltmek için, bilmeyen sıfırdan öğrenmek için”, İkişer öğreticinin ise; “Kur'an'ı öğrenmek, okumak ve yaşamak için”, “Ölmüşlerine Kur'an okuyabilmek için” cevapları verdiği görülmektedir. Bu husustaki öğretici görüşleri şu şekildedir:

“Bilmeyen öğreneyim, bilen de yanlışımı düzelteyim diye geliyor...”(KKÖ-7)

“Amaçları sadece Kur'an öğrenmek değil, onu ibadet olarak da daima okumak, Allah'ın emir ve yasaklarını hayatında uygulayabilmek. Namaz ayetlerinden etkilenip namaza başlayan öğrencilerimiz var mesela...” (KKÖ-3)

“...Bunların yanı sıra ‘Ölmüşlerime bir Yasin okuyabileyim, bir hatim bağışlayabileyim.’ diyor öğrenci...” (KKÖ-5)

Ana tema olarak psikolojik sebepler, eğitimden sonra ikinci sırada gelmektedir. Psikolojik (maneviyat) teması altında birbirine çok da uzak olmayan “Manevi boşluklarını doldurmak, hayatlarına anlam kazandırmak” (6), “Psikolojik rahatsızlıklarını gidermek” (4), “Kafa dağıtmak” (3), “Takıntılarından kurtulmak” (2), “Kendini rehabilite

etmek” (2) gibi sebepler de saydıkları görülmekte olup öğretmenlerin ifadeleri şu şekildedir:

“...Öğrencilerimiz sınıfta kendini rehabilite ediyor, kafa dağıtıyor, takıntısı olan takıntılarından kurtuluyor mesela. Derslerimizin içeriğini gördükten sonra mahalleliye şöyle diyorlar: ‘Hayır eski kurslar gibi değil, çok başka. Hoca manevi psikologluk yapıyor, dertlerinizden arındırıyor’. Biz manevi danışmanlık yapıyoruz, o hanımın bütün negatif yükünü alıyoruz...” (KKÖ-11, benzer ifadeler KKÖ-3, ve KKÖ-4 de yer vermiştir.)

“...İlim zordur, başı acı, sonu tatlıdır. Bazıları acı kısmı görünce geri çekiliyor. Mahreçlerde bu beni aşıyor deyip ayrılanlar olabiliyor az da olsa. Ama bizi bilen ona göre geliyor. Öğrenciye beklemediği bir ufuk açıyoruz. Aslında manevi boşluklarını dolduruyoruz, hayatlarına anlam katıyoruz. Sonra peşlerimizi bırakmıyorlar...” (KKÖ-7)
“...Manevi boşluklarını dolduruyoruz, hayatlarına anlam kazandırıyoruz.” (KKÖ-6, benzer görüşleri KKÖ-9 ve KKÖ-10 da dile getirmiştir.)

Bu görüşte olan öğretmenler; “Öğrencilerin hayatına anlam katılmasının sonucu olarak özgüvenlerinin arttığını, kendilerini daha güzel bir şekilde ifade ettiklerini, daha fazla bilgi edinip toplumda da saygı gördüklerini” dile getirmişlerdir.

Sosyalleşme bağlamında ise beş öğreticinin “Güzel vakit geçirmek”, “Sosyalleşmek”, “Mevlitlerde Yasin okumak” ifadelerini kullandıkları görülmektedir. Öğreticilerin görüşlerinden örnekler şu şekildedir:

“Çoğu güzel vakit geçirmek için geliyor. Pişmanlıklarıyla geliyor. Mahcup geliyor. O yaşı kadar Kur’an öğrenmediği için. Bize karşı değil, Kur’an’a ve dine karşı mahcubiyetle geliyor. Bu yaşı kadar yapamadığının pişmanlığı var üzerinde. Veya bu namaz bana farz kılınmış da kılmamışım. Pişmanlıklarını, ertelenmişliklerini itiraf var orda. Bizim kurslarımızda çok ciddi problem olmaz. MEB’de öğrenci ‘bana öğreteceksin’ modundadır. Bizimkilerde asla öyle olmaz. Ben öğrenemiyorum modundadır. Mahcubiyet dili vardır.” (KKÖ-1)

“...Özellikle pandemiden sonra psikolojisini düzeltmek, güzel vakit geçirmek, sosyalleşmek için gelenlerin sayısı son derece arttı...” (KKÖ-2)

“...Öğrenciler mevlitlere gidiyor. Bilmediği için sesi çıkmıyor. Orada herkesin içinde gümbür gümbür Yasin okumak istiyor. Ayrıca onu dinleyenler beğensin istiyor.” (KKÖ-3, benzer görüşleri KKÖ-7 ve KKÖ-9 da dile getirmiştir.)

Öğrencinin bireysel ve çevresel özellikleri, onların kursa geliş amaçlarını ve eğitime yönelik motivasyonlarını etkilemektedir. Başka araştırmalar da öğrencilerin Kur'an Kurslarına farklı amaç ve motivasyonlarla gelebildiğini göstermektedir (Koç, 2005, ss. 62-63; Ay, 2005, s. 39; Candemir, 2023, s. 54-62). Hatta öğrencilerle yapılan bazı araştırmalarda öğrencilerin kursa geliş amaçlarının ifade edildiği temaların (eğitim, maneviyat, sosyalleşme) çalışmamızla örtüştüğü görülmektedir (Yazıcı & Meydan, 2023, s. 452).

İnce (2017b)'nin çalışmasında da öğretmenlere "Öğrencileri Kur'an Kurslarına yönelten nedenler" şeklinde soru sorulmuştur. Öğrenciler tarafından dini bilgilenme, dini sosyalleşme, kendini değerli hissetme gibi çalışmamızdaki temalara benzer cevaplar verildiği görülmektedir (İnce, 2017b, s. 159-162).

Zengin (2019) de çalışmasında, kursların öğrencilerin sosyalleşmesine katkısı ile ilgili şu sonuca varmıştır:

"Öğrenciler; kurslardan aldıkları eğitim sayesinde, akraba, arkadaş, komşuluk ilişkileri düzelmekte, insan ilişkilerinde daha çok dikkat etmektedirler. Ayrıca öğretmenlerin potansiyellerini ortaya çıkardığı, onlara toplumsal sorumluluklarıyla ilgili farkındalık kazandırdıkları görülmektedir. Bunlara ek olarak öğrencilerin özgüveni yükselmekte, psikolojik olarak rahatlamaktadırlar. Kur'an Kursu ortamında öğrenciler olumlu değişimler yaşamaktadırlar." (Zengin, 2019, s. 95)

İnce (2017b)'nin çalışmasına göre ise, Kur'an Kurslarında İslam'ın en temel kaynaklarını esas alan, her kesime hitap eden, kutuplaştırmayan ve ötekileştirmeyen bir dil kullanılan eğitim süreci, hanımların sosyal algı düzeylerinin artmasına, kursiyerlerin kaliteli sosyal ilişkiler geliştirmesine destek olmaktadır. Böylelikle bireyler toplumsal hayata daha aktif katılabilmektedir (İnce, 2017b, s. 170).

İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarının amaçları ile ilgili olarak öğretmenlerin ifade ettiği psikolojik (maneviyat) temasında belirtilen durumları başka çalışmaların da desteklediği görülmektedir. Örneğin Kartal (2019)'a göre,

"Kur'an kursundaki din eğitiminin bayanın psikolojik-ruh dünyasına çok büyük bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Kur'an eğitimi sonucunda bireyin daha sakin olduğu, bu sakinliğin aile içerisinde ayrı bir huzur oluşturduğu, bu durumun da alenen aile fertleri tarafından fark edildiği için bayanın kursa gelmesi konusunda destek bile olunduğu görülmektedir. Hatta depresyon ilacı kullananlardan artık ilaç kullanmayı bıraktıkları, kursun birçok terapiden onlara daha etkili olduğu tespit edilmiştir.

Kur'an Kursu eğitimi ile meşgul olmaya başladıktan sonra bireylerde boş zaman kavramında değişiklik olmuştur. Daha önce fayda vermeyen şeylerle çok meşgul oldukları ama daha sonra Kur'an ile meşgul olmaya başladıkları ve daha huzurlu olup günlerinin dolu dolu geçmeye başladıkları görülmüştür.” (Kartal, 2019, s. 89-90)¹⁵

Kur'an Kursu öğretmenleri, öğrencilerinin kursa geliş amaçlarını, kursa yönelik motivasyonlarını bilirlerse öğrenme-öğretme sürecinde onlara daha etkili bir kılavuzluk yapabilirler (Korkmaz, 2009, s. 93).

Bu soruya ek olarak öğretmenlere “Bu amaçların gerçekleştiğini düşünüyor musunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Öğreticilerin hepsi genel olarak “Amaçlar gerçekleşiyor. Fakat amaçların gerçekleşmesi için bazı hususlara dikkat edilmesi gerekiyor.” cevabını vermişlerdir. KKÖ-5, “Ne istediklerini bildikleri için amaçlarına ulaşırlar.”, KKÖ-1 “Hatta hoca da donanımlı ise beklentisinin çok üstünde mezun oluyor.” şeklinde açıklama yapmıştır. Öğreticilerin çoğu ise öğrenci profilini dikkate alma, her iki tarafın üzerine düşen görevleri yerine getirmesi, öğreticinin kendisini iyi yetiştirmesi, programın ve ders kitaplarının zaman zaman güncellenmesi vs. gibi kriterlere bağlı olarak amaçların gerçekleştiğini dile getirmişlerdir.

Öğrencilere kursa geliş amaçlarının gerçekleşip gerçekleşmediğinin sorulduğu yukarıda bahsi geçen çalışmada (Yazıcı & Meydan 2023, s. 454) öğrencilerin genel olarak ifade ettiği “kursa geliş amaçlarının gerçekleştiği” değerlendirmelerinin, çalışmamızdaki öğretmenlerin verdiği cevaplarla uyumlu olması da dikkat çekmektedir.

Bu sorunun devamında öğretmenlere, “Öğrencilerin geliş amacı ile programın amacı uyumlu mu?” sorusu sorulmuştur. Bütün öğretmenler genel olarak uyumlu olduğunu farklı ifadeler kullanarak dile getirmişlerdir.

Öğreticilerin görüşlerinden yola çıkarak doğru bir kaynaktan Kur'an'ı ve dinimizi öğrenmenin, hayatlarında uygulamalarının, ölmüşlerine Kur'an okuyabilmenin yanı sıra Kur'an'ı güzel ve makamlı okuma, mevlitlerde de okuyabilme motivasyonunun öğrencilerin kursa gelmelerinde önemli bir etken olduğu görülmektedir. Ayrıca manevi sıkıntılarını ve boşluklarını giderme gibi psikolojik sebeplerle de kurslara yöneldikleri görülmektedir. Bunun yanı sıra güzel vakit geçirmelerini, sosyalleşerek boş zamanlarını değerlendirmelerini sağlamak suretiyle de kurslar öğrencilere katkı sağlamaktadır.

¹⁵ Benzer görüşlere başka çalışmalarda da yer verilmiştir (Candemir, 2023, s. 54-62).

Benzer sonuçlara öğrencilerle görüşme yapılan 2004 ve öğretmenlere sorulan 2012 öğretim programıyla ilgili başka çalışmalarda da varıldığı görülmektedir (Bkz. Kılavuz, 2005, s.119; Zengin, 2019, s.55). Kılavuz (2005), Kur'an Kurslarının öğrencilere kazandırdıkları ile ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır: “Kur'an Kursuna devam etmek suretiyle yetişkinler çeşitli yollarla kendini ifade etme fırsatı bulmakta, bilgi sahibi olmanın yanı sıra daha çok saygı görmekte ve sorumluluk almakta böylece daha çok kazanımları olmaktadır. Ayrıca bu yetişkinler, bireysel potansiyellere doğru gelişim ve hedefleri elde etmekte, günlük hayattan memnuniyet duymakta, bireyler arası iyi ilişkiler kurmakta, insanlığa hizmet götürme fırsatı yakalamakta, inançları ve değerleri doğrultusunda yaşamaktadır. Bu hususlar da, yetişkinlerin hayatta anlam bulmasına imkân sağlamaktadır.” (Kılavuz, 2005, s.119).

Ayrıca öğretmenlerin dile getirdiği amaçlara bakıldığında öğrencilerin bu ihtiyaçlarını karşılamak için öğretmenlerin belli bir donanıma da sahip olmaları gerektiği söylenebilir. Kur'an Kursu öğretmenleri çok çeşitlilik arz eden bir kesime hitap etmektedirler. Bu sebeple sınıf seviyesi belirli olan bir eğitmenden daha donanımlı olmaları gerekmektedir. Öğretmenlerin yetişkinle başarılı ve doğru bir iletişim kurabilmesi, öğrencilerin amaçlarının gerçekleşebilmesi için, öğretmenlerin yetişkin psikolojisine hakim olmaları, pedagojik formasyonun yanı sıra yetişkinlik dönemlerini (genç, orta ve ileri yetişkinlik) ve aralarındaki farklılıkları iyi bilmeleri gerekmektedir.

Öğretmenlerin ifade ettiği İhtiyaç Odaklı Kurslarının amacı ile öğrenciler için ifade ettikleri amaçların ise ana temalar ve alt temalar bağlamında değerlendirildiğinde örtüştüğü görülmektedir. Her ikisinde de eğitim, maneviyat ve sosyalleşme ana temaları bulunmaktadır. Öğretmenlerin, öğrencilerin amaçları ile ilgili görüşlerinde maneviyat ve sosyalleşme teması ile İhtiyaç Odaklı Programın amaçlarıyla ilgili ifadeleri karşılaştırıldığında öğrencilerin amaçları için daha yoğun içerikli ifadeler kullandıkları görülmektedir. Öğretmenlerin ifade ettiği öğrencilerin geliş amacı ile öğretim programında geçen genel amaçlar uyumlu mu diye karşılaştırıldığı zaman ise programın amaçlarında maneviyat ve sosyalleşme temasının cılız kaldığı görülmektedir.

3.1.3. Öğreticilerin “İhtiyaç Odaklı Kuran Kursları Öğretim Programında Yer Alan Genel Amaçları Nasıl Değerlendirdiklerine” İlişkin Görüşleri

Öğreticilere “İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları öğretim programında yer alan genel amaçları nasıl değerlendiriyorsunuz? Yeterli mi? Yetersiz mi?” sorusu yöneltilmiştir.

Bu soruya ek olarak “Pratikte gerçekleştirilmesi mümkün mü? Amaçlarla ilgili sorunlar neler? Ne tür öneriler sunabilirsiniz?” sorusu sorulmuştur. Öğreticilerin verdikleri cevaplar Tablo 6’da temalarına göre sıralanmıştır:

Tema	Alt Tema	f
Öğreticilerin Genel Amaçları Nasıl Değerlendirdikleri	Yeterli	15
	Yetersiz	0
Pratikte Gerçekleşmesinin Etkilendiği Durumlar	Öğrencinin Durumu, Sınıfta Homojen Bir Yapı Olmaması (Yaş, Eğitim, Hazırbulunuşluk)	13
	Hem Öğretici Hem Öğrencinin Sorumluluklarını Yerine Getirmesi	10
	Öğreticinin Donanımı	9
	Güncelleme	6
	Branşlaşma	4

Tablo 6: Öğretim Programındaki Genel Amaçlarla İlgili Öğretici Görüşleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 6 incelendiğinde öğretmenlerin genel amaçları nasıl değerlendirdiği ve bu amaçların gerçekleşmesi etkileyen durumlar şeklinde iki temadan oluştuğu, 2. temanın ise beş alt temaya ayrıldığı görülmektedir. Öğreticilerin hepsi ilk soruya “Maddeler gayet iyi”, “Bu çerçeve, sınırlama güzel”, “Hedefler, maddeler çok güzel, yeterli” şeklinde ifadeler kullanarak cevaplar vermiştir. Öğreticilerin büyük bir kısmının amaçların gerçekleşmesini etkileyen durumlar için; “Öğrencinin durumu, sınıfta homojen bir yapı olmaması (yaş, eğitim, hazır bulunuşluk) (13)” cevabını verdiği görülmektedir. “Öğrenen ve öğreten herkesin sorumluluklarını yerine getirmesi” (10), “Öğreticinin donanımı” (9), “Hem program hem ders kitaplarının daima güncellenmesi” (6) ve “Branşlaşma” (4) şeklinde görüşler de dile getirmişlerdir. Öğreticilerin bu husustaki görüşleri şu şekildedir: “Bu çerçeve sınırlama güzel. Ama öğrenci alabiliyor mu? Eğitim durumu, yaşı hepsi etkililer. Öğrencimiz harmanlama. 17 yaşında ile 84 yaşındaki insan aynı sınıfta. Aslında

çok zor bir işi yapıyoruz. Kültürel, psikolojik, sanatsal, kendi mesleki derslerine hakimiyet... Kendimizi iyi yetiştirmeli, her alanda iyi olmalıyız...” (KKÖ-2, benzer görüşleri KKÖ-1, KKÖ-3, KKÖ-5, KKÖ-8, KKÖ-15 de dile getirmiştir.)

“Hedefler, maddeler çok güzel ama hiç biri tam amacına ulaşamıyor. Öğreticinin kalitesi devreye giriyor. İkincisi, öğrencinin hazır bulunuşluğu. Mesela; öğrenci 9’da başlayan derse 11’de gelebiliyor. Vermen gereken dersi, hazır bulunuşluğuna göre verebiliyorsun. O gün kafası dalgın bir öğrenci, ilmiyal veya tecvit dinleyemiyor. Sınıfta homojen bir yapı yok...” (KKÖ-12, benzer görüşleri KKÖ-1, KKÖ-2, KKÖ-4, KKÖ-6 da dile getirmiştir.)

“...Amaçları genelde gerçekleştiriyorum ama yaş grupları dahilinde gerçekleşiyor. Orta yaş üstünde pratikte bunu uygulayamazken genç sınıfta gayet güzel gerçekleştiriyorum. Önerim ise; yaş gruplarına ayrılmalıdır sınıflar. Aynı okullarda olduğu gibi. Pratikte biraz zor gibidir ama hocaların gayreti ile mümkün olacağını düşünüyorum. Ayrıca hocaların sınıfı değil, öğrencilerin sınıfı olmalıdır. Hocalar bütün sınıflara girerek ders anlatmalıdır. Bu şekilde de senin öğrencin, benim öğrencim ya da sınıfım gibi bir bencilliğin önüne geçilmiş olur. Yani branşlaşma olmalı...”(KKÖ-4, benzer görüşleri KKÖ-14, KKÖ-11, KKÖ-13 de dile getirmiştir.)

“...Maddeler çok güzel ama gerçekleşmesi hoca hanımın marifetine kalmış. Öğretici öğrencinin ihtiyaçlarını değerlendirecek evvela. Kendini yetiştirecek, donanımlı olacak...” (KKÖ-3, benzer ifadeler KKÖ-11, KKÖ-12, KKÖ-13, KKÖ-14 de yer vermiştir.)

“...10 madde de hiçbir sıkıntı yok. Keşke hepsini tam anlamıyla gerçekleştirebilsek. Bu maddelerin gerçekleşmesi ile ilgili hem öğrenci hem öğretici olarak pek çok sorumluluğun, görevlerin yerine getirilmesi gerekiyor.” (KKÖ-10, benzer görüşleri KKÖ-6, KKÖ-8, KKÖ-7, KKÖ-9, KKÖ-4 de dile getirmiştir.)

“...Ders kitapları ve öğretim programı zamana ve şartlara göre içeriği daima güncellenmeli...” (KKÖ-11, benzer görüşleri KKÖ-5, KKÖ-15, KKÖ-10, KKÖ-7, KKÖ-9 da dile getirmiştir.)

Öğreticilerin cevaplarından yola çıkarak, İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları öğretim programında yer alan genel amaçların yeterli bulunduğu söylenebilir. Amaçların pratikte gerçekleştirilebilmesi ve daha işlevsel olabilmesi için öğretmenler; “Hem öğretici hem de öğrencinin üzerine düşen görevleri ve sorumlulukları yerine getirmesi, sınıfların mümkün

mertebe eğitim seviyesi ve yaşa göre gruplara ayrılması gerektiği, hocaların branşlaşarak uzman olduğu dersi anlatması, kursta bulunan her sınıfa o dersi anlatmak suretiyle o öğreticinin girmesinin daha verimli olacağı, öğreticinin alanına, hitap ettiği kitleye hakim ve mesleğinde donanımlı olması, öğrencinin ilgi, ihtiyaç ve hazır bulunuşluğunun dikkate alınması gerektiği ile ilgili” önerilerde bulunmuşlardır.

Öğreticiler, öğretim programında yer alan amaçları genel olarak “yeterli” bulduklarını ifade etmişlerdir. Fakat öğretmenlerin ifade ettiği İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarının amaçlarındaki maneviyat ve sosyalleşme temasının, öğretim programın amaçlarında somut bir şekilde yer almadığı, öğretmenlerin ifade ettiği amaçlarla, programın amacının tam örtüşmediği görülmektedir. Öğreticilerin çoğu ise, hem öğretici hem öğrencinin üzerine düşen görevleri yerine getirmesi, öğrenci profilinin dikkate alınması, öğreticinin kendisini iyi yetiştirmesi, programın ve ders kitaplarının zaman zaman güncellenmesi ve branşlaşmanın olması gibi kriterlere bağlı olarak amaçların daha işlevsel hale gelebileceğini ve pratikte gerçekleşebileceğini ifade etmişlerdir.

3.2. İçerikle İlgili Bulgular

3.2.1. Öğreticilerin “Temel Öğretim Programında Kur'an-ı Kerim Öğrenme Alanı ile İlgili Müfredatı Ne Derece Yeterli Buldukları” İle İlgili Görüşleri

İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarında 18 saat temel eğitim açan öğretmenler 12 saat Kur'an-ı Kerim, 6 saat Dini Bilgiler eğitimi, 12 saat temel eğitim açanlar 8 saat Kur'an-ı Kerim, 4 saat Dini Bilgiler eğitimi vermektedirler. Kur'an-ı Kerim müfredatı ile ilgili görüşlerini öğrenmek amacıyla öğretmenlere, “Temel Öğretim Programında Kur'an-ı Kerim öğrenme alanı ile ilgili müfredatı ne derece yeterli buluyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Buna ilaveten “İlave edilmesi, çıkarılması, yer değiştirmesi gereken yerler var mı?” sorusu eklenmiştir. Soruya verilen cevaplar ise Tablo 7’de gösterilmiştir:

Tema	Alt Tema	f
Temel Öğretim Programında Kur'an-ı Kerim Öğrenme Alanı ile İlgili Müfredatı Öğreticilerin Ne Derece Yeterli Buldukları	Yeterli	9
	Kısmen Yeterli	6

Tablo 7: Kur'an-ı Kerim Öğrenme Alanında Müfredatı Ne Derece Yeterli Bulduklarıyla İlgili Öğretici Görüşleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 7 incelendiğinde, öğretmenlerden 9 tanesinin “yeterli” (KKÖ-3, KKÖ-4, KKÖ-5, KKÖ-8, KKÖ-9, KKÖ-10, KKÖ-13, KKÖ-14, KKÖ-15), 6’sının “kısmen yeterli” (KKÖ-1, KKÖ-2, KKÖ-6, KKÖ-7, KKÖ-11, KKÖ-12) şeklinde cevap verdiği görülmektedir.

Programın yeterli olduğunu düşünen öğretmenlerin çoğu bu konuda öğreticinin maharetinin çok önemli olduğunu vurgulanmaktadırlar. Öğreticilerin bu husustaki görüşleri şu şekildedir:

“Buradaki Kur'an-ı Kerim temel eğitim programının yeterli olduğunu düşünüyorum. Program güzel ama hocanın elinde şekilleniyor ve değer kazanıyor. Bu tamamen hocanın mahareti ile alakalı.” (KKÖ-4)

“Kur'an'ı öğrenme alanı ile ilgili müfredat yeterli herhangi bir eksiklik olduğunu düşünmüyorum. Fakat hoca yeterli mi?” (KKÖ-10, benzer görüşleri KKÖ-9, KKÖ-13 de dile getirmiştir.)

“Müfredat yeterli ama hoca hanımın maharetine kalmış, hedef kitleye göre hareket edecek. Hep bize seminerlerde şu dendi: ‘Hoca hanımlar! Böyle bir şey var... Ama sizin inisiyatifinize kalmış, sınırları aşmamak şartıyla hedef kitlenin de seviyesini bileceksin, kontrol sende olacak, anlayabilecekleri tarzda sun.’ Ama benim görüşüme göre her şeyden önce yüreğini koyacaksın. Hem fiziken hem ruhen mesleğine adayacaksın kendini. Çocuğunu, evini, aşını oraya taşımayacaksın.” (KKÖ-14)

Kısmen yeterli olduğunu düşünen öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

“Müfredat yeterli fakat ifadelerde ruh yok, ayrıca meal cılız kalıyor. Programda ezberlenen ve yüzüne okunan surelerin meal ve tefsirlerine daha çok önem verilmeli.” (KKÖ-2)

“Müfredat gayet iyi ama yıllık plandaki konu dağılımları gerçekçi değil. Ben hala mahreçteyim ama yıllık plan mahreci çoktan geçiyor.” (KKÖ-1)

“Müfredat iyi fakat bazı eksiklikler var, mahreçler konusunda sıfatlar konusu bulunmuyor. İdgam-ı Mütecaniseyn konusunun tanımı yapılırken ‘mahreçleri aynı sıfatları farklı’ diyoruz ama ne hikmetse sıfatları anlatmıyoruz. Bu çok büyük bir eksiklik.” (KKÖ-6, benzer bir görüş KKÖ-11 de dile getirmiştir.)

“Müfredat yeterli ama kaynak sıkıntısı var. Örneğin bizim için hazırlanmış müstakil bir tecvit kitabımız yok. Öğretilmesi gereken her şey elimizde olmalı. Diğer türlü hoca hanımın kalitesine kalıyor, hoca pasifse o öğrenciye yazık değil mi?” (KKÖ-12)

“Kısmen yeterli. Biz bu programı aynısıyla takip ediyoruz. Fakat meal ve tefsirle ilgili yerlerin eksik olduğunu düşünüyorum. Bu sebeple programda olmasa da bunlara meallerini, ayetlerden, surelerden alınacak mesajları muhakkak katıyoruz. Öğreticiye de çok iş düşüyor bu hususta...” (KKÖ-7)

Bazı öğreticiler ise, “Öğrencilerin sure ezberleri, tecvit isimleri ve tecvit harflerini akıllarında tutmakta zorlandığını” dile getirerek programdaki tecvit konularının ve ezberlenecek surelerin çok yoğun olarak arka arkaya verildiğini, programa uymakta zorlandıklarını, bu konuların iki döneme de serpiştirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.” (KKÖ-1, benzer ifadeler KKÖ-6, KKÖ-12 de yer vermiştir.)

Görüşme yaptığımız öğreticilerin dokuz tanesi Kur’an-ı Kerim öğrenme alanındaki müfredatı yeterli bulduklarını ifade etmişlerdir. Bu şekilde düşünen öğreticiler, programın öğreticinin elinde şekillendiği, asıl öğreticinin yeterliği, konuya hakimiyeti, kendisini yetiştirmesinin çok önemli olduğu üzerinde durmuşlardır. Müfredatın kısmen yeterli olduğunu belirten altı öğretici ise ‘kısmen yeterli’ diyerek cümleye başlamış akabinde eksik gördükleri yerleri dile getirmişlerdir. “İlave edilmesi, çıkarılması, yer değiştirmesi gereken yerler var mı?” sorusuna da cevap teşkil edecek;

“Müfredattaki ifadelerde ruh olmadığı, yıllık plandaki konu dağılımlarının gerçekçi olmadığı ve ona uyamadıklarını, sıfatlar konusuyla ilgili başlık bulunmadığı, tecvit kitaplarıyla ilgili kaynak sıkıntısı olduğu, ezber sürelerin ve tecvit konularının müfredata yayılması gerektiği, konuların kavranmasına fırsat kalmayacak şekilde bu konuların üst

üste yer aldığı, meal ve tefsirle ilgili ifadelerin cılız kaldığı, ezberlerin ve yüzüne okunan yerlerin manaları üzerinde durulmadığı” şeklinde ifadeler kullanmışlardır.

Kur’an-ı Kerim müfredatının genel olarak yeterli olduğu ile ilgili benzer sonuçlar başka çalışmalarda da yer almaktadır (Erkul, 2010, s. 65).

Program metni incelenmesi ile öğretmenlerin görüşleri karşılaştırıldığında özellikle sıfatlar konusuyla ilgili başlık bulunmadığı, ezber sureleri ve tecvit konularının üst üste verildiği, meal ve tefsirle ilgili içeriğin artırılması gerektiği ile ilgili bulguların örtüştüğü görülmektedir.

3.2.2. Öğreticilerin “Temel Öğretim Programında Dini Bilgiler Öğrenme Alanı ile İlgili Müfredatı Ne Derece Yeterli Buldukları” ile İlgili Görüşleri

İhtiyaç Odaklı Kur’an Kurslarında 18 saat temel eğitim açan öğretmenler haftada 6 saat Dini Bilgiler eğitimi, 12 saat temel eğitim açanlar haftada 4 saat Dini Bilgiler eğitimi vermektedirler. 6 saat Dini Bilgiler dersi haftada 2 saat İtikat, 2 saat İbadet, 1 saat Siyer ve 1 saat Ahlak olarak; 4 saat Dini Bilgiler dersi haftada 1 saat İtikat, 1 saat İbadet, 1 saat Siyer ve 1 saat Ahlak olacak şekilde verilmektedir. Katılımcıların Dini Bilgiler müfredatı ile ilgili görüşlerini öğrenmek amacıyla “Temel öğretim programında Dini Bilgiler öğrenme alanı ile ilgili müfredatı ne derece yeterli buluyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Buna ilaveten “İlave edilmesi, çıkarılması, yer değiştirmesi gereken yerler var mı?” “Ders saatlerinin dağılımını nasıl buluyorsunuz?” soruları eklenmiştir. Soruya verilen cevaplar ise Tablo 8’de gösterilmiştir:

Tema	Alt Tema	f
Temel Öğretim Programında Dini Bilgiler Öğrenme Alanı ile İlgili Müfredatı Ne Derece Yeterli Buldukları	Kısmen Yeterli	7
	Yetersiz	6
	Yeterli	2

Tablo 8: Dini Bilgiler Öğrenme Alanıyla İlgili Müfredatı Ne Derece Yeterli Bulduklarıyla İlgili Öğretici Görüşleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 8’e göre öğretmenlerden 2 tanesi “yeterli” (KKÖ-9, KKÖ-15), 7’si “kısmen yeterli” (KKÖ-3, KKÖ-4, KKÖ-6, KKÖ-8, KKÖ-12, KKÖ-13, KKÖ-14), 6’sı “yetersiz” (KKÖ-1, KKÖ-2, KKÖ-5, KKÖ-7, KKÖ-10, KKÖ-11) şeklinde cevap vermiştir. “Yeterli”

cevabını veren öğretmenler bu husustaki görüşlerini “Eğitim-öğretim müfredatı son derece kapsamlı, uygulanabilir. Eklenecek çıkarılacak bir madde yok.” (KKÖ-15), “Kesinlikle yeterli, az, öz.” (KKÖ-9) şeklinde ifade etmişlerdir.

“Kısmen yeterli” cevabını veren öğretmenlerin hepsi cevaplarına “kısmen yeterli” şeklinde başlamışlar ve şu önerileri sunmuşlardır:

“...İtikat ve ibadet dersleri Kur'an-ı Kerim'den önceye alınmalı. İlk önce inanç dersi sonra ibadet dersi sonra Kur'an-ı Kerim olmalı. 18 saatin 12 saati Kur'an değil dini bilgiler olmalı. Bir öğrenci kursa gelince ilk 2 ay sadece dini bilgiler alsın, alt yapı oluşsun. Dini bilgilerde daha çok sohbet olduğu için öğrenci-öğretmen birbirine alışacak...” (KKÖ-3)

“...Konu başlıkları güncellenmeli. Mezhepler konusuna hiç girilmiyor, mezheplerin ayrılık değil bir desenin renkleri olduğu bilincini vermemiz gerekiyor. Maalesef mezhep deyince hep ayrışma anlaşıyor. Biz yaşanılır bir din anlatmak zorundayız insanlara, ben asla satanizmi, reinkarnasyonu anlatmıyorum öğrencime. Eskidi onlar. Lut kavmi tekrar incelenmeli, programlar günümüz şartlarına göre birkaç yılda bir güncellenmeli...” (KKÖ-4)

“...Dini bilgiler konuları, konular ve içerikler anlamında zaman zaman güncellenmeli. Tabi ki müfredatın yeterli olması da yetmiyor. Hocanın da yeterli olması gerekiyor.” (KKÖ-8, benzer ifadeler KKÖ-6 da yer vermiştir.)

“...Ahlak bölümü yerine adab-ı muâşeret dersi konulmalı. Yeme, içme, kalkma, konuşma kuralları islama göre nasıl olmalı? Bunlar hoca hanımlar tarafından hadis, ayetle, uygulamayla hazırlanmalı.” (KKÖ-12)

“Peygamberler hiç yok, 25 peygamberin de hayatı ve hayatından alınacak dersler olmalı...” (KKÖ-13)

“...Kısmen yeterli, iş hocada biter.” (KKÖ-14)

“Yetersiz” cevabını veren öğretmenler bu konuda görüşlerini şöyle dile getirmişlerdir:

“...Ahlak programını eleştiriyorum. Çok basit düzeyde. Bu insanlar 60 yaşından sonra hırsızlık yapmaz. 60 yaşından sonra maneviyatını düzeltmek için ne yapmam gerektiğini konuşmamız lazım. Kıldığı namazın onun ahlakına tesirini konuşmam lazım. Biz gelen öğrencinin haline göre programı değiştiriyoruz mecburen. Öğrencinin seviyesi iyiye ben meal sıkıştırıyorum araya. Hanımlara örnek bir şey yok, hanımlar menkıbe sever. İtikatte Peygamber kıssaları hiç yok. Ahlaktaki bütün konulara peygamber kıssalarını yedirmemiz lazım. Peygamber dualarını da çok

önemserim. İbadette kadınlara özel haller meselesi. Burada programda çok kısa. Burada hedef kitle kadınlarsa bu buraya çok az kalıyor. Alimlerin görüşleri neler, daha güncel fetvalar neler...” (KKÖ-1)

“...Esmâ-i Hüsnâ açılımı konmalı. Esmâ-i Hüsnâ'nın manası için ayrı bir ders kitabı olmalı. Materyalist sistemden, deizm, ateizm, sapkın akımlar...Dini bilgiler müfredata eklenmeli...” (KKÖ-2)

“...Dini bilgilerde müminlerin anneleri ve hanım sahabeler işlenmeli. Ayrıca kadın evliyalara ve kadın alimlere yer verilmesini isterim...” (KKÖ-5)

“İtikatte Esmâ-i Hüsnâ konusu çok yüzeysel. Peygamberler yok. Peygamber hayatlarından örnekler yok. Ahlakta kadınlarla alakalı onlara örnek olacak ahlaki şahsiyetler yok. Hz. Hatice, Hz. Fatıma, Hz. Ayşe, Rabiâtül Adeviyye, Hz. Meryem... Veya ilimle uğraşan kadın şahsiyetler anlatılabilir. Satanizm var hala kitapta. Satanizm mi kaldı? Global ve seküler dinler diye bir konu başlığı eklenebilir. Veya ‘İmanı tehlikeye sokacak yıkıcı akımlar.’ ismi ile bir ders konulabilir.” (KKÖ-7)

“Dini bilgiler alanında müfredat yetersiz. Ortaokul öğrencilerine hitap ediyor. Toplumsal alanla ilgili yerler yetersiz. Ahlak dersi içerisinde konu içeriği çok kısıtlı dar bir alana hapsolmuş ve gerekli vurgulayıcı, vurucu ifadelerden yoksun. Zekat ve hac konularının olabildiğince daha kısa olması gerektiğini düşünüyorum. Hacca gidene zaten seminer veriliyor. Haccın manevi öneminden bahsedilmeli.” (KKÖ-10)

“Dini Bilgiler ders saatlerinin alanlara göre dağılımını nasıl buluyorsunuz?” sorusuna bir öğretici “ 12 saat Dini Bilgiler, 6 saat Kur'an-ı Kerim olmalı, Dini Bilgilerde de öncelikle birkaç ay İtikat dersi anlatılmalı, inanç konuları yerleştirilmeli sonra ilmiyal konusuna geçilmeli.” şeklinde cevap vermiştir. Sekiz öğretici, saat dağılımını doğru ve yerinde bulduğunu, altı öğretici ise ibadet uygulamalarının anlatılmasının önemine binaen İlmihal dersinin 3 saat, İtikat, Siyer ve Ahlak derslerinin birer saat olmasının daha uygun olacağını ifade etmişlerdir.

Dini Bilgiler saat dağılımıyla ilgili diğer programlarla ilgili de bilgi verecek olursak; 2004 öğretim programında gündüzlü Kur'an Kurslarının programlarında haftada 18 saat Kur'an-ı Kerim, 1 saat İtikat, 3 saat İbadet, 1 saat Siyer, 1 saat Ahlâk dersi olmak üzere toplam 24 saat ders yapılmaktaydı (Korkmaz, 2013, s.160). 2012 Öğretim Programında temel öğretim 24 saatten, 18 saate düşmüş, 18 saatin 6 saati Dini Bilgiler alanı olup İtikat

2 saat, İbadet 2 saat, Siyer 1 saat ve Ahlak 1 saat olarak dağılım yapılmıştı. 6 saatlik Dini Bilgiler alanında ders saati dağılımının değişikliğe uğramadığı, 2019 Öğretim Programında da devam ettiği görülmektedir.

Müfredatın "yeterli" olduğunu dile getiren öğretmenler görüşlerini; “Eğitim-öğretim müfredatı son derece kapsamlı, uygulanabilir, eklenecek çıkarılacak bir madde yok yeterli, az, öz.” şeklinde ifade etmişlerdir.

Müfredatın "kısmen yeterli" olduğu görüşünü dile getiren öğretmenler; Dini Bilgiler ders saatinin Kur'an-ı Kerim ders saatinden daha fazla olması gerektiği, konuların güncellenmesi, mezhepler konusuna girilmesi, Lut kavminin günümüze bakan yönleriyle tekrar okunması, Ahlak dersi yerine Adab-ı Muaşeret dersi konulması, Kur'an-ı Kerim'de geçen peygamberlerin hayatları ve kıssalarından çıkarılacak mesajların müfredata eklenmesi gerektiği, hocanın maharetinin de çok önemli olduğu gibi hususları vurgulamışlardır.

Başka çalışmalarda da Dini Bilgiler öğrenme alanındaki müfredatın güncellenmesi ve mezhepler konusunun eklenmesi gerektiği ile ilgili bulgular elde edilmiştir (Erkul, 2010, s. 66)

“Müfredatın yeterliliğinin yanı sıra bu konuda öğreticiye çok iş düştüğü, öğreticinin öğrencinin durumuna göre içerikte uyarlamalar yapabilmesi gerektiğini ve hocanın maharetinin çok önemli olduğunu” dile getiren öğretmenlerin görüşlerine benzer görüşler başka çalışmalarda yer almaktadır. Korkmaz (2009), konuyla ilgili olarak doktora çalışmasında şu ifadelere yer vermektedir:

“Kur'an kursları öğretim programlarında derslere ait konular, amaçlar doğrultusunda düzenlenerek verilmiştir. Ayrıca bu programa uygun olarak ders kitapları da hazırlanmıştır. Gerek bahsi geçen öğretim programları gerekse ders kitapları, onları hazırlayanlar tarafından bir takım ilkeler gözetilerek ve kurslardaki öğrencilerin geneli göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Dolayısıyla bahsi geçen programlar yerel şartlar ve ihtiyaçlara göre yeniden uyarlanarak uygulanmaya muhtaçtır. Bu bağlamda söz konusu program ve ders kitaplarında yer alan içeriği yerelleştirmek, öğrencilerin özellikleri, ön öğrenmeleri, ilgi, ihtiyaç, beklentileri vb. doğrultusunda düzenlemek yine öğretmenlere düşmektedir.” (Korkmaz, 2009, s. 120).

Müfredat konusunda öğreticinin maharetinin önemli olduğunu vurgulayan öğretmenlerin görüşleriyle, Sevinç (2023)'in “Temel programda yer alan içeriğin kazandırılmasında ve

programın uygulamasında esas rolün öğreticide olduğu” şeklinde ifade kullanarak çalışmada benzer bir sonuca ulaşması dikkat çekicidir (Sevinç, 2023, s.46).

Müfredatın "yetersiz" olduğunu dile getiren öğretmenler; Ahlak dersinin basit düzeyde olduğu, hanımlara örnek olabilecek menkıbelerin, hanım sahabe ve hanım alimlerin hayatlarından kesitlere yer verilmesi gerektiği, itikatta peygamber kıssaları, peygamber dualarının, Esmâ-i Hüsnâ'nın yeterince ayrıntılı olarak yer almadığı, ibadette kadınlara özel haller konusunun zayıf kaldığı, güncel fetvaların müfredatta bulunmadığı, deizm, ateizm gibi sapkın günümüz akımlarının eklenmesi gerektiği, tüm öğrenme alanlarında toplumsal alanla ilgili yerlerin daha fazla olması gerektiği gibi mevzulara değinilmiştir. Dini Bilgiler ders saati dağılımını sekiz öğreticinin yerinde bulduğu, altı öğreticinin ilmihi dersinin 3 saat diğer derslerin 1 saat olmasının, bir öğreticinin de dini bilgiler ders saatinin Kur'an-ı Kerim dersinden daha çok olmasının daha uygun olacağı görüşünde olduğu görülmektedir.

Öğretim programının içerik olarak değerlendirilmesi sonucu güncellenmesi ve bazı konuların eklenmesi gerektiği ile ilgili bulguların, öğretmenlerin görüşleri paralellik arz ettiği görülmektedir.

3.2.3. Öğreticilerin “Açtıkları Kısa Süreli Programlar (Cuma, Akaid, İlmihal, Tefsir, Hadis, Siyer, Hafta Sonu Öğretim Programı) ile İlgili Müfredatı Ne Derece Yeterli Buldukları” İle İlgili Görüşleri

2019 yılında İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı yayınlandığında Kur'an Kursları Temel Öğretim Programına ilaveten “Kısa Süreli Programlar” adı altında haftada 2 saat olacak şekilde Cuma Dersleri, Akaid, İlmihal, Tefsir, Hadis, Siyer dersleri ve 2 saat Dini Bilgiler 2 saat Kur'an-ı Kerim olmak suretiyle haftada 4 saat olacak şekilde İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Hafta Sonu Öğretim Programları geliştirilmiştir (DİB Uygulama Esasları, 2019-2020, 1.madde).

Öğreticilerin Kısa Süreli Programlar müfredatı ile ilgili görüşlerini öğrenmek amacıyla “2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programındaki açtığınız Kısa Süreli Programların müfredatını yeterli buluyor musunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Buna ilaveten “İlave edilmesi, çıkarılması, yer değiştirmesi gereken yerler var mı?” sorusu eklenmiştir. Öğreticilerin hangi kısa süreli programları açtıkları Tablo 9’da gösterilmiştir:

Öğretici İsmi	Cuma Ö.P.	Akaid Ö.P.	İlmihal Ö.P.	Tefsir Ö.P.	Hadis Ö.P.	Siyer Ö.P.	Hafta Sonu Ö.P.
KKÖ-1	*						
KKÖ-2	*	*		*	*		
KKÖ-3	*			*		*	
KKÖ-4				*			
KKÖ-5	*						
KKÖ-6			*	*	*	*	*
KKÖ-7	*			*	*	*	*
KKÖ-8			*		*		
KKÖ-9	*						
KKÖ-10	*			*			
KKÖ-11	*		*	*	*	*	
KKÖ-12	*		*	*	*		*
KKÖ-13	*					*	*
KKÖ-14	*						
KKÖ-15	*			*			

Tablo 9: Öğreticilerin Açtıkları Kısa Süreli Programlar

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Öğreticilerin hepsi hafta içi 18 saat temel öğretim programı açmıştır. Tablo 9 incelendiğinde temel öğretime ek olarak, 12 öğretici Cuma, 1 öğretici Akaid, 4 öğretici İlmihal, 9 öğretici Tefsir, 6 öğretici Hadis, 5 öğretici Siyer, 4 öğretici Hafta Sonu (iki öğretici hanımlara, iki öğretici çocuklara) öğretim programı açtığı görülmektedir. 3 öğretici ise (KKÖ-5, KKÖ-8, KKÖ-14) kısa süreli programlara ek olarak uzaktan Kur'an-ı Kerim eğitim programı açtıkları ve daha ileri seviye öğrencilere tashih-i huruf eğitimleri verdiklerini de belirtmişlerdir. Uzaktan eğitimler araştırma kapsamımızın dışında kaldığı için bu konuya değinilmeyecektir.

Cuma programı açan öğretmenler programı genel olarak yeterli ve verimli bulmaktadırlar. Programı açan öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

“Cuma programının içeriği yeterli ve gayet güzel. Kıssalara burada yer vermiş. Hatta buradaki konuların temelde olması lazım.” (KKÖ-1, benzer görüşleri KKÖ-5, KKÖ-15 de dile getirmiştir.)

Bir öğretici Cuma programı ile ilgili şu öneriyi sunmuştur:

“Cuma derslerinde çokça tefsir vermişler, biz zaten onu normal temel eğitimde veriyoruz. Cumaya da farklı, güncel bir içerik hazırlanması lazım. Hutbeler nasıl

hazırlanıyorsa hanım kursları için de hanımlara yönelik hutbe gelmeli elimize. Güncel olayların da olduğu. Biz zaten Cuma derslerini temelde anlatıyoruz, Cuma boşalıyor. Cuma günü o gün Cuma hutbesinde erkeklere ne işlenecekse hanımlara uyarlanmış versiyonu hazırlanmalı.” (KKÖ-12)

Akaid programını tek bir öğretici açmıştır. Açıan öğreticinin görüşü şu şekildedir:

“Akaid programı olması gerektiği gibi yeterli, içeriği güzel. Ama sınıf açmak için en az 12 öğrenci olması zorunluluğu bizi zorluyor.” (KKÖ-2)

İlmihal programını açan öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

“...İlmihal programının başlıkları yeterli, öğretici içeriğini dolduracak.” (KKÖ-8)

“...Namazla, oruçla, zekatla, hac ve kurbanla ilgili sorulan sıkça sorular, güncel fıkhi meseleler, haramlar, helaller gibi müfredatta yer alan pek çok konu öğrencilerin ihtiyacını karşılamakta. Ama kısa süreli programlarda sınıf açma için 12 sayı sınırının kaldırılmasını ve ders saatinde 2 saatin dışında da seçenekler sunulmasını talep ediyoruz.” (KKÖ-11)

Tefsir programını açan öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

“Uygulamada müfredat içeriğini yetersiz ve insanların isteklerinden çok uzak olduğunu düşünüyorum. Biz tam olarak programa bağlı kalmıyoruz. Ayetler ve sureler arasında beyin fırtınası yapıyoruz. Ayrıca şunu da belirtmem gerekir; 12 sayı sınırı kısa sürelielerde kaldırılmalı. 4-5 kişi bile istese onlarla açabilmeliyim.” (KKÖ-10)

“8 yıldır Tefsir dersi veriyorum. Öğrenci Tefsir-1, Tefsir-2, Tefsir-3 şeklinde devamını istiyor. Tefsir-1’e kısa süreler, Tefsir-2’ye Bakara suresi girebilir mesela. Ayrıca Tefsir ve Hadis derslerinin 2 saat olmasından rahatsızız, en aşağı 4 saat olmalı. Veya seçenekler sunulmalı 2, 4, 6, 8, 12 saat şeklinde... Bir de sanki şu isteniyor: ‘Tefsir dersine bir öğrenci 2 yıl gelebilsin bir daha hiç gelemesin.’ Çünkü 2 yıl yani 4 dönem hakları var öğrencinin. Sonra sistem kayıt yapmıyor. Biz şuan Kur’an’ın 3’te ikisini tefsir ettik. Tefsirde Elmalılı Hamdi Yazır okuyorum, Kur’an yolu, Hafız: Lafzın Hamili Mananın Amili, Zemahşeri’ye bi bakarım, Fahrettin Razi’ye bakarım. Besairul Kur’an’a güncel olarak ne var diye bakıyorum. Fi Zilalil Kur’an’a da bir bakıyorum. Hepsinden derleme. Kendi dünya görüşümü de katarak. Tefsir müfredatı ilk gelen için yeterli. Sonra devam etmek isteyen için yetersiz.” (KKÖ-7)

“...Bu ekler kurlara ayrılmalı. Tefsir-1, Tefsir-2, Tefsir-3 gibi...” (KKÖ-12)

Hadis programını açan öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

“ Derslerimizi Riyazu-s Salihin ve Hadislerle İslam kitabından işliyoruz. Başlıklar, konular ve ek konular öğrencilerimizin ihtiyacını karşılıyor. Yeterli ve çok güzel. Fakat farklı saatlerde de yapabilme seçeneği sunulmalı. Örneğin haftada 4 saat veya 6 saat gibi...” (KKÖ-6)

“...Müfredat çok verimli, çok güzel hazırlanmış.” (KKÖ-8)

Siyer programı açan öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

“Siyer dersimizi ‘Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı’ kitabından takip ettik. Konular yeterli. Dersler çok verimli geçti. Bir de temel öğretimde en az 12 öğrenci ile sınıf açma zorunluluğu olmalı, hatta olsun. Fakat kısa sürelielerde bu sayı azaltılmalı.” (KKÖ-3)

Hafta Sonu programı açan öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

“Hafta sonu cumartesi günü çocuklara veriyorum. Programdaki başlıklar güzel. Az ve öz. İçeriğini biz dolduruyoruz. Yaz Kur’an Kursu tadında. 4 saat tam kıvamında güzel ve verimli geçiyor.” (KKÖ-13)

“Hafta sonu programları çok güzel. Çocuklara ve gençlere hitap ediyoruz. Fakat gençleri 4 saat kursta tutmak zor olabiliyor. Bunun için 2 saat seçeneği de sunulmalı. Önemli olan çocukları, gençleri bıktırmadan düzenli olarak gelmelerini sağlamak değil mi?” (KKÖ-12)

“Her sene hafta sonu programı açarım. Genelde hafta sonu programını çocuklara açıyor hoca arkadaşlarım. Ben farklı olarak çalışan hanımlara açıyorum. Temel öğretim 18 saatin özeti misali program. Program müfredatı özet ve güzel. Asıl maharet hocada.” (KKÖ-6)

Her öğretici yönetmelik gereği bir temel öğretim program açmak zorundadır. Yönetici öğretmenler 18 saate alternatif olarak 12 saat temel öğretim açma hakkına da sahiptirler. Kısa süreli programları açmak ise zorunlu değildir.

Uygulama esaslarında;

“İhtiyaç olması halinde Diyanet İşleri Başkanlığınca Düzenlenen Eğitim Faaliyetlerinde Uygulanacak Ders ve Ek Ders Saatlerine İlişkin Kararın 7 nci maddesine göre her öğreticiye 24 saate kadar müftülüklerince zorunlu ek ders görevi verilecektir.” (DİB Uygulama Esasları, 2022-2023, s. 3, 13. madde) geçtiği şeklinde ihtiyaç olması halinde zorunlu tutulacağı belirtilmektedir. Öğreticilerin çoğunluğunun, Cuma dersi (12) açtığı, Cuma dersini sırasıyla, Tefsir, Hadis, Siyer, İlmihal, Hafta Sonu derslerinin takip ettiği ve son olarak bir öğreticinin de Akaid programı açtığı görülmektedir.

Benzer çalışmalarda da (Sevinç, 2023, s. 51) “En çok tercih edilen programın temel program ve cuma dersleri olduğu, daha sonra da belirgin bir şekilde tefsir programının tercih edildiği anlaşılmaktadır.” şeklinde çalışmamızla yakın bulgulara ulaşıldığı görülmektedir. Cuma gününün özelliği ve insanların cuma günü ve vaktini hayırlı ve feyizli bir şekilde değerlendirmek amacının bulunması, tefsir programının da öğrencilerin Kur'an-ı Kerim'i daha iyi anlayabilmek, yaşayabilmek, mesajlarını içselleştirebilmek amacıyla tercih edildiği söylenebilir (Sevinç, 2023, s. 53). Cuma dersi programı açan öğretmenler; programın yeterli ve verimli olduğunu, buradaki konuların çok isabetli seçildiğini ve hepsinin temel öğretime katılmasının daha uygun olacağını, Cuma günü erkek cemaate hazırlanan hutbenin, hanımlara yönelik versiyonunun her cuma Kur'an Kurslarındaki hanımlar için hazırlanması gerektiği gibi ifadeler kullanmışlardır. Bir öğretici ise; Cuma derslerinin çokça tefsir içerdiğini, bu konuları zaten temel eğitimde verdiğini belirterek daha farklı ve güncel bir içerik hazırlanması gerektiğini savunmuştur. Akaid ve İlmihal programını açan öğretmenler ders müfredatını "Yeterli, güzel, ekleme ve çıkarmaya gerek yok." şeklinde ifade etmişlerdir.

Tefsir programını açan öğretmenler; müfredatın yetersiz olduğu, programa çok bağlı kalmadıkları, ayet ve sureler arasında beyin fırtınası yaptıkları, Tefsir-1, Tefsir-2 şeklinde kurlara ayrılması gerektiği, kısa süreli derslerin uzmanlık alanı olduğu ve uzun bir süreç gerektirdiği bu sebeple bir öğrencinin aynı programa 4 dönem kayıt olabilmeye sınırının kaldırılması gerektiği üzerinde durmuşlardır.

Hadis ve Siyer Kısa Süreli Programları açan öğretmenler; müfredatın çok verimli ve gayet güzel olduğunu dile getirmişlerdir.

Hafta Sonu Öğretim Programını; 2 öğretici çocuklara, 2 öğretici de hafta içi çalışan hanımlara açmıştır. Müfredatı "18 saat temel öğretimin özeti, az-öz, güzel ve verimli bir içerik." şeklinde değerlendirmişlerdir.

Kısa süreli programları açan öğretmenler genel olarak da şu hususu da dile getirmişlerdir: Bu derslere sadece 2 saat değil farklı saat seçenekleri sunulmasının (haftada 4, 6, 8 veya 12 saat şeklinde), hafta sonu programına da 4 saat olduğu için 2 saat seçeneğinin de sunulmasının daha işlevsel olacağı ve uzmanlık dersleri olduğu için öğrenci sayısından ziyade niteliğin önemli olduğu, sınıf açmada 12 öğrenci sayısının azaltılması gerektiği, 6 veya 8 tane öğrenci ile derslerin açılabilmesi gerektiğini, yeterli sayı oluşmadığı için derslerin bazen açılmadığını dile getirmişlerdir.

3.2.4. Öğreticilerin “DİB’nin Belirlemiş Olduğu Kısa Süreli Programlara İlave Olarak Hangi Derslerin Verilebileceği” Konusundaki Görüşleri

Öğreticilerin mevcut derslere ilaveten hangi derslerin eklenmesini istediklerini öğrenmek amacıyla “Kur’an Kurslarında DİB’ nın belirlemiş olduğu derslere ilave olarak hangi dersler verilebilir? Bu konuda öneriniz olur mu?” sorusu yöneltilmiştir. Öğreticilerin verdikleri cevaplar ve kaç öğreticinin bu cevabı verdiği Tablo 10’da sıralanmıştır:

Ders İsmi	Öğretici Sayısı
Kur'an (Kısa Süreli)	13
Hatim Dersi	12
Kur'an Ezber	10
Kur'an Meali	9
Arapça	9
Esmâ-i Hüsnâ	9
Peygamberler Tarihi	9
Dini Müzik (Ses ve Nefes Eğitimi)	6
Makam ve Tashih-i Huruf	5
Aile İçi İletişim, Aile Hayatı, İslama Göre Çocuk Yetiştirme Gibi Konular	5
Adab-ı Muâşeret	5
İşaret Dili	4
Manevi Rehberlik	4
Din Psikolojisi (Fıtrat Okumaları)	3
Hanım Sahabeler	3
İslam Tarihi	3
Tasavvuf	2
Sosyal ve Kültürel Etkinlik	2
Yaşayan Dünya Dinleri	2
Günümüz Fıkıh Problemleri	2
Sohbet	1

Tablo 10: Öğreticilerin Programa Eklenmesini İstedikleri Derslerle İlgili Görüşleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 10 incelendiğinde öğretmenlerin hepsinin birden çok program önerisi zikrettikleri, en çok sırasıyla Kısa Süreli Kur’an Programı (13) ilave edilmesini istedikleri görülmektedir. Bu cevabı Hatim dersi (12), Kur’an ezber (10) ve Kur’an Meali (9) cevapları takip etmektedir. Öğreticilerin, Arapça (9), Esmâ-i Hüsnâ (9), Peygamberler

Tarihi (9) derslerini de kısa süreli program olarak programda yer almasını istedikleri görülmektedir. Öğreticilerin ifadelerinden Arapça dersi ile ilgili olarak gramer ve pratik konuşma üzerine değil, öğrencilerinin talep ve istekleri doğrultusunda Kur'an Arapçası, Kur'an-ı Kerim'i anlamaya yönelik Arapça dersi olması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu soru öğretmenlere başka çalışmalarda da sorulmuş, benzer cevaplar ve benzer öneriler dile getirilmiştir (Korkmaz, 2013, s. 187; Ay, 2005, s. 135; Koç, 2005, s. 152).

"...Arapçaya ciddi bir talep var. Tabi burada öğretici liyakatı sıkıntısı karşımıza çıkıyor. Ama onun da yolu var. Öğreticiler bazı seviye tesbit sınavlarına tabi tutulabilir. Belge almayı hak kazanan öğretmenlerin sisteminde Arapça kısa süreli program açma hakkı elde etmesi sağlanabilir." (KKÖ-10, benzer cevapları KKÖ-11, KKÖ-13 de ifade etmiştir.)

"...Gramer Arapçası değil de Kur'an Arapçasının kesinlikle derslere ilave edilmesi gerektiğini düşünüyorum." (KKÖ-3, benzer cevapları KKÖ-4, KKÖ-8, KKÖ-15 de ifade etmiştir.)

Öğreticilerin büyük bir kısmı, 2012 Öğretim Programında yer alan, 2019 Öğretim Programı ile kaldırılan Kur'an-ı Kerim öğrenme programının, Hatim programının, Kur'an-ı Kerim ezber, Kur'an-ı Kerim'i anlama-meal programlarının kısa süreli programlara eklenmesini istemektedirler. Bu konuda öğretici görüşleri şu şekildedir:

"Kur'an ezber dersi olmalı. Hatim kuru gelmeli ve tecvitli ezber kuru gelmeli. Yani temele gelemem diyene 6 saatlik Kur'an açılabilmeli." (KKÖ-7)

"Kur'an öğretimi, ezber, meal, hatim programları olmalı. Bir de 2, 4, 6 veya 8 gibi saat seçenekleri olmalı." (KKÖ-11, benzer ifadeler KKÖ-13, KKÖ-15 de yer vermiştir.)

İtikat derslerinde Allah'a iman ve Peygamberlere iman ünitesinin konularından olan Esma-i Hüsnâ (9) ve Peygamberler Tarihi (9) derslerinin eşit sayıda zikredilmesi dikkat çekmektedir. Öğreticiler bu husustaki görüşleri şu şekilde dile getirmişlerdir:

"...Rabbini daha iyi tanıyanın hayata bakış açısı da değişecektir. Esma dersleri kısa süreli program olarak mutlaka ilave edilmeli. Ruha şifa olacaktır..." (KKÖ-7, benzer ifadeler KKÖ-11, KKÖ-14, KKÖ-2 de yer vermiştir.)

"Kur'an-ı Kerim'de yirmi beş peygamber zikredilmekte... Onların hayatlarından, yaşadıkları sıkıntı ve imtihanlardan, kavimleriyle olan diyalogları ve özellikle peygamber dualarından öğrenecek o kadar çok şey var ki... Günümüze bakan yönleriyle ayrı bir ders olarak mutlaka konulmalı." (KKÖ-1, benzer ifadeler KKÖ-2, KKÖ-5, KKÖ-7, KKÖ-10 de yer vermiştir.)

Bu cevapları Dini Musiki (6), Aile içi iletişim, aile hayatı, islama göre çocuk yetiştirme gibi konular (5), Adab-ı muaşeret (5), Makam ve Tashih-i Huruf (5), Manevi Rehberlik (4), işaret dili (4), islam tarihi (3), din psikolojisi (3), hanım sahabeler (3), tasavvuf (2), yaşayan dünya dinleri (2), sosyal ve kültürel etkinlik (2), günümüz fıkıh problemleri (2), sohbet (1) dersleri takip etmektedir. Öğreticilerin bu husustaki görüşleri şu şekildedir:

“Gezi muhakkak olmalı. Sosyal ve kültürel etkinlik dersi adında veya uygulamalı ders olabilir adı. Hanımlar oraya rahatlamaya geliyor, hep ibadet hep namaz olmaz. Her hafta olmasa da ayda bir mutlaka yapılmalı ve bunun resmiyetini bize kolaylaştırsınlar. Biz gezi için 15 gün önceden dilekçe veriyoruz. Bunlar olmasın demiyorum, bunlar kolaylaştırılsın.” (KKÖ-12)

“Sertifika alan işaret dili dersi açabilmeli. Şuan Halk Eğitimden açabiliyoruz ama kendi kurumumdan açabilmeliyim. Niye başka bir kuruma gideyim ki... İlahilere, musikiye hanımlar mest oluyor. Dini musiki dersi de açılabilir...” (KKÖ-11)

“Bizim kurslardaki derslerimiz sadece Kur'an eğitimi ile sınırlı kalmamalı. Kendimizi yenilememiz ve güncellememiz gerekiyor. Artık ‘siyer’ dersi değil de ‘siyer atölyesi’ deniyor, bu daha cazip. Artık söylemler de değişiyor. Biz de buna ayak uydurmalıyız. Din psikolojisi, fitrat okumaları, insanın psikolojisini yani insanın kendini tanıması... Çok önemli dersler.. Yaşayan dünya dinleri... Yani aslında dinlerin tarihi... İslam tarihi... Bunların hepsi ders olarak açılabilir. Din zaten insan içindir. İnsan odaklıdır. Din aslında birçok şeyin çözümünü de beraberinde getiriyor. İnsanlar bu dersleri aldığında baş edemedikleri bir takım problemlere çözüm üretmeye başlıyorlar...” (KKÖ-4)

“Musiki, makam ve tashih-i huruf dersleri şart. Hanımlar ilahilere mest olur. Kurumumuz başka kurumlardan hoca ayarlamaktansa, kendi bünyesinde personele eğitimler açıp belgesi olanlara bu eğitimleri verdirtebilir. Hatta bu hoca hanım kendi derslerinden muaf tutularak isteyen kurslara belli aralıklarla o hocayı davet etseler, çağırsalar. Her müftülüğün musiki veya makam, hatta temel eğitim almış daha ileri seviyedeki öğrencilere ders verebilecek tashih-i huruf hocaları olmalı. Haftada bir gün şu kursa gideyim şeklinde hafta hafta bölebilmeli.” (KKÖ-6, benzer görüşleri KKÖ-8, KKÖ-9, KKÖ-10 da dile getirmiştir.)

“Tasavvuf dersleri konulmalı. Mevlana'nın Mesnevi'si veya İhya'nın can alıcı bölümlerinden işlenebilir. Hanım sahabeler de çok önemli. Bir de sohbet dersi de olsun

isterdim. Bazı insanların ruhu tesbih ister, bazı insanların ilim ister, bazısı hoş sohbet ister. Dinlenilmeye o kadar ihtiyaçları var ki...” (KKÖ-2)

“Toplumun genelinde ciddi bir haya, edep sıkıntısı var. Unutulan değerleri hatırlatmak adına Adab-ı Muaşeret dersleri olmalı...” (KKÖ-1, benzer görüşleri KKÖ-2, KKÖ-10, KKÖ-12 de dile getirmiştir.)

“Aile hayatı, çocuk eğitimi, aile ilmi, aile içi iletişimle ilgili kurslar açılabilmesi...” (KKÖ-3, benzer ifadeler KKÖ-4, KKÖ-10, KKÖ-14 de yer vermiştir.)

Kur'an Kursuna gelen öğrencilerin büyük çoğunluğu hanımlardan oluşmaktadır. Kursiyerlerin büyük çoğunluğunun evli ve yetişkin bayanlardan oluşması sebebiyle iletişim, aile içi iletişim ve aile hayatı, çocuk eğitimi gibi konular önem arz etmektedir. Ayrıca yeni neslin sağlıklı bir şekilde devamı için annelerin eğitimi çok önemli bir husustur. Kur'an Kursları kadınların eğitiminde de önemli bir işleve ve büyük bir potansiyele sahiptir. Bu sebeple bazı öğretmenler bu konularla ilgili program eklenmesini istemektedirler. Benzer öneriler başka çalışmalarda da yer almaktadır (Aydın, 1996, s. 101-108; Kılavuz, 2005, s. 41; Korkmaz, 2013, s.191; Erkul, 2010, s. 70).

4-6 yaş ile İhtiyaç Odaklı kursların aynı çatı altında bulunduğu kurs merkezlerinde, 4-6 yaş Kur'an Kurslarının ilk açıldığı dönemlerde yayınlanan “Anne çocuk el ele, beraber Kur'an öğrenmeye”¹⁶ sloganına da uygun olarak 4-6 yaş Kur'an Kurslarındaki pek çok öğrenci velisi çocuklarının kursta olduğu saatlerde, ihtiyaç odaklı sınıflara kaydolarak kursiyer olmayı tercih etmektedirler. Bu durum hanım sınıflarında, dört, beş ve altı yaşlarında küçük çocukları olan genç yetişkin diyebileceğimiz bir öğrenci kitlesinin arttığını göstermekte ve söz konusu konularla ilgili eğitimlerin önemini ortaya koymaktadır.

Öğreticilerin görüşlerine bakıldığında şu husus dikkat çekmektedir: 2012 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında Ek Öğretim programı olarak her biri altışar saat olmak üzere Kur'an-ı Kerim öğrenme, anlama, ezber, tecvitli okuma, güzel okuma ve hatim programları bulunmaktaydı. 2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında bu ek programlar kaldırılmıştır. Yerine Tefsir, Cuma, Hadis gibi 2 saatlik kısa süreli programlar getirilmiştir. Ayrıca 2012'deki “ek öğretim programları” ismi 2019'da “kısa süreli programlar” olarak da değiştirilmiştir. Öğreticilerin büyük bir çoğunluğunun, 18 saat veya 12 saat temel öğretime katılamayacak öğrenciler için 2, 4, 6 veya 8 saat seçenekleri

¹⁶ 2015-2016 eğitim-öğretim yılı Kur'an Kursları Uygulama Esasları kitapçığı bu sloganla yayınlanmıştır.

sunularak Kur'an ile ilgili kısa süreli programlar ilave edilmesini talep ettikleri görülmektedir.

2022-2023 eğitim öğretim yılın uygulama esaslarında (DİB Uygulama Esasları, 2022-2023, s. 3, 22. madde) “İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursu mekânlarının işlevselliğinin artırılması amacıyla halk eğitim merkezleri ile irtibata geçilerek öğrencilerin talepleri doğrultusunda el sanatları, kişisel gelişim vb. alanlarda kursların açılması” imkanı verilmektedir. Bu doğrultuda halk eğitim üzerinden de kursların açılabilmesi, programın da “İhtiyaç Odaklı” isminin hakkını veriyor olması açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

Çalışmamızın süreci içerisinde 2023-2024 eğitim-öğretim dönemi başında, eylül ayında “Kur'an Öğretim Programı (haftada 4 veya 6 saat)” ve “Hatim Programı (haftada 6 saat)” oluşturulmuş fakat bu programlar mülakat yaptığımız dönemde yayınlanmadığı için çalışmamıza dâhil edilmemiştir. Öğreticilerin mülakatlarda dile getirdiği “Hatim ve Kur'an Programlarının kısa süreli program olarak uygulamaya konmasının eğitim-öğretim sürecinin daha verimli ve kaliteli işleyebilmesi için gerekli olduğuna” dair görüşleri de süreç içerisinde bu yeni programlarla kısmen de olsa giderildiği söylenebilir. Fakat kurslarda açılan programlarda Kur'an Kurslarının amaç ve işlevleri göz önünde bulundurulması önem arz etmektedir. Üniversitelerde, Halk eğitim ve kişisel gelişim kursları gibi yerlerde verilen eğitimlerin her Kur'an Kursunda Kur'an Kursu öğreticileri tarafından verilebilecek olması eğitim faaliyetlerinin daha karmaşık olma ihtimalini akla getirmektedir. Belki her ilçede belirlenen merkezi kurslarda bu uygulamaya gidilebilir. Ayrıca öğreticilerin dile getirdiği bazı alanlar belli uzmanlık bilgisini gerektirmektedir. İşaret dili, dini musiki, makam ve tashih-i huruf gibi derslerde öğreticinin ciddi bir eğitimi olması gerekir. Aile bilgisi, aile içi iletişim ve çocuk eğitimi ile ilgili konularda da kısa süreli bir program açılmasa bile diğer kuruluşlardan, işin uzmanlarından yardım alınarak düzenli ve belli aralıklarla konferanslar, seminerler ve etkinlikler düzenlenebilir.

Manevi rehberlik de belli bir donanıma sahip olmayı gerektirmektedir. Bu anlamda manevi rehberlik dersi açacak öğreticilerde alanında yüksek lisans, belli bir tecrübe gibi şartlar aranabilir. Ayrıca ilahiyat bilimlerinde ileri uzmanlık bilgisi gerektirebilecek Arapça, Tasavvuf, Din Psikolojisi, Yaşayan Dünya Dinleri, Günümüz Fıkıh Problemleri gibi derslerde öğreticilerde belli kriterler aranabilir veya bazı sınavlara tabi tutulabilir.

Arapça, Esmâ-i Hüsnâ, peygamberler tarihi de öğretmenlerin en çok istediği dersler arasındadır. Arapçanın Kur'an'ı anlamayı sağlayan, Esmâ-i Hüsnâ'nın hayata bakış açısını değiştiren, peygamberlerin hayatı dersinin de onların hayatlarından günümüze yönelik mesajlar yönü vurgulanmıştır. Bunlara ek olarak öğretmenler adab-ı muâşeret, İslam tarihi, hanım sahabeler, sohbet ve sosyal-kültürel etkinlik gibi dersleri zikretmişlerdir. Öğreticiler tarafından; sertifikası veya belgeleyebileceği bir eğitimi olan öğretmenlerin halk eğitime bağlı kalmadan işaret dili, çocuk gelişimi, aile bilgisi, dini musiki ve makam gibi dersleri kendi kurumunda kısa süreli program olarak verebilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Unutulan değerleri hatırlatmak için adab-ı muâşeret derslerinin, günümüzle ilgili güncel fetva derslerinin, hanımların sosyal hayata katılmalarını sağlayacak sosyal ve kültürel etkinlik derslerinin, rol model alabilmeleri için sahabe hanımlar dersinin kursiyerler için çok faydalı olacağı düşünülmektedir.

Bazı öğretmenler resmîyette Kısa Süreli Program olarak yer almasa da Esmâ-i Hüsnâ, peygamberler tarihi ve sahabe hanımlar gibi konuları muhatap kitlelerinin durumuna göre temel öğretim derslerine ekstra olarak kattıklarını ifade etmişlerdir. İhtiyaç Odaklı Öğretim Programların “temel yaklaşımı” başlığında “Çerçeve-esnek öğretim programı anlayışı gereğince; öğretmenler, öğrenenlerin ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda neyi, ne kadar işleyeceklerine karar vererek, ders konularının sınırlarını belirleyebileceklerdir.” (DİB Öğretim Programı, 2019, s. 6), ifadesi yer almaktadır.

Esnek programda öğretmenler içerikle, yöntemle ve süreçle ilgili duruma göre değişiklik yapabilme imkânına sahiptirler. Öğreticiler, öğrencilerinin durumuna göre konular arasında takdim-tehir yapabildikleri gibi ekleme-çıkarma da yapabilmektedirler. Öğreticilerin yaptıkları bu uygulama çerçeve-esnek program anlayışını yansıtmaları açısından önem arz etmektedir.

Başka çalışmalarda İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı ile ilgili, “Programın karakter itibarı ile esnek-çerçeve program olduğu ve öğretmenlere programı uygulamada hedef kitleye göre uygulama inisiyatifi verdiği” şeklinde sonucuna varılmış olması, çalışmamızla örtüştüğünü göstermektedir (Sevinç, 2023, s. 46).

Öğrenci görüşlerinin değerlendirildiği bazı araştırmalarda (Yazıcı & Meydan, 2023, s. 463), öğrencilerin mevcut derslere ilave olarak öğretilmesini istedikleri derslere verdikleri cevapların (Arapça, peygamberler tarihi, meal, makam, aile eğitimi ve çocuk

yetiştirme ile ilgili konular, rehberlik, manevi danışmanlık, güncel fetvalar, Esmâ-i Hüsnâ), çalışmamızda öğreticilerin verdikleri cevaplarla örtüşmesi de dikkat çekmektedir.

Programların öğrenenin ihtiyacını, ilgi ve beklentisini karşılaması önem arz etmektedir. “İhtiyaç Odaklı” adının hakkını veriyor olması açısından öğreticiler tarafından farklı derslerin seçenek olarak sunulmasının istenmesinin programlara olumlu katkılarının olacağı düşünülmektedir.

3.2.5. Öğreticilerin “Kurslarda Kullanılmakta Olan Elif-Ba ve Dinim İslam Kitaplarını Nasıl Bulduklarına” Dair Görüşleri

Katılımcılara temel öğretim derslerinde kullanılan kaynak kitaplarla ilgili “Kur’an Kurslarında kullanılmakta olan Elif-Ba ve Dinim İslam kitapları ihtiyaçları karşılıyor mu? Öğrencilerinizin yaşlarına ve seviyelerine ne derece uygun?” sorusu yöneltilmiştir. Soruya verilen cevaplar Tablo 11’de verilmiştir:

Tema	Alt Tema	f
Elif-Ba Cüz Kitabı	Yetersiz	12
	Yeterli	3
Dinim İslam (Temel Bilgiler) Kitabı	Yetersiz	11
	Yeterli	4

Tablo 11: Elif-Ba Cüzü ve Dinim İslam Kitabıyla İlgili Öğretici Görüşleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 11 incelendiğinde Elif-Ba cüz kitabı ile ilgili olarak 3 öğretici (KKÖ-5, KKÖ-14, KKÖ-15) “yeterli”, 12 öğretici “yetersiz” cevabını vermiştir. Dinim İslam kitabı ile ilgili olarak da 4 öğretici (KKÖ-4, KKÖ-7, KKÖ-14, KKÖ-15) “yeterli”, 11 öğretici “yetersiz” cevabını vermiştir. Bu konuyla ilgili olarak öğretici görüşleri şu şekildedir:

Elif-Ba cüz kitabını yeterli bulan öğreticiler: “Elif-Ba kitabı gayet uygun. İhtiyacı karşılıyor.” (KKÖ-5), “Benim için yeterli. Bir sürü emekle çaba ile hazırlanmış. Ben eleştirel bakmıyorum hiçbir şeye. Sen oraya bişeyler katacaksın, ben üzerine ne katabilirimin düşüncesinde olacaksınız.” (KKÖ-14), “Yaşa ve seviyeye uygun.” (KKÖ-15), şeklinde görüşlerini dile getirmişlerdir.

Elif-Ba cüz kitabını yetersiz bulan öğreticiler:

“Örnek çok az, cılız. Önceden cd destekli idi, yine aynı görsel teknolojik destekler sunmalı.” (KKÖ-1),

“Elif-Ba pratik ama çok kısa ve özet, daha zengin içerik olmalı.” (KKÖ-3),

“Elif-Ba cüzünü asla kullanmam ücretsiz olduğu halde, yine başkanlığımızın yayını ‘Kur’an Öğreniyorum’ isimli cüz kitabını kullanıyorum, alıyorum öğrencilere hediye ediyorum.” (KKÖ-4),

“Elif-Ba renklendirilebilir. Alıştırmalar artırılabilir. Ezber müfredatı meal ve kısa tefsiri ile Elif-Ba cüzüne eklenebilir. Cep telefonunda uygulaması olabilir. Öğrenci istediği zaman açıp çalışabilir.” (KKÖ-6),

“Elif-Ba kitabında örnek çok az, hat olarak okuması zor, hattı üst üste bindirme usulü. Alıştırma ve tecvit yönünden çok zayıf.” (KKÖ-7),

“Elif-Balar eski hatla yazılmış, okuyamıyor öğrenci. ‘Merak etmeyin Kur’an bu kadar zor değil.’ diyoruz öğrenciye. Tecvit için ayrı bir ders kitabı basılabilir. Mesela Kur’an-ı Kerim’den o tecvitte ilgili kelimelerin olduğu bir kitapçık basılabilir. Ezber müfredatı için ya ayrı bir kitapçık basılabilir ya da sure-dualar Elif-Ba kitabına eklenebilir. Tecvit etkinlik kitabı olabilir.” (KKÖ-11),

“Teyzeler için kalemli cüzler olmalı. İşitsel ve görsel. Teyzeye ‘Evde çalış.’ diyorum. ‘Evde beni çalıştıracak kimse yok ki yavrum.’ diyor.” (KKÖ-13), şeklinde görüşlerini dile getirmişlerdir.

Cüz kitabının daha zengin olması gerektiğini dile getiren öğretmenlerin yanı sıra bir kaç öğretici şu öneride bulunmuştur: “Elif-Ba kitabı daha kısa olmalı, insanlar artık on günde Kur’an’a geçiyor. Bu süreyi bir haftaya indirecek Elif-Ba oluşturulabilir.” (KKÖ-10), “Yeni bir Elif-Ba hazırlanmalı. Daha kısa, daha basımı güzel ve açıklayıcı olmalı. Hz. Osman hattı olmayacak. Bilgisayar hattı olacak. Telefonda da uygulaması olmalı.” (KKÖ-12)

Dinim İslam kitabını yeterli bulan öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

“Dinim İslam kitabının çalışmalarında da bulundum. Burada maksat öğrencinin elinde bulunacak ve tüm Türkiye’ye hitap edecek, hoca hanım anlatacak, bu öğrencinin önünde olacak, kitap anlatmayacak, hoca hanım gayret edip araştırarak, benim dini bilgiler kitabımın her tarafında notlar var. Bu kitap bize sınır çiziyor, sadece içini biz dolduracağız.” (KKÖ-4),

“Öğrenci seviyemize göre yeterli.” (KKÖ-9), “Dinim İslam kitabı tüm Türkiye şartlarında taşra-merkez hepsi baz alınarak bu kitap oluşturulmuş. Bilinmesi gereken en temel bilgiler yer aldığı için bunlar bizim için kafi. Kitap bana yol gösterecek. Ben içeriğini maharetimle dolduracağım.” (KKÖ-7), “Kitap yetersiz diyorlar, o sana sadece

yön gösterecek, başlıkları verecek, Diyanet'te kaynak kitap çok. Onları kullanacağız.” (KKÖ-14) şeklinde görüşlerini dile getirmişlerdir.

Dinim İslam kitabını yetersiz bulan öğretmenler:

“Başlıklar iyi ama içi çok boş, detay lazım, kadınlara hitap ediyoruz ama içinde kadın ilmi hali bölümü yok. Kitapta peygamberlerin hayatı bir kaç sayfa sadece. Peygamberlerin duaları da eklenmeli. Hatta bu konuda ayrı bir kaynak kitabı hazırlanmalı. Kitaptaki ifadeler de çok durgun. Hiç ruh yok.” (KKÖ-1),

“Dinim İslam kitabı içeriği çok az. Çok yüzeysel. Tasavvuf, aile ilmi hali eklenmeli. Güncel konular yer almalı. Ders kitabı olarak ayrı bir Esmâ-i Hüsnâ kitabı basılmalı. İtikat dersi için bize kaynak olacak.” (KKÖ-2),

“Dinim İslam kitabı çok dar, basit bilgiler sunuyor ve aşırı özet. Ayet ve hadis örnekleri, hikayeler, örnekler az. Bir de kitapta kur kur derslerin ayrılması öğrencilere çok karışık geliyor. Örneğin, İbadet dersi baştan başlayıp bitmeli, sonra diğer dersler de sırasıyla aynı şekilde...” (KKÖ-3),

“Dinim İslam kitabı daha teferruatlı olabilir. Kitapta konuların kurlara göre ayrılması öğrencilerin kafasını karıştırıyor, her bir ders için ayrı bölüm ya da ayrı kitap olmalı...” (KKÖ-5),

“Dinim İslam kitabı çok gereksiz. Bu kitaba gerek bile yok. Diyanet yayınlarının tek ciltlik ilmi hali kitabı ders kitabı olmalı veya öğrencinin durumuna göre 2 ciltlik ilmi hali de olabilir. İçerisinde İbadet, İtikat ve kısmen Ahlak var zaten. Siyer takviyesi yapılır sadece.” (KKÖ-10),

“Yeni bir kitap basılmalı. Dini bilgilerde her seviyeye göre kitaplar olmalı. Kur-1, kur-2 gibi... Öğretici, öğrenci seviyesine göre hangi seviyeden başlayacağını seçer. Peygamberler tarihini anlatan, sadece bizlere ders kitabı şeklinde olacak müstakil kitaplar basılmalı.” (KKÖ-11),

“Kadınlar için mutlaka bol alıştırmalı, etkinlik kitabı olmalı. Doyurucu ve detaylı bilgiler içermiyor kitap. Güncel meseleler, günümüze mesajlar yer almalı. Hatta seviyelere göre farklı farklı kitap alternatifleri sunulabilir. Öğretici, öğrencinin durumuna göre kitapları seçer.” (KKÖ-13) şeklinde görüşlerini dile getirmişlerdir.

Teknolojinin gelişmesiyle öğrenme-öğretme sürecinde kullanılan araç ve materyallerin çeşidi artmakla birlikte eğitimin tarihsel süreci içerisinde ders kitapları önemini ve yerini korumaya devam etmektedir. Ders kitapları öğrencilerin öğrenmelerini tekrar etmelerine

ve eksiklikleri gidermelerine yardımcı olan, maliyeti düşük, bilgileri sistematize eden, hem öğretici hem öğrenciye kılavuzluk yapan, istedikleri zaman ve mekanda bilgiye ulaşmalarını sağlayan araçlardır (Korkmaz, 2013, s.204-206).

Başkanlığın kullandığı Elif-Ba cüzü, ilk olarak değerler eğitimi merkezi yayınlarından üç adet (harfler, namaz sureleri, Yasin cüzü sureleri) görüntülü ve interaktif cd destekli olarak 2004-2005 eğitim-öğretim yılında basılmıştır. 2009-2010 eğitim-öğretim yılından sonra da aynı cüz başkanlığın yayın evi tarafından basılarak ders kitabı olarak okutulmaya devam etmiştir. Son yıllarda ise herhangi bir cd desteği olmadan basılmaktadır.

Öğreticilerin büyük bir çoğunluğu Elif-Ba cüzünü; örneklerin çok az olduğu, daha zengin içeriğe sahip olması gerektiği, detaylı bilgi içermediği, içerisine ezber müfredatının meali ve kısa bir tefsiri ile eklenmesi, renklendirilmesi ve alıştırmaların artırılması gerektiği, hat olarak okunmasının zor olduğu, tecvit için etkinlikli ayrı bir ders kitabı basılması gerektiği, belli bir yaşın üzerinde veya evde çalıştıracak kimsesi olmayanlar için kalemli cüz imkanlarının da olmasının daha uygun olacağı, cd desteği veya telefonlarda uygulamasının olması gerektiği gibi görüşler ileri sürmüşlerdir.

Üç öğretici cüzün yeterli olduğunu ifade ederken, iki öğretici de cüzün daha kısa ve özet olması gerektiğini, Kur'an'a geçmeyi bir haftaya indirecek cüzler basılmasının daha uygun olacağını dile getirmişlerdir.

Diyanet İşleri Başkanlığı 2004 yılındaki öğretim programın daha işlevsel olabilmesi için “İnancım”, “İbadetim”, “Ahlakım”, “Peygamberim” adlı ders kitaplarını hazırlatmıştır. 2013-2014 eğitim öğretim yılından sonra dört kitap bir araya getirilerek “Dinim İslam (Temel Bilgiler)” kitabı ders kitabı olarak uygulamaya konulmuştur (Korkmaz, 2013, ss. 204-206). Halen daha aynı kitapla eğitim ve öğretime devam edilmektedir

Dinim İslam kitabını yetersiz bulan öğretmenler tarafından; kitapta kadın ilmi hali bölümü olmadığı, tasavvuf, aile ilmi hali, güncel konuların eklenmesi, peygamber hayatlarının anlatılması gerektiğini, hatta peygamberlerle ilgili müstakil bir kitabın hazırlanmasının daha uygun olacağı, müstakil bir Esmâ-i Hüsnâ kitabının ders kitabı olarak basılması gerektiği, kur-1, kur-2 şeklinde dini bilgiler alanında her seviyeye göre kitap olması gerektiği, kitabın durgun ve ruhsuz olduğu, doyurucu ve detaylı bilgi sunmadığını, örneklerin, hikayelerin, ayet ve hadislerin az olduğu, hanımlara bol alıştırmalı etkinlikli kitaplar hazırlanması gerektiği, kitap içinde öğrenme alanlarının bir bütün halinde olmayışının, ünite ve konuların kurlara göre ayrılmasının öğrencilere karışık geldiği gibi

görüşler ifade edilmiştir. Bir öğretici ise Dinim İslam kitabına hiç gerek olmadığını, diyanetin iki ciltlik veya bir ciltlik ilmihalinin içerisinde ilmihalin yanı sıra itikat de olduğu için ders kitabı olmasının daha uygun olacağını, sadece içinde siyer olmadığı için siyer kitabı eklenebileceği şeklinde görüş beyan etmişlerdir. Esasen kurslarda farklı eğitim ve yaşlarda kursiyer bulunduğu için heterojen bir özellik göstermektedir. Her seviyeye göre kitap basılmamış olup belli bir yaş ve eğitim seviyesi esas alınarak kitap hazırlanmıştır. Başkanlık tarafından öğreticinin bu kitaptaki bilgileri kursiyerlerin özelliklerine göre kendi maharetiyle daha detay veya özet hala getirmesinin daha uygun olacağı düşünülmüştür. Fakat öğreticilerin büyük bir çoğunluğu böyle olmaması gerektiği, detaylı bilgi içermesi hatta seviyelere göre farklı kitaplar olması gerektiğini düşünmektedir.

Dinim İslam kitabını yeterli gören dört öğretici ise; kitabın öğreticiye yön gösterme, rehber olma, başlıkları verme, sınırları çizme işlevi olduğunu, dersi kitabın anlatmayacağı, dersin içeriğini öğreticinin kendi maharetiyle doldurması gerektiğini vurgulamışlardır.

Öğretim programının doküman analizi yöntemiyle değerlendirilmesinde eğitim bilimsel açıdan ders kitapları üzerinde bir inceleme ve değerlendirme yapılmamıştır. Sadece öğreticilerin görüşleri sorulduğu için bu konuda bir karşılaştırma yapılamayacaktır. Fakat Kur’ân Kurslarında okutulan ders kitaplarının yetersizliği ve güncellenmesi gerektiği ile ilgili benzer sonuçların başka çalışmalarda da yer aldığı görülmektedir (Sevinç, 2023, s. 56; Erkul, 2010, s. 73; Özyurt 2009, s. 81; Çınar, 2018, s. 82). Sonuç olarak görüşme yapılan öğreticilerin değerlendirmelerine göre kitapların güncellenmesi ve zenginleştirilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

3.3. Öğrenme-Öğretme Süreci ile İlgili Bulgular

3.3.1. Öğreticilerin “Derse Nasıl Hazırlandıkları, Hazırlanmıyorsa Sebepleri” ile İlgili Görüşleri

Öğreticilerin derse hazırlık sürecini öğrenmek amacıyla “Derse hazırlanarak mı giriyorsunuz? Cevap evet ise, derse nasıl hazırlandığınızı anlatır mısınız? Cevap hayır ise, hazırlık yapmamanızın sebepleri nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Verdikleri cevaplar Tablo 12’de gösterilmiştir:

Tema	Alt Tema	f
Öğreticilerin derse hazırlanıp hazırlanmama durumu	Hazırlanıyorum	11
	Kısmen Hazırlanıyorum	4

Tablo 12: Öğreticilerin Derse Hazırlanma Durumları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 12 incelendiğinde dört öğretici (KKÖ-1, KKÖ-2, KKÖ-9, KKÖ-14), kısmen hazırlandıklarını ifade etmişlerdir. Görüşlerini şu ifadeleri kullanarak dile getirmişlerdir: “Hakim olduğum derslerde çalışmıyorum. Kadın ilmihali ile ilgili kitaplara çalışırım. Çünkü bu konuda yüzlerce çeşit soru geliyor.” (KKÖ-1)

“Kısmen hazırlanıyorum. Sürekli anlattığımız konular artık. Mahreç çıkış yerleri, tecvitler artık adımız gibi biliyoruz...” (KKÖ-2, benzer görüşleri KKÖ-9 da dile getirmiştir.)

“...Kısmen hazırlanıyorum diyebilirim. Örneğin sınavlara hazırlanan ilahiyat öğrencileri için tabiki hazırlanıyorum. Ama temel bir öğretim için gelen kursiyerlerin dersine hazırlanmıyorum artık. 36 yılın tecrübesi. Zamanında çok hazırlandık. Doğaçlama giriyorum. İnfak konusundan bi giriyoz bi bakıyoruz karşımıza hadis çıkmış, bir bakıyoruz Kur'an-ı Kerim'den bir ayet geliyor.” (KKÖ-14)

Diğer öğretmenler derse hazırlandıklarını ve hazırlık süreçlerini şu ifadelerle dile getirmişlerdir:

“Evet hazırlanıyorum. Örneğin namaz konusunda, namazın ruhsal yönünü anlatmak için Gazali'nin İhya'sından faydalaniyorum. İhya'da namaz ve temizlik konusu o kadar güzel anlatılmış ki tavsiye ederim.” (KKÖ-3),

“Hala bu yaşıma geldim, çalışmadan asla derse girmem. Örneğin; Tefsir dersimin olduğu geceler çocuklarım bile o gün bana gelmez, annemin yarın Tefsir dersi var derler. Mukabele için bile akşamdan okuyacağım yerlerin mealine bakarım.” (KKÖ-4),

“Derse hazırlanırım. Anlatacağım konuyu mutlaka okur, küçük notlar çıkarırım. Kur'an-ı Kerim'de ise hocalarımdan aldığım notlara göz atarım. Tashih-i Huruf alanındaki farklı ve çeşitli kaynakları tarayarak. Bunu çok sık yaparım. Kıraatleri dinler, tecvit kitaplarını tararım.” (KKÖ-5, benzer görüşleri KKÖ-8 de dile getirmiştir.)

“Evet hazırlanıyorum. Yüzünden okuyacağımız sayfanın meal çalışmasını yaparım evde. O gün hangi tecvitleri anlatacaksam, hangi sayfada o tecvit çok diye bakarım. İbadet,

itikat, siyerde ne kadar bilsem de bir kez anlatacağım konuyu okurum. İki ciltlik Diyanetin İlmihaliinde konu on sayfa anlatılmış. Benim onu en anlaşılacak dilde özet vermem lazım.” (KKÖ-7, benzer ifadeler KKÖ-15 de yer vermiştir.)

“...Derse mutlaka hazırlanırım. Kur'an-ı Kerim'de okunacak olan sayfaya bakarım. O sayfada meal, tefsir açısından vurgulanması gereken ayet varsa hazırlık yaparım veya tecvitte özel kural varsa çokça geçen kural varsa o tecvidi anlatmak için bakarım. Dini bilgilerde de ilmihallere bakarım. Hazırlanmadan derse girmem. Farklı kaynaklar götürürüm sınıfa, öğrenciye anlatmak için.” (KKÖ-10, benzer ifadeler KKÖ-11 de yer vermiştir.)

“Öğrencilere anlatacağım konu üzerinden o konu ile alakalı görsel-işitsel ne varsa bilgisayardan incelerim. Sınıfta neler gösterebilirim diye. Vaizlerin veya meslektaşlarımızın hazırladığı slaytları inceliyorum. Ayrıca, Hadislerle İslam, Konulu Tefsir, Kur'an'dan Öğütler kitapları çok güzel. Başkanlığımızın bütün kaynaklarını tararım. Her türlü kitaptan hazırlanıyorum. Ama bütün bu kaynakların meczedildiği bana bir kaynak ders kitabı hazırlanmalı. Biz kitaplar arasında boğulurken zaman kaybetmeyelim.” (KKÖ-6, benzer görüşleri KKÖ-12 de dile getirmiştir.)

“Derse hazırlanırım. Sınıfta eski öğrencilerimin de olduğunu düşünerek yeni bir cümle söylemem gerektiğini düşünüyorum. Slogan cümleler hazırlıyorum. ‘Hanımlar bu günün cümlesi bu.’ diyebilmem lazım. ‘Gittim de bugün ne öğrendim demeyin, bu size bir hatıradır.’ diyorum. ‘Bugün Allah için ne yaptım?’ diyen öğrenciye, ‘Bugün derste yeni ne öğrendim?’ sorusuna cevap verdirebilmem lazım önce.” (KKÖ-13)

Derslere kısmen hazırlandıklarını dile getiren öğreticiler genel olarak görüşlerini, “Hakim oldukları derslere çalışmadıklarını fakat kadın ilmihali gibi özel çalışma gerektiren konulara ve öğrencinin daha ileri seviye, ilahiyat öğrencisi vb. olma durumunda çalıştıklarını” şeklinde ifade etmişlerdir. Bu bulgu, öğretimin düzenlenmesinde öğrenciye görelilik ilkesinin dikkate alınması açısından önemlidir. “Derslere hazırlanıyorum.” cevabı veren ve çoğunluğu oluşturan öğreticiler ise görüşlerini, “İbadetlerin ruhsal yönünü anlatmak için farklı kaynaklardan yararlandıklarını, özellikle açtıkları kısa süreli programlara ve meal çalışması yapacakları yerlere hazırlandıkları, her dersle ilgili küçük notlar çıkardıkları, bilgisayardan sunum hazırlıkları yaptıkları, ilmihal konuları ilmihal kitabında çok geniş anlatıldığı için mutlaka özet çıkardıklarını, derste okutacakları

yüzüne Kur'an sayfalarını meal, tefsir ve tecvitler yönünden mutlaka akşamdan inceledikleri, başkanlığın bütün kaynaklarını ve sosyal medya ortamlarından ulaştıkları slaytları taradıkları, her ders için slogan cümle hazırladıkları, anlatacakları dersi zihinlerinde şekillendirdikleri" şeklinde görüşler ileri sürmüşlerdir.

Öğreticilerin çoğunluğunun derse hazırlanarak girmesi olumlu bir durum olarak değerlendirilmiştir. Öğreticilerin çoğunluğu derse hazırlanmayı dersin içeriğini belirleme olarak algılamışlar, dersi nasıl, niçin ve ne ile öğreteceklerini belirleme konusunda görüş beyan etmemişlerdir.

Bir öğretici hazırlık aşamasında “ne” yi öğreteceğini düşündüğü kadar, kime, niçin, nasıl, hangi araç-gereçle, nerede, ne gibi şartlar altında, hangi imkânlarla öğreteceğini de hesaba katmalıdır. Bunlar arasında, kime öğreteceğini özellikle çok iyi bilmelidir. Ayrıca öğretici öğretim etkinliğiyle ilgili bütün hazırlıklarını, öğrencinin niteliklerini ve hazırbulunuşluk düzeyini gözeterak yapmalıdır (Demirezen & Korkmaz, 2018, s. 40). Öğreticilerin büyük çoğunluğunun “derse içerik hazırlayarak girdikleri” sonucuna ulaşılan başka çalışmalar da bulunmaktadır (Demirezen, 2017, s. 149).

Ayrıca dersin girişinde; dikkat çekme ve güdüleme, gelişme bölümünde; konuya geçiş, etkinlikler ve ara özet, kapanış ve değerlendirme bölümünde; son özet, tekrar güdüleme, değerlendirme, ödev verme ve kapanış aşamaları bulunmaktadır. Öğreticilerin derse hazırlığının ders işleniş aşamalarına göre olmadığı, tecrübelerine dayanarak bir hazırlık yaptıkları görülmektedir.

3.3.2. Öğreticilerin “Derslerinde Hangi Yöntem, Metot ve Tekniği Kullandıklarına” İlişkin Görüşleri

Öğreticilere “Derslerinizde hangi yöntem, teknik ve metotları kullanıyorsunuz? Bu metotları tercih etme sebepleriniz nelerdir?” sorusu yöneltmiştir. Verilen cevaplar Tablo 13'te sıralanmıştır:

Tema	Alt Tema	f
Öğreticiler Tarafından Uygulanan Yöntem ve Teknikler	Anlatım (Takrir)	15
	Tekrar	15
	Uygulama, Gösterip Yaptırma	14
	Soru-Cevap	12
	Bilgisayar, Akıllı Tahta, Projeksiyon, Slayt vs. Gibi Araçlarla Dersin İşlenmesi	10
	Güncel Örnekler, Hayattan Hikayeler, Benzetmeler, Örnek Olay İnceleme	9
	Beyin Fırtınası, Öğrencileri Derse Katma, Tartışma, Problem Çözme Düşünmelerini Sağlama	7
	Tahtaya Yazma, Not Aldırma	7
	Gözlem, Gösteri, Gezdirerek, Göstererek Öğretme	6
	Ödev Verip Araştırma Yaptırma, Öğrenciye Ders Anlattırma	6
	Dikkat Çekme, Soru Sorarak Derse Başlama	5
	Drama, Canlandırma, Rol Oynama	4
	Bilgi Yarışması, Genel Yarışmalar	3
	Akıllarında Kalması İçin Anahtar Kavramlar Yazma	2
	Ses Kayıtları Gönderme	2
	Hikaye Tamamlama	1

Tablo 13: Öğreticilerin Derslerde Kullandıkları Yöntem ve Teknikler

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 13 incelendiğinde 15 alt temada cevapların verildiği görülmektedir. Öğreticilerin en çok kullandıkları yöntem “Anlatım (Takrir)” (15) ve “Tekrar” (15) olduğu görülmektedir. Bu cevapları, “Uygulama, gösterip yaptırma” (14), “ Soru-cevap” (12), “Bilgisayar, akıllı tahta, projeksiyon, slayt vs. gibi araçlarla dersin işlenmesi” (10), “Güncel örnekler, hayattan hikayeler, benzetmeler, örnek olay inceleme” (9) cevaplarının takip ettiği görülmektedir.

Kur'an kursları üzerine yapılan önceki bazı araştırmalarda da öğretmenlerin en çok kullandıkları yöntemlerin anlatım ve soru-cevap olduğu ifade edilmiştir (Ay, 2005, s. 121; Koç, 2005, ss. 91, 164; Erkul, 2010, s. 75; Özyurt, 2009, s. 83; Çınar, 2018, s. 76).

Konu ile ilgili öğretici görüşleri şu şekildedir:

“Her dersimi bilgisayardan, akıllı tahtadan, projeksiyondan, videolarla, görsel-işitsel araçlarla anlatırım muhakkak. Böyle çok kalıcı oluyor.” (KKÖ-7, benzer cevapları KKÖ-11, KKÖ-12, KKÖ-13 de ifade etmiştir.)

İki öğretici ise derslerinde hem ses sağlıklarını korumak hem de sınıfları kalabalık olduğu için en arkada oturanlara bile seslerini ulaştırmak, derste dikkati toplamak adına mikrofon kullandıklarını ifade etmişlerdir (KKÖ-11, KKÖ-12)

“Anlatım, soru-cevap, tekrarlar ve anlattığımızı uygulama, uygulatma. En sık kullandığımız yöntemler...” (KKÖ-1, benzer ifadeler KKÖ-2, KKÖ-3, KKÖ-5 de yer vermiştir.)

“O gün talim yaptırdığım ezberlenecek sureyi bolca tekrar yaptırıyorum. ‘Şimdi şuradaki iki ayeti 5 dakikada kim ezberleyecek?’ diyorum. Birbiri ile yarış ve rekabet ortamı oluşturarak hemen o an ezberlemelerini sağlıyorum. Ama bunu son ders dinleyeceğim diyorum, çünkü kısa süreli bellekten uzun süreli belleğe aktarılması gerekiyor.” (KKÖ-7)

“...Güncel hayatın içinden örnekler veriyorum bol bol. O zaman o kadar güzel anlıyorlar ki... Konuyla ilgili menkıbeler, hikayeler anlatıyorum, benzetmeler yapıyorum...” (KKÖ-4, benzer cevapları KKÖ-8, KKÖ-9, KKÖ-10, KKÖ-14 de vermiştir.)

“Bizim derslerimizde anlatım, soru-cevap, bol tekrar, yaptırarak yaşatarak öğretme, uygulama, canlandırma hepsi var. Ben namaz konusunu camide işliyorum. Hatta öyle uygulama yapıyorum ki cemaate giden bir hanım hoca farza başlamışsa ne yapar, uygulamalı gösteriyorum... Hanımlara sadece bilgi yüklenmemeli. Dini hayatlarının merkezine almalarını sağlamalı, bilgilerini davranışa dönüştürmelerine yardımcı olmalıyız.” (KKÖ-4)

“...Uygulama bizim derslerimizde çok önemli. Yardımlaşmayı anlatmak için hayır kermeslerine, yaşlıya hürmet konusunda huzur evlerine, hastayla ilgili efendimizin tavsiyelerini uygulamak için hasta ziyaretine götüreceksin...” (KKÖ-9, benzer ifadeler KKÖ-14, KKÖ-15, KKÖ-3, KKÖ-2 de yer vermiştir.)

“Beyin fırtınası, öğrencileri derse katma, düşüncelerini sağlama, tartışma, problem çözme” (7), “Tahtaya yazma, not aldırma” (7), “Ödev verip araştırma yaptırma, öğrenciye ders anlattırma” (6), “Gözlem, gösteri, gezdirerek, göstererek öğretme” (6), “Dikkat çekme, soru sorarak derse başlama” (5), “Drama, canlandırma” (4), “Bilgi yarışması,

genel yarışmalar” (3), “Ses kayıtları gönderme” (2), “Akıllarında kalması için anahtar kavramlar yazma” (2), “Hikaye tamamlama (1)” öğrencilerin uyguladığı diğer yöntemlerdir. Bu konudaki öğretici görüşleri şu şekildedir:

“...Anlatacağım şeyin kısa özetini öğrenci hem duysun hem görsün diye tahtaya yazarım, birkaç gün kalmasını sağlayacak şekilde tahtada notlar çıkartırım...” (KKÖ-10, benzer cevapları KKÖ-5, KKÖ-6, KKÖ-8, KKÖ-9 da vermiştir.)

“Kur’an’da geçen peygamberlerin her birini bir öğrencime veriyorum. Öğrenci araştırıyor. Sonra gelip sınıfta anlatıyor...” (KKÖ-9, benzer cevapları KKÖ-1, KKÖ-2, KKÖ-10 da vermiştir.)

“İlk dersim şudur: ‘Okumanın ve ilmin fazileti. Ona bu dünya ve ahirette getirileri.’ Yani niye zorlandığını bilmesi gerekiyor. Önce manevi motivasyon sağlıyoruz. Küçük yapıştırmalar veriyorum. Bizde sticker yarışı var adeta sınıfta. Yapıştırması en çok olana benden hatıra ufak bir şey veriyorum meal veya kitap seti gibi. Mesela; Yasin ezberi 20 sticker. Bizde her şey stickere bağlı. Maddi getirisi yok ama yine de onu kazanmak istiyor. Derse geç gelene değil erken gelene veriyorum, her şey stikır.” (KKÖ-7)

“Bilgi yarışması yapıyoruz 5’er li gruplar oluşturarak. A4 kağıdı veriyorum her şeyden soruyorum. Kafa kafaya veriyorlar. Kararı kağıda yazıyorlar. O 5 kişiyi kura ile seçiyorum... Her grubun ismi var papatyalar vs. Öğrencinin cevabı doğruysa 10 puan, yanlışsa sıfır, yarım ise 5 puan alıyor. Birinci olan gruba çikolata alırım.” (KKÖ-7, benzer cevabı KKÖ-1 de vermiştir.)

“Hikayeyi anlatıyorum, sonra ‘Sen tamamlamla, sen olsan ne yapardın?’ diyorum. Hz. Hatice olsan, eşin tefekkür etmek için saatlerce Hira mağarasına gidiyor. Örnek bir olay veriyorum, onu bütün boyutlarıyla inceliyoruz. ‘Hz. Ayşe’nin ifk hadisesi senin başına gelse ne yapardın?’ diyorum. Onu şu günümüze aktarmak. Olayları güncelleştirme. Öğrencimi alıp o olayın içine atıyorum adeta. Sen olsan ne yapardın? Aslında bunun adı beyin fırtınası yani aslında tefekkür.” (KKÖ-11)

“ Ses kaydı yapıp gruplarıma atıyorum, beni dinleyerek ezberleyin diyorum.” (KKÖ-5, KKÖ-7)

“Konuyla ilgili akılda kalıcı anahtar kavramlar ve kavram haritaları yazıyorum...” (KKÖ-15)

Eğitim belirli yöntemlerle yapıldığı zaman bireyde görülmesi istenilen davranışlar ortaya çıkar. Bu sebeple az zamanda başarılı bir öğretim için yöntemle hareket etmenin büyük

önemi vardır. Literatürde yer alan öğretim yöntem, metot ve teknikleri kısaca şunlardır: Anlatım yöntemi, soru-cevap yöntemi, tartışma yöntemi, problem çözme yöntemi, örnek olay inceleme metodu, gösteri yöntemi, beyin fırtınası, gözlem metodu, rol oynama metodu (Cebeci, 2010, ss. 311, 312, 313, 314; Doğan, 2019, ss. 289-290; Aydın, 2010, ss. 286, 189; Pehlivan, 2020, s. 61).

Tablo 13'te görüldüğü üzere öğretmenlerin kullandıkları yöntem ve teknikler sınıflandırılmış, öğretmenler kullandıkları yöntemler ile ilgili ise birden fazla cevap vermişlerdir. Öğretmenlerin geleneksel öğretim yöntemlerinden olan anlatım, tekrar, uygulama, soru-cevap gibi yöntemleri sıklıkla uyguladıkları anlaşılmaktadır. Öğrenci profili homojen bir yapı arz etmediği için her kesime, her yaşa, her eğitim seviyesine hitap edebilecek klasik yöntemlere ağırlıklı olarak yöneldikleri düşünülmektedir. Öğretmenlerin üçte ikisinin yöntem olarak ifade ettikleri bilgisayar, akıllı tahta, projeksiyon gibi teknolojiyi kullandıklarını ifade etmeleri olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Yine öğretmenlerin tercih ettikleri öğrencileri düşünmeye sevk eden beyin fırtınası, tartışma gibi yöntemlerin, örnek olay incelemesi ve güncel örnekler hayattan hikayelerle, klasik olarak görülse de her zaman geçerli olan tahtaya yazdırıp not aldırma, gözlemleyerek, gezdirerek, göstererek öğretme gibi derslerin akılda kalmasını sağlayan etkinliklerin de tercih edildiği görülmektedir. Bununla birlikte öğretmenlerin ödev verip araştırma yaptırma ve öğrenciye dersi anlattırma şeklinde öğrencilerin kendi öğrenme süreçlerini gerçekleştirebilecekleri bazı etkinliklere de yöneldikleri görülmektedir. Dikkat çekerek derse başlama, drama canlandırma, rol oynama da tercih edilen yöntemlerdendir. Ses kayıtları gönderme, anahtar kavramlar yazma, bilgi yarışmaları ve hikaye tamamlama yöntemlerinin öğretmenler tarafından sınırlı düzeyde tercih edildiği görülmektedir.

Nitel araştırmanın doğası gereği sorduğumuz sorudan öğretmenin ne algıladığı önem arz etmektedir. Öğretmenlerin yöntem olarak ne algıladığını ortaya koyma açısından verdikleri bütün cevaplara tabloda yer verilmiştir. Fakat öğretmenlerin cevapları incelendiğinde literatürde öğretim yöntemi olarak kabul edilen uygulamalarla bazı cevaplarının örtüşmediği görülmektedir. Öğretmenlerin görüşlerinin bazısının araç-gereç (bilgisayar, kavram haritası, akıllı tahta vs ile ders işlenmesi), bazılarının etkinlik olduğu (ödev verip araştırma yaptırma, öğrenciye dersi anlattırma, bilgi yarışmaları, genel yarışmalar) görülmektedir. Yine öğretmenlerin ifadelerinden öğrenciyi derse katma, düşüncelerini

sağlama, güncel örnekler verme, ses kayıtları gönderme, tahtaya yazma, not aldırma gibi cevapların da yöntem olmadığı bilinmektedir. Bu bilgiler öğretmenlerin yöntem ve teknik konularında öğretim yeterliklerine dair de fikir vermektedir.

Öğreticilerin yöntem anlayışları ile ilgili benzer bulguların başka çalışmalarda da yer aldığı görülmektedir (Korkmaz, 2009, s. 162-217; Demirezen, 2017, s. 149; Demirezen & Korkmaz, 2018, ss. 29-58).

Korkmaz (2009) ‘ın öğretmenlerin farklı yöntemleri kullanmasıyla ilgili şu tespiti de dikkat çekicidir:

“Öğreticiler; yeni ve farklı yöntemler sürekli çabayı ve hazırlığı gerektirdiğinden, bu durumun kendilerini rahatsız edeceğini düşünmekte, yeni yöntemleri denemek yerine, kendilerine kolay geldiği için, eski alışkanlıklarıyla (okuyup, anlatmak vb.) din öğretimi etkinliklerini sürdürmeye devam etmektedirler. Söz konusu öğretmenler yaygın din öğretimi etkinliklerini eski alışkanlıklarıyla, deneme yanılma yoluyla edindikleri sistemsiz uygulamalarla gerçekleştirdiklerine göre, onların kullandıklarını söyledikleri ve kendilerini yeterli gördükleri yöntemlerin eğitselliği, etkililiği de ayrıca tartışılabilir.” (Korkmaz, 2009, ss. 127-128).

Kurs ortamındaki öğrencilerin yaşları, eğitim durumları, hazır bulunuşluk düzeyleri farklılaştıkça, yaygın din öğretimi sürecinde ise koşulacak öğretim yöntem ve tekniklerinin de bu farklılıklara göre çeşitlilik kazanması, zenginleşmesi gerekmektedir. Bu çerçevede öğretmenler geleneksel ve yeni öğretim yöntemlerinden faydalanarak yaygın din öğretimi sürecini zenginleştirmek durumundadırlar (Korkmaz, 2009, s. 162).

Öğreticilerin bazı geleneksel yöntemlere ağırlık verilse de önceki çalışma bulgularının aksine belli uygulamalara yönelmedikleri farklı öğretim yöntem ve etkinliklerini derslerine dahil etmeye çalıştıkları görülmektedir. Daha önce yapılan çalışmalarda öğretmenlerin derslerinde kısıtlı ve sınırlı yöntemler kullandığı (Korkmaz, 2013, ss. 224-225; Zengin, 2019, ss. 71-75) ayrıca pedagojik formasyon eğitimi konusunda öğretmenlerde ciddi eksiklikler olduğu görülmektedir (Korkmaz, 2013, ss. 224-225; Korkmaz, 2011, ss. 116-117; Korkmaz, 2009, s. 126). Öğreticilerin derslerinde kullandığı yöntemlerin zenginleşmesi, teknolojik araçların ders anlatımında daha sık kullanılması, buna paralel olarak pedagojik formasyon alan eğitimcilerin sayısının artması ile (önceki çalışmalarla kıyaslanınca) eğitim-öğretim sürecinde ders anlatım yöntem ve teknikleriyle ilgili kısmen de olsa gelişmeler yaşandığı görülmektedir.

Ayrıca öğrencilere programla ilgili değerlendirmeleri sorulan bazı çalışmalarda (Yazıcı & Meydan, 2023, s. 460) öğrencilerin en iyi öğrendiklerini düşündükleri yöntemin “öğreticiler tarafından çokça tekrar yapılması”, “dersin teknolojik araçlarla” ve “güncel hayattan örnekler, hikâyeler, benzetmelerle” işlenmesi şeklinde ifade etmeleri, çalışmamızda öğretmenlerin çoğunluğunun kullandığı yöntem ve etkinliklerle paralellik arz etmesi dikkat çekmektedir.

3.3.3. Öğreticilerin “Kur’an-ı Kerim Dersinde Elif-Bayı, Yüzünden Okumayı, Tecvit ve Ezber Öğretimini Nasıl Yaptıklarına” İlişkin Görüşleri

Öğreticilere Kur’an-ı Kerim derslerini nasıl işlediklerini öğrenmek maksadıyla şu sorular yöneltilmiştir: “Kur’an-ı Kerim dersinde Elif-Ba’yı nasıl ve hangi yöntemlerle öğretiyorsunuz?, Kur’an-ı Kerim dersinde yüzünden okumayı nasıl ve hangi yöntemlerle yaptırıyorsunuz?, Kur’an-ı Kerim dersinde tecvit konusunu nasıl ve hangi yöntemlerle öğretiyorsunuz?, Kur’an-ı Kerim dersinde ezber öğretimini nasıl ve hangi yöntemlerle yapıyorsunuz?” Öğreticilerin verdikleri cevaplar Tablo 14’te sıralanmıştır:

Tema	Alt Tema	f
Elif-Ba Öğretimi	Harflerin Mahreç ve Sıfatları Üzerinde Çok Dururum.	12
	Toplu Talim ile Cüz İşlerim	12
	Cüzdeki Sayfaları Hem Bilgisayardan Dinletirim Hem Kendim Okuturum	8
	Cüzdeki Sayfaları Sadece Kendim Okuturum	7
	Cüzleri Bireysel Okuturum	3
Yüzünden Okuma	Yüzünden; Satır Satır, Sonra 3 Satır, Sonra 5 Satır, Sonra Yarım Sayfa ve Öğrencinin Durumuna Göre 1 Sayfa Okuturum.	15
	Yüzünden Okumada Soru-Cevap ve Tartışma Yöntemi Kullanarak Meal ve Kısa Bir Tefsir de Yaparım	13
	Yüzünden Okumaya Öğrencinin Okuma Seviyesine Göre Ya Yasinlerle ya da Hatimle Başlarız	12
	Yüzünden Okumayı İlerletmek İçin Az Yeri Çok Defa Okuturum, Talim ve Koro Çalışması. Sonra Dakikalı Okuyuşa Geçerim	7
	Yüzünden Okumaya 30. Cüzle Başlarız	3
Tecvit	Kur'an'dan Bol Örnek Veririm, Uygulamalı Öğretim (Anlarım ve Gösterip Yaptırma)	15
	Tecvit Kaidelerini Sınıfın Seviyesine Göre Ya Ayrıntılı ya da Özet Şeklinde Anlatırım.	15
	Tecvit Açıklamalarını Deftere Not Yazdırırım.	15
Ezber	Ezberlenecek Dua veya Surenin Her gün Bol Bol Talimini Yaparız	15
	Önce Koro Halinde Okutur, Sonra Öğrencilerden Bireysel Dinlerim, Hatalarını Düzeltirim	15
	Her Gün veya Haftanın Belli Günleri Ezber Alırım	15
	Motamot Meal İstemem Neyden Bahsettiğini Bilmesi Yeterli	12
	Bilgisayar, Projeksiyon vs. Kullanırım. O Haftanın Ezberini Meşhur Karilerden Dinletirim	8
	Dua veya Sureyi Mealiyle Birlikte Ezberletirim	3

Tablo 14: Kur'an-ı Kerim Dersini Nasıl İşledikleriyle İlgili Öğretici Görüşleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 14 incelendiğinde Elif-Ba temasında beş, yüzünden okuma temasında beş, tecvit temasında üç, ezber temasında altı alt tema olduğu görülmektedir. Elif-Ba temasında öğretici görüşleri şu şekildedir: Öğreticilerin büyük çoğunluğu “Harflerin mahreç ve sıfatları üzerinde çok durduklarını” (12) ve “Toplu talim ile cüz işlediklerini” (12) ifade etmişlerdir. Cüzleri bireysel olarak sadece birkaç öğreticinin (3) okutması dikkat çekmektedir. Sekiz öğretici “Cüzdeki sayfaları hem bilgisayardan dinletirim hem kendim okuturum.” şeklinde ifade kullanırken, öğretmenlerin diğer yarısı da “Cüzdeki sayfaları sadece kendim okuturum.” (7) cevabını vermişlerdir. Öğreticilerin görüşlerinden örnekler şu şekildedir:

“...Sıfatların ve mahreçlerin üzerinde çok dururum...” (KKÖ-2, benzer ifadelere KKÖ-3, KKÖ-6, KKÖ-7, KKÖ-13 de yer vermiştir.)

“...Cüzleri bireysel okuturum. Bu şekilde daha verimli oluyor...” (KKÖ-9, benzer görüşleri KKÖ-12, KKÖ-15 de dile getirmiştir.)

“Cüzleri toplu talim ile okuturum. Bir kişiye okutunca diğer öğrenciler hep birbirlerini takip ederler. Hatalarını görürler. Biz hepimiz aynı anda Kur’an’a geçeriz. Biraz daha yavaş ilerleyenleri özelden okutarak desteklerim...” (KKÖ-1, benzer ifadelere KKÖ-2, KKÖ-3, KKÖ-4, KKÖ-5, KKÖ-6, KKÖ-7, KKÖ-8, KKÖ-10, KKÖ-11, KKÖ-13, KKÖ-14 de yer vermiştir.)

Yüzünden okuma temasında öğretici görüşleri şu şekildedir: Bütün öğretmenler yüzünden; “Satır satır, sonra 3 satır, sonra 5 satır, sonra yarım sayfa ve öğrencinin durumuna göre 1 sayfa okuturum.”; yedi öğretici “Yüzünden okumayı ilerletmek için ‘az yeri çok defa’ okuturum, talim ve koro çalışması yaptırırım, sonra dakikalık okuyuşa geçerim.” şeklinde cevap vermişlerdir. Üç öğretici 30. cüzle, on üç öğretici ise “Öğrencinin okuma seviyesine göre ya Yasinlerle ya da hatimle başlarız.” cevabını vermiştir. Öğreticilerin büyük bir çoğunluğunun da (13) yüzüne okudukları sayfanın meal veya kısa bir tefsirini yaptıklarını ifade etmeleri, “Allah bana Kur’an’da ne diyor?” bilincini göstermesi açısından önem arz etmektedir.

“...Kur’an’a geçince Yasin’lerden okuturum. Hep tanıdık gelir bu sure, öğrencinin özgüven kazanması için...Hem cüzde, hem ezberlerde hem de yüzüne okunacak sayfada bol bol talim yaparız. Bazı seneler de hatimle başladığımız olmuştur. Öğrencinin durumuna göre...” (KKÖ-1, benzer görüşleri KKÖ-3, KKÖ-12, KKÖ-2, KKÖ-5, KKÖ-6 de dile getirmiştir.)

“Harfleri isimleriyle öğretiyorum. Böyle yapmazsak öğrenci o zaman Huruf-u Mukattaya gelince çok zorlanıyor...” (KKÖ-1)

“Öğrencilerime çok sayfa okutmak yerine, aynı sayfayı çok defa okuturum. Tatlı bir yarış ortamı oluşturup dakika tutarım. Mesela; bir tam sayfayı bir dakikada okuyan ‘çok iyi’, iki dakikada okuyan ‘iyi’, üç dakikada okuyan ‘orta’ gibi...” (KKÖ-3, benzer görüşleri KKÖ-4, KKÖ-5, KKÖ-6 de dile getirmiştir.)

“...Yüzünden okumaya hatimle başlarız. Hatime niyet büyük bir motivasyon kaynağı öğrenci için. Öğrencilerin çoğu Kur’an’a ilk olarak bende geçti ise yani daha yeni yeni öğreniyorsa duruma göre Yasin, Mülk, Nebe gibi surelerden başlarım...” (KKÖ-11, benzer ifadeler KKÖ-14, KKÖ-15, KKÖ-8, KKÖ-10 de yer vermiştir.)

“...Yüzüne okumaya 30. cüz ile başlıyoruz. Orada kısa ayetler var ve mahreç zor. Ayetler kısa olduğu için nefes kontrolü kolay.” (KKÖ-7, benzer görüşleri KKÖ-13, KKÖ-9 da dile getirmiştir.)

“Kur’an okuyanlara ‘Kendi sesini kaydeder misin?’ diyorum. Şu sayfayı oku ve kaydet. Yıl sonunda diyorum ki ‘Şimdi yine oku ve kaydet’. Kur’an’dakiler zaten biliyorum diye geliyor ya. Bir yılda kendisindeki farkı görüyor.” (KKÖ-7, benzer görüşleri KKÖ-11, KKÖ-13 de dile getirmiştir.)

“...Derste okunan ayetlerin meallerini, daha iyi anlaşılması için ise tefsirleri ve sebebi-nüzullerini veririm. Ayrıca öğrencilerimi meal ve tefsir okumaya teşvik ederim...” (KKÖ-1, benzer ifadeler KKÖ-6, KKÖ-7, KKÖ-9, KKÖ-11, KKÖ-12, KKÖ-13 de yer vermiştir.)

Tecvit temasında öğretici görüşleri ele alındığında bütün öğreticilerin benzer ifadeler kullanarak aynı cevapları verdikleri görülmektedir. Tecvit konularında “Kur'an'dan bol örnek verdikleri ve uygulamalı anlattıkları” (15), “Tecvit kaidelerini sınıfın seviyesine göre ya ayrıntılı ya da özet şeklinde verdikleri” (15), “Tecvit açıklamalarını deftere not yazdırdıkları” (15) görülmektedir. Birkaç öğretici ise deftere not yazdırmanın yanı sıra fotokopi olarak da çalışma kağıdı verdiğini ifade etmiştir.

“Konuları tedricen, kısa ve basit şekilde öğrencilere anlatıyorum. Sınıfın seviyesi çok önemli. Sınıfa göre ne kadarını anlatacağıma karar veriyorum. Belli bir yaşın üzerindeki hanım sınıflarında Medd-i lâzım konusunun çeşitlerini anlatmıyorum mesela.” (KKÖ-1, benzer ifadeler KKÖ-2, KKÖ-3 de yer vermiştir.)

“Tecviti ilk anlattığımızda zor geliyor, yapamayız, unuturuz diye ön yargılı oluyorlar. Kur’an’dan uygulamalı gösterince kavramaya başlıyorlar.” (KKÖ-9, benzer görüşleri KKÖ-11, KKÖ-15 da dile getirmiştir.)

“Her tecvit konusunu deftere mutlaka yazdırırım...” (KKÖ-5, benzer görüşleri KKÖ-10, KKÖ-6, KKÖ-7 de dile getirmiştir.)

Ezber temasında öğretici görüşleri şu şekildedir: Bütün öğretmenlerin yine benzer ifadeler kullanarak yakın cevaplar verdikleri anlaşılmaktadır. Öğreticiler; “Ezberlenecek dua veya surenin her gün bol bol talimini yaparız.” (15); “Önce koro halinde okutur, sonra öğrencilerden bireysel dinlerim, hatalarını düzeltirim.” (15) “Her gün veya haftanın belli günleri ezber alırsınız.” şeklinde görüşlerini ifade etmişlerdir. Öğreticilerin çoğu (12), “Ezberlenecek sure veya duanın kelime kelime anlamını ezber olarak istemedikleri, nelerden bahsedildiğinin bilmelerinin yeterli olduğunu” dile getirmişlerdir. “Bilgisayar, projeksiyon vs. kullanırım. O haftanın ezberini meşhur karilerden dinletirim.” cevabını veren sekiz öğreticinin ise derslerinde teknolojiyi aktif olarak kullandıkları anlaşılmaktadır.

“Hiçbir ezberi mealsiz yaptırmıyorum. Anlamını da ezberleyecek ki ikisi birlikte bütünleşecek...” (KKÖ-3, benzer ifadelere KKÖ-10, KKÖ-7 de yer vermiştir.)

“Öğrencinin ezberlenecek surenin konusunu ve alınacak mesajı bilmesi yeterli...” (KKÖ-4, benzer ifadelere KKÖ-2, KKÖ-3, KKÖ-8, KKÖ-9, KKÖ-14, KKÖ-15 de yer vermiştir.)

Ezberleri teknolojik araçlarla dinlettiklerini ifade eden öğretmenler görüşlerini şöyle dile getirmişlerdir:

“...Hafız hocalardan okuyuşlar hem sınıfta dinletirim hem de örnek okuyuşları telefondan öğrenci gruplarıma yollarım...” (KKÖ-4, benzer görüşleri KKÖ-7, KKÖ-11, KKÖ-12, KKÖ-13 de dile getirmiştir.)

Öğretici görüşleri değerlendirmelerine geçmeden önce Kur’an öğretimi ile ilgili bazı önemli bilgileri vermekte fayda olduğu görülmektedir. Kur’an eğitiminde öncelikle harflerin telaffuz ve mahreçlerini iyi bir kariden dikkatlice dinlenilmesi gerekmektedir. Kur’an eğitiminde kulağa hitap çok önem arz etmektedir. Kur’an eğitimi hoca merkezli bir eğitimidir. Kur’an’ı “iyi bir okuyucu” anlamına gelen “Fem-i Muhsin” diye vasfedilen bir hocadan dinleyerek, talim usulü ile ders alarak öğrenmek gerekir. Kaset ve cd’lerden öğrenirken de durum böyledir. Hocanın okuyuşuna benzeterek dinlenen yerleri dikkatli

bir şekilde tekrarlamak önemlidir (Yılmaz, 2010, s. 532). Kur'an öğretiminde ilk aşama harflerin öğretilmesinden ibaret olan Elif-Bâ'nın öğretimidir. Daha sonra sırasıyla yüzüne Kur'ân okumayı geliştirmek, tecvid öğretimi ve tecvitli okuma, ezber çalışmaları gelmektedir (Pehlivan, 2020, s. 67; Yılmaz, 2010, ss. 532-542). Elif-Ba öğretiminde öncelikle öğrencilerin mahreçlerinden doğru çıkarmalarını sağlamak suretiyle harflerin tek tek talimini yaptırmak ve harflerin isimleri üzerinde çok durmadan harekeli okuyuşları uygulayarak okutmaya başlamak gerekmektedir. Elif-Ba cüzündeki kelimeleri yüksek sesle okuyarak, net bir şekilde telaffuzuna ağırlık verilmeli. Bireysel okuyuşların yanı sıra öğrencinin Kur'an okumaya alışmasını ve telaffuzlarının düzeltilmesini sağlayan koro okuyuşuna da önem verilmelidir. Harflerin farklı hareketlerle, cezimli, medli, şeddeli okuyuşlarda eğitim cd'lerinden yararlanmak da faydalı olacaktır. İlk Kur'an'a geçtiklerinde aşına oldukları Yasin suresinden başlanması da iyi bir yöntem olabilir (Yılmaz, 2010, ss. 533-534; Pehlivan, 2020, s. 67; Aydın, 2008, s. 8). Ayrıca hatim etmeye niyet edilerek Kur'an'ın en başından okumaya da başlanabilir. Bu durum Temel Öğretim Programı uygulama ilke ve esasları başlığında; "Kursa devamlılığın sağlanmasında motive edici bir unsur olarak Kur'an-ı Kerim'i hatim etmeleri konusunda öğrenciler teşvik edilir." (DİB Temel Öğretim Programı, 2019, s. 11, 7. madde) şeklinde yer almakta ve hatim etmenin kursa devamlılığı artırmada önemini vurgulamaktadır.

Elif-Ba öğretimi ile ilgili öğreticilerin görüşleri değerlendirildiğinde büyük bir çoğunluğunun "Harflerin mahreç ve sıfatları üzerinde çok durduğu" (12), "Toplu talim ile cüz işledikleri" (12) anlaşılmaktadır. "Cüzleri bireysel okuttuğunu"(3) ifade eden sınırlı sayıda öğretici bulunmaktadır. Teknolojinin gelişmesi ile ders anlatım yöntemlerinde de olumlu değişimler yaşanmıştır. Sekiz öğretici "Cüzdeki sayfalarını hem bilgisayardan dinletip hem kendi okuduklarını" ifade etmektedir. Bunların yanı sıra "Cüzdeki sayfaları sadece kendisinin okuttuğunu" (7) ifade eden öğreticiler de bulunmaktadır.

Elif-Ba öğretiminden sonra ikinci basamak Kur'ân-ı Kerim'i yüzüne okuyabilmektir. Kur'ân'ı yüzünden okumaya geçen öğrencilere Kur'ân'ın ilk sayfalarından en fazla üç satır olacak şekilde okuma çalışması yaptırılır. Öğrenciye satırlar bir veya birkaç kelime şeklinde koro olarak okutturulur. Kur'ân-ı Kerim'in ilk birkaç sayfası aynı yöntemle okutulur. Öğrenciler seri okumaya başladıktan sonra "üç satır" sınırı "beş satıra" çıkarılır. Bir müddet de bu şekilde okuma devam ettirilir. Daha sonra öğrencinin

durumuna göre yarım sayfa, yarım sayfayı güzel okuyan öğrenci de bir sayfaya geçirilir. Bu esnada koro okuyuşuna devam edilir (Pehlivan, 2020, s. 68; Yılmaz, 2010, s. 536). Yüzüne okumayı geliştirmek için de “Az yeri çok defa okumak” kuralı uygulanır. Çalıştığı bölümü en az yirmi defa okuması istenir. Bir süre sonra dakikalık okuyuşa geçilir. Öğrencinin hangi gün, kaç dakikada okuduğu takip edilir. Kur’an’ı doğru, tecvitli ve güzel okumayı çabuk kavramanın en önemli yolu mümkün mertebe fazla talim, “fem-i muhsin” den daima dinlemek, bilgisayar, cd gibi işitsel ve görsel araç ve gereçlerden yararlanmaktır (Yılmaz, 2010, s. 539).

Yüzüne düzgün okuma öğretimi ile ilgili öğretmenlerin görüşleri değerlendirildiğinde; öğretmenlerin hepsinin ilk olarak öğrencinin durumuna göre okuyacakları sayfaları yavaş yavaş artırdığı, sonra yüzünden okumalarını geliştirmeleri için ‘az yeri çok defa’ okuttukları, tatlı bir rekabet ortamı oluşturarak dakika tuttıkları görülmektedir. Öğreticilerin büyük bir çoğunluğu (13) yüzüne okumada öğrencinin durumuna göre Yasin cüzündeki surelerle veya hatimle başladıklarını, sadece üç öğretici ise 30. cüzle başladığını ifade etmişlerdir. Öğreticilerin çoğunluğunun (13) okudukları sayfa ile ilgili meal ve tefsir yapmaya önem verdikleri görülmektedir.

Pek çok kuralın olduğu tecvit eğitimde esas gaye, kaidelerin uygulanmasını sağlamaktır. Tecvit kuralları çok fazla ayrıntıya girerek değil, kısa, basit şekilde ve uygulamalı olarak öğrenciye öğretilmelidir. Ayrıca Kur’ân-ı Kerim’den bol bol örnekler vererek, bunun yanı sıra anlayamayacağı örneklerden uzak durarak ders anlatılmalıdır. Tecvit kaidelerinin kısaca not tutturulması ya da öğrenciye fotokopi şeklinde verilmesi faydalı olacaktır. Verilen tecvit konularına dair Kur’ân-ı Kerim’den her fırsatta etkinlikler yapılması bilgilerin kalıcı hale gelmesini sağlayacaktır (Pehlivan, 2020, s. 69; Yılmaz, 2010, s. 540; Aydın, 2008, s. 9).

Tecvit ile ilgili öğretmenlerin görüşleri değerlendirildiğinde; verilen cevaplar üç ayrı alt temadan oluşmakta ve bütün öğretmenler benzer ifadeler kullanarak yakın cevaplar vermişlerdir. Tecvit konularında “Kur'an'dan bol örnek vererek uygulamalı olarak anlattıkları” (15), “Tecvit kaidelerini sınıfın seviyesine göre ya ayrıntılı ya da özet şeklinde verdikleri” (15), “Tecvit açıklamalarını deftere not yazdırdıkları” (15) şeklinde cevaplar verdikleri görülmektedir.

Ezberleme çalışmasının Kur’an öğretiminde önemli bir yeri vardır. Bir Müslümanın namaz ibadetini yerine getirecek kadar Kur’ân’ dan ayetler okuması farzdır (kıraat).

Ezber eğitiminde; koro okuyuşa önem verilmeli ve öğrencinin ezberleri dikkatlice dinlenip yanlışları düzeltilmelidir. Öğrencinin ezber sürecinde fazla zorlanmaması için yüzüne okumada da belli bir seviyede olması gerekmektedir. Koro çalışmasının Kur'an ezber öğretiminde önemli bir yeri vardır. Ezberlenecek sure veya dua öğretici tarafından seslendirilir. Daha sonra öğrenciler koro halinde okur ve varsa hataları düzeltilir. Koro okuyuşun sonunda ayet ayet ya da ezberletilecek yerin tamamı bazı öğrencilere okutulur. Sonra çalışılan bu yeri belli bir tarihe kadar öğrencilerin ezberlemesi istenir (Pehlivan, 2020, s. 72; Yılmaz, 2010, s. 542).

Ezber ile ilgili öğreticilerin görüşleri değerlendirildiğinde; öğreticilerin hepsi “Ezberlenecek dua veya surenin her gün bol bol talimini yaparız.” cevabını vermiştir. Yine bütün öğreticiler; “Önce koro halinde okuttuklarını, sonra öğrencilerden bireysel dinleyip hatalarını düzelttiklerini”; “Her gün veya haftanın belli günleri ezber aldıklarını” ifade etmişlerdir. Üç öğretici “Dua veya sureyi mealıyla birlikte ezberletirim.” ifadesini kullanırken, on iki öğretici “Duanın neyden bahsettiğini bilmesinin yeterli olduğunu” dile getirmişlerdir. Sekiz öğreticinin ise “ezber yapılacak sureyi meşhur karilerden dinletmesi” teknolojiyi kullanmanın önemine binaen olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmiştir.

Öğreticilerin, Kur'an-ı Kerim öğretiminde yöntem ismi olarak ifade ettikleri bazı ifadelerin literatürde geçen öğretim yöntemlerinden olmadığı görülmektedir. Harflerin mahreçleri ve sıfatları üzerinde çok durmaları, hatim veya 30. cüzle başlamaları bir yöntem değil, konudur. Bilgisayar, projeksiyon vs. kullanmak araç-gereçtir. Bununla birlikte, yukarıdaki verilere göre, araştırmaya katılan öğreticilerden önemli sayılabilecek bir kısmının, Elif-Ba, yüzüne, tecvid ve ezber öğretiminde literatürde belli başlı yöntemleri kullanmaya çalıştıkları söylenebilir. Elif-Ba öğretiminde “anlatım ve soru-cevap yöntemlerinin”, yüzüne okumada “talim ve koro çalışmasının (gösterip yaptırma)”, meal ve kısa bir tefsir yaparken “soru-cevap ve tartışma yöntemi”, tecvid öğretiminde “anlatım ve gösterip yaptırmanın”, ezberde “koro” halinde okutmaların sıkça ifade edildiği görülmüştür.

3.3.4. Öğreticilerin “Öğretme-Öğretme Sürecinde Karşılaştıkları Sorunlar ve Bunlara Çözümlerinin Neler Olduğuna” Dair Görüşleri

Öğreticilere “Ders sırasında karşılaştığınız sorunlar ve bunlara çözümlerinizi neler?” sorusu yöneltilmiştir. Öğreticilerin verdiği cevaplar Tablo 15’te sıralanmıştır:

Tema	Alt Tema	f
Öğreticilerin Ders Sırasında Karşılaştıkları Sorunlar	Öğrencilerin Mahreçleri Çıkarma ve Tecviti Uygulama Konularında Zorlanmaları	9
	Yetişkin Hanımlara Uygun Olmayan Fiziki Şartlar	8
	Kur’an Okuma ve Dini Bilgilerle İlgili Eski Alışkanlıkları, Önceden Edinmiş Oldukları Yanlış Bilgileri Bırakmada Öğrencilerin Zorluk Yaşamaları	8
	Öğrencilerin Kurslara Düzenli Devam Edememe Sorunu	7
	Sadece Kur’an Okumaya Odaklı Olmaları. Dini Bilgiler Dersine İlgisiz Olmaları	7
	Bilgilerin Tekrar Edilmesine Rağmen Çabuk Unutulması	6
	Aynı Sınıfta Yaş, Eğitim Durumu, Hazır Bulunuşlukları ve Sosyo-Kültürel Yönden Çok Farklı Öğrencilerin Bulunması	5
	Yaş ve Eğitim Seviyesinden Kaynaklı Bazı Öğrencilerde Öğrenmenin Çok Yavaş Gerçekleşmesi	5
	Öğrenci Sayısı Gün İçinde veya Hafta Boyunca Azaldığında Öğreticinin Motivasyonunu Etkilemesi	5
	Öğrencilerin Aşırı Heyecanlı Olması, Sınıf Arkadaşlarının Eleştirisi veya Dalga Geçme İhtimallerinden Tedirgin Olmaları	4
	İleri Yaşta Olan veya Okuma-Yazma Bilmeyen Öğrencilerle Dersi Anlamaları Konusunda Zorluklar Yaşanması	4
	Öğrencinin Psikolojik Sıkıntı veya Takıntılarının Olması	3
	Öğrencilerin Sorunlarının Derslerdeki Başarılarını Etkilemesi, Derse Kendilerini Verememesi	3
	Ruhen Yıpranmış, Yetersizlik Hissi Olan, Öz güveni Olmayan Öğrenci	3
	Hanımların Kendi Aralarında Kişisel Sorun Yaşamaları	2
	Öğrencilerin Kısa Süreli Programlarda Farklı Tercihlerinin Olması ve 12 Sayısına Ulaşamadığı İçin Bu Programların Açılmaması	2

Öğrencinin, Öğreticiye “Evde Güzel Okuyorum, Sizin Karşınızda Hata Yapıyorum” Deyip Yanlışını Kabul Etmemesi	2
Öğreticilerin Ders İşleme Konusunda Kendisini Geliştirmek İçin Meslektaşlarıyla İstişare Etmemesi	2
Kursa Gelen Öğrencilerin Seviyelerinin Aynı Olmaması, Bu Seviye Farklılıkları Nedeniyle Sıkılmaları	2
Öğrenci Sayısının Fazla Olması, Zaman Yönetimi ve Konuların Yetişmesinde Sıkıntı Yaşanması	1
Öğrencinin Alıngan Olup Yanlış Söylendiğinde Küsmesi	1
Kurstaki Eksikliklerde Finansal Kaynak Bulma Zorunluluğunun Öğreticiye Bırakılması	1

Tablo 15: Öğreticilerin Ders Sırasında Karşılaştıkları Sorunlar

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 15’te öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde; “Öğrencilerin mahreçleri çıkarma ve tecviti uygulama konularında zorlanma” (9); “Kur’an okuma ve dini bilgilerle ilgili eski alışkanlıkları, önceden edinmiş oldukları yanlış bilgileri bırakmada öğrencilerin zorluk yaşamaları.” (8); “Yetişkin hanımlara uygun olmayan fiziki şartlar.” (8); “Öğrencilerin kurslara düzenli devam edememe sorunu.” (7); “Sadece Kur’an okumaya odaklı olmaları. Dini Bilgiler dersine ilgisiz olmaları.” (7); “Bilgilerin tekrar edilmesine rağmen çabuk unutulması.” (6); “Aynı sınıfta yaş, eğitim durumu, hazır bulunuşlukları ve sosyo-kültürel yönden çok farklı öğrencilerin bulunması.” (5); “Yaş ve eğitim seviyesinden kaynaklı bazı öğrencilerde öğrenmenin çok yavaş gerçekleşmesi.” (5); “Öğrenci sayısı gün içinde azaldığında öğreticinin motivasyonunu etkilemesi.” (5); “Öğrencilerin aşırı heyecanlı olması, sınıf arkadaşlarının eleştirisi veya dalga geçme ihtimallerinden tedirgin olmaları.” (4); “İleri yaşta olan veya okuma-yazma bilmeyen öğrencilerle dersi anlamaları konusunda zorluklar yaşanması.” (4); “Öğrencilerin sorunlarının derslerdeki başarılarını etkilemesi, derse kendilerini verememe.” (3); “Ruhen yıpranmış, yetersizlik hissi olan, özgüveni olmayan öğrenci.” (3); “Öğrencinin psikolojik sıkıntı veya takıntılarının olması.” (3); “Öğrencilerin kısa süreli programlarda farklı tercihlerinin olması ve 12 sayısına ulaşamadığı için bu programların açılmaması.” (2); “Kursa gelen öğrencilerin seviyelerinin aynı olmaması, bu seviye farklılıkları nedeniyle sıkılmaları.” (2); “Hanımların kendi aralarında kişisel sorun yaşamaları.” (2); “Öğrencinin, öğreticiye “Evde çok güzel okuyorum, sizin karşınızda hata yapıyorum.” deyip yanlışını kabul etmemesi.” (2); “Öğreticilerin ders işleme konusunda kendisini geliştirmek için meslektaşlarıyla

istişare etmemesi” (2); “Öğrencinin alingan olup yanlışını söylendiğinde küsmesi.” (1); “Kurstaki eksikliklerde finansal kaynak bulma zorunluluğunun öğreticiye bırakılması.” (1); “Öğrenci sayısının fazla olması, zaman yönetimi ve konuların yetişmesinde sıkıntı yaşanması.”(1) şeklinde cevaplar verdikleri görülmektedir.

Öğreticiler görüşlerini şu şekilde dile getirmişlerdir; öğrencilerin çoğunluğu; “Eğitim durumu iyi olan öğrencilerin daha kolay öğrendiğini, eğitim seviyesi düşük olan öğrencilerin daha fazla zorlandığını” ifade etmişlerdir. (KKÖ-15, benzer görüşler KKÖ-1, KKÖ-9, KKÖ-7, KKÖ-6 tarafından da dile getirilmiştir.)

Bazı öğretmenler öğrencilerin; “Günlük hayattaki meşguliyetlerinin (eş, çocuk, akraba, ev işleri vs. gibi), sorumluluklarının çok olması ve kişisel yaşamlarındaki sıkıntılarının derslerdeki başarılarını etkilediğini” dile getirmiştir. (KKÖ-2, benzer görüşler KKÖ-10, KKÖ-13 tarafından da dile getirilmiştir.)

Beş öğretici ise; “Öğrenci sayısının gün veya hafta içerisinde çeşitli sebeplerle azalması sebebiyle ders programını tam manasıyla uygulayamadıklarını, sayıdaki azalmanın ise motivasyonlarını olumsuz etkilediğini” belirtmişlerdir. (KKÖ-6, benzer görüşler KKÖ-9, KKÖ-14, KKÖ-15, KKÖ-3 tarafından da dile getirilmiştir.)

“Psikolojisi bozuk bir öğrenci, bütün sınıfın huzurunu bozabiliyor. Kursu kayıt yapılırken psikolojisinin sağlıklı olduğuna veya herhangi bir hastalığının olup olmadığına dair rapor alınmalı.” (KKÖ-11, benzer görüşler KKÖ-12, KKÖ-7 tarafından da dile getirilmiştir.)

“Yaygın eğitim olması hasebiyle derse devam konusu ve kursların mevcudiyetini idame için finansal kaynak bulma zorunluluğunun öğreticiye bırakılması konuları en büyük sorun kanımca.” (KKÖ-8)

“Fiziki şartlar çok önemli. Sınıf soğuk, havasız, karanlık, rutubetli ise öğrenci derse kendini vermez, veremez.” (KKÖ-10, benzer görüşler KKÖ-1, KKÖ-3, KKÖ-9 ve KKÖ-13 tarafından da dile getirilmiştir.)¹⁷

“Çocukken öğrendikleri yanlış veya eksik bilgileri onarması öyle zor oluyor ki...” (KKÖ-1, benzer görüşler KKÖ-2, KKÖ-3, KKÖ-4 tarafından da dile getirilmiştir.)

¹⁷Benzer bulgular başka çalışmalarda da yer almaktadır (Sevinç, 2023, s. 53-56; Erkul, 2010, s. 61; Zengin, 2019)

“Hem fiziken hem ruhen yıpranmış, özgüveni olmayan öğrencilerimiz oluyor, yapamayacağını düşünüyor, bizlere motive konusunda çok iş düşünüyor.” (KKÖ-11, benzer görüşler KKÖ-12, KKÖ-13 tarafından da dile getirilmiştir.)

“Öğrenci sadece Arapçasından Kur’an’ı öğrenmek istiyor. Dini Bilgiler saati gelince ‘İşim var, doktor randevum var vs. Kur’an dersimi verdim.’ diye çıkmak istiyor. ‘Kursa sadece Kur’an’ı öğrenmek için gelinir.’ şeklinde yanlış bir düşünce var maalesef.” (KKÖ-10, benzer bir görüş KKÖ-14 tarafından da dile getirilmiştir.)

Bir öğretici; “Mesela iki hafta derse gelip bazı sebeplerle sonrasında üç hafta derse gelemeyen, daha sonra tekrar derse katılmaya başlayan öğrenciler konulara yabancı kalıyor, dersten soğuyor, bizler de konuları tekrar baştan anlatmaya veya o öğrencilerle teneffüste, ders çıkışı özel ilgilenererek arayı kapatmaya çalışıyoruz.” (KKÖ-5) şeklinde, diğer bir öğretici; “Öğrenci hata yaptığında veya bazı yerleri tekrar çalışması gerektiğinde uyarmak zorundayız. Böyle durumlarda nadiren de olsa öğrenci alınabiliyor, hatta bazısı küsüp ‘Ben başaramıyorum.’ diyerek kursu bırakabiliyor.” (KKÖ-14) şeklinde belirterek görüşlerini ifade etmişlerdir.

“Öğreticilerin meslektaşlarıyla istişare etmemesi.” (KKÖ-9), “Öğreticilerin ders işleme konusunda kendisini geliştirmek için uğraşmaması, elindeki materyalleri paylaşmaması.” (KKÖ-10)

Bu konuyla alakalı olarak Korkmaz (2011)’ın şu bulguları dikkat çekmektedir:

“...Kur’an Kursu öğretmenleri mesleki rekabet, çekememezlik, alınganlık vb. sebepler yüzünden öğretmenler arasında iletişim, iş birliği ve paylaşımın yeterince gerçekleşmediğinden yakınmaktadır. Bu tutum ve davranışları sergileyen öğretmenlerin karşılaştığı sorunları birbiriyle konuşma, başarılı oldukları deneyimleri, ürettikleri materyalleri vs. meslektaşlarıyla paylaşma, mesleki gelişim sürecinde birbirlerine destek olma vb. konularda önemli eksikliklerinin olduğu söylenebilir. Kendisini yenilemeyen bir öğretici bir süre sonra kendi kendilerini tekrar etme yanlışına düşerek, mesleki tükenmişlik duyguları yaşayabilirler.” (Korkmaz, 2011, s. 137).

Öğreticilerin çoğunluğu “Kursların yetişkinler için bir rehabilitasyon merkezi olduğu, bu kurslara gelerek hem kendilerini daha rahatlamış hissettikleri, yalnız olmadıklarının farkına vardıkları, hem de din eğitimi ihtiyaçlarını karşıladıklarını” ifade etmişlerdir.

Öğrencilerin bireysel sorunları, eğitim durumu, öğrenme hızı, hazırbulunuşluğu gibi bireysel farklılıkları, derslere düzenli devam edememe gibi benzer sorunlar başka çalışmalarda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Hedef kitlenin çoğunlukla yetişkin ve kurs dışında başta aile sorumluluğu olmak üzere pek çok sorumlulukları olan bireylerden oluştuğu görülmektedir. Öğrencilerin bu sorumlulukları da başta kurslara düzenli devam etmeyi etkilediği gibi, bu öğrencilerin kursa devam ettikleri süre dışında örgün eğitim öğrencileri gibi ev ödevi yapma ve evde ders çalışma ve tekrar yapma şans ve imkanlarının olmayışıdır. Bu durum doğal olarak öğrenmeyi etkilemekte, öğrenciler arasında öğrenme hızları konusunda farklılıklar olduğu gibi, farklı günlerde devamsızlık nedeniyle konu bazlı öğrenmeler ve öğrenme farklılıkları ortaya çıkmaktadır.” (Sevinç, 2023, s. 45).

Sorunlara çözüm olarak öğretici görüşlerinden örnekler şu şekildedir:

- “Bazen sadece dinlememiz bile onlara çok iyi geliyor.” (KKÖ-4)
- “Azim ve kararlılık başarıda en önemli etken. Öğrencinin yaşı ve eğitim durumu ne olursa olsun öğretici onun yapabileceğine inandırmalı. Motivasyonu sağlamada öğreticilere büyük görev düşmekte.” (KKÖ-11, benzer görüşleri KKÖ-12 de dile getirmiştir)
- “Masa ve sıralar yetişkin hanımların rahat edebilecekleri şekilde olmalı. Ayrıca ortam tozlu, rutubetli, karanlık, havasız ve soğuk olmamalı.” (KKÖ-10)
- “Mümkünse sınıf dışında, değilse sınıfın bir bölümünde öğrencilerin teneffüs alanının olması, bir nefes alma, rahatlama, çay içerek sohbet etme, dertleşme imkanlarının olması onlar için çok önemli...” (KKÖ-1, benzer görüşü KKÖ-2 de dile getirmiştir.)
- “Öğretici tarafından yetişkin psikolojisinin, yetişkinin öğrenme özelliklerinin çok iyi bilinmesi ve konuyla ilgili eğitimler, seminerler alınması, etkili iletişimin sağlanması, yetişkinin ihtiyaç ve beklentilerinin tespit edilebilmesi gerekmektedir.” (KKÖ-5, benzer görüşü KKÖ-7 de dile getirmiştir.) Benzer sonuçlar başka çalışmalarda da yer almaktadır (Ekici, 2020, s. 72).
- “Yetişkinler zorlanmamalı, sınıf içinde rencide edilememeli, güler yüz ve şefkatle yaklaşılmalı, eğitim, yaş gibi farklılıklara karşı orta yolu bulma yoluna gidilmeli.” (KKÖ-8, benzer görüşleri KKÖ-14 de dile getirmiştir.)

3.4. Ölçme ve Değerlendirme ile İlgili Bulgular

3.4.1. Öğreticilerin “Hangi Ölçme-Değerlendirme, Yöntem ve Stratejisi Kullandıklarına” İlişkin Görüşleri

Öğreticilere “Öğrencilerinizin aktardığınız bilgileri öğrenip öğrenmediğini ölçmek için hangi ölçme-değerlendirme, yöntem ve stratejileri kullanıyorsunuz? Bu soruya ek olarak, “Bu yöntemleri ne sıklıkla uyguluyorsunuz? Ölçme-değerlendirme uygulamaları öğrencilerinizi ne derece motive ediyor? Okutmakta olduğunuz dinî bilgiler ders kitaplarını ölçme ve değerlendirme etkinlikleri açısından nasıl buluyorsunuz?” soruları yöneltilmiştir. Sorulara verilen cevaplar ise Tablo 16’da temalarına göre sıralanmıştır:

Tema	Alt Tema	f
Dini Bilgiler Dersi Ölçme ve Değerlendirme	Dini Bilgiler Dersinde Sözlü Yapıyorum Demeden Soru-Cevap Şeklinde Sözlü Yapılması	15
	Dini Bilgiler Dersinde Yazılı Yapıyorum	8
	O Seneki Öğrencinin Yaş Ortalaması, Mezuniyet vs. Durumuna Göre Sınav Yapılması	2
Kur'an Dersi Ölçme ve Değerlendirme	Ezberlerine Artı Eksi Veriyorum	15
	Yüzüne Kur'an Okuturken Tecvitleri Soruyorum	11
	Tecvit Sınavı Yapıyorum	4
Sınav Olmaması	Hiçbir derste (Dini Bilgiler-Tecvit) Yazılı veya Sözlü Yapmıyorum.	4

Tablo 16: Ölçme ve Değerlendirme Uygulamalarına İlişkin Öğretici Görüşleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 16 incelendiğinde öğretmenlerin ölçme ve değerlendirme ile ilgili görüşlerini üç ana temada ifade ettikleri, “Dini Bilgiler sınavı” ve “Kur’an dersi sınavı” ana temalarının üçer

alt temaya ayrıldığı, üçüncü ana temanın “Sınavın olmaması” şeklinde ifade edildiği görülmektedir.

Dini bilgiler dersiyle ilgili “Yazılı yapılması” (8), “Dini bilgiler dersinde sözlü yapıyorum demeden soru-cevap şeklinde sözlü yapılması” (15), “O seneki öğrencinin yaş ortalaması, mezuniyet vs. durumuna göre yazılı yapılması (2), Kur’an dersiyle ilgili; “Tecvit sınavı” (4), “Yüzüne okurken tecvitlerin sorulması” (11), “Ezberlerde artı-eksi verilmesi” (15) şeklinde cevaplar verildiği, dört öğreticinin hiç sınav yapmadığını ifade ettiği görülmektedir. Dini Bilgiler dersi ile ilgili olarak öğretici görüşlerinden örnekler şu şekildedir:

Dini Bilgiler dersinde yazılı yapan öğretmenler (KKÖ-1, KKÖ-2, KKÖ-5, KKÖ-7, KKÖ-11, KKÖ-12, KKÖ-13, KKÖ-15) görüşlerini şu şekilde dile getirmişlerdir:

“Evet yapıyorum. İtikat bitince itikatten, ibadet bitince ibadetten mesela...” (KKÖ-1, benzer ifadeler KKÖ-2, KKÖ-5 de yer vermiştir.)

“Her konu bitiminde yazılı yaparım. Namaz konusu bitti yazılı... Oruç bitiyorsa oruçla ilgili sınav...Mekke dönemini ayrı, Medine dönemi ayrı ayrı sınav...Kopya serbest diyorum ama kendi ellerinizle hazırlayacaksınız diyorum kopyayı. Böylelikle kopya hazırlayan varsa da aslında çalışmış oluyor.” (KKÖ-7, benzer görüşler KKÖ-2, KKÖ-5 tarafından da dile getirilmiştir.)

“Dini bilgilerde yazılı yapıyorum. Geçene stikır yapıştırıyorum. Puanlama yapmıyorum. Puanları kafaya çok takıyorlar...” (KKÖ-13, benzer ifadeler KKÖ-11 de yer vermiştir.) Bütün öğretmenler; “Dini bilgiler dersinde sözlü yapıyorum demeden soru-cevap şeklinde sözlü yaptıklarını” benzer cümleler kurarak ifade etmişlerdir.

“Öğrencilerimiz belli bir yaşın üzerinde, okul hayatları geçeli yıllar olmuş, aşırı heyecan ve stres yapıyorlar o yüzden sözlü yapıyorum demem. Ama soru-cevap ile zaten belli değerlendirme yapıyorum.” (KKÖ-8, benzer görüşleri KKÖ-15, KKÖ-14 de dile getirmiştir.)

Öğrencinin durumuna göre karar verdiğini ifade eden iki öğretici;

“O sene gelen öğrencinin durumuna göre bazen yapıyorum bazen yapmıyorum. Belli bir yaşın üzerindekiilere, sınıfın yaş seviyesi yüksekse yapmıyorum ama gençlere yaparım.” (KKÖ-6); “Hanımlar sınav ismini duyunca çok stres oluyorlar. Kültürel seviyesi ve okumuşluk oranı daha yüksek ve genç yaş ortalaması olan bir sınıf ise tabiki sınav yaparım. Onlar daha az stres oluyor. Ama yıllardır eline kalemi almamış, yaş olarak daha

olgun hanımlar çok ise sınıfta nasıl sınav yapalım.” (KKÖ-10) şeklinde görüşlerini ifade etmişlerdir.

Kur'an-ı Kerim dersi ile ilgili olarak öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

Yüzüne Kur'an okuturken tecvitleri soran öğretmenler (11);

“Tecvit sınavını yazılı olarak yapmam. Zaten sınav kelimesinden ve sınav ortamından hoşlanmıyorlar. Kur'an'ı okuturken durduruyorum, ‘Burada hangi tecvit var?’ diye soruyorum.” (KKÖ-3, benzer görüşleri KKÖ-4, KKÖ-8, KKÖ-15, KKÖ-6, KKÖ-9 da dile getirmiştir.) şeklinde görüşlerini dile getirmişlerdir.

Tecvit sınavı yaptığını (4) ifade eden öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir

“Her dönem sonu sınav yaparım dini bilgiler ayrı, tecvit ayrı. Tecvitte mesela, bol tecvit bulunan bir sayfayı veya Yasin suresinin üçüncü sayfasını fotokopi çekip ‘Tecvitleri bul.’ diyorum, onları çok motive ediyor.” (KKÖ-2, benzer görüşleri KKÖ-5, KKÖ-12 de dile getirmiştir.)

Bütün öğretmenler ezber alırken artı-eksi verdiklerini ifade etmişlerdir.

“...Ezberde artı-eksi veriyorum. Hatta ezber takip çizelgemi panoya asıyorum ki herkes görsün.” (KKÖ-6, benzer ifadeler KKÖ-12 de yer vermiştir.)

Herhangi bir yazılı sınav yapmadıklarını ifade eden öğretmenler (4) görüşlerini şöyle dile getirmişlerdir:

“Sınav yapmam, arkadaşlar şu konuyu istişare edelim derim. Öğretmen emeklisi bir insana ‘Hadi seni sınav yapıyorum.’ denmiyor. Sözlü de yapmam. Tekrar yaparım.” (KKÖ-3)

“Yaygın eğitimde hanımları sınav yapmak sıkıntı olabiliyor. O yaştaki kadınları böyle bir strese sokmaya gerek yok diye düşündüm. Biz zaten dersin sonunda tekrar yaparken sorular sorarak ölçme ve değerlendirmeyi yapıyoruz.” (KKÖ-4, benzer ifadeler KKÖ-14 de yer vermiştir.)

Sınav yaptığını belirten öğretmenlerin hepsi her dönem sonu sınav yaptıklarını belirtmişlerdir. Sadece KKÖ-7 her konu bitiminde (örneğin namaz, oruç gibi) sınav yaptığını ifade etmişlerdir. Sözlü için de belli bir zamanın olmadığını, dersleri tekrar yaparken zaman zaman öğrencilere sorular sorduklarını, bunu da öğrencilerin belli bir yaşta olması ve çok stres yapıp heyecanlanmaları sebebiyle “Sözlü yapıyorum.” şeklinde öğrenciye açıklamadıklarını ifade etmişlerdir.

Sınav yapmadığını belirten dört öğretici (KKÖ-3, KKÖ-4, KKÖ-9, KKÖ-14) dışında diğer öğretmenler “Ölçme-değerlendirme uygulamaları öğrencilerinizi ne derece motive ediyor?” sorusuna “Öğrencilerimizi çalışmaya sevk ediyor, motive ediyor.” ifadelerini kullanarak cevaplar vermişlerdir. Fakat belli bir yaşı üzerinde olan öğrencilerde sınav notu kaygısı, sınav stresi ve yaşları daha genç öğrencilerde kardeşlik duygusunu bozacak rekabet olabileceği için puanlama yapmadıklarını, onun yerine öğrencilerin hatalarını düzeltmeleri üzerinde durduklarını ifade etmişlerdir.

“Okutmakta olduğunuz Dinî Bilgiler ders kitaplarını ölçme ve değerlendirme etkinlikleri açısından nasıl buluyorsunuz?” sorusuna ise sadece bir öğretici “yeterli” (KKÖ-5), diğer öğretmenler ise “yetersiz” cevabını vermiştir.

Ölçme-değerlendirme ile ilgili olarak mevzuatta şu bilgiler yer almaktadır:

“Her eğitim-öğretim yılı sonunda Temel Öğretim Programları ile Kısa Süreli Programlara iki dönem boyunca kaydedilen öğrenciler katıldıkları programların her birinden isteğe bağlı olarak sınava tabi tutulacaktır. Bu öğrencilere sınav sonuçlarına göre Başarı Belgesi verilecektir.” (DİB Uygulama Esasları, 2022-2023, s.3, 18. madde)

“Temel Öğretim Programlarına iki dönem boyunca kaydedilen öğrenciler, katıldığı programların her birinden isteğe bağlı olarak sınava tabi tutulacaklardır. Sınavda başarılı olan öğrencilere Başarı Belgesi, başarılı olmayanlar ile sınava katılmayanlara ise Katılım Belgesi verilir.” (DİB Kur’an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönergesi)¹⁸

Görüldüğü üzere Uygulama esaslarında ve yönetmelikte ise isteğe bağlı olarak sınav olabileceği ifade edilmektedir. Esasında mevzuatta zorunlu olmadığı ifade edilirken, öğretim programında “ölçme ve değerlendirmenin temel kabul edilmesi” ifadesinin bulunması tezat bir görüntü oluşturmaktadır. Bu sebeple de öğretmenlerin uygulamalarında bir bütünlük görülmemektedir.

Her ne kadar ölçme-değerlendirme etkinlikleri ile ilgili olarak mevzuatta bir zorunluluk bulunmasa da hedeflerin ne kadarına ulaşılabildiğini ve ne kadarına ulaşamadığını, istenilen davranışları kazanıp kazanmadıklarını tespit etmek için yapılan ölçme-

¹⁸ Bu Yönerge, 22/06/1965 tarihli ve 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, 07/04/2012 tarihli ve 28257 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar İle Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği ile 17/06/2014 tarihli ve 29033 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği’ne dayanılarak hazırlanmıştır.

değerlendirme uygulamaları ile ulaşılamayan hedefler konusunda hataların nerelerden kaynaklandığı analiz edilerek sonraki eğitim etkinliklerinde bu hatalar giderilmek suretiyle daha etkin sonuçlar elde edilmeye çalışılır (Kılavuz, 2005, s. 154).

Örgün eğitimde olduğu gibi, yaygın din eğitimi sürecinde de uygulanmakta olan programların başarıya ulaşp ulaşmadığını, gerçekleştirilen eğitim faaliyetlerinin etkili olup olmadığını anlayabilmek için ölçme-değerlendirme işlemlerine ihtiyaç vardır. Öğreticilerin bu konuyla ilgili temel ilkeler, süreçler, teknik ve araçlar konusunda bilgi sahibi olmaları önemlidir (Korkmaz, 2011, s. 133).

Öğreticiler ölçme-değerlendirmeyi öğretimi planlamanın/öğretime hazırlığın bir parçası olarak görmezlerse, gerçekleştirecekleri din eğitimi hizmetini ve bu hizmetin sonuçlarını da belirsizliğe terk etmiş olurlar. Böyle olunca onlar, öğrencilerin öğrenme düzeylerini, eksikliklerini, yanlışlıklarını; buna etki eden faktörleri (öğretme-öğrenme sürecinin etkililiğini) sağlıklı değerlendiremeyebilirler. Onlar ölçme-değerlendirme işlemlerini bilinçli, planlı yapmazlarsa, zamanı ve kaynakları gereksiz yere harcamış ve kendilerini boş yere yormuş olurlar (Korkmaz, 2009, s. 138).

Kadınların daha duygusal olmaları, değerlendirilme ve yargılanmaktan daha fazla etkilenmeleri sebebiyle kurslarda sınava tabi tutulmaktan kaygı ve endişe duymaktadırlar. Bazı çalışmalarda öğrencilere “Kur’an Kursunda karşılaştığınız en önemli sorun nedir?” sorusu sorulmuş ve çoğu, “Müfettiş” ve “İmtihandan korkuyorum.” şeklinde cevap vermişlerdir (Kılavuz, 2005, s. 160). Aynı bilimsel çalışmada eğitim düzeyinin artması ile birlikte sınavdan kaygı duyma oranında da azalma olduğu tespit edilmiştir (Kılavuz, 2005, s. 162).

Genel olarak öğretmenlerin görüşleri değerlendirildiğinde çok sistemli olmasa da öğretmenlerin büyük çoğunluğunun bir ölçme-değerlendirme çalışması yaptığı, fakat bu konuda uygulama bütünlüğü olmadığı görülmektedir. Öğreticiler soru-cevap şeklinde, bazen ders esnasında bazen de konu veya ünite bitiminde öğrenmenin ne kadar, hangi oranda gerçekleştiğini tespit etmeye çalışmışlardır. Öğreticilerin yarısı dini bilgiler dersinde ölçme-değerlendirme çalışmalarını yazılı yaparak gerçekleştirmektedir. Bütün öğretmenlerin ise sözlüyü genellikle soru-cevap yöntemiyle yaptıkları, yetişkin hanımların stres ve kaygıdan olumsuz etkilenmeleri sebebiyle “Sözlü yapıyorum.” şeklinde belirtmedikleri tespit edilmiştir. İki öğretici ise öğrenciye göre ilkesini uygulayarak her sene sınıfın yaş ve eğitim seviyesine göre sınav yapıp yapmayacaklarına karar

verdiklerini ifade etmişlerdir. Kur'an dersinde de dini bilgiler sınavıyla ilgili aynı gerekçeler sebebiyle öğretmenlerin büyük çoğunluğu "Yüzüne Kur'an okuturken tecvitleri sorduklarını, sınav kelimesini kullanmamaya özen gösterdiklerini" ifade etmişlerdir. Sadece dört öğreticinin tecvit dersinde yazılı yaptığı görülmektedir. Ezber alırken ise hepsinin ezber takip çizelgesi kullanışı, artı-eksi şeklinde puanlama yaptıkları görülmektedir.

Sınav yapmadığını belirten dört öğreticinin ikisi görüşlerini; yaş seviyesi yüksek, eğitim seviyesi düşük hanımları endişelendirmenin, stres ve heyecan yaşatmanın uygun olmaması şeklinde diğer iki öğretici bulundukları sosyo-kültürel çevreye bağlı olarak emekli, belli bir makam ve meslek sahibi insanların geldiği, örneğin, emekli öğretmen bir hanımın sınav olmayı kabullenmediği, ağırlığına gittiği gibi sebeplerle gerekçelendirdikleri tespit edilmiştir.

Öğreticilerin hepsi öğrencilerinin Kur'an okuma becerilerini yüzüne okuturken tecvit sorarak, tecvit yazılısı yaparak, ezberlerine artı-eksi gibi semboller kullanarak değerlendirdiğini belirtmiştir. Kur'an okuma devinışsel alan öğrenmelerinin ön planda olduğu bir beceridir. Bu beceriyi sadece artı ve eksi sembollerini kullanarak değerlendirmek yeterli olmayabilir. Çünkü artı ve eksi okuyan konusunda öğreticiye yeterince dönüt sağlamayacaktır. Sözü edilen beceriyi öğrenci gerçekleştirirken en iyi ile en kötü arasında birçok düzeyde gerçekleştirilebilir. Bu sebeple ölçmenin geçerli ve güvenilir olabilmesi için, bu tür psiko-motor becerilerin ölçümünde dereceleme ölçeklerinin veya gelişim takip çizelgelerinin kullanımı önerilmektedir (Yılmaz, 2020, s.128; akt. Demirezen & Korkmaz, 2018, s. 49).

Gelişim takip çizelgesinin Kur'an öğretiminde nasıl kullanılacağını Benli (2015) çalışmasında şu şekilde tarif etmiştir: "Hoca okuttuğu öğrencilerin durumlarını, hatalarını, "Öğrenci Takip Çizelgesi" nde ayrılan sütuna kaydeder. Daha sonraki okuyuşlarıyla mukayese yaparak öğrencinin gelişmesini izler. Hangi hataların düzeldiğini ve hangilerinin devam ettiğini anlar. Her okuyuşundan sonra durumunu öğrenciye bildirerek, ne gibi ilerlemeler kaydettiğini veya nelerin henüz düzelmediğini ve ne yapması gerektiğini ona onurunu incitmeden söyler." (Benli, 2015, s. 128; akt. Demirezen & Korkmaz, 2018, s. 48).

Sınav yaptığını ifade eden öğretmenler; ölçme-değerlendirme uygulamalarının öğrencilerini motive ettiğini dile getirmişlerdir. Ayrıca bir öğretici hariç diğer tüm

öğreticiler dini bilgiler ders kitabı olarak kullanılan Dinim İslam kitabını “yetersiz” bulduklarını ifade etmişlerdir. İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programının temel yaklaşımında “Ölçme ve değerlendirmeyi temel kabul eden” ifadesi bulunmasına rağmen bazı kurslarda hiç ölçme-değerlendirme yapılmaması dikkat çekmektedir.

Haftalık ders saatinin iki saat olması sebebiyle de kısa süreli programlarda herhangi bir ölçme ve değerlendirme çalışmasının yapılmadığı anlaşılmaktadır. Sınav yapacak öğretmenler için başkanlığın her ders ve konu ile ilgili ölçme-değerlendirme materyali hazırlamasının, başkanlığın sitesinde veya EHYS sisteminde bunun paylaşılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.

3.5. Genel Sorularla İlgili Bulgular

3.5.1. Öğreticilerin “2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında 2012 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı ile Kıyaslayarak Olumlu ve Olumsuz Yönleri Bağlamında Avantajları ve Dezavantajlarının Neler Olduğuna” İlişkin Görüşleri

Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'an Kurslarındaki eğitim-öğretim faaliyetlerinin daha verimli, işlevsel ve sistemli bir şekilde yürütülebilmesi için son yıllarda program geliştirme çalışmalarına daha fazla ağırlık vermiş, bu hedefle 2004 yılında hazırlanan programın eksik yönleri giderilerek güncellenip geliştirilmiş, toplumun her kesiminin kurslardan yararlanmasını sağlamak amacıyla “Saatini sen belirle” sloganıyla yola çıkılarak temel ve ek öğretim programları ortaya konmuştur. İhtiyaç Odaklı Öğretim projesi Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 16.09.2010 tarihli ve B.02.1.DİB.0.72.03.254/79522 sayılı onayı ve Din İşleri Yüksek Kurulu'nun 01.09.2010 tarihli ve 2010/81 nolu kararı gereğince 2010-2011 yılında pilot olarak 8 ilde (Ankara, Düzce, İstanbul, İzmir, Kayseri, Rize, Tekirdağ ve Van) uygulamaya konulmuştur. 2011-2012 eğitim öğretim yılında daha önce pilot projenin başlatıldığı 8 ilin tamamında ve büyükşehir statüsünde olan “Adana, Antalya, Bursa, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, Mersin, Kocaeli, Konya, Samsun ve Sakarya” müftülüklerinin uygun göreceği 10 kursta, diğer illerde ise 5 kursta devam ettirilmiştir. Pilot uygulamaların gerçekleştirildiği kurslardan öğretici-öğrenci memnuniyeti, öğrenci sayısında artış, eğitimde verimin artması vs. gibi olumlu geri bildirimler alınmıştır. Olumlu dönüşler sonucunda 28.08.2012 tarih ve 924 sayılı başkanlık onayı ile 2012-2013 eğitim-öğretim yılından itibaren “İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programı” yayınlanmış, 2012-2013 öğretim yılından itibaren Türkiye

genelinde uygulanmaya başlamıştır (Zengin, 2019, s. 2/24; Çınar, 2018, s. 64; Korkmaz, 2013, s. 7; Oğul, 2017, s. 64).

2012 ve 2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programları arasındaki farklar Tablo 17’de gösterilmiştir:

	2012 Öğretim Programı	2019 Öğretim Programı
Temel Öğretim	18 Saat (12 Saat Kur'an-6 Saat Dini Bilgiler)	18 Saat (12 Saat Kur'an-6 Saat Dini Bilgiler) veya 12 Saat (8 Saat Kur'an-4 Saat Dini Bilgiler)
Hafızlık	Mevcut	Mevcut Değil
2012'de İsmi 'Ek Öğretim', 2019'da İsmi 'Kısa Süreli Programlar'	Ek Öğretim: Kur'an-ı Kerim; (Öğrenme, Tecvitli Okuma, Güzel Okuma ve Ezber, Ezber ve Anlam ile Hatim Kurları) Dini Bilgiler; (İtikat, İbadet, Ahlak, Siyer ve Yoğunlaştırılmış Temel Dini Bilgiler Kurları)	Kısa Süreli Programlar: Cuma Dersleri, Akaid, İlmihal, Tefsir, Hadis, Siyer, İhtiyaç Odaklı Hafta Sonu Öğretim Programı
Ek Öğretim Saati	Her Program Haftada 6 Saat	Kısa Süreli Programlar Haftada 2 Saat, Hafta Sonu Programı Haftada 4 Saat (2 Saat Kur'an'ı Kerim-2 Saat Dini Bilgiler)
Dönem Sayısı	4	2
Nelerden Oluşur	Temel+Hafızlık+Ek Öğretim	Temel+Kısa Süreli Programlar+Hafta Sonu Öğretim Programı

Tablo 17: 2012 ve 2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programları Arasındaki Farklar

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Öğreticilere “2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında 2012 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı ile kıyaslayarak olumlu ve olumsuz yönleri bağlamında avantajları ve dezavantajları nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Öğreticilerin bu konudaki görüşleri Tablo 18’de verilmiştir:

Tema	Alt Tema	f
2019 Öğretim Programı ile İlgili Olumlu Değerlendirmeler	Kısa Süreli Programların ve Hafta Sonu Öğretim Programının Uzmanlık Alanı Olduğu ve Verimli Olduğu	10
	18 Saat Temel Öğretim Yanı Sıra 12 Saat Temel Açma İmkânı Getirilmesi	8
	2012'deki 4 Kur Sisteminin Kalkması	2
	Hafızlık Programının Müstakil Bir Program Olması, İhtiyaç Odaklıdan Ayrılması	1
2019 Öğretim Programı ile İlgili Olumsuz Değerlendirmeler	2012 Öğretim Programındaki Kur'an-ı Kerim'le İlgili Ek Öğretimlerin, 2019 Programında Bulunmaması	8
	Sınıf Açmada En Az 12 Sayı Sınırının Olması	6
	Öğrencilere En Fazla 4 Dönem (2 Yıl) Kayıt Hakkı Verilmesi	5
	Kısa Süreli Programlarda Sadece 2 Saat, Hafta Sonu Programında Sadece 4 Saat Seçeneğinin Bulunması	5
	Kısa Süreli Programlarda Kur Sistemi Bulunmaması	2

Tablo 18: Öğreticilerin 2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı ile İlgili Düşünceleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 18’de öğretmenlerin olumlu olarak gördükleri değerlendirmeler incelendiğinde; “Kısa Süreli Programların ve Hafta Sonu Öğretim Programının uzmanlık alanı olduğu ve verimli olduğu” (10), “18 saat Temel Öğretim yanı sıra 12 saat temel açma imkânı getirilmesi” (8) görüşleri üzerinde yoğunlaşıldığı, iki öğreticinin “2012'deki 4 kur sisteminin kalkması”, bir öğreticinin ise, “Hafızlık Programının müstakil bir program olması, İhtiyaç Odaklıdan ayrılması” şeklinde cevap verdiği görülmektedir. Öğreticiler olumsuz gördükleri durumları ise; “2012 Öğretim Programındaki Kur'an-ı Kerim'le ilgili ek öğretimlerin, 2019 programında bulunmaması” (8), “Sınıf açmada en az 12 sayı sınırının olması” (6), “Öğrencilere en fazla 4 dönem (2 yıl) kayıt hakkı verilmesi” (5), “Kısa Süreli Programlarda sadece 2 saat, Hafta Sonu Programında sadece 4 saat seçeneğinin bulunması” (5), “Kısa Süreli Programlarda kur sistemi bulunmaması” (2) şeklinde ifade etmişlerdir. Öğretici görüşlerinden örnekler şu şekildedir:

“...Temel öğretim 2012 İhtiyaç Odaklı Programda sadece 18 saat temel açılabilirdi. 2019’da 18 saate ilaveten 12 saat temel açma imkanı da verildi. Bu çok önemli bir avantaj.” (KKÖ-1, benzer ifadeler KKÖ-5, KKÖ-8, KKÖ-9 da yer vermiştir.)

“Kur sisteminde de her eğitim dönemi dört sefer resmi işlerle uğraşıyorduk. 2019’da dört kur sisteminin kalkması çok iyi oldu diye düşünüyorum...” (KKÖ-3, benzer ifadeyi KKÖ-12 de kullanmıştır.)

“2019’daki kısa süreli dersler belirlenen ders isimleri çok ideal. Kısa süreli programları bir uzmanlık alanı olarak görmek mümkün. Akaid, İlmihal, Tefsir, Hadis, Siyer dersleri imam hatip liseleri veya ilahiyattaki derslerin havasını oluşturuyor. Çalışan hanımlara ve çocuklara gelme imkanı sağlayan Hafta Sonu Öğretim Programı çok iyi düşünülmüş. Ayrıca hanımlar Cuma derslerini çok seviyor. Temel öğretime alternatifler getirilmesi, Diyanetteki eğitimi zenginleştiren çok önemli bir adım. Daha ileri seviyede dini eğitim görme ihtiyacını karşılıyor.” (KKÖ-2, benzer görüşleri KKÖ-3, KKÖ-4, KKÖ-7 de dile getirmiştir.)

“Bu kural 2012 öğretim programında da vardı, 2019 programına has değil ama bizim için en büyük sıkıntı sınıf açmak için 12 sayı sınırının olması. Pandemi dönemindeki randevulu sistem getirilebilir. 5 tane tefsir isteyen öğrencim var, ben niye 12’yi bekliyorum. Hadis için 4 öğrencim var, niye 12’yi bekliyorum?” (KKÖ-5, benzer ifadeler KKÖ-11, KKÖ-12, KKÖ-13 de yer vermiştir.)

“...2019 öğretim programında. 6 saatlik Kur’an-ı Kerim programları (öğrenme, tecvitli okuma, güzel okuma, ezber, ezber ve anlam, hatim) elimizden alındı. 12 saat de gelemeyecek ama Kur’an öğrenmek isteyen öğrenci için Kur’an’la ilgili ekler kaldırılmamalıydı. 2012’deki Kur’an-ı Kerim’le ilgili ek öğretimler geri gelmeli.” (KKÖ-4, benzer görüşleri KKÖ-13, KKÖ-14 KKÖ-15 de dile getirmiştir.)

“...Kısa süreli dersler sadece 2 saat değil de 4 veya 6 saat seçenekleri olmalı. Hadis-1, Hadis-2... Tefsir-1, Tefsir-2... diye seviye seviye her sene kurlara ayrılmalı.” (KKÖ-7, benzer bir görüşü KKÖ-13 de ifade etmiştir.)

“Bir öğrenciye temel öğretime 4 dönem kayıt hakkı verilmesini yanlış buluyorum. Tekrarın önemini anlatıyoruz ama bunu engelliyoruz.” (KKÖ-9, benzer bir ifadeyi KKÖ-11 de dile getirmiştir.)

“Kısa süreli programlarda (4-6-8-12 gibi) ve hafta sonu programlarında (2 veya 6 saat gibi) farklı saat seçenekleri de bulunmalı.” (KKÖ-7, benzer görüşleri KKÖ-8, KKÖ-15 de dile getirmiştir.)

Öğreticilerin görüşleri incelendiğinde; 2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında öğretmenlerin olumlu olarak gördüğü değişimleri şu şekilde sayabiliriz:

18 saate ilaveten 12 saat temel açma imkanı getirilmiştir. Bu durumun gerekçesi 2019-2020 Uygulama Esaslarında şu madde ile açıklanmıştır: “Kur’an kurslarına özellikle mesai saatleri dışında hafta içi gelebilecek vatandaşlarımıza yönelik 12 saatlik Temel Öğretim Programı, hafta sonu gelebilecek olanlara ise İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları Hafta Sonu Programı uygulanabilecektir.” (DİB Uygulama Esasları, 2019-2020, 2. madde)

Ayrıca, 2012 de İhtiyaç Odaklı Programın içinde olan hafızlık programının 2019’da İhtiyaç Odaklıdan çıkarılması ve müstakil bir program haline gelmesi, 4 kur sisteminin kaldırılması, her kurda öğrenci kaydı, sınıf açma vs. gibi resmi işlerle uğraşılmayacak olması, Akaid, İlmihal, Tefsir, Hadis, Siyer gibi derslerin 2 saat bile olsa müfredata konulması uzmanlık alanı olarak ileri seviye din eğitimi açısından programı zenginleştirilmesi, çocuklar ve çalışan hanımlar için hafta sonu öğretim programı imkanı verilmesi, kısa süreli Cuma dersinin hanımların evde toplanma, Cuma süreleri, dua ve tevbe ile Cuma saatini ihya etme ihtiyacını gidermesi olumlu değerlendirilen değişikliklerdendir.

2019 Öğretim Programı uygulamaya konulduğunda yeni programı açıklama niteliğinde olan aynı yıl yayınlanan 2019-2020 yılı uygulama esaslarında programda temel öğretime ek olarak hazırlanan Kısa Süreli Programların hazırlanma gerekçesi olarak şu ifadeler geçmektedir:

“Kur’an Kurslarına devam eden öğrenci profilinin çeşitlenmesi, din konusundaki ilgi ve ihtiyaçların farklılık göstermesi, öğrenci profilinin çocuk, genç, yetişkin vb. yaş ve eğitim düzeyi açısından sürekli değişmesi ve çeşitlenmesi, mesai saatleri içinde Kur’an Kurslarına gelemeyen, çalışan vatandaşlarımızın akşam veya hafta sonları iş saatleri dışında Kur’an Kursu hizmetlerinden faydalanmayı arzu etmeleri gibi sebepler yapı ve muhteva açısından program çeşitliliğini zorunlu hale getirmiştir. Bu bağlamda İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları Temel Öğretim Programına ilaveten 2019-2020 eğitim öğretim yılından itibaren “Kısa Süreli Programlar” adı altında Cuma Dersleri, Akaid, İlmihal, Tefsir, Hadis, Siyer ve İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları Hafta Sonu Öğretim Programları geliştirilerek hem ders saatleri hususunda daha esnek programlar hem de vatandaşlarımızın Temel İslam İlimleri alanında da eğitim

alabileceği öğretim programları uygulamaya konulmuştur.” (DİB Uygulama Esasları, 2019-2020, 1. madde).

Temel öğretimin yanı sıra alternatif olan bu programlar pek çok öğretici tarafından olumlu bir gelişme olarak görülmekle birlikte 2012 öğretim programındaki Kur'an eğitimiyle ilgili eklerin kaldırılması olumsuz olarak görülmektedir.¹⁹

2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında öğrencilerin olumsuz olarak gördüğü değişimleri şu şekilde sayabiliriz:

Bir öğrenciye temel öğretime ve kısa süreli programlara sadece 4 dönem gelebilme hakkı verilmiştir. 2019 öğretim programının başladığı yıl, ilk olarak 2019-2020 yılı uygulama esaslarında; “Bu yıldan itibaren bir öğrenci Temel Öğretim ile Kısa Süreli Programlardan her birini en fazla 4 dönem (2 yıl) alabilecektir. Önceki yıllarda da ihtiyaç odaklı programında 2 yıl eğitim almış öğrenciler de yeni ihtiyaç odaklı programlarına tekrar kayıt edilebilecektir.” (DİB Uygulama Esasları, 2019-2020, 12. madde) maddesi yer almaktadır. 2021-2022 uygulama esaslarına ise;

“Bir öğrenci İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programlarından her birine, uzaktan eğitim kapsamında uygulanan programlar dahil en fazla dört dönem kayıt yaptırabilecektir. Salgın süreci yaşanması ve eğitimlerin yüz yüze düzenli bir şekilde yürütülememesi sebebiyle en fazla 4 dönem kayıt şartı 2021-2022 eğitim-öğretim yılı itibariyle başlayacaktır.” (DİB Uygulama Esasları, 2021-2022, ss. 3-4, 21. madde)

ibaresi eklenmiştir. Temel öğretime getirilen bu 4 dönem kayıt sınırının bazı öğretmenler tarafından olumsuz olarak değerlendirildiği görülmektedir.

Ayrıca öğretmenler 2012 öğretim programındaki 6 saatlik Kur'an-ı Kerim ek öğretim programlarının (öğrenme, tecvitli okuma, güzel okuma, ezber, ezber ve anlam, hatim) 18 veya 12 saat gelemeyecek ama Kur'an öğrenmek isteyen öğrenciler için Kur'an'la ilgili eklerin geri getirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Öğreticiler tarafından 2 saatlik Kısa Süreli Programların 4, 6, 8 veya 12 saat gibi, 4 saatlik Hafta Sonu Programının da 2 veya 6 saat gibi seçeneklerinin olması gerektiği, Kısa Süreli Programların Tefsir-1, Tefsir-2

¹⁹ Öğreticilerle görüşme yaptığımız dönemde henüz yayınlanmamış olan iki öğretim programı öğretmenlerin bu eleştirilerini kısmen de olsa gidermiştir. Bkz. 2023-2024 eğitim-öğretim yılı başlangıcında yayınlanan “İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Hatim Öğretim Programı” ve “İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Kur'an-ı Kerim Öğretim Programı”

şeklinde kurlara ayrılabilmesi gerektiği, sınıf açmak için en az 12 öğrenci sayı sınırının olmasının olumsuz bir durum olduğu vurgulanmıştır.

Bir öğreticinin de; “Öğretim Programlarını ne kadar eleştirsek de uygulama esaslarıyla istenen değişiklik yapılıyor. Önceden öğretim programı neyse ona bağlı kalınırdı.” (KKÖ-4), görüşünde ifade ettiği gibi uygulama esaslarıyla bu imkânların sağlanması avantaj olarak değerlendirilebilir.

3.5.2. Öğreticilerin “Kursa Gelenlerin Süreç İçinde Kursu Terk Edip Etmedikleri, Kurstan Ayrılıyorsa Devam Etmemelerinin Temel Nedenlerinin Ne Olduğuna ve Devam Motivasyonlarını Sağlamak İçin Neler Yaptıklarına” Dair Görüşleri

Öğreticilere “Kursa gelenlerin süreç içinde kursu terk ettikleri oluyor mu? Bu tür kurstan ayrılmaların veya devam etmemelerinin temel nedenleri nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ek olarak “Öğrencilerin devamlarını sağlama konusunda motivasyonlarını artırmak için ne gibi önerileriniz olur?” sorusu sorulmuştur. Öğreticilerin verdiği cevaplar Tablo 19’da gösterilmiştir:

Tema	Alt Tema	f
Öğrencilerin Kursu Terk Etme Nedenleri	Sağlık Sorunları	9
	Ailevi Sorumlulukların Çok Olması, Ailevi Sebepler	6
	Öğrenme Güçlüğü, Hafıza Zayıflığı	4
	Psikolojik Sebepler	3
	Başka Bir Eğitime Başlama	2
	Öğrencilerin Kendi Aralarındaki Kişisel Sorunlar	2
	Taşınma	2
	İşe Başlama	2
	Derslerin Zor Gelmesi	2
	Yol Uzaklığı	1
	Yatılı Misafir Ağırlama	1

Tablo 19: Öğreticilere Göre Öğrencilerin Kursu Terk Etme Nedenleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 19 incelendiğinde öğretmenler genel olarak öğrencilerin, Kur’an ve dini bilgiler öğrenmenin yanı sıra sıkıntılarını unutma, manevi olarak rahatlama, huzur bulma,

sosyalleşme ve arkadaş edinme gibi sebeplerden dolayı kurslardan çok büyük memnuniyet duyduklarını ve çoğunlukla özveriyle geldiklerini fakat sağlık sorunları, hastalık sebebiyle ayrılma (9), ailevi sorumluluklarının çok olması (6), öğrenme güçlüğü, hafıza zayıflığı (4), aşırı alıngan, problemlı, takıntılı insanlar olabımesi (3), öğrencilerin kendi aralarındaki kişisel sorunlar (2), taşınma (2), işe başlama (2), başka bir eğitime başlama (2), dersin zor gelmesi (2), kursa gelmede yol uzaklığı (1), yatılı misafirleri sık gelen öğrenciler (1), gibi sebeplerden dolayı öğrencilerin kurstan ayrılabildiğini ifade etmişlerdir. Bu konudaki öğretici görüşleri şu şekildedir:

“Hoca kaynaklı değil öğrencilerin kendi aralarındaki şeylerden kaynaklı bırakan olabiliyor. Hocalar bu konuda çok özverili. Bizi etkileyen kısmı teftişlerde sorun yaşamamız.”(KKÖ-1, benzer ifadeleri KKÖ-2 de kullanmıştır.)

“Hastalık ailevi durum ya da taşınma. Kursta yaşanan bir şeyden dolayı terk etme hiç olmuyor. Kurslar cennet misali. Zorunlu bir durum olmadıkça şifa bulduğu bir yeri terk eder mi? Gönül bağımız bırakanlarla da devam ediyor.” (KKÖ-3, benzer ifadelere KKÖ-14 de yer vermiştir.)

“...Küsüp beğenmeyip giden asla olmadı. Aramızda abla-kardeş, anne-kız ilişkisi oluyor adeta. Öğrenciler kurslarımızı çok seviyor. Ama belli bir yaşın üzeri hanımlarda doğal olarak hastalık, derslerin zor gelmesi, öğrenme güçlüğü, hafıza zayıflığı vs. den kaynaklı ayrılmalar olabiliyor. Çok misafir ağırlama da kurstan ayrılmalarına sebep olabiliyor.” (KKÖ-13, benzer görüşleri KKÖ-15 de dile getirmiştir.)

“Öğrenciler farklı sebeplerden dolayı kurstan ayrılmak zorunda kalabiliyor. 12 saat temel açıp daha az güne yayararak ya da erken çıkmalarını sağlayarak bu durumu tolere edebiliyoruz. 12 saat temel öğretim bunun için ideal. Fakat sadece yöneticiler açabiliyor. Bu imkanın yönetici olmayanlara da verilmesi gerekir.” (KKÖ-7)

“Bazen insanı huzursuz eden kendisi oluyor. Aşırı alıngan, problemlı, takıntılı insanlar gelebiliyor, bu sebepten ayrılabilen nadir de olsa oluyor...” (KKÖ-2, benzer ifadeleri KKÖ-9 da dile getirmiştir.)

“Ödevleri yapmakta zorlanma... Vakti yok çalışmaya. Evde eş, çocuk... Mahreçleri çıkaramama, tecvitleri anlamakta ve uygulamakta zorlanma, ezberlerde hafıza zayıflığı, konuların zor gelmesi, işe başlama, kursa gelmede yol uzaklığı gibi sebeplerle ayrılabiliyorlar.” (KKÖ-5, benzer görüşlere KKÖ-10, KKÖ-11, KKÖ-8 de yer vermiştir.)

Bazı öğreticiler bu soruyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanarak cevap vermişlerdir:

“Öğrencilerimiz genç yetişkin. Ailevi sorumlulukları çok oluyor. Çocukları küçük olanlar, çocukları hasta olunca gelemiyor. Dersten kopukluk olunca da bırakmak zorunda kalıyor. Tabi bu ayrılmalar sebebiyle öğretmenler denetimlerde sorun yaşayabiliyor.” (KKÖ-14, benzer ifadeleri KKÖ-6, KKÖ-12, KKÖ-5 de dile getirmiştir.)

Öğreticilerin, yetişkinlerin kurslara sürekli devam etmeleri konusunda sorun yaşadıkları ve bu hususun denetimlerde de sıkıntı yaşanmasına yol açtığı anlaşılmaktadır. Öğrencilerin yetişkin ve belli bir yaş aralığında olması, sorumluluklarının fazla olması, sebebiyle kursa devam konusunda böyle aksaklıkların yaşanması doğal bir durum olarak değerlendirilebilir. Ayrıca öğretmenlerin değerlendirmelerindeki bulgular göstermektedir ki; öğrenciler öğretim programından kaynaklı bir sebeple kurstan ayrılmamaktadırlar. Yetişkin öğrencilerin kursa düzenli devam etmelerinin katı bir şekilde istenmesi yetişkin eğitimi ile bağdaşmamaktadır. Öğreticilerin hepsi de bu konularda anlayışlı davranmaya çalıştıklarını dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili benzer bulgular başka çalışmalarda da yer almaktadır (Sevinç, 2023, s. 49; Ekici, 2020, ss. 79-92).

Bu sorunun akabinde öğretmenlere; “Öğrencilerin devamlarını sağlama konusunda motivasyonlarını artırmak için ne gibi önerileriniz olur?” sorusu yöneltilmiştir. Öğreticilerin verdiği cevaplar şu şekildedir:

- “Öğrencilerin yaş ve eğitim seviyesine göre sınıflar açılabilir.” (KKÖ-1, KKÖ-2)
- “Ders kitapları daha cazip, daha etkinlikli ve görsel olabilir.” (KKÖ-10)
- “4 yaşından küçük çocuğu olanlara kurslara rahatlıkla gelebilmeleri için Halk Eğitimle anlaşmalı çocuk oyun evleri açılmalı. Hatta İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursuna yazılan hanımların çocuğuna 4-6 yaş Kur'an Kurslarına kayıt konusunda öncelik verilebilir.” (KKÖ-11, benzer görüşleri KKÖ-13 de dile getirmiştir.)
- “Beş gün gelemeyen, ailevi sorumlulukları çok olan hanımlar için iki veya üç gün randevulu alternatifler imkanı verilebilir.” (KKÖ-7)
- “Öğrenciyi teşvik amaçlı Kur'an'a geçme ve taç takma törenleri düzenlenebilir.” (KKÖ-5, benzer görüşleri KKÖ-8 de dile getirmiştir.)
- “Öğreticilere yetişkinlerin öğrenme özellikleri ve yetişkinle iletişim teknikleri gibi özel eğitimler verilebilir.” (KKÖ-4, benzer görüşleri KKÖ-3 de dile getirmiştir.)
- “Öğrenciler başkanlığımız tarafından Kur'an-ı Kerim veya Kur'an meali gibi hediyelerle taltif edilebilir.” (KKÖ-6)

- “İzinlerin resmi boyutu kolaylaştırılarak öğrencilere yönelik örneğin ayda bir gezi ve sosyal-kültürel etkinlikler düzenlenmelidir.” (KKÖ-13)
- “Kur’an okumanın ve öğrenmenin önemi ile ilgili Hadis-i Şerifler sık sık zikredilebilir, sınıf duvarlarına asılabilir.” (KKÖ-7, benzer görüşleri KKÖ-9 da dile getirmiştir.)
- “Tatlı bir rekabet ve heyecan ortamı oluşturmak için bilgi yarışmaları yapılabilir.” (KKÖ-5, benzer görüşü KKÖ-15 de dile getirmiştir.)
- “Fiziki imkanlar daha cazip hale getirilmelidir.” (KKÖ-14, benzer görüşü KKÖ-10 da dile getirmiştir.)
- “Her cuma belirlenen bir öğrencinin ölmüşlerine okunan dualar gönderilebilir.” (KKÖ-2)
- “Öğrencilerin kaynaşmasını sağlamak için doğum yapan, ev alan, umreden gelen, hasta ziyareti vs. gibi ders dışı faaliyetlere sınıf olarak katılınabilir.” (KKÖ-15, benzer görüşleri KKÖ-6, KKÖ-12, KKÖ-3, KKÖ-4 te dile getirmiştir.)
- “Motivasyonlarını artırıcı, kolaylaştırıcı, umut verici, kuşatıcı, teşvik edici ifadeler kullanmaya özen gösterilebilir.” (KKÖ-9, benzer görüşleri KKÖ-14, KKÖ-8 de dile getirmiştir.)
- “Öğrenciye konu anlatımı, araştırma yapma, pano hazırlama gibi görev ve sorumluluklar verilebilir.” (KKÖ-1, benzer ifadeler KKÖ-11, KKÖ-12 de yer vermiştir.)

Temel öğretim programı uygulama ilke ve esaslarında geçen; “Kursa devamlılığın sağlanmasında motive edici bir unsur olarak Kur’an-ı Kerim’i hatim etmeleri konusunda öğrenciler teşvik edilir.” (DİB Temel Öğretim Programı, 2019, 7. madde) ifadesi de devamı sağlama konusunda tavsiye niteliğinde dikkat çekmektedir.

3.5.3. Öğreticilerin “Kurslara Farklı Yaş ve Eğitim Seviyesinden Gelen Öğrencilerin Bu Farklılıklarından Kaynaklanan Olumsuz Etkileri En Aza İndirmek İçin Neler Yaptıklarına Dair” Görüşleri

Öğreticilere “Kurslara farklı yaş ve eğitim seviyesinden öğrencileriniz devam ediyor mu? Öğrencilerin yaş ve eğitim seviyesi farklılıklarından kaynaklanan olumsuz etkileri en aza indirmek için neler yaparsınız?” sorusu yöneltilmiştir. Öğreticilerin verdiği cevaplar Tablo 20’de gösterilmiştir:

Tema	Alt Tema	f
Öğreticilerin Kurslardaki Homojen Olmayan Yapıyı Avantaj-Dezavantaj Görme Durumları	Bu Durum Olumsuz Gözükse de Avantaja Çevirmek Mümkün	12
	Bu Durum Avantajdır	3

Tablo 20: Öğreticilerin Kurslarda Öğrenci Seviyelerindeki Farklılıkları Avantaj-Dezavantaj Görme Durumu

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Öğreticilerin hepsi “kurslarda farklı yaş ve eğitim seviyesinden öğrencilerinin devam ettiğini” dile getirmişlerdir. Tablo 20’ de görüldüğü üzere öğretmenlerin çoğunluğu (12) “Bu durumun olumsuzluk-dezavantaj olarak görülmesine karşın olumlu-avantaj bir konuma çevirmenin mümkün olduğu” görüşündedirler. Bazı öğretmenler (3) de bu durumun sorun olmadığını ve avantaj olduğunu şu ifadelerle dile getirmişlerdir:

“Kesinlikle sorun değil. Birbirlerinden alacakları o kadar çok şey oluyo ki... En uçtaki ve en dipteki aynı sınıfta olunca birbirlerinin hallerini anlarlar. Yaşlılardan örnek alınacak çok şey var.” (KKÖ-3, benzer görüşleri KKÖ-6 da dile getirmiştir.)

“Öğrencilerime hep şunu söylerim ilk gün: ‘Siz burada sadece Kur’an öğrenmeyeceksiniz. Burada farklılıklara tahammül etmeyi de sabretmeyi de öğreneceksiniz.’ Bunun katkı sağladığını düşünüyorum. Evet kendi içlerinde zorlanabiliyorlar ama hayat da bir zorluk, kilim desenleri gibi farklılardan bir güzellik ortaya çıkarabilmek önemli olan.” (KKÖ-4)

Bu durumu dezavantaj gibi gözükse de avantaja çevrilebileceğini savunan öğretmenlerin görüşleri Tablo 21’de verilmiştir:

Tema	Alt Tema	f
Öğreticilerin Farklılıkları En Aza İndirmek İçin Sınıfta Yaptıkları Uygulamalar	Kur'an Dersini Bireysel Çalıştırma	11
	Seviyeye Göre Özel Ödevler Verme	10
	Dersi Sınıfın Ortalama Seviyesine Göre Anlatma	10
	Öğrencilere Söz Hakkı Vererek Derse Katılmasını Sağlama	8
	Yaş ve Eğitim Durumu Farklı Öğrencileri Bir Potada Eritmeye, Ortak Noktalarını Bulmaya Çalışma	7
	Kıskanmaya Mahal Vermeyecek Şekilde Eşit Davranma	5
	Güzel Bir İletişim Kurma ve Motivasyon Artırıcı İfadeler Kullanma	5
	İhtiyacı Olan İçin Tekrar Yaparken Daha Eğitimli veya Daha Genç Olanlara Etkinlikler Verme	3
	Hem Gencin Hem Yaşlının Hikayelerini Birbirlerinin Dinlemesini Sağlama	1
	Peygamberimizin Farklılıklara Karşı Tavrını Örnek Verme	1

Tablo 21: Öğreticilerin Öğrencilerden Kaynaklı Farklılıkları Azaltmak İçin Yaptıkları Uygulamalar

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Öğreticiler görüşlerini şu ifadelerle dile getirmişlerdir:

“35 yaşından 80’e, ilkokul mezunundan üniversite mezununa varıncaya kadar hepsi var sınıfta. Bu bir olumsuzluk tabi ki. Ama orta yolu bulmak elbette mümkün. Yaygın eğitim böyle bir şey. Dezavantajları tolere edebiliriz.” (KKÖ-9, benzer görüşleri KKÖ-14, KKÖ-2, KKÖ-5, KKÖ-7 de dile getirmiştir.)

“Kurslardaki en büyük handikapımız bu. Ama biz mahalle hizmet veriyoruz. Mahalleden şu gelsin diye seçemeyiz. Olumsuz gibi gözüken bu durumu olumluya çevirmek bizim elimizde...” (KKÖ-1, benzer görüşleri KKÖ-9, KKÖ-12, KKÖ-13, KKÖ-15 de dile getirmiştir.)

“Farklı yaş, farklı eğitim durumu, farklı sosyo-kültürel çevreden gelen insanlar bir arada bulunabilir. Toplum dediğimiz şey de böyle bir şey. Önemli olan bazı noktalara dikkat

etmek, insanların hassasiyetlerini dikkate almak.” (KKÖ-10, benzer bir görüşü KKÖ-11 de dile getirmiştir.)

Dezavantajları en aza indirmek için öneri veren öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

- “Kur’an-ı Kerim dersini bireysel çalıştırıyorum. Otururum başına sırayla... Toplu derslerde ise dini bilgiler ve tecvit anlatıyorum, hepsine hitap ediyorum.” (KKÖ-10 benzer görüşleri KKÖ-1, KKÖ-2, KKÖ-5, KKÖ-7, KKÖ-9 da dile getirmiştir.)
- “Seviyeye göre özel ödevler veriyorum. Gençler araştırma ödevlerini sever mesela. Dinlemeyi de sınıftaki ablaları sever...” (KKÖ-15, benzer görüşleri KKÖ-14, KKÖ-12, KKÖ-9, KKÖ-11 de dile getirmiştir.)
- “Dersi sınıfın ortalama seviyesine göre anlatmaya çalışıyorum...” (KKÖ-5, benzer görüşleri KKÖ-1, KKÖ-13 de dile getirmiştir.)
- “Tek hocaın eğitim verdiği yerlerde sınıfta gençlerin saatleri belli günlere, yaşlıların saatleri belli günlere ayarlanabilir. Çünkü yaşlıda öğrenme güçlüğü varsa daha çok ilgilenmeli, bunu yaparken gençler sıkılabilir. Gençleri sudoku vs. ile oyalamak, o arada yaşlı ile ilgilenmek gerekir. En iyilere ve en altta kalanlara özel ödevler verilebilir. Orta yolu bulmaya çalışıyorum. Tabi bu sebeple öğretici kendini her alanda çok iyi yetiştirmeli.” (KKÖ-7, benzer görüşleri KKÖ-12, KKÖ-15 de dile getirmiştir.)
- “Öğrenciye söz hakkı vermek ona değer vermektir... Söz hakkı verip derse iştirak etmelerini sağlarım...” (KKÖ-9, benzer görüşleri KKÖ-2, KKÖ-8, KKÖ-5 de dile getirmiştir.)
- “Öğrenciyi iyi gözlemleyip kimin sinir ucu ne ise oralara kimsenin dokunmasına müsaade etmeyerek sıkıntı yaşamamayı başarıyorum. Her daim siyer dersinde peygamberimizin farklılıklara hangi üslupla hangi tavrı sergilediğini göstererek bu farklılıklara Allah’ın rızasını kazanmak için sessiz kalmaları veya üsluplarına dikkat etmeleri gerektiğini göstermeye çalışıyorum.” (KKÖ-10)
- “Yaştan ziyade eğitim düzeyi sınıflaması olmalı. Bizi en çok etkileyen yaş değil de eğitim durumu. Emekli, hemşire öğrencim 60 yaşında ama 30 yaşındakinden daha iyi olabiliyor.” (KKÖ-1)
- “Dezavantaj ama hoca maharetiyle bu tolere edilir. Gençlerle yaşlıları bir potada tutmalı. Yaşlıları överek, onların tecrübelerinden gençler yararlanır diyerekten. Gençleri de heyecanlandıracak bir şeyler yaparak. Teneffüste çok özel ihtiyacı olanla ilgileniyorum” (KKÖ-12, benzer görüşleri KKÖ-11, KKÖ-13 de dile getirmiştir.)

- “Öğrencilere her ne olursa olsun eşit davranırım. Eşit davranmazsan kıskançlık tohumlarını ekersin...” (KKÖ-7, benzer görüşleri KKÖ-14 de dile getirmiştir.)
- “Güzel bir iletişim kurmak çok önemli... Onlara daima kolaylaştırıcı, umut verici, motive edici ifadeler kullanırım...” (KKÖ-2, benzer ifadeleri KKÖ-8, KKÖ-10, KKÖ-11 da kullanmıştır.)
 - “Birbirlerinin hikayesini dinletirim. Kendisini geliştirmek isteyen bir genç, yaşlının hikayesini dinlediğinde ‘Vay be yaşına rağmen Kur’an öğrenmeye çalışıyor.’ diyor. Yaşlıysam gence gözbebeğim gibi bakarım. Yaşlı olan: ‘Ya bu genç ne güzel, ortam böyle bozukken şu devirde gelmiş, Kur’an öğreniyor.’ diyor. Gençsen yaşlıya hürmet et, al sana uygulamalı ders. İkisinin de birbirinden alacağı çok şey var.” (KKÖ-14)

Bazı öğreticilerin (3) bu durumu direk “avantaj” olarak değerlendirmesine karşın öğreticilerin çoğunluğu (12) “Bunun dezavantaj gibi gözükse de avantaja çevrilebileceği” yönünde görüşler öne sürmüşlerdir. Öğreticiler; “Kur'an dersini bireysel çalıştırma, seviyeye göre özel ödevler verme, dersi sınıfın ortalama seviyesine göre anlatma, öğrencilere söz hakkı vererek derse katılmasını sağlama, yaş ve eğitim durumu farklı öğrencileri bir potada eritme ve ortak noktalarını bulmaya çalışma, kıskanmaya mahal vermeyecek şekilde eşit davranma, güzel bir iletişim kurma, İhtiyacı olan için tekrar yaparken daha eğitimli veya daha genç olanlara etkinlikler yaptırma, Hem gencin hem yaşlının birbirlerini dinlemesini sağlama, Peygamberimizin farklılıklara karşı tavrını örnek verme” şeklinde önerilerde bulunmuşlardır. Benzer bulgulara başka çalışmalarda da ulaşıldığı görülmektedir (Erkul, 2010, ss. 89-90).

Öğreticilerin yaş, eğitim seviyesi ve kültür gibi farklılıklardan doğacak sıkıntıları en aza indirmek için yaptıkları uygulamalar, isabetli olarak görülmektedir. Fakat bu uygulamalar öğreticilerin deneme yanılma yoluyla öğrendikleri tecrübelerle ortaya çıkmaktadır. Bir öğreticinin tecrübe ettiği ve faydasını gördüğü bir uygulama diğer bir öğretici tarafından ya bilinmemekte ya da uygulamanın faydası ile ilgili bir fikre sahip olunmadığı için kullanılmamaktadır. Bu sebeple bu uygulamalar kişiden kişiye değişmektedir. Öğreticilerin bu farklılıklardan kaynaklanan dezavantajları daha etkili ve verimli şekilde yok edebilmeleri için her öğreticiye yetişkinlerle etkili iletişim yöntemleri, beden dili ve diksiyon gibi eğitimlerin verilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

3.5.4. Öğreticilerin “Eğer İmkân Verilse İhtiyaç Odaklı Kur’an Kurslarında Neyi Değiştirecekleri ve Programın Daha Verimli Olması İçin Hangi Önerileri Olduğuna” Dair Görüşleri

Öğreticilere “Eğer size imkân verilse İhtiyaç Odaklı Kur’an Kurslarında neyi değiştirdiniz? Programın daha verimli ve işlevsel olması için önerileriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir.

Öğreticilerin verdiği cevaplar Tablo 22’de sıralanmıştır:

Tema	Alt Tema	f
Öğreticilere İmkân Verilse İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarının da Neyi Değiştirecekleri	Hatim Programı, Kur'an Öğretimi Gibi Önceki Ek Programları Geri Getirme	10
	Elif-Ba Cüz Kitabı ve Dini Bilgiler Dersi Dinim İslam Kitabını Güncelleme	6
	Sınıf Açmak İçin En Az Olması Gereken 12 Sayı Sınırını Kaldırma	5
	Tam Gün Açık Kurslar, Her Alanla İlgili Zengin İçerikli Dersler, Eğitim Merkezi Haline Getirme	5
	Branşlaşma	4
	İhtiyaç Odaklı Sınıflarda Temel Öğretime 4 Dönem Gelme Sınırını Kaldırma	4
	Programı Uygulayan Öğreticilerin Donanımını Artırma	4
	Temel Öğretime Gelen Öğrencilerin Kısa Süreli Programlara da Kaydolabilmesini Sağlama	3
	Kısa Süreli Program Olarak Tashih-i Huruf Eğitiminin Konulmasını Sağlama	3
	İhtiyaç Odaklı İçin Bol Materyal Hazırlama	3
	Temel Öğretime Randevulu Sistem Getirme	3
	Kursların Reklamı Konusunda Afiş ve Duyuru Çalışmalarını Daha Profesyonel ve Yoğun Yapma	3
	Kursların Fiziki Şartlarını İyileştirme	3
	Kursun Yöneticisi Değil, Mahalledeki Kursların Yöneticisi Kadrosunu Getirme	2
	Temel İslami İlimler Derslerine 4, 6, 8, 12 Gibi Saat Seçenekleri Koyma	2
	4 Saatlik Hafta Sonu Öğretim Programına 2 Saat Seçeneği de Koyma	2
	Tecrübeli Öğreticilerin Yeni Öğreticilere Düzenli Olarak Tecrübe Aktarımı Yapmasını Sağlama	1
	Öğreticilerin Sosyal-Kültürel-Eğitsel Etkinliklerine Göre Puanlama Sistemi Getirme	1
	Öğreticinin Bir Mesai Gününün Saha Günü Olmasını Sağlama	1
	Resmi Tashih-i Huruf Eğitimlerini Her Öğreticinin Zorunlu Olarak Almasını Sağlama	1
	Yönetici Olmayan Öğreticinin de Haftada 12 Saat Ders Açabilmesini Sağlama	1
	Sınıfların Yaş veya Eğitim Durumuna Göre Açılmasının Resmiyete Dökülmesini Sağlama	1
	Temel Öğretimdeki Dini Bilgiler Ders Saatinin Kur'an-ı Kerim Ders Saatinden Daha Fazla Olmasını Sağlama	1

Tablo 22: Öğreticilerin İmkân Verilse İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarında Değiştirecekleri Durumlar

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 22 incelendiğinde öğreticilerin “Hatim Programı, Kur’an öğretimi gibi önceki programları geri getirme” (10) “Elif-Ba cüz kitabı ve Dini Bilgiler dersi Dinim İslam kitabını güncelleme” (6); “Sınıf açmak için en az olması gereken 12 sayı sınırını kaldırma” (5); “Tam gün açık kurslar, her alanda zengin içerikli dersler açma, eğitim merkezi haline getirme” (5) şeklinde görüşlerini dile getirdikleri görölmektedir. “Branşlaşarak her öğreticinin kendi branş dersine girmesi” (4), “Temel öğretime 4 dönem gelme sınırını kaldırılması” (4), “ÖĞreticilerin mesleki, pedagojik, sosyal ve kültürel içerikli derslerle donanımını artırma”(4) şeklinde de açıklamalarda bulunmuşlardır. Ayrıca “Bol materyal hazırlığı” (3), “Fiziki şartları iyileştirme” (3), “Kısa süreli programlara tashih-i huruf dersini katma” (3), “Temel öğretimde gün ve saat alternatifleri sunarak randevulu sisteme geçme” (3), “Kursların reklamını daha yoğun ve daha profesyonelce yapma (3), Temel öğretime gelen öğrencilerin kısa süreli programlara da kaydolabilmesini sağlama” (3), şeklinde görüşler de dile getirmişlerdir. ÖĞreticilerin; “4 saatlik Hafta Sonu ÖĞretim programına 2 saat seçeneğı de getirme” (2), “ Temel islami ilimler derslerine (Tefsir, Hadis, İlmihal...) 4, 6, 8, 12 gibi saat seçenekleri koyma.” (2), “Kursun yöneticisi değıl, mahallenin yöneticisi kadrosu uygulamasını getirme.” (2), “Tecrübeli öğreticilerin yeni öğreticilere tecrübe aktarımı, mentörlük yapmasını sağlama.” (1), “ÖĞreticinin bir mesai gününü saha günü olarak planlama.” (1), “Sosyal-kültürel-eğıtsel etkinliklere göre puanlama sistemi getirme.” (1), “Tashih-i Huruf eğitimlerini resmi olarak her öğreticinin (hiçbir ön elemeye tabi tutulmadan) zorunlu olarak almasını sağlama.” (1), “Yönetici olmayan öğreticinin de 12 saat temel öğretim açabilmesini sağlama.” (1), “Yaş veya eğitim durumuna göre sınıf açılmasını resmiyete dökme.” (1), “Temel öğretimdeki Dini Bilgiler ders saatini, Kur’an-ı Kerim ders saatinden daha fazla olmasını sağlama.” (1) şeklinde görüşler dile getirdikleri de görölmektedir. ÖĞreticilerin verdiği cevaplar ise şu şekildedir;

Bazı öğreticiler ders kitaplarının yenilenmesi gerektiğini vurgulamışlardır;

“...Elif-Ba cüz kitabı ve dini bilgiler dersi dinim islam kitabını güncelledim. Etkinlik, görsellik, içerik, ölçme ve değerlendirme yönünden zengin kitaplar hazırlattım. Kısa süreli programlar için de kitap hazırlardım.” (KKÖ-1, benzer ifadelere KKÖ-2, KKÖ-6, KKÖ-7, KKÖ-8, KKÖ-9 tarafından da yer verilmiştir.)

Bazı öğreticiler ise, öğretici yeterliğini geliştirme üzerinde durmuşlardır;

“...Bu programda hiçbir eksik görmüyorum. Bunu şekillendirecek öğretmenler çok önemli. Hocaların donanımını artırmaları için her türlü eğitimleri desteklenmeli. Öğreticilere her türlü kişisel gelişim, diksiyon, iletişim, insan ilişkileri, sağlıklı beslenme, musiki gibi eğitimler verilmeli...”(KKÖ-4, benzer görüşleri KKÖ-3, KKÖ-9 da dile getirmiştir.)

“...Tecrübeli öğretmenler, yeni öğretmenlere tecrübe aktarımı yapmalı, hatta bu bir sistem içinde düzenli olarak yapılmalı. Böyle bir program öğretmenlerin yeterliğini artırmaya ve onları geliştirmeye çok katkı sağlayacaktır...” (KKÖ-14)

“Öğretim programımız çok iyi. Bir sorun olduğunu düşünmüyorum. Daha verim için hoca önce kendini çok iyi yetiştirmeli, anlatacağı ile kendi amel etmeli, kendi yaşamalı ki muhatabına aktarabilsin. Hoca yaşayarak, hissederek anlatmalı, samimi bir şekilde aktarmalı.” (KKÖ-6)

Bazı öğretmenler; materyallerin zenginleştirilmesi gerektiğini, afiş çalışmaları ve kursların tanıtımına önem verilmesi gerektiğini vurgulamıştır;

“İhtiyaç odaklı için bol materyal hazırlanmasını sağladım. Mesela Siyer dersini anlatırken başkanlığın bize sunduğu hiçbir görsel bulamıyoruz. DKAB öğretmenlerinin videolarını vs. kullanıyoruz. Örneğin; Uhud savaşını anlatırken haritasını çizince çok daha iyi anlaşılır. Başkanlığımızın resmi internet sitesinde ‘ihtiyaç odaklı materyal’ şeklinde bir link olmalı, elinde güzel doküman olanlar oraya yükleyebilmeli. Görselliği olan, hanımlara yönelik bulmaca, alıştırma, etkinlik içeren kitaplar hazırlanmalı.” (KKÖ-11, benzer görüşleri KKÖ-12, KKÖ-7 de dile getirmiştir.)

“...Bilgisayar programlarında çok büyük yetersizlik var. Karaoke programı hazırlanabilir. Mesela ilk etapta namaz dua ve surelerine yönelik. Öğrencinin hatalı okuduğu yeri bilgisayar kırmızı ile çizmeli veya ses ile uyarı verebilmeli. Afiş çalışmaları ve derslerimizin duyuruları yetersiz. Bilgisayar ve sosyal medya kullanmada, görsel afiş hazırlamada mahir hoca hanımlar arasında zümre çalışması yapılabilir. Materyal paylaşımı çok önemli. Hoca kabuğuna çekilmemeli.” (KKÖ-8)

Kursların her alanda zengin içeriklerle eğitim veren “eğitim merkezleri” haline gelmesi gerektiğini ve branşlaşmayı öneren öğretmenler de şu ifadeleri kullanmışlardır;

“...Ben olsam kurslarda öğretmenlerin dönüşümlü olarak durmalarını sağlayıp tam gün şeklinde kursların açık kalmasını sağladım. İçerik olarak daha zengin bir içeriğe sahip olması gerekirdi. Psikoloji, islam tarihi, dinler tarihi, tasavvuf, çocuk gelişimi,

islam sanatları vs. gibi dersler ile zenginleştirilebilir. Bu konularda öğretmenlerin uzmanlaşmaları sağlanıp sonra uzmanlıkları test edilip sonra dersi vermelerini sağladım. Daha verim için branşlaşma yoluna gidilmeli, Kur'an'da tashih-i huruf sertifikası olan, o derse girmeli, ilmi halde, siyerde kendisini iyi yetiştiren o derse girmeli. Öğreticiler belli bir yerde sabit kalmasın, kendi alanında ders anlatmak için yol almalı..." (KKÖ-10, benzer ifadeler KKÖ-13, KKÖ-4 de yer vermiştir.)

"...Bizlere yöneticilik kadrosu getirilsin. Bir hoca hanım yöneticilik yapsın ama onun sadece görevi yöneticilik olsun. Bizim mahallede 4 Kur'an Kursu var. Mahalle mahalle yönetici olabilir. Bu yönetici mahalle hocaları ile toplantı yapar, 'Hocam sen kendini hangi alanda iyi hissediyorsun?' der. O da mesela 'siyer' der. Sonra yönetici sınıf ayarlamalarını yapar." (KKÖ-11, benzer ifadeleri KKÖ-12, KKÖ-13 de kullanmıştır.)

"...Kur'an Kursları 4-5 yıl gelinecek, hayata hazırlayan bir eğitim merkezi olmalı. İngilizce, matematik, sportif faaliyetler, kültürel geziler... Halk eğitimden de hocalar gelir, öğrenciler orda dersini alır. Her kurs imkan mertebesinde bir kurs değil, eğitim merkezi olmalı adeta. Kur'an Kursuna devam mecburiyeti oluştururum. Buradan alacağı belgeyi daha sonra bir yerlerde kullanabilsin. Belgeyi cazip hale getirmeliyim. Bu belge ile açık öğretim okuyan şu derslerden muaf gibi..." (KKÖ-12)

"...Fiziki şartları yetersiz, ufak tefek kurslar olmasındansa, bütün tek hocalı ufak kurslar büyük ve fiziki imkânları güzel bir kursta toplanmalı. Hoca hanımlar kursta tek başına görev yapmamalı. Yetişkin oraya her türlü ihtiyacını gidermek için gelecek. Diğer kursuna yetişme derdi olmayacak. Arapça, tefsir, hadis, ilmi hal, meal, sohbet, Kur'an, spor, müzik, çocuk oyun odası vs... Hepsi bir arada olmalı. Bir de branşlaşma olmalı. Kur'an'a, Tefsire, Hadise hep ben girmemeliyim..." (KKÖ-14)

Sınıf açmada 12 sayı sınırının, 4 dönem kayıt kuralının sıkıntılı bir durum olduğunu ve randevulu alternatifler oluşturulması gerektiğini düşünen öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir;

"...Ayrıca sınıf açmak için 12 sayı sınırı ve yetişkin hanımların 4 dönem yani 2 sene gelebilme sınırı kaldırılmalı. Bir de hanımlara belli günler ve belli saatler gelebilme şeklinde randevulu sistem imkanı sunardım. Sayımız 12'nin altına düşünce endişe duyuyoruz." (KKÖ-2, benzer görüşlere KKÖ-9, KKÖ-14 de yer vermiştir.)

“Sınıf açmak için 12 sayı sınırı kalkmalı. Temele kaydolan öğrenciyi kısa süreli programlara da kaydedebilmeliyiz. 4 dönem gelme sınırı da kaldırılmalı. Kurslar daima açık olmalı...” (KKÖ-13)

“...Temel öğretime beş gün gelemeyecekler için belli günler gelebilecek şekilde randevulu sistem getirirdim.” (KKÖ-2, benzer ifadeler KKÖ-9, KKÖ-14 de yer vermiştir.)

Bazı öğretmenler fiziki imkânlarının yetersiz olduğunu, bu şartların hem öğretici hem öğrencilerin beklentilerini karşılamadığını ifade etmişlerdir. Fiziki koşullarında eksiklik bulunan öğretmenler kendi gayretleriyle ve özverili çalışmaları ile bu eksiklikleri giderdiklerini dile getirmişlerdir. Bu konularda cami dernekleri, TDV veya müftülükteki yetkililerin öğretmenlere yardımcı olması gerektiğini vurgulamışlardır;

“Kursumuzda ne eksik varsa hep kendi gayretlerimizle tamamladık. Kurslarda fiziki şartların iyileştirilmesi, projeksiyon, bilgisayar gibi eksikliklerin giderilmesi için cami dernekleri, TDV veya müftülüklerdeki görevlilerin de destek olması gerektiği ile ilgili resmi bir prosedür hazırladım. Ayrıca kurslar belirli mekânlara toplanmalı. 1 km arası mesafe ile kurs yapılmamalı. Cami diplerinde, kuytu yerlerde Kur'an Kursu olmamalı. Yetişkini çekmeli.” (KKÖ-2, benzer görüşleri KKÖ-5, KKÖ-14 de dile getirmiştir.)

Kayıtlar, sınıflar ve ders saatleri ile ilgili olarak öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir;

“Hafta Sonu Öğretim Programı 4 saat. Gençleri, çocukları 4 saat tutmak sıkıntı olabiliyor. 2 saat seçeneği de koyardım...” (KKÖ-11, benzer ifadeleri KKÖ-12 de kullanmıştır.)

“Temel Öğretimdeki Dini Bilgiler ders saatinin Kur'an-ı Kerim ders saatinden daha fazla olmasını sağladım...” (KKÖ-3)

“...Yönetici olmayan hoca hanımlara da 12 saat açma imkânı getirilmelidir. Öğrencinin durumuna göre 12 saat artı 6 saati açabilmelidir. Ayrıca Tefsir, Hadis, İlmihal gibi temel islami ilimlerle ilgili derslerin ders saatini 4, 6, 8 veya 12 saat şeklinde seçenekleri de konmasını sağladım.” (KKÖ-7)

“Hocaların öğrencilerin yaş gruplarına veya eğitim durumuna göre sınıf açmasının resmiyete dökülmesini sağladım. Bizim inisiyatifimize bırakmazdım çünkü yaşlılar zor ve uzun bir süreçte öğreniyor, gençlerin algısı daha iyi, bu sefer gençler sınıfta sıkılıyor, bu da çok ciddi bir sıkıntı.” (KKÖ-5)

“Malum haftada en az 5 gün kursta bulunma zorunluluğumuz var. Benim öğretici olarak haftanın 5 günü kursta olmamam lazım, 4 günü kursta isem 1 günü sahada

olmam lazım. Cenaze, çocuk doğumu, mevlitler, hasta ziyareti, yaşlı ziyareti vs. oluyor öğrencilerimizde. Diğer sınıf arkadaşlarıyla birlikte ev ziyaretleri olabilmeli. Hatta EHYS sistemi de buna göre uyarlanmalı. Sistemde bir gün saha günüdür diye belirlenmeli. Hafta başında hoca hanım yapacağı ziyareti belirleyip planlamasını yapmalı. Bizlere de yaptığımız sosyal-kültürel-eğitsel etkinliklerimize göre puanlama sistemi getirilmeli.” (KKÖ-12)

Tashih-i Huruf eğitimi ve belgesi almış öğretmenler ise;

“Belli bir seviyedeki öğrenciye, örneğin temel öğretim Kur’an eğitimi alma şartı sunularak, Tashih-i Huruf eğitimi verebilmek için kısa süreli program konulmasını isterdim. Kısa süreli derken illa 2 saat olarak değil, 4 veya 6 saat seçenekleri sunulabilir.” (KKÖ-5, benzer görüşleri KKÖ-8, KKÖ-14 de dile getirmiştir.) şeklinde görüşlerini dile getirmişlerdir.

Tashih-i Huruf eğitimi ve sertifikası alabilmesi için öğretmenlerin ön elemeyi geçirmemesi gerektiğini savunan bir öğretmen ise görüşünü, “Resmi diyanet belgesi veren Tashih-i Huruf kurslarına tüm öğretmenler alınmalı. Oralara hep hafızları, sesi güzelleri alıyorlar. O iyi idi, daha iyi oluyor, biz ne olucaz?” (KKÖ-13) şeklinde dile getirmiştir.

“Temel öğretime gelen öğrencilerin kısa süreli programlara da kaydolabilmesini sağladım.” şeklinde görüş dile getiren üç öğretmen (KKÖ-2, KKÖ-1, KKÖ-15), 2022-2023 yılı uygulama esaslarında yer alan şu maddelerle ilgili eleştiride bulunmaktadır: “Bir öğrenci dönem içerisinde aynı programa birden fazla kayıt edilemeyecektir. Temel öğretime kayıtlı olan öğrenciler farklı bir öğretmenden en fazla 3 Kısa Süreli Öğretim Programında eğitim alabilecektir.” (DİB Uygulama Esasları, 2022-2023, s.2/4, 10. ve 2. madde) Fakat bu durum öğretmenlerle görüşme yaptığımız dönemde olmayan fakat çalışmamızı yaptığımız süreç içerisinde 2023-2024 uygulama esaslarında yayınlanan madde ile (“Temel Öğretim Programı 12/18 ders açan öğretmen, aynı ya da farklı öğrenci grubuyla 3 Kısa Süreli Öğretim Programında ders açabilecektir.”) (DİB Uygulama Esasları, 2023-2024, 2/b) değişikliğe uğramıştır.

Öğretmenlerin çoğunluğu (10) benzer ifadeler kullanarak 2012 Öğretim Programında mevcut olan fakat 2019 Öğretim Programı ile kaldıran ek programların geri gelmesini istemektedirler:

“Hatim Programı, Tecvit, Ezber, Kur’an öğretimi, Güzel Kur’an okuma gibi Kısa süreli Programlara farklı dersler koyarak zenginleştirirdim.” (KKÖ-1, benzer ifadeler KKÖ-4, KKÖ-15, KKÖ-11, KKÖ-12, KKÖ-13 de yer vermiştir.). Yine çalışma yaptığımız

süreç içerisinde 2023-2024 eğitim öğretim döneminde haftada 4 veya 6 saat alternatifli Kur'an-ı Kerim ve haftada 6 saat Hatim Öğretim programı hazırlanmıştır.

Ayrıca öğretmenlerin dile getirdiği 12 kişi ile sınıf açılabilmesi ve teftişlerde bu sayının altında olması durumuyla karşılaşmanın stres oluşturduğu şeklinde görüşler yer almaktadır. Ve beş gün gelemeyecekler için iki gün bir grup, üç gün bir grup olacak şekilde randevulu sistem önerisinde bulunmuşlardır. Bu durum günlere bölme şeklinde olmasa bile aynı gün belli zaman dilimlerinde gelmelerini sağlayacak şekilde yeni yayınlanan uygulama esaslarında değiştirilmiştir. Yine aynı şekilde çalışma sürecimizde yayınlanan 2023-2024 uygulama esaslarında; “Temel Öğretim Programı 18 ders açan öğretici muhatap kitlenin ilgi ve ihtiyaçlarını dikkate alarak randevu sistemi ile derslerini gerçekleştirilebilecektir. Randevulu sistemde; Kur'an-ı Kerim ve Dini Bilgiler'in toplam ders saatlerinde bir değişiklik olmayacaktır. Öğretici ders saatlerinde kursta hazır bulunacak, öğrenciler ise tercih etmiş olduğu zaman dilimlerinde derse katılacaklardır.” (DİB Uygulama Esasları, 2023-2024, 2/b) maddesi ile kısmen de olsa bu sorunun giderildiği söylenebilir. Sahadan gelen verilere göre uygulama esaslarında değişiklikler yapılabiliyor olması eğitimin kalitesini ve işlevini artırdığı için olumlu olarak değerlendirilmektedir.

Öğreticilerin görüşleri değerlendirildiğinde birden fazla öneride bulundukları tespit edilmiştir. Öğreticilerin çoğu; “Hatim Programı, Kur'an öğretimi gibi önceki programları geri getirme”; altı öğreticinin “Elif-Ba cüz kitabı ve dini bilgiler dersi dinim islam kitabını güncelleme”; beşer öğreticinin ise “Sınıf açmak için en az olması gereken 12 sayı sınırını kaldırma”; “Tam gün açık kurslar, her alanda zengin içerikli dersler açma” şeklinde görüşlerini dile getirdikleri görülmektedir. Dörder öğretici; “Branşlaşarak her öğreticinin kendi branş dersine girmesi, temel öğretime 4 dönem gelme sınırını kaldırılması, öğretmenlerin mesleki, pedagojik, sosyal ve kültürel içerikli derslerle donanımını artırma” şeklinde açıklamada bulunmuşlardır. Üçer öğretici; “Bol materyal hazırlığı, fiziki şartları iyileştirme, temel öğretime gelen öğrencilerin kısa süreli programlara da kaydolabilmesini sağlama, tashih-i huruf dersini kısa süreli programlara katma, temel öğretimde gün alternatifleri sunarak randevulu sisteme geçme, kursların reklamını daha yoğun ve daha profesyonelce yapma” şeklinde görüşler dile getirmişlerdir. İkişer öğretici; “4 saatlik Hafta Sonu Öğretim programına 2 saat seçeneği de getirme, mahallenin yöneticisi kadrosu uygulamasını getirme, temel islami ilimler derslerine 4, 6, 8, 12 saat

seçenekleri koyma” şeklinde; birer öğreticinin ise; “Tecrübeli ğreticilerin yeni öğreticilere tecrübe aktarımı, mentörlük yapmasını sağlama, öğreticinin bir mesai günü saha günü olarak planlama, sosyal-kültürel-eğitsel etkinliklere göre puanlama sistemi getirme, Tashih-i Huruf eğitimlerini her öğreticinin zorunlu olarak almasını sağlama, yönetici olmayan öğreticinin de 12 saat temel ğretim açabilmesini sağlama, yaş veya eğitim durumuna göre sınıf açılmasını resmîyete dökme, temel öğretimdeki Dini Bilgiler ders saatini, Kur’an-ı Kerim ders saatinden daha fazla olmasını sağlama” şeklinde görüşler dile getirdikleri görölmektedir.

“İmkân verilse İhtiyaç Odaklı Kur’an Kurslarında neleri değiştirirdiniz” sorusuna başka bir çalışmada öğrencilerin verdiği cevaplardan; “Tefsir dersinin her gün olmasını sağlama, kursların daha fazla reklamını yapma, herkesin duymasını sağlama; fiziki şartlarla ilgili küçük, rutubetli, karanlık sınıf ortamlarını değiştirme, teknolojik araç-gereçlerin daha fazla kullanılmasını sağlama, kısa süreli programların sınıfın seviyesine göre kurlara ayrılmasını sağlama” şeklinde verdikleri cevaplar, mevcut çalışmamızda öğreticilerin değerlendirmelerinin yer aldığı tablo 22 ve tablo 18 ile paralellik göstermesi dikkat çekmektedir (Yazıcı & Meydan, 2023, s. 464).

Ayrıca “Öğretim Programı ile ilgili olumsuz değerlendirmelerin” yer aldığı tablo 18’de altı öğreticinin, “İmkân verilse İhtiyaç Odaklı kurslarda değiştirecekleri hususların” yer aldığı tablo 22’de beş öğreticinin “sınıf açmada en az 12 sayı sınırının bulunması” şeklinde benzer cevaplar vermesi dikkat çekmektedir.

Sınıf açmada en az olması gereken sayı sınırı mevzuatta şu şekilde yer almaktadır:

DİB Yönetmeliğinde: “Kurslarda ğrenci sayısının yüzünden okuyanlar için 12 olması esastır. Kurslarda ğrenci sayısının 10’un altına düşmesi durumunda görev yapan öğreticiler, aylık karşılığı derse girerler ve kendilerine ek ders ücreti tahakkuk ettirilmez.”²⁰

MEB Yönetmeliğinde: “Kurslar en az 12 kursiyerin katılımıyla düzenlenir.”²¹

Göröldüğü üzere öğreticilerin talep ettikleri durumunun esasında ğretim programı ile ilgisi bulunmamaktadır. Bu durum öğreticilerin mevzuatta yer alan bilgilerle, ğretim programını karıştırdıkları izlenimini uyandırmaktadır.

²⁰ DİB Kur’an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği, Resmi Gazete Yayın Tarih ve Sayısı: 07/04/2012/29257, madde 17.

²¹ Milli Eğitim Bakanlığı Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği, Resmi Gazete Yayın Tarih ve Sayısı: 27/05/2019/27587, madde 33.

SONUÇ

Kur'an kurslarında yürütülen eğitim faaliyetlerinin daha verimli olabilmesi için programların bilimsel program geliştirme anlayışına uygun olarak sürekli yenilenmesi, güncellenmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir. 2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim programını konu aldığımız çalışmamızda öğretim programı, program geliştirme kriterlerine göre değerlendirilmiştir. Akabinde İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarında görevli öğretmenlerinin mevcut öğretim programıyla ilgili görüşleri “Amaçla ilgili, içerikle ilgili, öğrenme-öğretme süreciyle ilgili, ölçme ve değerlendirme ile ilgili ve genel” olmak üzere beş ayrı temada incelenmiştir. Program geliştirme eğitim bilimleri alanında planlama, uygulama, program değerlendirme, yöntem, teknik, öğretim teknolojisi, ölçme ve değerlendirme gibi pek çok konuyu içine alan, eğitim bilimlerindeki her alanla kesişen, uzmanlık gerektiren bir alandır. Bu sebeple öğretmenlerin; programı, program geliştirme ilkeleri açısından değerlendirme yetkinliği olmamakla birlikte programın sahadaki çıktılarını tespit etme açısından görüşleri çok önem arz etmektedir.

İhtiyaç Odaklı Öğretim Programının temel yaklaşımı incelendiğinde geleneksel bir din eğitimi uygulaması olan öğretmen merkezli yaklaşımdan uzaklaşıldığı, öğrenciyi merkeze alan yaklaşımların daha fazla önemsendiği anlaşılmaktadır. Bu durum Diyanet İşleri Başkanlığının eğitim hizmetlerinde önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. 2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programının hazırlık sürecinin değerlendirilmesinde, program hazırlama ve geliştirme komisyonu, program geliştirme yaklaşımı ve program geliştirme modeli incelenmiştir. Öğretim Programını hazırlayan üyeler arasında DİB merkez teşkilatından ilgili görevliler, alanla ilgili akademisyenler ve uygulamanın içinde sahada olan Kur'an Kursu öğretmenlerinin bulunduğu belirtilmektedir. Fakat üyelerin sayısı, kimliği ve uzmanlık alanları belirtilmemiştir. Program geliştirme ilkeleri açısından bu bir eksiklik olarak değerlendirilmiştir.

Program geliştirme yaklaşımı olarak yapısal özelliklerine bakarak bu öğretim programının hem konu merkezli hem öğrenen merkezli hem sorun merkezli yaklaşımı dikkate alarak göre hazırlandığı söylenebilir. Özellikle programın uygulama esaslarında öğrenen merkezli yapıyı esas alan ifadelerin ön planda olması olumlu bir durum olarak değerlendirilmiştir. Fakat programda öyle yazıyor olması uygulamada da böyle oluyor anlamına gelmemektedir. Bu sebeple öğretmenlerin programı uygulaması değerlendirilmiştir. Bulgularımız, öğretmenlerden elde ettiğimiz bulgularla kıyaslanınca

konu merkezli yaklaşım daha fazla ön planda olsa da, öğrenen merkezli ve sorun merkezli yaklaşımları da esas aldıkları görülmüştür.

İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında, program geliştirilirken esas alınan program geliştirme modeli net bir şekilde zikredilmemektedir. Fakat Taba-Tyler modeline yakın bir model olduğu söylenebilir.

Öğreticilerin, öğretim programlarını ve uygulama esaslarını inceleyip incelemedikleri ile ilgili soruya her dönem başında incelediklerini ifade etmelerine rağmen yapılan mülakatlar neticesinde bazı öğretmenlerin uygulama esasları ile öğretim programını karıştırdıkları, yönetmelik, yönerge, öğretim programının muhtevası, yöntem ve teknik, program geliştirme ile ilgili eğitim bilimsel konulara fazla vakıf olmadıkları görülmüştür. Öğreticilerin, öğrenci profilindeki yaş, eğitim, meslek, sosyo-kültürel farklılık ve hazır bulunuşluk gibi değişkenleri dikkate almaları, bunların farkında olmaları ve mesleki tecrübeleriyle teorik eksikliklerinin sahada olumsuz çıktıların olmadığını saptanmıştır.

Amaçla ilgili olarak şu sonuçlara varılmıştır: Öncelikle eğitim bilimsel açıdan programların amaçları incelenmiştir. Genel amaçların değerlendirmesi yapılmış, yönetmelikte geçen Kur'an Kursları amaçlarının, İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı amaçlarında yer alan maddeler ile genişletildiği, yönetmelikte geçen amaçların özet niteliği taşıdığı, İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı amaçlarının bir nevi açıklama görevi gördüğü, amaçların birbirini desteklediği tespit edilmiştir. Ayrıca Temel Öğretim, Cuma dersi, Akaid, İlmihal, Tefsir, Hadis, Siyer ve Hafta Sonu öğretim programlarının amaçları incelendiğinde; hepsinin Kur'an Kurslarının yönetmelikte geçen amaçlarını zenginleştiren, destekleyen ve açıklayan bir niteliğe sahip olduğu görülmektedir.

İhtiyaç Odaklı Öğretim Programının genel amaçları alanlarına göre incelendiğinde; bilişsel alana yönelik hedefler ağırlıklı olsa da bilişsel, duyuşsal ve devinişsel alanların her üçüne yönelik amaçlara da yer verildiği görülmektedir. Temel Öğretim ve Kısa Süreli Programların amaçları alanlarına göre değerlendirildiğinde ise hedeflerin büyük bir kısmı bilişsel alana yöneliktir. Duyuşsal ve devinişsel alana yönelik hedeflerin zayıf kaldığı, bu yönleriyle eksikliklerin giderilmesi gerektiği tavsiye edilmektedir.

Program; özel amaçlar ve kazanımlar yönüyle değerlendirildiğinde ise; mevcut öğretim programında özel amaçlar bulunmadığı, ayrıca öğrenci kazanımlarına da (yıllık plan hariç) yer verilmediği görülmektedir.

Programdaki amaçlar hedef yazma ilkelerine göre incelendiğinde ise; davranışa dönüştürülebilecek şekilde işlevsel, gerçekleşebilecek nitelikte ve gözlenebilir olduğu, hedeflerin kendi içinde birbirini desteklediği, tezat oluşturmadığı görülmektedir. Hedef, öğretmenin yapması gerekenleri değil, öğrencinin yapması gerekenleri ifade etmelidir. İhtiyaç Odaklı Programlarının amaçları incelendiğinde öğrenciye yönelik eylemler içerdiği görülmektedir.

Öğreticilerden gelen veriler değerlendirildiğinde ise; İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarının amaçlarının neler olduğu yönelik bulgular amaçların; "Kur'an-ı Kerim ve Dini Bilgiler eğitimi vermek, halkı bilinçlendirmek, insanların manevi boşluklarını doldurmak, insanların sosyal çevre edinmelerini sağlamak" olduğunu göstermektedir. Öğreticilerin hepsi bu amaçların genel olarak gerçekleştiğini ifade etmişlerdir.

Öğreticilerin İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarının amaçları ile ilgili ifade ettikleri görüşler ile programın amaçları kıyaslandığında Kur'an-ı Kerim, din eğitimi ve güzel ahlak ile ilgili ifadelerin örtüştüğü, öğretmenlerin ifade ettiği öğrencilerin manevi boşluklarını doldurma ve sosyalleşmelerini sağlama ile ilgili ifadelerin, programın amaçlarında çok fazla yer almadığı görülmektedir. Bu bağlamda öğretim programındaki genel amaçların sahadan gelen bu veriler doğrultusunda zenginleştirilebileceği kanaati ortaya çıkmaktadır.

Öğrencilerin kurslarına geliş amaçlarının neler olduğu, amaçların hangi düzeyde gerçekleştiğine dair öğretici görüşleri incelendiğinde; öğrencilerin kursa geliş amaçlarının; "Kur'an'ı ve dinimizi öğrenmek, öğrendiğini hayatında uygulamak, psikolojik rahatsızlıklarını gidermek, hayatlarına anlam kazandırmak, güzel vakit geçirmek, sosyalleşmek" olduğu görülmektedir. Öğrencilerinin daha çok dini eğitim amacı üzerine yoğunlaştığını ifade etseler de psikolojik rahatlama, sıkıntılarını unutma sosyalleşip arkadaş edinme gibi sebeplerle de geldikleri de vurgulanmıştır. Bütün öğretmenler sayılan amaçların genel olarak gerçekleştiğini ifade etmişlerdir.

Öğreticilerin ifade ettiği İhtiyaç Odaklı Kurslarının amacı ile öğrenciler için ifade ettikleri amaçların ise ana temalar ve alt temalar bağlamında genel olarak örtüştüğü görülmektedir. Her ikisinde de eğitim, maneviyat ve sosyalleşme ana temaları bulunmaktadır. Öğreticilerin, öğrencilerin amaçları ile ilgili görüşlerinde maneviyat ve sosyalleşme temasında, İhtiyaç Odaklı Programın amaçlarıyla ilgili ifadeleri ile karşılaştırıldığında daha yoğun içerikli ifadeler kullandıkları görülmektedir. Öğrencilerin

kurslara gelme amaçlarıyla ilgili yapılan başka çalışmalarla da benzer bulguların ortaya çıktığı görülmektedir. Öğreticilerin ifade ettiği öğrencilerin geliş amacı ile öğretim programında geçen genel amaçlar uyumlu mu diye karşılaştırıldığı zaman ise programın amaçlarında maneviyat ve sosyalleşme temasının zayıf kaldığı görülmektedir.

Öğreticiler, İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları öğretim programında yer alan amaçları genel olarak “yeterli” bulduklarını ifade etmişlerdir. Fakat öğretmenlerin ifade ettiği İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarının amaçlarındaki maneviyat ve sosyalleşme temasının, programın amaçlarında somut bir şekilde yer almadığı, öğretmenlerin ifade ettiği amaçlarla, programın amaçlarının tam örtüşmediği görülmektedir. Öğreticilerin çoğu ise öğrenci profilini dikkate alma, her iki tarafın üzerine düşen görevleri yerine getirmesi, öğreticinin kendisini iyi yetiştirmesi, programın ve ders kitaplarının zaman zaman güncellenmesi ve branşlaşmanın olması gibi kriterlere bağlı olarak amaçların pratikte gerçekleştirilebileceğini ve daha işlevsel hale gelebileceğini ifade etmişlerdir.

İçerikle ilgili olarak şu sonuçlara varılmıştır: Öncelikle eğitim bilimsel açıdan programların içeriği incelenmiş, öğretim programının içeriğinin, içerik belirleme ve içerik düzenleme kriterlerine uygun olup olmadığı değerlendirilmiştir. İçerik belirlemede içeriğin “Hedeflerle tutarlı olması, öğrenen için anlamlı ve yararlı olması, güncellik ve doğruluk, toplumsal ihtiyaçlara cevap verebilme” açısından incelenmiştir. Genel olarak bu özelliklerle uyumlu olduğu tespit edilmiştir. Ancak güncel ve toplumu meşgul eden konulara daha fazla ağırlık verilirse daha işlevsel olacağı düşünülmektedir. Sonrasında içerik düzenleme açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. İçerik düzenlemede içeriğin “Aşamalılık, kaynaşıklık ve süreklilik” ilişkileri incelenmiştir. Yapılan incelemelerde içeriğin bazı istisnalar dışında somuttan soyuta, basitten karmaşığa, kolaydan zora düzenlendiği, içeriğin kendi içinde uyumlu bir bütün oluşturduğu, aşamalı, birbirine kaynaşık olduğu, birbirini desteklediği ve içeriğin kısmen de olsa belli oranda tekrar ettiği görülmektedir. Tekrarların, sürekliliğin sağlanması gerektiği ile ilgili ifadelerin artırılması gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca mevcut öğretim programının temelini oluşturan 2004 Kur'an Kursları Öğretim Programında, her bir öğrenme alanına yönelik, giriş, gelişme, kapanış ve değerlendirme başlıkları altında sistemli bir örnek ders işlenişi olduğu görülmektedir. 2019 öğretim programında böyle bir örnek bulunmamaktadır.

Öğreticilerden gelen veriler değerlendirildiğinde ise öğretmenlerin Kur'an-ı Kerim müfredatı genel olarak yeterli buldukları ve “Programın öğreticinin elinde şekillendiği,

müfredattaki ifadelerde ruh olmadığı, yıllık plandaki konu dağılımlarının gerçekçi olmadığı ve ona uyamadıklarını, sıfatlar konusuyla ilgili başlık bulunmadığı, tecvit kitaplarıyla ilgili kaynak sıkıntısı olduğu, ezber sürelerin ve tecvit konularının müfredata yayılması gerektiği, konuların kavranmasına fırsat kalmayacak şekilde bu konuların üst üste yer aldığı, meal ve tefsirle ilgili ifadelerin cılız kaldığı, ezberlerin ve yüzüne okunan yerlerin manaları üzerinde durulmadığı” konularına dikkat çektikleri görülmektedir. Programın içeriğini değerlendirildiği bulgularla, özellikle sıfatlar konusuyla ilgili başlık bulunmadığı, ezber süreleri ve tecvit konularının üst üste verildiği, meal ve tefsirle ilgili içeriğin artırılması gerektiği ile ilgili bulgular, öğretmenlerin görüşleri ile karşılaştırıldığında birebir örtüştüğü görülmektedir.

Öğreticilerin Dini Bilgiler müfredatını kısmen yeterli buldukları ve "Dini Bilgiler ders müfredatının güncellenmesini, Kur'an-ı Kerim'de geçen peygamberlerin hayatları-duaları, hanımlara örnek teşkil edecek şahsiyetler, Esma-i Hüsnâ, güncel fetvalar, mezhepler, günümüz sapkın akımları ve toplumsal alanla ilgili gibi bazı konuların müfredata eklenmesini önerdikleri ve dini bilgiler ders saati dağılımıyla ilgili olarak altı öğreticinin, ilmiyal dersinin haftada 3 saat, diğer derslerin 1 saat olmasının daha uygun olacağı” şeklinde görüşler ifade ettikleri görülmektedir. Öğretim programında, içerik belirleme yönüyle yani öğrenen için anlamlı, yararlı, tutarlı, doğru ve güncel olması açısından değerlendirilen ve eleştirilen hususların, öğretmenler tarafından da genel olarak dile getirildiği, görüşlerin paralellik arz ettiği görülmektedir.

Öğreticilerin, Kısa Süreli Öğretim Programlarını ne derece yeterli bulduklarına dair görüşleri genel olarak yeterli olduğu yönündedir. Derslerin kurlara ayrılması ve bir öğrencinin aynı programa 4 dönem kayıt olabilme sınırının kaldırılması, farklı saat seçenekleri sunulması, temel programda olmasa bile kısa sürelielerde sınıf açmada en az 12 sayı sınırının azaltılması gerektiği üzerinde durmuşlardır.

DİB'nın belirlemiş olduğu Kısa Süreli Programlara ilave olarak hangi derslerin verilebileceği konusunda düşünceleri; “Kısa süreli Kur'an Programı, Hatim dersi, Kur'an ezber ve Kur'an Meali, Arapça, Esma-i Hüsnâ, Peygamberler Tarihi, Dini Musiki, Aile içi iletişim, aile hayatı, islama göre çocuk yetiştirme gibi konular, Adab-ı muâşeret, makam, manevi rehberlik, işaret dili, islam tarihi, din psikolojisi, hanım sahabeler, tasavvuf, yaşayan dünya dilleri, sosyal ve kültürel etkinlik, günümüz fıkıh problemleri, sohbet” şeklindedir. “İhtiyaç Odaklı” adının hakkını veriyor olması açısından öğretmenler

tarafından farklı derslerin seçenек olarak sunulmasının istenmesi programı daha işlevsel ve faydalı kılacağı düşünülmektedir. Bazı öğreticilerin resmîyette Kısa Süreli Program olarak yer alması da öğrencinin durumuna göre farklı ders içeriklerini (Esmâ-i Hüsnâ, peygamberler tarihi, sahabe hayatları) düzenli olarak her hafta devam ettirmeleri, öğretim programlarının temel yapısında geçen “çerçeve-esnek program” anlayışının uygulamada da gerçekleştiğini göstermektedir.

Öğreticilerin Kur'an Kurslarında kullanılmakta olan Elif-Ba ve Dinim İslam kitapları ile ilgili düşünceleri, genel olarak kitapların yetersiz olduğu, güncellenmesi gerektiği yönündedir. Elif-Ba kitabında; örneklerin çok az olduğu, kalemli cüz imkanı, cd desteği veya telefonlarda uygulamasının olması, ezber müfredatının meal ve kısa tefsiri ile içine eklenmesi, daha zengin içeriğe sahip olması gerektiği, detaylı bilgi içermediği, renklendirilmesi ve alıştırma ların artırılması gerektiği, hat olarak okunmasının zor olduğu gibi değerlendirmelerde bulunmaktadır ve bu konularda yetersiz görmektedirler. Dinim İslam kitabını yetersiz bulan öğretmenler tarafından ise; kitabın güncel, doyurucu ve detaylı bilgi sunmadığı, kitaba kadın ilmi hali bölümü, tasavvuf, aile ilmi hali, peygamber hayatlarının eklenmesi gerektiği, hatta peygamberler ve Esmâ-i Hüsnâ ile ilgili müstakil bir kitabın hazırlanmasının daha uygun olacağı, kur-1, kur-2 şeklinde dini bilgiler alanında her seviyeye göre kitap olması, örneklerin, hikayelerin, ayet ve hadislerin az olduğu, hanımlara bol alıştırma lı etkinlikli kitaplar hazırlanması gerektiği, kur kur konuların verilmesinin öğrencilere karışık geldiği gibi görüşler ifade edilmiştir. Öğretim programı doküman incelememizde araç, gereç ve materyale dair program incelenmiş, araç-gereç ve materyallerin din öğretimi sürecinde önemli bir yeri olduğu belirtilmiştir. Fakat eğitim bilimsel açıdan ders kitapları üzerinde bir inceleme ve değerlendirme yapılmamıştır. Kitapla ilgili öğretmenlerden gelen veriler değerlendirildiğinde kitapların güncellenmesi ve zenginleştirilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Başka çalışmalarda da benzer bulgulara ulaşıldığı görülmektedir.

Öğrenme-öğretme süreci ile ilgili olarak şu sonuçlara varılmıştır: Öncelikle eğitim bilimsel açıdan programlardaki öğrenme-öğretme sürecine yönelik ifadeler incelenmiştir. Öğretim programında öğrenme-öğretme süreci ile ilgili olan maddelerden de anlaşılacağı üzere; programda öğrenenin ihtiyaçları, hazır bulunuşluğu, sosyo-kültürel özellikleri, ilgi ve beklentisi, seviyesi, bilgi ve gelişim düzeyi dikkate alındığı görülmektedir. Öğrenenlerin, öğrendiklerini gündelik hayatı ile bağlantı kurabilmesi, hayatında

uygulayabilmesi, bilgiyi anlamlandırıp yorumlayıp farkındalık kazanabilmesi, düşünebilmesi, düşündüklerini ifade edebilmesi, soru sorabilmesi, örnek olaylar inceleyerek güncel değerler üretebilmesi, sade, özlü anlaşılır, örneklendirici, somutlaştırıcı, teşvik edici, kuşatıcı bir dil kullanımını, öğrencinin olumlu kişilik gelişimi kazanmasını, öğrencinin derse aktif-etkin katılımını önceleyen yöntemler vurgulanmaktadır.

Öğrenme-öğretme süreci hedef ve içerikle uyum açısından değerlendirilmiş, maddelerin genel olarak amaç ve içerikle uyumlu olduğu görülmüştür. Öğrenme-öğretme süreci öğrenene görelilik açısından değerlendirildiğinde öğrenenlerin ilgi, ihtiyaç ve hazır bulunuşluklarının dikkate alındığı tespit edilmiştir. Fakat maddelerin daha işlevsel hale gelebilmesi için pratiğe yönelik örneklendirmelere ihtiyaç duyulmaktadır. Öğrenme-öğretme süreci ekonomiklik açısından değerlendirildiğinde sınırlı sayıda da olsa bazı maddelerin birden fazla davranışı gerçekleştirmeye, çok yönlü kazanım sağlamaya yönelik yaşantılar içerdiği tespit edilmiştir. Araç-gereçler incelendiğinde ise hem ulaşılması kolay hem de maliyeti düşük olduğu görülmektedir. Öğrenme-öğretme süreci kendi içinde tutarlılık, kaynaşıklık, birbirini destekleme açısından değerlendirildiğinde maddelerin birbirini desteklediği, aralarında tutarlı bir ilişki olduğu, birbiri ile bağlantılı ve kaynaşık yaşantılar içerdiği görülmüştür. Fakat öğreticiye, öğrenme alanları arasında ilişki kurabilmesi için daha somut ve daha zengin örnekler verilerek yol gösterilmesi gerektiği düşünülmektedir. Öğrenme ve öğretme süreci öğrenme yavaş ve birikimli bir süreç olduğu için tekrarlanması gerekmektedir. Bu açıdan incelendiğinde tekrarla ilgili ifadelerin zayıf kaldığı görülmektedir.

Genel olarak öğretim programında öğrenme-öğretme sürecinde kullanılacak yöntem ve tekniklerin net olarak isimlerinin zikredilmediği, tekrarla ilgili ifadelerin, örneklendirmelerin ve hangi konuda hangi etkinliklerin yapılacağı ile ilgili bilgilendirmelerin, dersi nasıl işleyeceklerine dair yönlendirmelerin zayıf kaldığı görülmektedir.

Öğreticilerin görüşlerinden çoğunluğunun derse hazırlanarak girdiği sonucuna varılmıştır. Derse hazırlanma ile ilgili "İbadetlerin ruhsal yönünü anlatmak için farklı kaynaklardan yararlandıklarını, özellikle açtıkları kısa süreli programlara ve meal çalışması yapacakları yerlere hazırlandıkları, her dersle ilgili küçük notlar çıkardıkları, bilgisayardan sunum hazırlıkları yaptıkları, ilmiyal konuları ilmiyal kitabında çok geniş

anlatıldığı için mutlaka özet çıkardıklarını, derste okutacakları yüzüne Kur'an sayfalarını meal, tefsir ve tecvitler yönünden mutlaka akşamdan inceledikleri, başkanlığın bütün kaynaklarını ve sosyal medya ortamlarından ulaştıkları slaytları taradıkları, her ders için slogan cümle hazırladıkları, anlatacakları dersi zihinlerinde şekillendirdikleri" şeklinde görüşler ileri sürmüşlerdir.

Öğreticilerin çoğunluğunun derse hazırlanarak girmesi olumlu bir durum olarak değerlendirilmiştir. Öğreticilerin çoğunluğu derse hazırlanmayı dersin içeriğini belirleme olarak algılamışlar, dersi nasıl, niçin ve ne ile öğreteceklerini belirleme konusunda da görüş beyan etmemişlerdir. Bir dersi anlatmadan önce dersin giriş, gelişme, kapanış ve özet bölümleri hazırlanmalıdır. Dersin girişinde; dikkat çekme ve güdüleme, gelişme bölümünde; konuya geçiş, etkinlikler ve ara özet, kapanış ve değerlendirme bölümünde; son özet, tekrar güdüleme, değerlendirme, ödev verme ve kapanış aşamaları bulunmaktadır. Öğreticilerin derse hazırlığının bu şekilde olmadığı, tecrübelerine dayanarak bir hazırlık yaptıkları görülmektedir.

Öğreticilerin derslerinde uyguladıkları yöntem ve tekniklerle ilgili olarak; öğretmenlerin hepsi "Anlatım (Takrir)"ve "Tekrar" yöntemini kullandığını dile getirmiştir. Bu cevapları, "Uygulama, gösterip yaptırma", " Soru-cevap" , "Bilgisayar, akıllı tahta, projeksiyon, slayt vs. gibi araçlarla dersin işlenmesi", "Güncel örnekler, hayattan hikayeler, benzetmeler, örnek olay inceleme", "Beyin fırtınası, öğrencileri derse katma, düşüncelerini sağlama, tartışma, problem çözme", "Tahtaya yazma, not aldırma", " Ödev verip araştırma yaptırma, öğrenciye ders anlattırma", "Dikkat çekme, soru sorarak derse başlama", "Drama, canlandırma", "Bilgi yarışması, genel yarışmalar", "Ses kayıtları gönderme", "Akıllarında kalması için anahtar kavramlar yazma", "Hikaye tamamlama" cevaplarının takip ettiği görülmektedir.

Öğreticilerin, öğrenci profili homojen bir yapı arz etmediği için her kesime, her yaşa, her eğitim seviyesine hitap edebilecek klasik yöntemlere ağırlıklı olarak yöneldikleri düşünülmektedir. Öğreticilerin üçte ikisinin yöntem olarak bilgisayar, akıllı tahta, projeksiyon gibi teknolojiyi kullandıklarını ifade etmesi olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Öğreticilerin bazı geleneksel yöntemlere ağırlık verilse de sadece belli uygulamalara yönelmedikleri kendi çabalarıyla farklı öğretim yöntem ve tekniklerini derslerine dahil etmeye çalıştıkları görülmektedir.

Öğretim programında öğrenme-öğretme sürecinde kullanılacak, öğreticiyi yönlendirecek yöntem ve tekniklerin net olarak isimlerinin zikredilmediği belirtilmişti. Dersi işleme yöntemleriyle ilgili olarak öğreticilerin çoğunun kendi tecrübelerine dayanarak en iyi yöntemi bulmaya çalıştıkları, eğitim bilimsel bir yol izlenmedikleri görülmektedir. Öğreticilerin yöntem olarak ifade ettiklerinin bazısının araç-gereç, bazısının etkinlik, bazısının ise yöntem ve teknik olmadığı bilinmektedir. Her öğreticinin pedagojik formasyon eğitimi almadığı veya din eğitimi alanında uzmanlaşmadığı dikkate alınırsa öğretim programındaki yöntem, teknik ve örnek ders işleniş konularındaki yönlendirme eksikliğinin, bazı öğreticiler üzerinde gözüktüğü anlaşılmaktadır.

Öğreticilerin “Kur’an-ı Kerim dersinde Elif-Ba’yı, yüzünden okumayı, tecvit ve ezber öğretimini nasıl yaptıklarına dair” düşünceleri şunları göstermektedir: Elif-Ba öğretimi ile ilgili öğreticilerin görüşleri değerlendirildiğinde büyük bir çoğunluğunun “Harflerin mahreç ve sıfatları üzerinde çok durduğu”, “Toplu talim ile cüz işledikleri” anlaşılmaktadır. “Cüzleri bireysel okuttuğunu” ifade eden sınırlı sayıda öğretici bulunmaktadır. Teknolojinin gelişmesi ile ders anlatım yöntemlerinde de olumlu değişimler yaşanmıştır. Bazı öğreticiler, “Cüzdeki sayfalarını hem bilgisayardan dinletip hem kendi okuduklarını” ifade etmektedir. Bunların yanı sıra “Cüzdeki sayfaları sadece kendisinin okuttuğunu” ifade eden öğreticiler de bulunmaktadır. Yüzüne düzgün okuma öğretimi ile ilgili öğreticilerin görüşleri değerlendirildiğinde; öğreticilerin hepsinin ilk olarak öğrencinin durumuna göre okuyacakları sayfaları yavaş yavaş artırdığı, sonra yüzünden okumalarını geliştirmeleri için “az yeri çok defa” okuttukları, tatlı bir rekabet ortamı oluşturarak dakika tuttıkları görülmektedir. Öğreticilerin büyük bir çoğunluğu yüzüne okumada öğrencinin durumuna göre Yasin cüzündeki surelerle veya hatimle başladıklarını, sadece üç öğretici ise 30. cüzle başladığını ifade etmişlerdir. Öğreticilerin çoğunluğunun okudukları sayfa ile ilgili meal ve tefsir yapmaya önem verdikleri görülmektedir.

Tecvit ile ilgili öğreticilerin görüşleri değerlendirildiğinde; tecvit konularında “Kur’an’da bol örnek vererek uygulamalı olarak anlattıkları”, “Tecvit kaidelerini sınıfın seviyesine göre ya ayrıntılı ya da özet şeklinde verdikleri”, “Tecvit açıklamalarını deftere not yazdırdıkları” şeklinde cevaplar verdikleri görülmektedir. Ezber ile ilgili öğreticilerin görüşleri değerlendirildiğinde; öğreticilerin hepsi “Ezberlenecek dua veya surenin her gün bol bol talimini yaparız.” cevabını vermiştir. Yine bütün öğreticiler; “Önce koro

halinde okuttuklarını, sonra öğrencilerden bireysel dinleyip hatalarını düzelttiklerini”; “Her gün veya haftanın belli günleri ezber aldıklarını” ifade etmişlerdir. Öğreticilerin çoğu, “Duanın neyden bahsettiğini bilmesinin yeterli olduğunu” dile getirmiş, birkaç öğretici ise “Dua veya sureyi mealıyla birlikte ezberletirim.” ifadesini kullanmıştır. Sekiz öğreticinin ise “Ezber yapılacak sureyi meşhur karilerden dinletmesi” teknolojiyi kullanmanın önemine binaen olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmiştir.

Öğreticilerin, Kur’an-ı Kerim öğretiminde yöntem ismi olarak ifade ettikleri bazı ifadelerin literatürde geçen öğretim yöntemlerinden olmadığı görülmektedir. Araştırmaya katılan öğretmenlerden önemli sayılabilecek bir kısmının, Elif-Ba, yüzüne, tecvid ve ezber öğretiminde literatürde olan anlatım, soru-cevap, talim, koro çalışması ve gösterip yaptırma gibi belli başlı yöntemleri kullanmaya çalıştıkları söylenebilir.

Öğreticilerin “Öğretme-öğretme sürecinde karşılaştıkları sorunlar ve bunlara çözümlerinin neler olduğuna” dair öğretici görüşleri ise şu şekildedir:

Öğreticiler ders sırasında karşılaştıkları sorunlarla ilgili olarak, “Öğrencilerin mahreçleri çıkarma ve tecviti uygulama konularında zorlanma”, “Kur’an okuma ve dini bilgilerle ilgili eski alışkanlıkları, önceden edinmiş oldukları yanlış bilgileri bırakmada öğrencilerin zorluk yaşamaları.” , “Yetişkin hanımlara uygun olmayan fiziki şartlar.”, “Öğrencilerin kurslara düzenli devam edememe sorunu.”, “Sadece Kur’an okumaya odaklı olmaları. Dini Bilgiler dersine ilgisiz olmaları.”, “Bilgilerin tekrar edilmesine rağmen çabuk unutulması.”, “Aynı sınıfta yaş, eğitim durumu, hazır bulunuşlukları ve sosyo-kültürel yönden çok farklı öğrencilerin bulunması.”, “Yaş ve eğitim seviyesinden kaynaklı bazı öğrencilerde öğrenmenin çok yavaş gerçekleşmesi.”, “Öğrenci sayısı gün içinde azaldığında öğreticinin motivasyonunu etkilemesi.” , “Öğrencilerin aşırı heyecanlı olması, sınıf arkadaşlarının eleştirisi veya dalga geçme ihtimallerinden tedirgin olmaları.”, “İleri yaşta olan veya okuma-yazma bilmeyen öğrencilerle dersi anlamaları konusunda zorluklar yaşanması.”, “Öğrencilerin sorunlarının derslerdeki başarılarını etkilemesi, derse kendilerini verememe.”, “Ruhen yıpranmış, yetersizlik hissi olan, özgüveni olmayan öğrenci.”, “Öğrencinin psikolojik sıkıntı veya takıntılarının olması.”, “Öğrencilerin kısa süreli programlarda farklı tercihlerinin olması ve 12 sayısına ulaşamadığı için bu programların açılmaması.”, “Kursa gelen öğrencilerin seviyelerinin aynı olmaması, bu seviye farklılıkları nedeniyle sıkılmaları.”, “Hanımların kendi aralarında kişisel sorun yaşamaları.”, “Öğrencinin,

öğreticiye “Evde çok güzel okuyorum, sizin karşınızda hata yapıyorum.” deyip yanlışını kabul etmemesi.”, “Öğreticilerin ders işleme konusunda kendisini geliştirmek için meslektaşlarıyla istişare etmemesi”, “Öğrencinin alingan olup yanlışını söylendiğinde küsmesi.”, “Kurstaki eksikliklerde finansal kaynak bulma zorunluluğunun öğreticiye bırakılması.”, “Öğrenci sayısının fazla olması, zaman yönetimi ve konuların yetişmesinde sıkıntı yaşanması.” şeklinde değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

Öğreticilerin karşılaştıkları sorunların başka bilimsel çalışmalarda da konu edildiği görülmüştür. Çözüm olarak öğretmenler; “Öğrencinin motivasyonu sağlamada, rehberlik yapmada öğretmenlere büyük görev düştüğü, kursların yetişkinlere uygun ortamlar olması gerektiği, öğrencilerin sınıfları dışında teneffüs yapabilecekleri, çay içebilecekleri bir alana ve ortama ihtiyaç duydukları, yetişkinlerin dersle ilgili zorlanmaması, sınıf içinde rencide edilmemesi, yetişkin psikolojisinin, yetişkinin öğrenme özelliklerinin çok iyi bilinmesi gerektiği” gibi öneriler sunmuşlardır.

Öğrenme-öğretme süreci ile ilgili olarak doküman incelemesi ve öğretmenlerin görüşleri kıyaslandığında; yöntem, teknik, örnek ders işleniş ve etkinliklerle ilgili zayıf olan yönlendirmelerin yansımalarının öğretmenler üzerinde gözüktüğü görülmektedir. Programla ilgili “sadece bazı maddelerin çok yönlü kazanım sağlamaya yönelik olması ve tekrar ifadelerinin cılız olması” değerlendirmelerinin, sahada olumsuz bir çıktısının olmadığı tespit edilmiştir.

Öğrenme-öğretme sürecinin hedeflerle, içerikle uyumu, kendi içinde tutarlı, kaynaşık ve öğrenene göre olması ile ilgili olumlu durumları öğretmenlerin (programı bu gözle yani teorik olarak incelemeseler de) kendi gayretleriyle sahaya olumlu çıktı olarak yansıttıkları söylenebilir.

Ölçme ve değerlendirme ile ilgili olarak şu sonuçlara varılmıştır: Öncelikle programlar eğitim bilimsel açıdan ölçme-değerlendirme yönüyle incelenmiştir. Öğretim programlarının temel yaklaşımında “ölçme ve değerlendirmeyi temel kabul eden” ifadesi yer alsa da İhtiyaç Odaklı Öğretim Programlarında ölçme ve değerlendirme ögesine yönelik çok genel açıklamalar bulunmakta, özel bir bölüm bulunmamaktadır. Uygulama esaslarında ve yönetmelikte ise isteğe bağlı olarak sınav olabileceği ifade edilmektedir. Genel olarak programın öğretmenlere ölçme-değerlendirme açısından kılavuzluk edici yönünün eksik olduğu görülmektedir. Öğretim programında yer alan ifadelerin

öğreticilere ölçme ve değerlendirme hususunda rehber olacak, yön gösterecek şekilde zenginleştirilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Öğreticilerden gelen veriler değerlendirildiğinde ise; sistemli olmasa da öğretmenlerin çoğunun bir ölçme-değerlendirme çalışması yaptığı fakat bu konuda uygulama bütünlüğü olmadığı görülmektedir. Sınav yaptığını ifade eden öğretmenler; ölçme-değerlendirme uygulamalarının öğrencilerini motive ettiğini dile getirmişlerdir. Yaygın eğitimle ilgili akademik çalışmalar göstermektedir ki kadınlar daha duygusal oldukları, değerlendirilme ve yargılanmaktan daha fazla etkilendikleri için kurslarda sınava tabi tutulmaktan kaygı ve endişe duymaktadırlar. Bu sebeple öğretmenlerin hepsinin sözlü yapıyorum demeden soru-cevap şeklinde sözlü yaptıkları görülmektedir.

Ayrıca öğretmenlerin büyük çoğunluğu, dini bilgiler ders kitabı olarak kullanılan Dinim İslam kitabını ölçme ve değerlendirme açısından “yetersiz” bulduklarını ifade etmişlerdir. İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları öğretim programının temel yaklaşımında “Ölçme ve değerlendirmeyi temel kabul eden” ifadesi bulunmasına rağmen bazı kurslarda hiç ölçme-değerlendirme yapılmaması dikkat çekmektedir. Esasında mevzuatta zorunlu olmadığı ifade edilirken, öğretim programında “ölçme ve değerlendirmenin temel kabul edilmesi” ifadesinin bulunması tezat bir görüntü oluşturmaktadır. Bu durumun da öğretmenlerin uygulamalarına birliğin olmaması şeklinde yansıdığı görülmektedir. Haftalık ders saatinin iki saat olması sebebiyle de kısa süreli programlarda herhangi bir ölçme ve değerlendirme çalışmasının yapılmadığı anlaşılmaktadır.

Ölçme-değerlendirme etkinlikleri ile ilgili olarak mevzuatta bir zorunluluk bulunmasa da hedeflerin ne kadarına ulaşılabilildiğini ve ne kadarına ulaşamadığını, öğrencilerin istenilen davranışları kazanıp kazanmadıklarını tespit etmek için ölçme-değerlendirme uygulamaları önem arz etmektedir.

Öğreticilerin hepsi ezberleri artı-eksi gibi semboller kullanarak değerlendirdiğini belirtmiştir. Kur'an okuma devinışsel alan öğrenmelerinin ön planda olduğu bir beceridir. Bu beceriyi sadece artı ve eksi sembollerini kullanarak değerlendirmek yeterli olmayabilir. Sözü edilen beceriyi öğrenci gerçekleştirirken en iyi ile en kötü arasında birçok düzeyde gerçekleştirilebilir. Bu sebeple ölçmenin geçerli ve güvenilir olabilmesi için, bu tür psiko-motor becerilerin ölçümünde dereceleme ölçeklerinin veya gelişim takip çizelgelerinin kullanımı önerilmektedir.

Genel sorularla ilgili olarak şu sonuçlara varılmıştır: Öğreticilerin “2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programının 2012 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı ile kıyaslanarak olumlu ve olumsuz yönleri bağlamında avantajları ve dezavantajlarının neler olduğu” ile ilgili görüşleri incelendiğinde; 2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında öğretmenlerin olumlu olarak gördüğü değişimler şu şekildedir: 18 saate ilaveten 12 saat temel öğretim açma imkanı verilmesi, 2012’de İhtiyaç Odaklı Programın içinde olan hafızlık programının 2019’da İhtiyaç Odaklıdan çıkarılması ve müstakil bir program haline gelmesi, 4 kur sisteminin kaldırılması, her kurda öğrenci kaydı, sınıf açma vs. gibi resmi işlerle uğraşılmayacak olması, Akaid, İlmihal, Tefsir, Hadis, Siyer gibi derslerin 2 saat bile olsa müfredata konulması uzmanlık alanı olarak ileri seviye din eğitimi açısından programı zenginleştirmesi, çocuklar ve çalışan hanımlar için Hafta Sonu Öğretim Programı imkanı verilmesi, Cuma dersinin hanımların evde toplanma, Cuma süreleri, dua ve tövbe ile Cuma gününü değerlendirme ihtiyacını gidermesi.

2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında öğretmenlerin olumsuz olarak gördüğü değişimler şu şekildedir: 2012 öğretim programındaki 6 saatlik Kur’an-ı Kerim ile ilgili ek öğretim programlarının, 2019 öğretim programında kaldırılması, 2 saatlik kısa süreli programların ve 4 saatlik Hafta Sonu Programının farklı saat seçeneklerinin olmaması, kısa süreli programların kurlara ayrılmaması, bir öğrencinin temel öğretime ve kısa süreli programlara sadece 4 dönem gelebilme hakkının olması, sınıf açmada en az 12 öğrenci sayı sınırının bulunması.

Öğreticilerin, öğrencilerin kurstan ayrılma sebepleri ile ilgili değerlendirmeleri şu şekildedir: Sağlık sorunları, öğrencilerin kendi aralarındaki kişisel sorunlar, taşınma, işe başlama, başka bir eğitime başlama, kursa gelmede yol uzaklığı, aşırı alıngan, problemli, takıntılı insanlar olabilmesi, yatılı misafirleri sık gelen öğrenciler, dersin zor gelmesi, öğrenme güçlüğü, hafıza zayıflığı, ailevi sorumluluklarının çok olması. Öğreticilerin değerlendirmelerindeki bulgular göstermektedir ki; öğrenciler öğretim programından kaynaklı bir sebeple kurstan ayrılmamaktadırlar. Öğrencilerin yetişkin ve belli bir yaş aralığında olması hasebiyle sağlık sorunları, hafıza zayıflığı, öğrenme güçlüğü yaşayabilmesi, her bireyin kendine özgü psikolojik özellikler barındırması, ailevi sorumluluklarının fazla olması gibi sebeplerle kursa devam konusunda böyle aksaklıkların yaşanması doğal bir durum olarak değerlendirilmektedir.

Öğreticiler, kurslara farklı yaş ve eğitim seviyesinden gelen öğrencilerin bu farklılıkları dezavantaj gibi gözüke de avantaja çevrilebileceği yönünde görüşler öne sürmüşlerdir. Dezavantajları en aza indirmek için; “Kur'an dersini bireysel çalıştırma, seviyeye göre özel ödevler verme, dersi sınıfın ortalama seviyesine göre anlatma, öğrencilere söz hakkı vererek derse katılmasını sağlama, yaş ve eğitim durumu farklı öğrencileri bir potada eritme ve ortak noktalarını bulmaya çalışma, kıskanmaya mahal vermeyecek şekilde eşit davranma, güzel bir iletişim kurma, İhtiyacı olan için tekrar yaparken daha eğitimli veya daha genç olanlara etkinlikler yaptırma, Hem gencin hem yaşlının birbirlerini dinlemesini sağlama, Peygamberimizin farklılıklara karşı tavrını örnek verme” gibi önerilerde bulunmuşlardır.

Öğreticilerin yaş, eğitim seviyesi ve kültür gibi farklılıklardan doğacak sıkıntıları en aza indirmek için yaptıkları uygulamalar, çok isabetli olarak görülmektedir. Fakat bu uygulamalar öğreticilerin deneme yanılma yoluyla öğrendikleri tecrübelerle ortaya çıkmaktadır. Bir öğreticinin tecrübe ettiği ve faydasını gördüğü bir uygulama diğer bir öğretici tarafından ya bilinmemekte ya da uygulamanın faydası ile ilgili bir fikre sahip olunmadığı için kullanılmamaktadır. Bu sebeple bu uygulamalar kişiden kişiye değişmektedir. Öğreticilerin bu farklılıklardan kaynaklanan dezavantajları daha etkili ve verimli şekilde yok edebilmeleri için her öğreticiye yetişkinlerle etkili iletişim yöntemleri, tecrübeli öğreticilerin, yeni öğretmenlere düzenli olarak tecrübe aktarımı yapmasını sağlama (mentörlük), beden dili ve diksiyon gibi eğitimlerin verilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Öğreticilerin İhtiyaç Odaklı Öğretim Programının daha verimli ve işlevsel olması için değerlendirmelerini: “Hatim Programı, Kur'an öğretimi gibi önceki programları geri getirilmesi, Elif-Ba ve Dinim İslam kitabını güncellenmesi, sınıf açmak için en az olması gereken 12 sayı sınırını kaldırılması, tam gün açık ve her alanda zengin ders içerikli eğitim merkezleri açılması ” şeklinde dile getirdikleri görülmektedir. Bunlara ek olarak: “Branşlaşarak her öğreticinin kendi branş dersine girmesi, temel öğretime en fazla 4 dönem gelme sınırını kaldırılması, öğretmenlerin mesleki, pedagojik, sosyal ve kültürel yönden donanımlarının artırılmasını sağlama” şeklinde de açıklamalarda bulunmuşlardır. Ayrıca “Bol materyal hazırlığı, fiziki şartları iyileştirme, kısa süreli programlara tashih-i huruf dersini ekleme, temel öğretime gelen öğrencilerin kısa süreli programlara da kaydolabilmesini sağlama, temel öğretimde gün alternatifleri sunarak randevulu sisteme

geçme, kursların reklamını daha yoğun ve daha profesyonelce yapma, temel öğretime gelen öğrencilerin kısa süreli programlara da kaydolabilmesini sağlama” şeklinde görüşler de dile getirmişlerdir. Öğreticiler tarafından zikredilen “4 saatlik Hafta Sonu Öğretim Programına 2 saat seçeneği de getirme, kursun yöneticisi değil, mahallenin yöneticisi kadrosu uygulamasını getirme” görüşlerin yanı sıra öğreticilerin; “Tecrübeli öğreticilerin yeni öğreticilere tecrübe aktarımı, mentörlük yapmasını sağlama, öğreticinin bir mesai gününü saha günü olarak planlama, temel islami ilimler derslerine (Tefsir, Hadis, İlmihal...) farklı saat seçenekleri koyma, sosyal-kültürel-eğitsel etkinliklere göre puanlama sistemi getirme, Tashih-i Huruf eğitimlerini resmi olarak her öğreticinin zorunlu olarak almasını sağlama, yönetici olmayan öğreticinin de 12 saat temel öğretim açabilmesini sağlama, yaş veya eğitim durumuna göre sınıf açılmasını resmiyete dökme, temel öğretimdeki Dini Bilgiler ders saatini, Kur’an-ı Kerim ders saatinden daha fazla olmasını sağlama” şeklinde görüşler dile getirdikleri görülmektedir.

Öğreticilerden bir kısmı yöneltilen birkaç soruda bazısı temel programda bazısı da temelde olmasa bile kısa süreli programlarda sınıf açmada en az 12 sayı sınırının azaltılması gerektiği yönünde görüşler dile getirmişlerdir. Öğreticilerin görüşleri mevzuata göre değerlendirildiğinde, sınıf açmada 12 sayı sınırının olması öğretim programı ile alakalı olmayan, yaygın eğitim kurumları yönetmeliğinde yer alan bir durum olduğu görülmektedir. Verdikleri bu cevap öğreticilerin mevzuatta yer alan bilgilerle, öğretim programını karıştırdıkları izlenimini uyandırmaktadır.

Yukarıdaki veriler ışığında öğretim programının program geliştirme ilkeleri yönüyle çıkan bulgular ile öğreticilerden gelen veriler karşılaştırıldığında pek çok konunun örtüştüğü görülmektedir. Söz konusu programın sahadaki verileri değerlendirildiğinde eğitim bilimsel açıdan faydalı olan noktaların sahaya da olumlu yansıdığı tespit edilmiştir.

Öneriler

Öğretim Programı ile İlgili Genel Öneriler:

- İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı girişinde programın hazırlık aşaması ile ilgili daha ayrıntılı ve açıklayıcı bilgiler verilebilir. Komisyondaki üye sayısı, isimleri ve üyelerin uzmanlık alanları zikredilebilir.
- İhtiyaç Odaklı öğretim programında, esas alınan program geliştirme modeli net bir şekilde zikredilebilir.

- Öğretim programında genel amaçların yanı sıra her öğrenme alanına yönelik özel amaçlar ve kazanımlara yer verilebilir.
- Programda içeriğin yoğun olduğu görülmekte buna karşılık hedefler az kalmaktadır. Genel olarak hedeflerin sayısı, özellikle de duyuşsal ve devinişsel hedeflerin sayısı artırılabilir.
- Özellikle Kur'an-ı Kerim ve İlmihal derslerinin uygulamaya yönelik dersler olması nedeniyle devinişsel alana yönelik hedeflerinin sayısının daha fazla olabilir.
- İçerik belirleme açısından değerlendirildiğinde, programın daha güncel olması için içerik zenginleştirilebilir.
- İçerik düzenleme açısından aşamalılık ve kaynaşıklık ilkesi gereğince tecvit konuları, Elif cüzündeki konularla paralel verilebilir.
- Programda, süreklilik ilkesine uygun düşecek, belli bir sistematığı olan tekrarlara yer verilebilir.
- Öğretim programında yer alan ifadeler öğrencilere ölçme ve değerlendirme hususunda rehber olacak, yön gösterecek şekilde zenginleştirilebilir.
- Programa ait müstakil bir ölçme ve değerlendirme bölümü oluşturulabilir.
- Bu araştırma (hem doküman incelemesi hem de sahadan gelen verilerin karşılaştırılması) farklı bölgelerde de ve geniş çerçevede pek çok Kur'an Kursu öğreticisini içine alacak şekilde başka nitel ve nicel çalışmalarla desteklenebilir ve yeni verilere ulaşılabilir.

Amaçla ilgili öneriler:

- Amaçların pratikte gerçekleştirilebilmesi ve daha işlevsel hale gelebilmesi için sınıflar mümkün mertebe yaş ve eğitim seviyesine göre gruplara ayrılabilir.
- Öğreticilerin branşlaşarak uzman olduğu dersi anlatması, kursta bulunan her sınıfa o dersi anlatmak suretiyle o öğreticinin girmesi verimi artırabilir.
- Hitap ettikleri kesimin çok çeşitli olması sebebiyle Kur'an Kursu öğrencilerinin sınıf düzeyi belirli olan bir öğretmene göre daha donanımlı olmaları gerektirmektedir. Öğreticinin "Alanına, hitap ettiği kitle olan yetişkin psikolojisine hakim, yetişkinin öğrenme özelliklerini çok iyi bilen, yetişkinle etkili bir iletişim sağlayabilen, mesleğinde donanımlı, pedagojik formasyonun yanı sıra yetişkin eğitimin dönemlerini ve farklılıklarını iyi bilen" bir konumda olması için öğretmenlere eğitimler ve seminerler düzenlenebilir.

- Öğreticilerin “Öğrencilerin kurslarda manevi olarak rehabilite oldukları, psikolojik olarak rahatladıklarını” ifade etmesinden yola çıkarak, kurslara gelen hanımların aile hayatlarında yaşadıkları problemler belirlenerek bu konularda onları motive edecek eğitim programları oluşturulabilir. Öğreticilerin rehberlik ve manevi danışmanlık, aile danışmanlığı gibi alanlarda yüksek lisans yapmalarının teşvik edilmesi sağlanabilir. Öğrencilerin bu ihtiyacının giderilmesi için başkanlığın PDR uzmanlarından veya müftülüklerdeki ADRB vaizlerinden yardım alınabilir. Ayrıca kursları düzenli olarak ziyaret etmeleri sağlanabilir.

İçerikle ilgili öneriler:

- Yıllık plandaki konu dağılımları öğretmenlerle çalıştaylar yapıp istişare edilerek daha gerçekçi planlanabilir.
- Mevcut öğretim programının temeli olan 2004 öğretim programında yer aldığı gibi örnek ders işlenişlerine yer verilebilir.
- Tecvit konularıyla ilgili kaynak ders kitapları hazırlanabilir.
- Ezberlenecek sureler ve tecvit konuları müfredatta iki döneme de yayılabilir.
- Kur'an-ı Kerim öğrenme alanına; meal ve tefsirle ilgili konular, sıfatlar konusu, İtikat alanına; mezhepler konusu, deizm, ateizm gibi akımlar, Esma-i Hüsna, Lut kavminin günümüze bakan yönleri, Kur'an-ı Kerim'de geçen peygamberlerin hayatları ve kıssalarından çıkarılacak mesajlar müfredata eklenebilir.
- Hanımlar için rol model olacak örnek şahsiyetler, menkıbeler, hanım sahabe ve hanım alimlerin hayatlarından kesitlere yer verilebilir.
- Ahlak dersi yerine Adab-ı Muaşeret dersi konulabilir.
- İbadette kadınlara özel haller konusu, güncel fetvalar eklenebilir. İtikat ve Siyer öğrenme alanlarında toplumun ihtiyaçlarına cevap verecek konulara daha fazla yer verilebilir.
- Muhatap kitlenin ilgi ve ihtiyaçlarına göre daha güncel konulara yer verilebilir. Her üniteye “Konulardan çıkarılacak dersler ve günümüze yansıyan yönleri” şeklinde başlıklar yer alabilir.
- Tüm öğrenme alanlarında toplumsal alanla ilgili yerlerin daha yoğun olması sağlanabilir.
- İlmi hal dersinin uygulamalı ibadet yönünün olması sebebiyle ders saati artırılabilir.

- Cuma günü erkek cemaate hazırlanan hutbenin hanımlara yönelik versiyonu her cuma Kur'an Kurslarındaki hanımlar için hazırlanabilir.
- Kısa süreli programdaki dersler uzmanlık alanı olduğu ve uzun bir süreç gerektirdiğinden Tefsir-1, Tefsir-2 veya Hadis-1, Hadis-2 şeklinde kurlara ayrılabilir.
- Bir öğrencinin aynı programa 4 dönem kayıt olabilme sınırı kaldırılabilir.
- Kısa süreli programlara sadece 2 saat, hafta sonu dersine sadece 4 saat değil farklı saat seçenekleri sunulması (haftada 2, 4, 6, 8 veya 12 saat şeklinde) daha işlevsel olabilir.
- Niteliğin değil niceliğin önemli olması hasebiyle mevzuatta da yer alan sınıf açmada (özellikle kısa süreli programlarda) 12 öğrenci sayısının azaltılması sağlanabilir, mevzuatla ilgili çalıştaylarda bu konu dile getirilebilir, 6 veya 8 öğrenci ile sınıfların açılabilmesi imkânı getirilebilir.
- 2012 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında getirilen 2019 öğretim programında kaldırılan Ek Öğretim programı olarak her biri altışar saat olan Kur'an-ı Kerim öğrenme, anlama, ezber, tecvitli okuma, güzel okuma ve hatim programları geri getirilebilir.
- Her ilçede belirlenen merkezi kurslarda halk eğitimle de iş birliği içerisinde pek çok farklı branşlarda kurs açılabilir, fiziken uygun olan kurslar bireyin her türlü eğitim ihtiyacını karşılayacak eğitim merkezleri haline getirilebilir.
- Arapça, Esmâ-i Hüsnâ, Peygamberler tarihi, dini musiki, aile içi iletişim, aile hayatı, İslama göre çocuk yetiştirme gibi konular, adab-ı muâşeret, makam ve tashih-i huruf, manevi rehberlik, işaret dili, İslam tarihi, din psikolojisi, hanım sahabeler, tasavvuf, sohbet, yaşayan dünya dilleri, sosyal ve kültürel etkinlik, günümüz fıkıh problemleri gibi öğrenme alanlarında kısa süreli programlar açılabilir.
- Sertifikası veya belgeleyebileceği bir eğitimi olan öğretmenler halk eğitime bağlı olarak kendi kurslarında işaret dili vs. gibi eğitimler açabilmektedirler. Öğreticilere, Halk eğitime bağlı kalmadan işaret dili, çocuk gelişimi, aile bilgisi, dini musiki ve makam gibi dersleri kendi kurumunda da kısa süreli program olarak açma imkânı sağlanabilir. Ayrıca tashih-i huruf eğitimi ve belgesi almış öğretmenlere kısa süreli program seçeneği olarak tashih-i huruf dersi açma imkânı verilebilir.
- Elif-Ba ve Dinim İslam ders kitapları güncellenebilir.

- İhtiyaç odaklı hanım sınıflarının ders kitabı olarak kullanabileceği Kur'an'da geçen peygamberlerin hayatları, peygamber duaları ve Esmâ-i Hüsnâ ile ilgili müstakil kitaplar hazırlanabilir.

Öğrenme-öğretme süreci ile ilgili öneriler:

- Öğretim programında öğrenme-öğretme süreci ile ilgili açıklamalar, tekrarlar ilgili ifadeler, örneklendirmeler ve hangi konuda hangi etkinliklerin yapılacağı ile ilgili bilgilendirmeler daha somut ifade edilebilir.
- Öğreticilere kılavuzluk etmesi açısından öğretim programındaki yöntem ve tekniklerin net olarak ismi zikredilebilir.
- Verilen eğitim ve seminerlerde öğretmenlere mümkün mertebe farklı öğretim yöntem ve tekniklerini derslerine dahil etmeleri tavsiye edilebilir.
- Öğreticilerin bilgisayar, akıllı tahta gibi işitsel-görsel araç ve gereçlerden her derste yararlanmaları teşvik edilebilir.
- Öğreticilere, öğrencilerin motivasyonu sağlamada büyük görev düşmektedir. Öğretici öğrencinin yaşı ve eğitim durumu ne olursa olsun öğretici onun yapabileceğine inandırmalı, onu dinlemeli, zorlamamalı, sınıf içinde rencide etmemeli, güler yüz ve şefkatle yaklaşmalı, eğitim, yaş gibi farklılıklara karşı orta yolu bulma yoluna gitmelidir.
- Sınıf dışında öğrencilerin teneffüs alanının olmasının önemli olması sebebiyle öğrenciler için böyle alanların ve uygun fiziki şartların sağlanmasına gayret gösterilebilir.
- Program geliştirme, yöntem ve teknik gibi eğitim bilimsel konularda öğretmenler eğitime tabi tutulabilir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin sadece üçte birinin (önceki çalışma bulgularına oranla arttığı tespit edilse de) formasyon eğitimi aldığı göz önünde bulundurulursa DİB yetkilileri ve YÖK ile iş birliği yapılması suretiyle pedagojik formasyon ve andragojik (yetişkin) eğitim imkanları artırılabilir.
- DİB, öğretmenlerin eğitim-öğretim yeterliliklerini artırmaya yönelik, uzun süreli, uygulamalı ve uzman kişilerce verilen hizmet içi eğitimlerin sayısını artırabilir. Öğretim yöntem ve teknikleri gibi uygulama gerektiren konularda bu eğitimlerde teori ve pratiğin birlikte verilmesine özen gösterilmelidir.
- Kur'an Kursu öğretmenleri, eğitim-öğretim yeterliliklerini ve sundukları öğretim hizmetinin etkililiğini daha bilimsel metotlarla, farklı yöntemler ve ölçme-

değerlendirme araçları kullanarak sorgulamaya özen göstermelidir. Bu konularda başta öğrencilerinin, sonrasında meslektaşlarının, konuyla ilgili akademisyenlerin değerlendirmelerini dikkate almaya özen göstermelidir. Alan bilgilerini güncellemek ve eğitim-öğretim yeterliliklerini artırmak için güncel ve bilimsel yayınları takip etmeye çalışmalıdır.

- İlahiyat fakültelerinde yetişkinler için Kur'an-ı Kerim ve Dini Bilgiler öğretim yöntemleri şeklinde müstakil bir ders oluşturularak bu konularda öğretmenlerin uygulamalı eğitim görmeleri sağlanabilir.
- İhtiyaç Odaklı kurslarda görev yapan her öğreticiye yetişkinlerle etkili iletişim, beden dili ve diksiyon gibi eğitimler verilebilir, tecrübeli öğretmenlerle mentörlük çalışmaları yapılabilir, seminerler ve çalıştaylar düzenlenebilir.
- DİB internet sitesinde, Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün "Materyaller" başlığında altında "basılı yayınlar" ve "dijital yayınlar" bölümleri bulunmaktadır. Basılı yayınlarda bazı çalışmalar yer alsa da öğretmenlerin istifade edebileceği başka çalışmalar da eklenerek zengin bir arşiv oluşturulabilir. Öğretmenlerin de bu platforma hazırladıkları materyallerle katkı sunması sağlanabilir. Bunların yanı sıra başkanlıkta görevli, alanında uzman öğretmenlerin hazırladığı bilgisayar-projektör yardımıyla sınıflarda kullanılacak slayt ve sinevizyonlar, ayrıca zengin eğitim içerikli linkler de verilerek kaynaklar arasında zikredilebilir

Ölçme ve değerlendirme ile ilgili öneriler:

- Dinim İslam kitabı ölçme ve değerlendirme etkinlikleri yönüyle zenginleştirilebilir.
- Sınav yapan öğretmenler için başkanlığın resmi sitesinde veya EHYS sisteminde materyal olarak çoktan seçmeli, açık uçlu veya boşluk doldurmalı vs. gibi alternatifli, her konuyla ilgili ölçme ve değerlendirme çalışmaları yer alabilir. Her yaş ve eğitim seviyesine uygun etkinlikler bulunabilir. Yetişkin din eğitimine özgü ölçme ve değerlendirme çalışmaları geliştirilebilir.
- Programın öğretmenlere ölçme-değerlendirme açısından kılavuzluk edici yönü güçlendirilebilir, ifadeler öğretmenlere ölçme-değerlendirme hususunda rehber olacak, yön gösterecek şekilde zenginleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Ay, M. E. (2005). *Problemleri ve Beklentileriyle Türkiye’de Kur’an Kursları*. Düşünce Kitabevi.
- Aydın, M. Ş. (2008). *Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak Kur’an Kursu*. DİB Yayınları. Ankara.
- Aydın, M. Z. (1996). Eğitimde Program Geliştirme ve Arapça Dersi Öğretim Programı Üzerine. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 123-142
- Aydın, M. Z. (1998). Program Geliştirme Açısından Lise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Programı. İçinde 1-2 Mayıs 1998 *Orta Dereceli Okullarda (İmam-Hatip Liseleri Hariç) yürütülen Din Eğitim-Öğretim Problemleri Sempozyumu*
- Aydın, M. Z. (2010). Din Öğretimi Yöntemleri. Ş. Karaköse (Ed.), *Etkili Din Eğitimi* (2. bs, ss. 281-294). Tedef Yayınları.
- Barutçugil, İ. (2020). *Eğitcilik Becerileri Eğiticinin Eğitimi*, Kariyer Yayınları.
- Bulut, Z. (2009). *18–50 Yaş Arası Bayanların Kur’an Kurslarına Devam Motivasyonları (Ankara-Keçiören Örneği)* [Yüksek Lisans Tezi]. Erciyes Üniversitesi.
- Büyükkaragöz, S. (1997). *Eğitimde Program Geliştirme “Kaynak Metinler”*. Öz Eğitim Yayınları.
- Can, S. (2013). *Program Geliştirme Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programlarının İncelenmesi (2000-2010, İstanbul Örneği)* [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Candemir, F. (2023). *İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursu Öğrencilerinin Tercih Sebepleri Ve Beklentileri* [Yüksek Lisans Tezi]. Hitit Üniversitesi.
- Cebeci, S. (2010). Din Öğretimi Yöntemleri. Ş. Karaköse (Ed.), *Etkili Din Eğitimi* (2. bs, ss. 305-334). Tedef Yayınları.
- Çelik, F. (2006). Türk Eğitim Sisteminde Hedefler ve Hedef Belirlemede Yeni Yönelimler. *Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7/11, 1-15.
- Çınar, E. (2018). *İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarında Yetişkinlerin Eğitimi (Ankara Örneği)* [Yüksek Lisans Tezi]. Cumhuriyet Üniversitesi.
- Demirtaş, Z. (2007). Eğitimde program değerlendirme yaklaşımlarına Genel Bir Bakış. *Sakarya University Journal of Education*, 7/4, 756-768.
- Demirezen, V. (2017). *Kur'an Kurslarında Kur'an-ı Kerim Derslerinde İzlenen Öğretim Yöntemleri (Kayseri Örneği)* [Yüksek Lisans Tezi]. Erciyes Üniversitesi.
- Demirezen, V. & Korkmaz, M. (2018). Kur'an Kursu Öğreticilerinin Yöntem Anlayışları. *Tokat Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6/2, 29-58

- DİB. (2004). *Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'an Kursları Öğretim Programı*. Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını.
- DİB. (2012). *Diyanet İşleri Başkanlığı, İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programı*. Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını.
- DİB. (2012). *Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği*, Resmi Gazete Yayın Tarih ve Sayısı: 07/04/2012/29257.
- DİB. (2019). *Diyanet İşleri Başkanlığı, İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programı*. Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını.
- DİB. (2019). *2019-2020 Eğitim-Öğretim Yılı Kur'an Kursları Uygulama Esasları*. Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını.
- DİB. (2021). *2021-2022 Eğitim-Öğretim Yılı Kur'an Kursları Uygulama Esasları*. Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını.
- DİB. (2021). *Diyanet İşleri Başkanlığı Gençliğe Yönelik Kur'an Kursları Öğretim Programı*, Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını.
- DİB. (2022). *2022-2023 Eğitim-Öğretim Yılı Kur'an Kursları Uygulama Esasları*. Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını.
- DİB. (2023). *Diyanet İşleri Başkanlığı, 2022 Yılı İdare Faaliyet Raporu*. Ankara
- DİB. (2023). *2023-2024 Eğitim-Öğretim Yılı Kur'an Kursları Uygulama Esasları*. Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını.
- Doğan, H. (1974). Program Geliştirmede Sistem Yaklaşımı. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(1), 362-385.
- Doğan, R. & Tosun, C. (2002). *İlköğretim 4. ve 5. Sınıflar İçin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, Pegem A Yayıncılık.
- Doğan, R. (2019). Yaygın Din Eğitiminin Neliği. R. Doğan, R. Ege (Ed.), *Din Eğitimi*. ss. 275-290, Grafiker Yayınları
- Duran, V. (2021). Eğitimde Program Geliştirme Süreci ve Aşamaları. G. Ekici, S. M. Özdemir (Ed.), *Çağdaş Bakış Açısıyla Eğitimde Program Geliştirme ve Değerlendirme* (1. bs, ss. 105-143). Nobel Yayınları.
- Ekici, K. K. (2020). *Kur'an Kursları Öğretim Programının Yetişkin Din Eğitimi Kapsamında Değerlendirilmesi (Osmaniye İli Örneği)* [Doktora Tezi]. Çukurova Üniversitesi.
- Erkul, E. (2010). *Kur'an Kurslarında Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi Yöntem ve Teknikleri* [Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi.

- Ertürk, S. (2017). *Eğitimde “Program” Geliştirme*, Edge Akademi.
- Fidan, N., & Erden, M. (1998). *Eğitime Giriş*. Alkım Yayınları.
- Gümüş, S. (2013). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programının Program Geliştirme İlkeleri Açısından Bir Değerlendirmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Güngör, S. (2009). *Orta Öğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi Öğretim Programının Program Geliştirme İlkeleri Açısından İncelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Erciyes Üniversitesi.
- İnce, Abdullah. (2017a). Kur'an Kurslarının Danışmanlık ve Rehberlik Fonksiyonu: Öğretici Görüşlerine Dayalı Sosyo-Psikolojik Bir Analiz (Sakarya İli Örneği). *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi(SAUİFD)*, 19/35, 122-148
- İnce, Abdullah. (2017b). (Kur'an Kursu Öğreticisi Görüşlerine Göre) Kur'an Kurslarının Dini Sosyalleşmeye Katkıları. *Diyanet İlmi Dergi*, 53/2, 149-174.
- Kartal, E. (2019). *Kur'an Kursundaki Yetişkin Din Eğitiminin Bireye Ve Aile Yaşantısına Etkileri Kastamonu Örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. Kastamonu Üniversitesi.
- Kılavuz, M. A. (2005). *Kur'an Kurslarında Yetişkin Din Eğitimi*. Düşünce Kitapevi.
- Kızılabdullah, Y. (2019). Kavramsal Çerçeve: Eğitim, Öğretim ve Din. R. Doğan, R. Ege (Ed.), *Din Eğitimi* (6. bs, ss. 41-55). Grafiker Yayınları.
- Kocaoğlu, H. (2014). *Kur'an Kursları Öğretim Programının Eğitimde Program Geliştirme Açısından Değerlendirilmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Erciyes Üniversitesi.
- Koç, A. (2005). *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik*. İlahiyat Yayınları.
- Korkmaz, M. (2003). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programının Eğitimde Program Geliştirme Açısından İncelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Erciyes Üniversitesi.
- Korkmaz, M. (2009). *Kur'an Kursu Öğreticilerinin Eğitim-Öğretim Yeterlikleri Açısından Kendilerini Değerlendirmeleri* [Doktora Tezi]. Erciyes Üniversitesi.
- Korkmaz, M. (2011). Kur'an Kursu Öğreticilerinin Eğitim-Öğretim Yeterliklerine İlişkin Algıları. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12/1, 109-142.
- Korkmaz, M. (2013). *İhtiyaç Odaklı Yaygın Din Eğitimi Kur'an Kursları: Kayseri Örneği*. Tezmer.
- Korkmaz, M. (2019). Kur'an Kurslarında Din Eğitimi. R. Doğan, R. Ege (Ed.), *Din Eğitimi*. ss. 324-348, Grafiker Yayınları.

- Korkmaz, G. (2021). Eğitim Programının ve Program Geliştirmenin Temel Öğeleri. G. Ekici, S. M. Özdemir (Ed.), *Çağdaş Bakış Açısıyla Eğitimde Program Geliştirme ve Değerlendirme* (1. bs, ss. 71-103). Nobel Yayınları.
- Kümbetoğlu, B. (2021). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. Bağlam Yayınları.
- MEB. (2018). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*.
- Oğul, E. (2017). *Diyanet İşleri Başkanlığında Kur'an Kursları-Toplumsal Boyut* [Yüksek Lisans Tezi]. Osmangazi Üniversitesi.
- Özyurt, A. (2009). *Kur'an Kurslarında Kadınlara Yönelik Din Eğitimi (Kartal Örneği)* [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Pehlivan, S.Y. (2020). Yetişkinlere Yönelik Kur'an Kurslarında Kur'an-ı Kerim Öğretim Yöntemleri ve Okuma Problemleri (İstanbul/Kartal Örneği) [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Sak, R., Sak, İ., Şendil, Ç., Nas, E. (2021). Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi (Online)*, 4(1), 227-250.
- Sevinç, İ. (2023). İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursu Öğretim Programının Öğretici Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. *Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1, 31-62.
- Sönmez, V. (2020). *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*. Anı yayınları.
- Subaşı M. & Okumuş, K. (2017). Bir Araştırma Yöntemi Olarak Durum Çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 419-426.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayınları.
- Tabak S. (2021). Program Tasarım Yaklaşımları ve Program Geliştirme Modelleri. G. Ekici, S. M. Özdemir (Ed.), *Çağdaş Bakış Açısıyla Eğitimde Program Geliştirme ve Değerlendirme* (1. bs, ss. 145-176). Nobel Yayınları.
- Tosun, C. (2020). *Din Eğitimi Bilimine Giriş*. Pegem Akademi.
- Urdoğan, A. B. (2019). *Okul Öncesi Kur'an Kursu Öğretim Programının Program Geliştirme Açısından Değerlendirilmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Ünsal, H. (2021). Program Geliştirmeye İlgili Temel Kavramlar. G. Ekici, S. M. Özdemir (Ed.), *Çağdaş Bakış Açısıyla Eğitimde Program Geliştirme ve Değerlendirme* (1. bs, ss. 1-30). Nobel Yayınları.
- Variş, F. (1996). *Eğitimde Program Geliştirme, Teoriler- Teknikler*. Alkım Yayınları.

- Varış, F. (1998). *Eğitim Bilimine Giriş*. Alkım Yayınları.
- Varış, F. (1985). Program Geliştirmede Metodolojik Sorunlar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi (JFES)* , 18 (1) , 67-77. <https://dergipark.org.tr/en/pub/aeubfd/issue/48496/615190> adresinden erişildi.
- Yazıcı, Z. & Meydan, H. (2023). 2019 İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programının Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. *Dergi Abant Dergisi*, 11(2), 445-468.
- Yılmaz, H. (1998). *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. Mikro Yayınları.
- Yılmaz, N. (2010). Kur'an-ı Kerim Öğretiminde Yöntem ve Teknikler. Ş. Karaköse (Ed.), *Etkili Din Eğitimi* (2. bs, ss. 531-548). Tedef Yayınları
- Zengin, H. (2019). *Öğrenci ve Öğreticilerine Göre Kur'an Kurslarının Amaçlarını Gerçekleştirme Düzeyi: Sakarya Örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.

EK

Ek 1: Etik Kurul Onay Belgesi

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Etik Kurulu

Sayı : E-61923333-050.99-261183
Konu : 59/05 Zeynep YAZICI

15.07.2023

Sayın Zeynep YAZICI

İlgi : 03.07.2023 tarihli ve E--000-0 sayılı yazınız.

Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulunun 06.07.2023 tarihli ve 59 sayılı toplantısında alınan "05" nolu karar ile Zeynep YAZICI'nın başvurusu **uygun** görülmüş ve karar örneği ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Bayram TOPAL
Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu
Başkanı

Ek: Karar Yazısı (1 Sayfa)

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Doğrulama Kodu :BSAKRRY7PU Pin Kodu :44803

Belge Takip Adresi : <https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=5783&eD=BSAKRRY7PU&eS=261183>

Adres:Esentepe Kampüsü 54187 Serdivan SAKARYA / KEP Adresi:

sakaryauniversitesi@hs01.kep.tr

Telefon No:0264 295 50 00 Faks No:0264 295 50 31

e-Posta:ozelkalem@sakarya.edu.tr Elektronik Ağ:www.sakarya.edu.tr

Bilgi için: Hanife Babacan
Unvanı: Birim Evrak Sorumlusu

Ek 2: Etik Kurul Karar Yazısı

KARAR

5. Zeynep YAZICI'nın " 2019 İhtiyaç Odaklı Kuran Kursları Öğretim Programının " Amaç, İçerik, Öğrenme-Öğretme Süreci, Ölçme ve Değerlendirme" Boyutlarının Öğretici Gözüyle İncelenmesi " başlıklı çalışması görüşmeye açıldı.

Yapılan görüşmeler sonunda; Zeynep YAZICI'nın " 2019 İhtiyaç Odaklı Kuran Kursları Öğretim Programının " Amaç, İçerik, Öğrenme-Öğretme Süreci, Ölçme ve Değerlendirme" Boyutlarının Öğretici Gözüyle İncelenmesi " başlıklı çalışmasının Etik açıdan **uygun** olduğuna oy birliği ile karar verildi.

Ek 3: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

“2019 İhtiyaç Odaklı Kuran Kursları Öğretim Programının ‘Amaç, İçerik, Öğrenme-Öğretme Süreci, Ölçme ve Değerlendirme’ Boyutlarının Öğretici Gözüyle İncelenmesi”

(Öğretici Görüşme Formu)

Sevgili katılımcı bu form “2019 İhtiyaç Odaklı Kuran Kursları Öğretim Programının Amaç, İçerik, Öğrenme-Öğretme Süreci, Ölçme ve Değerlendirme Boyutlarının Öğretici Gözüyle İncelenmesi” başlıklı araştırmanın bir parçasıdır. Araştırmaya sizin dışınızda tahminen 15 kişi katılacaktır. Görüşme için sizden yaklaşık olarak 45 dakika süre ayırmanız istenmektedir. Bu görüşmeye katılmak tamamen gönüllülük esasına bağlıdır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden bütün soruları içtenlikle ve ayrıntılı şekilde cevaplamanız beklenmektedir. Vereceğiniz cevaplar bilimsel amaçla kullanılacak olup üçüncü kişilerle kesinlikle paylaşılmayacaktır.

Zeynep Yazıcı

SAÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi

Görüşme Soruları

Kişisel Bilgiler

Öğreticinin;

Adı Soyadı:

Yaşı:

Eğitim Durumu:

Örgün /İlitam:

Görev Süresi (Mesleki Kıdem):

Görev Yaptığı İlçe ve Kurs:

Pedagojik Formasyon var mı?:

Hafızlık Durumu:

Görev yaptığınız kursta hangi (hafta içi-hafta sonu, temel-ek) programları açtınız? Neden?:

Kaç senedir ihtiyaç odaklı öğretim programında görev yapmaktasınız?:

Kursunuzun öğretim programını ve uygulama esaslarını incelediniz mi? En son ne zaman incelediniz?:

Uyguladığınız öğretim programınız ve uygulama esaslarına ilişkin neler hatırlıyorsunuz?:

Amaçla İlgili Sorular

1. İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarında yapılan eğitimin amaçları nelerdir? Amaçların hangi düzeyde gerçekleştirildiğine inanıyorsunuz?
2. Öğrencilerinizin İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursuna geliş amaçları nelerdir? Bu amaçların gerçekleştiğini düşünüyor musunuz? Öğrencilerin geliş amacı ile programın amacı uyumlu mu?
3. İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları öğretim programında yer alan genel amaçları nasıl değerlendiriyorsunuz? Yeterli mi? Yetersiz mi? Pratikte gerçekleştirilmesi mümkün mü? Amaçlarla ilgili sorunlar neler? Ne tür öneriler sunabilirsiniz?

İçerikle İlgili Sorular

4. Temel öğretim programında Kur'an-ı Kerim öğrenme alanı ile ilgili müfredatı ne derece yeterli buluyorsunuz? İlave edilmesi, çıkarılması, yer değiştirmesi gereken yerler var mı?
5. Temel öğretim programında Dini Bilgiler öğrenme alanı ile ilgili müfredatı ne derece yeterli buluyorsunuz? İlave edilmesi, çıkarılması, yer değiştirmesi gereken yerler var mı? Ders saatlerinin dağılımını nasıl buluyorsunuz?
6. 2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programındaki açtığınız kısa süreli programların (Cuma, Akaid, İlmihal, Tefsir, Hadis, Siyer, Hafta Sonu Öğretim Programı) müfredatını yeterli buluyor musunuz? İlave edilmesi, çıkarılması, yer değiştirmesi gereken yerler var mı?
7. Kur'an Kurslarında DİB' nın belirlemiş olduğu derslere ilave olarak hangi dersler verilebilir? Bu konuda öneriniz olur mu?
8. Kur'an Kurslarında kullanılmakta olan Elif-Ba ve Dinim İslam kitapları ihtiyaçları karşılıyor mu? Öğrencilerinizin yaşlarına ve seviyelerine ne derece uygun?

Öğrenme Öğretme Süreci ile İlgili Sorular

9. Derse hazırlanarak mı giriyorsunuz? Cevap evet ise, derse nasıl hazırlandığınızı anlatır mısınız? Cevap hayır ise, hazırlık yapmamanızın sebepleri nelerdir?
10. Derslerinizde hangi yöntem, teknik ve metotları kullanıyorsunuz? Bu metotları tercih etme sebepleriniz nelerdir?
11. Kur'an-ı Kerim dersinde Elif-Ba'yı nasıl öğretiyorsunuz? Kur'an-ı Kerim dersinde yüzünden okumayı nasıl yaptırıyorsunuz? Kur'an-ı Kerim dersinde tecviti nasıl öğretiyorsunuz? Kur'an-ı Kerim dersinde ezber öğretimini nasıl yapıyorsunuz?"
12. Ders sırasında karşılaştığınız sorunlar ve bunlara çözüm önerileriniz nelerdir?

Ölçme ve Değerlendirme ile İlgili Sorular

13. Öğrencilerinizin aktardığınız bilgileri öğrenip öğrenmediğini ölçmek için hangi ölçme-değerlendirme, yöntem ve stratejileri kullanıyorsunuz? Bu yöntemleri ne sıklıkla uyguluyorsunuz? Ölçme değerlendirme uygulamaları öğrencilerinizi ne derece motive ediyor? Okutmakta olduğunuz dinî bilgiler ders kitaplarını ölçme ve değerlendirme etkinlikleri açısından nasıl buluyorsunuz?

Genel Sorular

14. 2019 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programında 2012 İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı ile kıyaslayarak olumlu ve olumsuz yönleri bağlamında avantajları ve dezavantajları nelerdir?”
15. Kursa gelenlerin süreç içinde kursu terk ettikleri oluyor mu? Bu tür kurstan ayrılımların veya devam etmemelerinin temel nedenleri nelerdir? Öğrencilerin devamlarını sağlama konusunda motivasyonlarını artırmak için ne gibi önerileriniz olur?
16. Kurslara farklı yaş ve eğitim seviyesinden öğrencileriniz devam ediyor mu? Öğrencilerin yaş ve eğitim seviyesi farklılıklarından kaynaklanan olumsuz etkileri en aza indirmek için neler yaparsınız?
17. Eğer size imkan verilse İhtiyaç Odaklı Kuran Kursları öğretim programında neyi değiştirdiniz? Programın daha verimli ve işlevsel olması için önerileriniz nelerdir?

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Zeynep YAZICI	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Fakülte	İlahiyat Fakültesi
Bölümü	İlahiyat
Makale ve Bildiriler	
1. Yazıcı, Zeynep – Meydan, Hasan (2023). 2019 İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programının Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. Dergi Abant Dergisi, 11(2): 445-468, doi: 10.33931/dergiabant.1336334	